BENJAMİN: DAR GEÇİTTEKİ AYDIN • Jay Pari

Benjamin
dar geçitteki aydın

JAY PARINI

İngilizceden çevirenler:
Can Kurultay & Nil Kurtulan

AYRINTI

JAY PARINI

Angilistik Profesörü olan yazarın dört şiir kitabı ve *Anthracite Country, The patch Boys, Town Life* ve *The Last Station* olmak üzere beş romanı yayımlanmıştır. Theodore Roethke üzerine eleştirel bir çalışma yapan Parini, John Steinbeck ve Robert Frost biyografileri de dahil toplam on dört kitabın yazarıdır. Seçme makaleleri gelecek yıl yayımlanacaktır. Karısı ve üç çocuğuyla yaşadığı Vermont'ta, Middlebury College'da dersler vermektedir.

Ayrıntı: 332
Edebiyat dizisi: 113

Benjamin
Dar Geçitteki Aydın
Jay Parini

İngilizceden çeviren
Can Kurultay&Nil Kurtulan

Yayıma hazırlayan
Turgay Kurultay

Kitabın özgün adı
Benjamin's Crossing

Henry Holt and Company/1997
basımından çevrilmiştir.

© Jay Parini & Kesim Ajans

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak illüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Ayten Koçal

Baskı ve cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti. (0 212) 212 03 39 (pbx)

Birinci basım *2001*

Baskı adedi *2000*

ISBN 975-539-266-1

AYRINTI YAYINLARI
Dizdariye Çeşmesi Sk. No: 23/1 34400 Çemberlitaş-İstanbul Tel: (0 212) 518 76 19 Faks: (0 212) 516 45 77

Jay Parini

Benjamin

Dar Geçitteki Aydın

Her kelimesi Devon için

Ben aheste yıldız Satürn'ün etkisi altında doğdum; gecikmelerin, tali yolların yıldızının.

Walter Benjamin

I
Gershom Scholem

Port-Bou, İspanya: 1950. İşte buradayım. Kendi ana babasının ölümünde bile ağlamayan ben, yitirdiğim sevgili dostum Walter Benjamin için ağlıyorum. Mezarlık, Pireneler'in gölgelediği altın parıltılı yeşil bir denizin üzerinde asılı gibi duran bir yamaçta.

On yıl, belki de daha uzun bir süre geçti; ama, kuru otları yarıp geçerek gelen, rüzgârla dağılan, dalgaların kabarıp inmesine karışan sesini işitir gibiyim. "Eğer senin yanına Filistin'e gelecek olsam" diyor, "durumumun düzeleceğinden eminim. Yine de kim bilebilir? Hâlâ bildiğin gibiyim, her yol ayrımında duruyor, kararsız kalıp o yöne mi yoksa bu yöne mi gitsem tereddüdünü yaşıyorum."

Bunu 1931'de kaçmasına hâlâ fırsat varken yazmıştı. Aslında Kudüs'e gelip orada kendisiyle aynı düşünceleri paylaşan insanlar

arasında yaşayabilirdi. Bu sona hiç gerek yoktu. Ben onu eninde sonunda üniversiteye yerleştirirdim; ya da bir okulda iş bulurdum en azından. Öğretmenler her zaman rağbet görür. Bir kütüphanede de çalışabilirdi, eski el yazımı belgeler ve sanat eserleri bölümünü onun kadar mükemmel yönetecek biri zor bulunurdu. Walter Benjamin'den daha bilgili kimse var mıydı?

Avrupa'da olayların hangi boyutlara varacağını hiç tahmin etmemişti; Benjamin isabetli tahminlerde bulunan biri olmadı hiç. Gerçek yaşam hakkında fazla bir şey bilmediğini öne sürmek yalnış olmaz; nasıl söylesem, konu politika olduğunda tam bir kara cahildi. Ama o ne edebi kafaydı! Bir metnin labirentine girdiğinde Theseus gibi yüreğini ip yumağı gibi çöze çöze karanlıklara ve engin derinliklere iner, Minotaurus'la yüz yüze gelip onu öldürdükten sonra yüreğinin ipiyle ışığa giden yolu bulurdu.

Hiç kimse bilmiyor ama, Avrupa en büyük aklını, veliahtını, tahtının en değerli prensini yitirdi. Bilselerdi de umursarlar mıydı? Dünyanın, Benjamin gibi birisini daha yaratabileceğini hiç sanmıyorum. Bunu başarsa bile, artık böyle bir deha için bu kıtanın toprakları uygun değil. Onunki gibi bir deha bu toprağın pislik içindeki bencil, ruhsuz ikliminde asla serpilemez artık. Paçavralar giyinip, yas tutmak için kendimi çöllere vurmalıyım. Yeremya ile birlikte şöyle haykırmalıyım: "Ben sizi bolluk içinde bir ülkeye getirdim, onun meyvelerini yiyesiniz ve nimetlerinden faydalanasınız diye; ama siz oraya girdiğinizde, benim topraklarımı kirlettiniz ve benim mirasımı kötülük doğurur hale getirdiniz."

Ama işte burada, İspanyol sınırında, onun on yıl önce öldüğü yerde duruyorum. O benim en iyi arkadaşımdı. Her şeyi hayalimde canlandırıp doğrulayabilmem için bu mezarı yalnız başıma görmem gerekiyordu. Her şeyin, uykularımı hâlâ bölen bu trajedinin, tam olarak nasıl gerçekleştiğini anlayabilmek için.

Aşağıdaki iri çakıllı sahilde dalgalar kırılıyor, taşlara çarpıp dağılıyorlar. Sahildeki yüzeyleri düzleşmiş iri kayaların arasına atıp yığdıkları tahta ve lastik parçalarıyla yosun atıkları bağırsak parçaları gibi duruyor, deniz laleleri kaya oyuntularının içindeki su birikintilerinde küçük kalpler gibi atıyorlar, sanki koca deniz canavarı-

nı hayatta tutmaya çalışırcasına. Böylesi bir yaşam savaşı her yerde var, ama evrenin doğal düzenine karşı konulamaz. Her şey birgün dağılır gider.

Köyün tek otelini idare eden Fransız asıllı Eva Ruitz'in söylediğine göre burası onun gömüldüğü yer, ama mezarının hangisi olduğundan emin değilim.

Bu sabah kahve servisini yaparken, "Arkadaşınız kibar biriydi" dedi kadın, denize bakan bir tepeye yerleştirilmiş, pembe cepheli otelinin arkasındaki teraslı bahçede. "Onu pek sevmiştim."

"Çok geçti üzerinden," dedim, "çok sayıda misafir ağırlamış olmalısınız."

Elleri kucağında beyaz birer kelebek gibi çırpındı. "Hayır," diye ısrar etti. "Arkadaşınız Dr. Benjamin'i gayet iyi hatırlıyorum. Ufak tefek, duyarlı bir beydi, hatırladığım kadarıyla da bir Yahudiydi. Gür bir bıyığı vardı, kalın bir gözlük takıyor, kızıma çok kibar davranıyordu. Bir anne böyle şeyleri hiç unutmaz. Suzanne hâlâ onu anar."

"Kızınızla görüşebilir miyim?"

"Korkarım bu imkânsız. Nice'te bir okula gönderdik" derken yüzü katılaştı ve kelebeğe benzeyen elleri sanki gözlerimin önünde kendini boğacakmış gibi boynuna gitti.

"Ölüş şekli gerçekten çok hazindi... ve biraz da saygısızcaydı" dedi

"Anlayamadım?"

"Benim görüşüme göre tabii. Konumumu göz önünde bulundurursanız, ben bir dulum ve insanın birçok şeyi dikkate alması gerekiyor."

"Madame, kafamı karıştırıyorsunuz" dedim.

"Öyle mi? Kendimi hiç iyi ifade edemem. Korkarım hep yanlış şeyler söylüyorum. Bu özelliğim General Franco'nun emrinde bir subay olan kocamı deli ederdi. Generalle bir iki kez karşılaşmışlığı vardır."

Anladım ki onu daha fazla sorgulamanın anlamı yoktu, ama Benjamin'in onun üzerinde böyle izlenimler bırakmış olması ilgimi çekmişti. Onu çok iyi tanımış olamazdı. Eğer hesaplarımda ya-

nılmıyorsam, Benjamin burada, Port Bou'da yalnızca bir iki gün kalmıştı,1940 yılının Ekim ayının sonlarına doğru, yaşama veda ettiği güne kadar. Gene de, Madame Ruitz Benjamin'in arkadaşım olduğunu söylediğimde onun uğrunda döktüğü gözyaşıyla beni etkilemesini bilmişti, akan maskaraların pudralı yanaklarından geçerken bıraktıkları siyah izler kadının yüzündeki kırışıkları daha da belirginleştiriyordu. Geniş alnı, kalıp gibi duran siyah saçlarını taşıyan bir kaideydi sanki. Muhtemelen gençliğinde nefes kesici bir güzellikteydi ama şimdiki görüntüsü korkunçtu.

Kadın konuşmaya devam etti. "Hatırladığım kadarıyla yanında arkadaşları vardı. Hepsi oldukça hoş insanlardı. Orta yaşlı bir kadın ve oğlu. Ve başka bir adam daha vardı. Belçikalı bir öğretmen ya da bir muhasebeciydi, hangisi olduğunu unuttum. Dağların üzerinden gelmişler, çok uzun bir mesafeyi yürüyerek katetmişlerdi! Zavallıcıklar yorgunluktan bitap düşmüşlerdi!"

"Bu Yahudiler için bildik bir güzergâhtı, öyle değil mi?"

"Yahudiler için de başkaları için de öyleydi. İşlerini kolaylaştırabilmek için elimden gelen her şeyi yapardım ama hiç de kolay olmazdı. Sınır muhafızları hep tetikteydi, buranın polisine de asla güvenemezdiniz." Fısıldayarak General Franco'nun Yahudilere çok anlayışlı davranmadığını ekledi. Bu beni hiç şaşırtmadı. İspanya'da Yahudilerin tarihi çok ıstırap doludur, bizi dünyanın dört bir yanına dağıtmak için ellerinden geleni artlarına bırakmayan Ferdinand ve İsabel'e kadar uzanır. Katliam gecelerinin alevleri gökyüzünü yalarken gemiler dolusu Yahudi, Afrika veya Ortadoğu'ya doğru kaçmak üzere gemilerle denize açılıyordu.

"Siz de bir Yahudi misiniz?" diye sordu.

"Evet."

"Pasaportunuzda gördüğüm kadarıyla Kudüs'te yaşıyorsunuz."

"Evet, orada yaşıyorum."

"Çok güzel bir şehir olmalı," dedi, "kız kardeşlerimden biri bir Yahudi ile evlendi. Sağlam, yapılı bir adam, alnında mor bir doğum lekesi var. Kürk ticareti yapıyor, adı da Bernard Cohen." Bana adamı tanımamı bekliyormuş gibi bakıyordu.

Sözlerini yorumlamamaya ve anlattıklarını kendi özel yaşamıy-

la ilgili, benim konumla ilgisiz olaylar olarak kabul etmeye karar verdim. Madame Ruitz'in kız kardeşinin evliliğini tasvip etmesi veya etmemesi benim üzerime vazife değildi. Yahudi karşıtı olduğu açıkça anlaşılıyordu.

Beni Pablo adında ufak tefek bir adamla tanıştırdı. Ona akıcı bir Katalanca'yla ne istediğimi aktardı, adam anlamış gibi gözüküyordu. Pablo beni isimsiz bir mezar taşına götürdü. Ağaçlıklı bir yolun sonunda, on-on iki isimsiz mezarın arasındaydı. Taş bir duvara sarılmış mor salkımlar denizden gelen esintinin etkisiyle sallanıyorlardı. Buranın, insan ölünce kemiklerinin eriyip toprağa karışması için ne kadar uygun bir yer olduğunu düşündüm hemen: Dünya üzerinde cennetten küçük bir parçaydı burası.

Pablo şarap kokuyordu, ona güvenmiyordum. Tıpkı Madame Ruitz gibi, konuşurken bana bakmıyordu.

"Bunun doğru mezar taşı olduğuna emin misiniz?" diye sordum, İspanyolcamı da deneyerek. Mezar taşı delik delik olmuş, yosun tutmuştu, ayrıca üzerinde ne bir işaret ne de bir tarih vardı. On yıllıkmış gibi durmuyordu, çok daha eski görünüyordu.

Pablo omuz silkti. "Onu kendi ellerimle gömdüm," dedi Katalanca, ya da dediğini sanıyorum. Dilciyim, birçok dili de iyi bilirim, ama Katalanca karşısında hep yenik düşüyorum.

Adama inanmadığım halde bahşiş vererek yalnız kalmak istediğimi belirttim. Arkadaşımın masmavi İspanyol göğünün altındaki (sözde veya gerçek) mezarının başında, 1940 yılının o korkunç günü orada bulunacak bir Haham'ın yapacağı gibi ileri geri sallanarak dua ettim. Bir şekilde yıllar önce çizmeye başladığım bir çemberi tamamlamaya çalışıyordum, asla telafi edilemeyecek bir şeyi telafi etmek istercesine.

Otuz yıldır süren mektuplaşmamız 1940'ın ilkbahar aylarının sonlarına doğru birdenbire, intihar ettiğini öğrenmemden bir süre önce kesilivermişti. Birçok sebepten ötürü bu haber beni şaşırtmadı. New York, Küba veya Casablanca'ya varabilmiş olsaydı daha çok şaşırırdım; çünkü böyle bir sonuç Benjamin'in faydalanmayacağını bildiğim çeşitli olanakları kullanmış olduğunu gösterirdi.

Benjamin'i ilk olarak 1913'te Berlin'deki Café Tiergarten'de

gördüm. Kurfürstendamm boyunca sıralanmış sigara dumanı içindeki o kafeler çoktan yıkılıp gittiler; ama o günlerde serin mermer zeminleri, yüksek tavanları ve başka bir gezegenin yaratıkları gibi sallanan tuhaf saksı bitkileriyle bu mekânlar eşsizdi. Buralarda yalnızca bir fincan koyu Türk kahvesi içerek sabahlara kadar oturulur, politika, felsefe ve edebiyat üzerine konuşulurdu. Kendilerini entelektüel ya da sanatçı kalıbına sokmayı hayal eden genç Berlinliler şehrin her yerinden güruhlar halinde bu mekânlara akın eder, yüreklerini ve akıllarını yarıştırırlardı.

Büyük Savaş öncesinin masum yıllarıydı; ve Benjamin henüz kendi Yahudiliğinin idrakine varmamıştı. Yüksek burjuvazinin asi çocuklarına Fareli Köyün Kavalcılığı yapan Gustav Wyneken adında bir öğretmene adamıştı kendini. Bu zat Thüringen'de benim iki kuzenimin de gittiği Haubinda adlı kibar bir taşra yatılı okulunun hocasıydı. Bazı çevrelerde Benjamin'le hocası arasındaki bağ dillerdeydi.

İnkâr edecek değilim, Benjamin'in de benim de maddi durumumuz oldukça iyiydi ve belki de bulunduğumuz ortamın etkisiyle şımarıp kendimizi gereksiz lükslere kaptırmıştık. Sayısız hizmetkârın bakıp hizmet ettiği, iyi (fakat ağır ve şatafatlı) mobilyalarla donatılmış mükemmel evlerde refah içerisinde yaşıyorduk. Evlerimizin duvarlarında 19. yüzyıl ortalarının önemsiz Bavyeralı ressamlarının kasvet dolu yağlıboya manzaraları asılıydı, yerler boydan boya İran halılarıyla kaplıydı. İşin gerçeği, biz de bulunduğumuz ortam ve şartlardan hoşlanmıyorduk, hatta buna içerliyorduk. Annebabalarımız ve onların arkadaşlarının gösterdiği (onun deyimiyle) "diyalektik" ilgisizlik bizi dehşete düşürüyordu. "Hayatları öylesine sığ ki" derdi Benjamin, "Onlara ve ruhlarına acıyorum."

O akşam Benjamin Tiergarten'da bir konuşma yapacaktı, konuşma oldukça geniş bir çevreye duyurulmuştu. Zaten ben de sırf onu dinlemek amacıyla gitmiştim oraya. Bir tanıdık bana, "Walter Benjamin günümüzün Kant'ı" diyerek beni öfkelendirmişti. İnsanların bu tür yakıştırmaları nasıl böyle kolay yaptığını anlayamıyordum. Yine de sözleri merakımı uyandırmıştı ve bu "yeni Kant'ı" görmeye karar vermiştim.

O zamanlar Berlin'de iki rakip öğrenci grubu vardı; biri bu Wyneken'in grubuydu, bir tür gençlik hareketi olarak ortaya çıkmışlardı ve Alman kültürünün korunmasını savunan sözde milliyetçi birtakım görüşler ortaya atıyorlardı. Bir de benim de mensubu olduğum Siyonist grup vardı, *Jung Juda* olarak biliniyordu. Benim grubum, oldukça refah içinde yaşıyor olsalar da Almanya'nın Yahudiler için hiç de uygun bir yer olmadığını anlamıştı. Wyneken'in genç arkadaşlarının Yahudi olduklarının bilincinde olduklarından bile emin değilim. Olsalar da bu onlar için bir şey fark ettirmiyordu. Onlara doğrudan "Yahudi misiniz?" diye sorduğunuzda, onların size verecekleri cevap şu olurdu: "Ben bir Almanım. Ailem geleneksel olarak Yahudidir ama ben bu dinin hiçbir vecibesini yerine getirmiyorum."

Wyneken o akşam Gençlik Hareketi'ni temsil etmek üzere parlak zekâsıyla tanınan Benjamin'i seçmişti. Yaklaşık seksen kişi café'nin üst katındaki geniş odada toplandık; dinleyicilerin çoğunu genç erkekler oluşturuyordu, çok az sayıda da kadın vardı. Herkes sigara ve kahve içiyor, odayı sise boğuyordu. O toplantılardaki fincan şıngırtıları, kahkahalar ve yüksek sesli tartışmalar hâlâ kulağımda çınlıyor.

Wyneken Benjamin'i takdim etmek üzere ayağa kalkınca ortalığı bir sessizlik kapladı. Basılmış hiçbir yazısı olmayan bir adamın "genç bir filozof, şair ve edebiyatçı" gibi büyük sözlerle övülmesi biraz tuhafıma gitmişti. İnsanların Wyneken'de ne bulduklarını anlamaya başladım: O bir dalkavuktu.

Benjamin, takdimi sırasında öğretmeninin sıraladığı unvanlardan utanmışa benziyordu. Sigarasını yanı başındaki bir masada duran kül tablasında söndürüp ağır ağır ayağa kalktı. Hegel'den bir alıntıyla başladı sözlerine; yanlışlıkla orada bulunanların gözünü korkutmak için özellikle seçilmişti bu alıntı. Benjamin'in dinleyicisine taviz verecek bir adam olmadığını görmek beni şaşırtmıştı. Hegel'i alıntılarken dinleyicisinin bildiğini varsayarak alıntıyı hangi eserinden yaptığını söylemeye bile gerek duymuyordu. Eğer dinleyiciler bilmiyorlarsa şanslarına küsmeliydiler. Eğer Hegel'i iyi bilmiyorlarsa orada zaten işleri yoktu.

Sunduğu bildiri biraz dağınıktı ama itiraf etmeliyim ki dâhiyaneydi. Benjamin tuhaf fakat melodik özelliği olan bir sesle konuşuyordu: Derinden gelen, tanıdık ama yine de eşsiz bir ses tonu vardı. Sonraları sesini her düşündüğümde –arada sırada ucuz bir keman gibi cızırdasa da– aklıma hep özenle akord edilmiş bir viola gelirdi. Asıl melodi argümanının kendisiydi. Kelimeler kalın bir duvarın ardından gelir gibi zorla seçiliyor olsa da nağmenin kendisi anlaşılıyordu.

Benjamin'e göre Siyonizm'in kendine göre iyi yanları vardı, ama eğitimde bir reform yapılması günümüzün Yahudi Alman gençliğinin gündemindeki en önemli meseleydi. Bu sözler üzerine tüylerim diken diken oldu ve oturduğum yerde kaskatı kesildim. Nabzımın hızlandığını hissediyordum. Benjamin'in sesi yükselip alçaldıkça insanları koltuklarından kendine doğru çekiyordu (özellikle ses tonu bir fısıltı haline geldiğinde). Ben de parmaklarımı dizlerime vurmaya başladım. Konuştuğu sürece gözleri tavanın sağ ucuna dikili kaldı, sanki orada görmeye çalıştığı bir şey varmış gibi. Sadece bir kere, düşüncelerini toparlamaya çalışıyor gibi göründüğü bir an gözlerini sabitlediği noktadan ayırıp dinleyicilerine doğrudan baktı; ve afalladı! Sanki odada başka insanların varlığının farkına yeni varmış gibiydi. Tavandaki sevgili noktasını yeniden tespit ederek gözlerini sabitledi ve kendini çabucak topladı. Bu davranışı çok tuhaf ve dikkat çekiciydi.

Konuşması bittiğinde (kimisi kibarca, kimisi de coşkuyla alkışlayan) dinleyicilerini selamlamadı bile, çıktı gitti. Kendisine sorular yöneltileceğini düşünmüştüm ama altın kenarlı, kalın çerçeveli gözlüklerinin altından önündeki zemine bakarak doğrudan ana koridora yöneldi. Yapmış olduğu konuşma hakkında ne düşünüldüğünü hiç umursamayan bir adam izlenimi veriyordu açıkça. Bu tavrını istemeyerek de olsa takdir ediyordum. Onca ahmağın sorularına ne diye cevap verecekti ki? Ayrıca kendi düşüncelerinin içine dalmış halinde yüce, hatta ulvi bir şeyler vardı. İnsan onu kolayca Talmud Dağı'ndaki bir manastırda uyuklayan yaşlı bir adam olarak hayal edebilirdi.

Yanından geçerken ayakkabılarının yeni boyanmış olduğunu

fark ettim. Bir uyum sağlama çabasıydı belki bu, ama siyah boyayı beyaz çoraplarına bulaştırmıştı ve görüntü çok gülünçtü. Kravatında yemek lekeleri vardı, ayrıca gömleği ütü istiyordu. Kısa boylu, ince kemikli, aşırı koyu tenliydi. Gür, kıvırcık saçları saçtan ziyade kürke benziyordu. Miyoplara özgü bir şekilde ayaklarını yandan sürüyerek yürüyordu, çevresini neredeyse hiç görmüyordu. Sonraki yıllarda, oldukça sık Charlie Chaplin'i anımsattı bana ve bir iki kere yüzüne karşı bu hitabı kullandım ama şakayı anladığını sanmıyorum.

Benjamin ile ilk göz göze gelişim iki sene sonra oldu, karşılaştığımızda o yirmi üç bense on yedi yaşındaydım. 1915 yılıydı, Büyük Savaş'ın içindeydik ve aşırı sıcak, melankolik bir yaz Berlin'i tüketmişti. Sokaklar kendilerini bekleyen yıkımın farkında olmayan istek dolu genç askerlerle kaynıyordu. Bu çılgın eğlenti havasından çoğunun ölümün yaklaşmakta olduğunu hissettiği, hatta burun deliklerinde ölümün kokusunu duyduğu sezinleniyordu. Yollarda askeri araçlar caddelerde görünmeye başlamıştı; bir biri ardına, tuhaf hayaletler gibi takırdayarak geçiyorlardı parkların yanından; bazıları savaş sırasında yanmış, çoktan delik deşik olmuştu. Kaizer'in posterleri bütün dükkânların camekânlarından ihtişamla bakıyordu. Şehirdeki bütün balkonlarda göz alabildiğine bayraklar dalgalanıyordu. Cadde boyunca bütün ihtişamıyla geçit yapan süvari alayını hatırlıyorum. Makineli tüfek ve gaz savaşları çağında oldukça saçma kaçan bir gösteriş, ama Alman duygusallığının tipik bir örneği. Cermen yenilmezliği mitinin yıkılması uzun yıllar alacaktı.

Mümkün olduğunca savaşı görmezden geliyor; ara sıra konferanslara gidip dinliyordum. Bir akşam can sıkıntısının hikmetleri üzerine yazdığı kitapla o günlerde pek popüler olan (ve şimdi hak ettiği şekilde unutulmuş bulunan) Kurt Hiller adında birinin konuşmasını dinlemeye gitmiştim. Yorumları ben hariç herkes tarafından beğenildi. Hatırladığım kadarıyla tarihin bir saçmalıktan ibaret olduğunu iddia etmişti, ona göre biz bir neslin içine doğmuştuk ve bu bizim gerçekliğimizdi. Bizden önce olmuş olan her şey silinmeli ve unutulmalıydı. Tarih anlaşılamadığı ve betimlenemediği için bu ko-

nuda kafa yormaya gerek yoktu vs.; açıkçası rezalet bir konuşma.

Biraz ukala bir edayla konuşmasını kabaca bölüp, savında özellikle zayıf bulduğum bir noktaya itiraz ettim. Henüz bir yeniyetme olmama rağmen zekâma ve birikimime fazla güveniyor, budalalara tahammül edemiyordum. Tepkim, önümdeki sırada oturmakta olan Benjamin'in dikkatini çekince dönüp bana gülümsedi. Zannedersem ben de ona elimde olmadan göz kırptım ve bu tuhaf hareketime hayıflandım. Benim hakkımda ne düşünecekti kim bilir?

Ertesi hafta Charlottenburg'daki bir öğrenci yurdunun salonunda Hiller'in konuşması üzerine bir tartışma vardı ve önceki toplantıya katılan grup tahmin edileceği üzere oradaydı, Benjamin de ümitlerimi boşa çıkarmayarak geldi. Üstüne bol gelen bir takım elbise giymişti. İçinde bir yelek vardı, saatinin altın bir zinciri hafifçe şişkin karnını boydan boya bir köprü gibi geçiyordu: Bu haliyle gençlikten orta yaşlılığa geçmek üzere olan biri gibi görünüyordu. Yanındaki sandalye boştu, ama ben odanın arkalarında bir yere doğru seyirttim, yanına oturmaya cesaret edip edemeyeceğimi bilemiyordum. Salon dolmaya başlayınca kalp atışlarım hızlandı. Başkasının oraya, benim yerime otururak beni bu kararsızlıktan kurtarmasını istiyordum. Kimse oturmayınca kendimi topladım ve kararlı bir şekilde gidip yanına oturdum. Yanına kimin oturduğunu anlamak için başını kaldırdığında kibarca selam verdim.

Tartışmanın başlamasına on dakika kadar kalmıştı ve ben hâlâ onunla konuşabilmek için cesaret toplamaya çalışıyordum. Kardeşim Werner gözümü çok korkutmuştu ve kendimi komik duruma düşürmek istemiyordum. Buna rağmen toplantı akışında kendimi istekli bir şekilde konuşurken ve anlamlı bir noktaya değinen herkesle tartışırken buldum. Benjamin'se pek konuşmadı, yanımda bir sfenks gibi oturuyordu ve gözlerini önüne sabitlemişti. Sarf ettiği az sayıda söz ise belirgin olmasa da benim söylediklerimin aksiydi. Geçmişe baktığımda tarihe karşı takındığı ters tutumun ilk izlerini o akşamki sözlerinde görmek mümkün, ama o zamanlar bu tavrı daha yeni yeni kendini belli ediyordu ve onun bu konudaki tavrını belirlemek pek mümkün değildi.

Bir noktada söylediklerine gayet sert bir şekilde karşı çıktım,

odadan çıkarken kendimi yetersiz, aptal biri gibi hissediyordum; onu bir daha asla göremeyecektim herhalde. İki eski okul arkadaşımı daha şimdiden savaşta yitirmiştim ve tanıdığım herkes, er ya da geç, Kurt Hiller gibi kişilerin kolayca alay ettiği Tarih'in girdabına kapılıp gidecekmiş gibi geliyordu.

Bu sıralarda hayat benim annem ve babam gibi insanlar için bile daha sıkıntılı bir hal almaya başlamıştı. Hizmetkârlar esrarengiz bir şekilde yok olmuşlar, öğünlerin her zamanki bolluğu azalmış ve bazı gıda türleri dükkânlarda bulunamaz olmuştu. Örneğin etin fiyatı alınamayacak kadar artmış, meyve azalmıştı. Savaş öncesi beslenme alışkanlıklarımızın başlıca gıdası olan dana etiyse ortadan yok olmuştu. Babam ses tonunda hafif bir ironiyle "Ordular iyi besleniyor" derdi.

Bir gün, tahminen Charlottenburg'daki tartışmadan iki hafta kadar sonra, üniversite kütüphanesinin katalog odasındaki uzun, cilalı bir masada otururken, Benjamin aniden karşımda beliriverdi. Ceketinin omuzları ince bir tabaka halinde kepekle kaplıydı, kar yağmıştı sanki üstüne; sanki kabarmış bir denizde sallanan bir geminin güvertesindeymiş gibi gövdesini sertçe yana doğru eğmişti. Yan yan basarak, kafası boynunun üzerinde bir aşağı bir yukarı yaylana yaylana doğruca bana geldi. Tepeden tırnağa beni süzerken tek bir kelime bile etmedi. Ben de vurdumduymaz bir eda ile bakışlarımı ona doğrulttum; kalbim hızla çarpıyordu. Ani bir hareketle döndü ve odadan çıktı ama bir dakika geçmeden geri geldi. Bu sefer cesaretini toplamışçasına dosdoğru karşıma geçti.

"Zannederim siz geçen akşam rastladığım, tarih hakkında söyleyecek çok sözü olan genç beyefendisiniz" dedi. Ses tonundan ne demek istediğini anlamak imkânsızdı. Beni bir şeylerle mi itham ediyordu? (Onun dünyanın meselelerini çözmekte zorlanıyormuş gibi o derin tuhaf konuşma biçimini daha sonra anlamaya başlayacaktım.)

Söz konusu genç beyefendinin ben olduğumu itiraf ettim.

"O halde," dedi, "bana adres ve telefon numaranızı verin. Sizinle biraz sohbet edelim."

Bir kâğıt parçasına istediği bilgileri karaladım, kâğıdı ceketinin

cebine tıkıştırdı. Yazdığım notu cebindeki çamaşırhane makbuzları, tütün kırıntıları ve Schopenhauer'in felsefesi üzerine gelişigüzel alınmış notlarla birlikte harman olurken görür gibiydim. Karşımda bizler gibi sürüye uymayan, günlük hayatın akışına uyum sağlayamayan bir adam vardı. Aklı çeşitli fikirlerle apaydınlıktı ama bu fikirlerin nesnel dünyada somutlaştığını görmek onu şaşırtıyor, huzurunu bozuyordu. Onu tanıdıkça sosyal yaşamın ayrıntılarının ona acı verdiğini, insan hayatının gerektirdiği bölünmelere maruz kalmayı istemediğini, tahammül edemediğini anlıyordum.

Ayrılmadan önce abartılı bir nezaketle eğilerek selam verdi: "Çok teşekkür ederim, beyefendi."

Üç gün geçmeden evime ondan bir not geldi: "Sayın beyefendi, bu perşembe saat beş buçuk sularında bana gelmenizi çok isterim."

Notu henüz açmıştım ki telefon çaldı. Arayan Benjamin'di.

"Herr Scholem perşembe yerine çarşamba ya da salı gelmenin sizin için bir mahzuru var mı diye soracaktım. Salı benim için daha uygun bir gün."

"O halde ben de salı günü gelirim" dedim.

"Yok, sanırım çarşamba daha iyi olacak. Sizin için de uygun mu?"

"Çarşamba günlerini hep sevmişimdir, Herr Benjamin."

O benim ses tonuma bir anlam vermeye çalışırken sessizlik oldu.

"Hatta mısınız Herr Benjamin?" diye sordum.

"Hatta bir sorun var galiba. Savaş zamanı böyle oluyor herhalde."

"Ben sizi gayet iyi duyuyorum."

"Güzel, gayet güzel. O zaman çarşamba akşamı uygun değil mi?" Artık öyle bağıra bağıra konuşuyordu ki telefondaki sesi tanınmayacak hale gelmişti.

"Evet çarşamba günü müsaitim."

"Fevkalade. Sizinle çarşamba günü görüşeceğiz, eğer eminseniz."

Bu kararsızlığı insanı deli ederdi. Bir de o aşırı kibar davranışları her şeyi iyice karmaşık bir hale sokuyordu. Şu ya da bu fikir

arasında bir türlü karar veremez, bir şeye para verse mi vermese mi bilemezdi. Söz konusu kadınlar olduğunda karar vermesi daha da zorlaşırdı. Hiçbir kadın ona uygun değildi; ancak kadın başka birisiyle yaşıyor veya kendisini itici bulmuşsa ilgisini çekerdi. Daha küçük olaylarda da bu kararsızlık onun kafasını karıştırırdı. Örneğin bir restorana gittiğinde balık sipariş eder, sonra garsonu çağırır ve birçok kere fikrini değiştirirdi. Sonunda yediği yine balık olurdu, ama hep başkalarının tabağında kalırdı gözü. Bir keresinde "Tamam Walter seninle tabaklarımızı değiştirelim, senin gözlerin mütemadiyen tabağımda olduğu sürece yediğimden bir şey anlamıyorum" dedim. Tabaklarımızı değiştirdiğimizde ise içini çekerek verdiği cevap şu olmuştu: "Başta doğru karar vermişim, öyle değil mi? Senin yediğin o kadar da iyi değilmiş."

O tarihlerde Benjamin ailesiyle, Berlin'in Grunewald semtinde, ünlü parkın yanından geçen ağaçlıklı, geniş Delbrückstrasse ile Jagostrasse'nin kesiştiği köşe başında oturuyordu. En üst kattaki dairelerine koyu renk meşe panolu bir asansörle çıkılıyordu. Dairenin kapısında dantel yakalı lacivert elbisesiyle yaşlı bir hizmetçi sizi içeri buyur ederdi. Her şey oldukça resmiydi. Tıpkı o tarihlerde Berlin'in batı kesiminde yaşayan tüm varlıklı ailelerde olduğu gibi.

"Sizi bekliyorduk" dedi hizmetçi.

Dairenin şatafatını belli etmeye yeten uzun bir koridor boyunca ilerleyerek Benjamin'in odasına götürüldüm. 1870'lerin (Gründerzeit) mobilyaları kendisine bakana "Benim huzurumda sarf ettiğin sözlere dikkat et!" diye haykırıyordu. Oturma odasındaki koltuklar erguvan rengi kadifeyle kaplanmıştı; perdeler kalın gümüşi brokardandı. Duvarlardan birinde oldukça hoş bir Aubusson gobleninin asılı durduğunu fark ettim: Bahtsız bir kurda saldıran çok sayıda vahşi Hollandalı avcı resmedilmişti. Yerlerde mor ve kırmızı halılar seriliydi, ahşap döşemenin üstünde bal rengi ormanların arasında serpiştirilmiş renk adacıkları gibi duruyorlardı. Çin vazolarından baygın güzel kokulu yanık portakal çiçekleri sarkıyordu. Yüksek burjuvazinin klişe zevkini yansıtan her şey gayet debdebeliydi.

Koridorlar boyunca uzanan duvarlar Parisli ve Bavyeralı res-

samların iç karartıcı yağlıboya manzaralarını sergiliyordu; muhtemelen, sanat dünyasında oldukça sağlam bir vurgun yaptığı söylenen Walter'in babası Emil Benjamin tarafından satın alınmışlardı. Babam da kısa süre önce Koch Caddesi'nde Emil'in işlettiği Lepke's adlı müzayede evinden bir resim satın almıştı, bu sayede şarap ve inşaat sektöründe de iş yapan Walter'in babası hakkında oldukça fazla şey duymuştum. Önceki akşam babam "Herr Benjamin'in her şeyle ilgisi var" demişti. Bu saygın işadamının oğluyla arkadaşlık etmem pek hoşuna gidiyordu.

"Ah Scholem, geldiniz demek?" dedi, odasının kapısını açan Benjamin. "Sizi gördüğüme memnun oldum Herr Scholem."

İçerde kendisinden biraz daha genç görünen, kahverengi kibar bir takım elbise giyinmiş biri oturuyordu. Dış görünümü itibarıyla Benjamin'e hiç benzemiyor olmasına rağmen kardeşi olduğu açıkça anlaşılıyordu. Aynı koyu gözler ve hafif kemerli burun ikisinde de vardı.

"Sizi kardeşim Georg Benjamin'le tanıştırayım," dedi.

Georg, el sıkışır sıkışmaz bir gece önce katıldığı bir partiden bahsetmeye başladı; parti yakın zamanda sınıra savaşmaya gönderilecek olan arkadaşlarının şerefine verilmişti. Ne kadar içki içilmiş ne çok dans edilmiş olduğundan, kızların hafifmeşrepliğinden söz ediyordu. Yüzüme böyle durumlar için sakladığım sahte gülümsemeyi kondurarak dinliyormuş gibi orada öyle dikilip durdum. Georg'un davranışının, asık bir suratla camdan dışarıyı seyretmekte olan ağabeyinin canını sıktığını görebiliyordum.

Odadaki eşyalara, nasıl üst üste yığıldıklarına vermiştim dikkatimi. Bütün duvarlarda eski, yeni kitapların dizildiği raflar vardı; iki köşeye de rastgele yığılmışlardı. Dar bir yatağın üzerinde Bakunin'in Nattlau tarafından yazılmış biyografisine ilişti gözüm. Açık sayfalarının kenarları notlarla kaplıydı. Bir paragrafın yanına büyük harflerle düşülmüş "SAÇMALIK" kelimesini belli belirsiz seçer gibiydim. İnsan bu toy dönemlerinin tepkilerinden pişman olur sonraki yıllarda hep. Gustaf Landauer'in *Aufruf zum Sozialismus*'u yüzükoyun yerde duruyordu; sosyalizmi savunan, ikinci sınıf ama tehlikeli bir kitaptı. Yatağının yakınındaki masanın üzerinde de

Balzac'ın bir romanı açık duruyordu ama adını okuyamıyordum.

Georg saçmalayıp duruyordu, Benjamin benim farkımda değilmiş gibiydi. Bu yüzden, birdenbire araya girip, "Georg, lütfen sus, hepimizi delirteceksin!" diye bağırması şaşırttı.

Georg cümlesinin yarısında sustu kaldı. Sözleri dikenli tellere takılıp kalmıştı sanki.

"Boş boş konuşma böyle" diye ekledi Benjamin. "Herr Scholem birlikte dinlediğimiz bir konuşmayı tartışmak için buraya geldi."

"Anlıyorum," dedi Georg, bir pipo çıkartıp yakmaya çalışırken. "Öyleyse tartışın."

"Beni evinize davet etmeniz büyük incelik" diyerek konuşmayı konumuza yönlendirmeye çalıştım.

"Azizim Scholem, fazla alçakgönüllü olmayın. Size yakışmıyor."

"Affedersiniz."

"Lütfen oturun. Zannedersem tarih üzerine konuşacaktık. Hiller'in konuşması bizi düşündürdü öyle değil mi?"

"Evet," dedim. "Tarih konusunda çok düşündüm; belirli bir tarih türüne odaklanmadım ama geçmiş kavramı ve onu ifade etme biçimlerimiz üzerine düşündüm."

Georg'un irkildiğini gördüm. Böyle konular üzerine düşünmeye alışkın değildi, hatta düşünme eyleminin her çeşidine yabancıydı.

Şimdi geniş, kolları beni yutan deri bir koltuğa yerleşmiştim. Benjamin karşımda, yatağında bağdaş kurmuştu. Georg piposuyla havaya mavi halkalar üfleyerek köşede duruyordu.

"Bana Herr Hiller'in sözlerine niye öyle bir tepki verdiğinizi anlatmalısınız," dedi Benjamin. "Sözleri benim de hoşuma gitmedi, ama belki de farklı gerekçelerden ötürüydü... ve hoşnutsuzluğum sizinki kadar yoğun değildi."

"Sadece bir budala tarihin hiçbir önemi olmadığını düşünebilir," dedim. "Adam kesinlikle Nietzsche okumuş olmalı."

"Nietszche'den hoşlanmıyor musunuz?"

"Tehlikeli bir etkisi var. Biliyorsunuz ki biz Yahudiler tarihle yakından ilgileniriz. Geçmişini unutanlar belki de farkında olmadan geleceklerini yok etmeyi arzu ediyorlardır. Bütün insanlar ölüm kokar. Asıl istedikleri yaşamakta oldukları iğrenç güne kadar

ulaşan bütün izleri yok etmektir."

"Bravo," diye haykırdı Georg, "Harika bir konuşma üslubuna sahipsiniz, Herr Scholem. Gerçek bir Demosthenes'siniz doğrusu!"

Benjamin kardeşini kaale almayarak dizinin üstünde bir sigara sardı. "Sizin görüşlerinizin çoğuna katılıyorum," dedi, ağır ağır konuşarak. "Benim çalışmalarım da tarihin doğası ile ilgili. Tarih diye bir şey yoktur, kendisi muhteşem bir kurgudan, değişik bakış açılarının katmanlaşmasından başka bir şey değildir." Bir süre durakladıktan sonra da ekledi: "Tarih bir tür mittir. Bir rüya, hatta belki de bir rüyanın rüyası olabilir. Hep çok özneldir; zannedersem değinmek istediğim nokta bu."

"Sizinle hemfikir değilim Herr Benjamin," dedim.

"Ben de öyle," dedi Georg. "Okul yıllarımda en kötü dersim tarihti. Geçen sene tarih yüzünden neredeyse sınavlarımı veremeyecektim."

"Öyleyse tarih nedir?" diye sordum Georg'a.

"Tarih olmuş olandır."

Benjamin sırıtıyordu, sigaradan sararmış çarpık dişleri, diş etlerinin etrafında kötü çekilmiş bir çit gibi sıralanıyordu. "Peki o halde sürmekte olan savaşı nasıl açıklayacaksın, Georg? Gerçekte neler oldu?"

"Vahşi bir düşmana karşı kendimizi savunmak zorunda kaldık."

"Anlıyorum."

"Her şeyi o kadar zorlaştırıyorsun ki" diye ekledi, "Her olayı açığa çıkarmaya, her metnin içine dalıp didik didik etmeye gerek yok. Hayat buna vakit ayıramayacağımız kadar kısa."

"Bazı hayatlar, sürmeleri gerekenden çok daha kısa sürüyorlar," dedim, ama sözlerimin taşıdığı ima anlaşılamadı.

Benjamin, "tarihin nazik ve kolayca parçalanabilen metni"nden bahsederek konuşmaya ağırlığını koydu. Onun düşüncesine göre biz bu metni "tekrar tekrar gözden geçiriyorduk." Yoğun bir şekilde Hegel okuduğu açıkça anlaşılıyordu, diyalektik düşünceye çok düşkün olduğu da belliydi. Tartışma kendiliğinden sosyalizme kaydı, o günlerin gündemine baş sıralara yerleşmiş, kafelerde insanların ağzında sakız olmuş bir konuydu bu. Ben bile pek hoşlanmaya-

rak da olsa Fourier okumaya başlamıştım.

"Sosyalizm kıskançlıktan ibarettir," dedi Georg. "Yoksulların zenginlerin sahip olduğu şeyleri istemesi çok doğal. Eğer başka yollardan ele geçiremiyorlarsa cebini doldurmanın meşru bir yolunu arayacaklardır."

Bu fikre karşı çıkamadım. "Kardeşim Werner'i tanısanız tiksinirdiniz herhalde," dedim, "kendisi ateşli bir sosyalisttir, ama düşüncelerini iyice değerlendirmez. Biraz sabit fikirlidir." Sonra Rus anarşist Kropotkin'in kitabını okumayı daha yeni bitirdiğim için anarşizme olan ilgimi anlatmaya koyuldum.

"Ah Kropotkin," diye iç geçirdi Benjamin. "İyi kalpli bir adamcağız, ama düşünür değil. Aslında sadece hevesli o kadar. Çoğu diyalektik düşünürde görülen temel sorun bu: Derli toplu göremiyorlar her şeyi. Argümanın *biçimi* içeriğine hâkim oluyor.

"Sosyalizm bir tür seküler din, öyle değil mi?"dedim.

İnsan bariz olan bir şeyi söylemekten nefret ediyor, ama Benjamin'in bunun farkına vardığını sanmıyorum. Miyopluğu yüzünden etrafındaki kişilerin ruh hallerine tuhaf bir biçimde tepkisiz kalıyordu.

"Siz bir Yahudisiniz," dedim, "ve bir Yahudi olarak olaylara belli bir açıdan bakıyor olmalısınız. Ben öyle yapıyorum."

"Evet sanırım ben bir Yahudiyim. Şahsen sinagogları ziyaret etmeyi severim, ya siz? Yitirilmiş bir kültürün güzelim müzeleridir onlar."

Kendi mirasından korkan bir adamla karşı karşıya olduğumu anlamak beni oldukça şaşırtmıştı. Asimile edilmiş birçok Yahudi gibi o da Musevilik konusundan uzak durmayı yeğliyordu.

"Yahudi dediğin grup dışı bir bireydir," dedim. "Özellikle Almanya'da. Siyonizm de zaten belirli bir tarihi duruma verilen doğal bir tepkidir bence."

Georg Benjamin araya girdi: "Almanlar Yahudilere iyi davrandılar. Gerçek Alman zaten yok: Bu ülke daha yeni yaratıldı ve birçok ırktan oluşmakta. Yahudiler, modern Almanya olarak adlandırılan bu mozaiğin küçük parçalarından birini oluşturuyorlar."

Benjamin kardeşinin sözlerini onaylıyormuş gibi başını salladı,

ama sonraları söz konusu Benjamin olduğunda insan iletişiminin bildik sinyallerine güvenilemeyeceğini anladım. Diğer insanlardan farklı kılan, ayırıcı tuhaf bir özellik vardı onda; çoğumuzun yaptığının tersine düşündüğü şeylerle ilgili bir mesaj iletmezdi. Dış dünyayla kendi arasında görülmeyen bir duvar örülüydü, ama bu somut bir şeydi. Arkadaşları bu duvarın somutluğu ve daim varlığına çarpar ve şaşkına dönerlerdi.

"Sosyalizm ne kadar dünyevi olursa olsun, özünde hep dini bir itikattır," diye devam ettim. "Bu belki de söylenmesi gereksiz olacak kadar bariz bir şey. Benim kendi duygularım, yani manevi duygularım –adalet kavramı gibi– Tevrat'ı okuyarak doğmalı, ne de olsa ben bir Yahudiyim."

Anneme ve babama bakarak bu söylediklerimi asla anlayamazdınız. Benimkiler de Benjamin'in ailesi gibi kökleriyle bağlarını koparmışlardı, taptıkları kültürün ince toprağı üzerinde savrulup duran, nefretle karşılanan ve yok edilmeye hazır köksüz dallara dönmüşlerdi. Bir şeyin önemini sonradan anlamak da basirettir elbet, ama o zamanlar bile Avrupa'da yaşayan Yahudilerin kaderini net bir şekilde gözümde canlandırabiliyordum. Etrafımdaki Yahudilerin kendini kandırışlarına seyirci olmak beni hasta ediyordu; ve Benjamin'i de Siyonizm'in önemi konusunda çok geç olmadan ikna etmeye ahdettim.

"Savaş zamanında hepimiz Almanız," dedi Georg.

"Bir Yahudi bu savaşta yer almamalı," diye ısrar ettim. "Bu yapay ülkeyi kendi canımızla desteklemek için hiçbir makul nedenimiz yok. Almanlar bize asla teşekkür etmeyecekler, sonunda bizi de öldürecekler."

Georg söylediklerimi küçümser gibiydi ama yine de bir şey söylemedi.

"Kardeşim saf bir vatanseverdir," dedi Benjamin. "O savaşın insanlar üzerinde arındırıcı bir etkisi olduğuna inanıyor."

"Askere çağırıldınız mı?" diye sordum.

"Yakında çağrılacağım, tabii siz de çağrılacaksınız" derken gözleri muzip parıltılarla doluydu Benjamin'in. "Beni elimde bir tüfekle hayal edebiliyor musunuz?"

"Kendini bacağından vururdun" dedi Georg gülerek. "Düşman bunu bilse, senin Alman askeri olman için dua ederdi Walter."

Benjamin de gülmeye başladı, yıllar geçtikçe alıştığım tuhaf bir gülüşü vardı. "Senin düşmandan bahsediyor olman beni çok eğlendiriyor, Georg" dedi, "Düşmanlar ha!" gülüşü sevimsizleşti, hatta batıcı bir hal aldı.

"Demek size göre bizim düşmanımız yok, öyle mi?"

"Anlamsız hayaller kurmayı reddediyorum. Politikacılar bunu bizim adımıza yapıyorlar."

Sonraki yıllarda Benjamin'in gerçek dünya ile bağları bu kadar güçlü olmaktan çıkmıştı. Güncel siyasi olaylardan kendini çekti ve içine kapandı: Fikirlerin dünyasına çekilip Platon, Kant, Nietzsche, Heine, Baudelaire, Mendelssohn ve daha bir sürü düşünürle kargaşadan uzak, bulutların üzerinde ilahi tartışmalara dalar oldu.

Canı sıkılan Georg, kafasını sallayarak odadan çıktı.

O akşamüstü, Benjamin'le orduya alınmamanın yollarını düşünmeye başladık. Tarih konusundaki düşüncelerimiz farklı olsa da bu savaşın felaket getireceği konusunda hemfikirdik. Bu konuda fikir ayrılığına düşmek anlamsızdı, her şey apaçık ortadaydı. Almanya bu savaştan ne elde etmeyi umuyor olabilirdi? Milyonlarca genç adamın gazla, süngüyle, makineli tüfekle taranarak öldürülmesi ya da bütün bu olanların saçmalığından ötürü umutsuzluğun da ötesine nihilizme düşmesi nasıl açıklanabilirdi ki? Kazanım ve onur getirmeyen bir savaştı bu –sonraki yıllarda bu açıkça anlaşılacaktı.

Onu düşündüğüm zaman tarif edilemeyen bir şekilde içim acıyor ve beni altüst ediyor. Benjamin'in ölümü benim için Avrupa'nın aklının ölümü, bir yaşam tarzının sona erişiydi. Eğer Kudüs'e gelmiş olsaydı, bu felaketin önüne geçilebilirdi. Ama inatçılığı ve kararsızlığı onun sonu oldu. Sevgili Walter, her zaman her konuda çok beklerdi. Fazla uzun beklerdi. Belki de sonunun bu olması kaçınılmazdı; Port Bou'da isimsiz bir mezar taşı ve önümde, içi boşalmış ve tadı kaçmış onsuz geçecek hüzünlü yıllar.

Anlatılan bir hikâyenin dinleyicisi o hikâyenin anlatıcısıyla birliktedir; hikâyeyi yüksek sesle okuyan kimse de bu birlikteliği paylaşır. Roman okuruysa tek başınadır, diğer okurlardan da daha yalnızdır. Bu yalnızlığın içinde roman okurları metinlerine herkesten daha kıskanç, daha hırslı bir şekilde sarılırlar. Okuduklarını tamamen özümsemeye, hırsla yiyip bitirmeye hazırdırlar. Önlerindeki metni bir şömine ateşinin atılan odunları yiyip bitirdiği gibi yutar ve tüketirler. İyi bir romanın uyandırdığı merak, yanan ateşi harlayan ve alevleri coşturan hava gibidir.

Walter Benjamin

Walter Benjamin'den Dora Benjamin'e

9 Haziran 1940,
Paris

Sevgili Dora,

Her zamanki gibi kütüphanede oturuyorum, son on yıldan bu yana her gelişimde oturduğum masadayım ve kitabımın üzerinde çalışıyorum. *Kitabım*: Hayatımın gayesi haline gelmiş olan bu bin sayfayı, bu şekilde adlandırmaya cesaret edebilir miyim? Bu sayfaların içinde eriyip gittim, hayatım altüst oldu.

Bundan daha farklı bir hayatım olabilirdi: Sen ve sevgili oğlumuzla, biricik Stefan'ımla "gerçek" bir hayat sürebilirdim. -meliy-

dim, –malıydım... çekimlerin içinde yok olup gidiyorum.

Ne kadar gülünç bir adamla evlisin Dora! Adam falan da değil: Onda bir anlam bulabilirsin ama gelip geçici bir şey bu. Sözcükler çevremde toplanıyorlar, içimden geçiyorlar. Dairem bildiğin gibi sadece kitaplarla dolu, gazete kupürleri ve sayfaların, rüzgâra yakalanmış kuru sonbahar yaprakları gibi uçuştuğu bir odadan başka bir şey değil. Nietzsche ısrarla Tanrı'nın öldüğünü söylüyor, böylelikle her türlü merkezi ya da merkezileşebilecek anlamı reddetmiş oluyor. Benim, bu ölümün ete kemiğe bürünmüş hali, bu elle tutulur anlamın yitimi olduğum söylenebilir. Kendim de artık inanmıyorum anlama, onun için içimde bir özlem de duymuyorum.

Naziler geliyor, kendi kesin anlamlarını, yani her türlü belirsizliğe karşı duydukları nefreti de beraberlerinde getirerek geliyorlar. O kadar çok şeyi yutup geçtiler ki: Avusturya ve Polonya, Hollanda ve Belçika. Senin ve Stefan'ın Londra'da güvende olduğunuzu bilmek içimi rahatlatıyor. Eğer imkânım olursa vaat ettiğim parayı en yakın zamanda yollayacağım, şu anda elimde avucumda çok az bir şey var. Teddy Adorno verdiği sözü unutmuş gibi gözüküyor ve gelen mektuplardan çek çıkmıyor, sıcak bir iki söz bile yazmıyor. Yine de Enstitü'den şikâyet etmiş olmayayım. Son on yıl boyunca sadece araştırma yaparak ve kitabımı yazarak yaşamımı sürdürmemi sağladılar. Bağladıkları maaş mütevazı bir yaşam sürdürmeme olanak tanıdı.

Fransız gazetelerinde birkaç makale ve eleştiri yazımın yayınlanmasını isterdim, ama bu olmayacak. Her şeyimi satmak zorunda kaldım, seninle evlendikten kısa bir süre sonra Heine'nin Münih'te aldığım baskısını bile elden çıkardım. Kitabı hatırlıyor musun? Hani kestane rengi bez cildinin üstünde serpiştirilmiş altın sarısı çiçekler işliydi. Gecenin çoğunu birbirimize kitaptan şiirler okuyarak, kalanı da Ernest'in parka bakan dairesinin şöminesinde yanan ateşin yanı başında sevişerek geçirirdik. Görüyor musun, bunları hatırlıyorum. Bu seni şaşırtıyor mu?

Beni yanlış tanıyorsun Dora. Sana duygularımı açıkça ifade edemediğim ve belli edemediğim için benim duygusuz olduğum sonucuna vardın. Tabii, benim suçumdu; hiçbir zaman tam olarak

ne söylemem gerektiğini bilemedim.

Ben ve kardeşim kalabildiğimiz kadar burada kalacağız. Gazeteler ne yazarsa yazsın, Paris'in Almanlara teslim olacağına inanmıyorum. Herkes öyle karamsar ki! Ama belki gitmek zorunda kalırım diye çıkış vizesi almak üzere bazı girişimlerde bulundum. Portekiz'e veya Kazablanka'ya gideceğim. Dediklerine göre Marsilya'dan New York'a gidilebiliyormuş. Duyduklarımı doğrulamak çok güç.

Savaş sona erdiğinde ikinizi de görmeye Londra'ya geleceğim; savaşın kısa sürede biteceğine eminim. Daha şimdiden Hitler çok yayıldı ve birçok cephede birden çarpışıyor. Sen de duymuşsundur, sömürgeleştirmeye çalıştığı yerlerde halk arasında büyük bir direnme varmış. Örneğin Fransa'da Nazi sempatizanına rastlamak pek mümkün değil.

Bu kadar zamandır ayrı yaşadığımız için birbirimize yabancı gibiyiz, anlıyorum, ama seni tekrar görmek hoş olurdu. Her karşılaşmamızda küllenmiş olan duygular yeniden alevlenir gibi oluyor, öyle değil mi? Bir de, Dora, oğlumla bir babadan beklendiği gibi ilgilenmeyi gerçekten çok istediğimi bilmelisin. Ergenlik çağına girmiş bir erkek çocuğun babasına çok ihtiyacı vardır. Mektuplarında da buna değinmişsin ve seninle aynı fikirdeyim.

Belki de haklı olarak bana güvenmiyorsun. Çoğu zaman ben de kendime güvenmiyorum. Paris'in ışıldayan sokaklarında geceleri yürürken yanımdan gelip geçen, her biri farklı insanlardan oluşan sersemlemiş, korkmuş kalabalıkları –bu insan kitlesini– görüyorum ama onlarla aramda herhangi bir bağ hissetmiyorum. O muazzam kalabalığın içinde kendimi nereye koyacağımı bilemiyorum.

Dün gece, Montmartre tiyatrosunda en sevdiğim Chaplin filmlerini oynattılar. O tatlı, ufak tefek adamı, dünyaya şaşkın şaşkın bakışını ve iki yana sallana sallana yürüyüşünü seviyorum. Hem güldüm hem ağladım. Senin için, kendim için ve etrafımızda parçalanmış gazete kâğıtları gibi uçuşan komik ve mutsuz hayatlar için. Sayfaları yırtılmış ve dağılmış olan bu gazete artık asla eskisi gibi olamaz.

Scholem'den hiç haber aldın mı? Onun yanına İsrail'e gitmiş

olmayı ve yanımda seni ve Stefan'ı da götürmüş olmayı çok isterdim. Eski Şehir'e bakan bir dairede yaşayabilirdik. Baban buna sevinirdi, biliyorum. Ama işte buradayız, aramızda Manş uzanıyor ve bütün sınırlar kapalı. Elimde olsaydı karşıya geçer, hemen oraya gelirdim.

Lütfen Stefan'a sevgilerimi ilet ve ona, benim kendisiyle gurur duyacağım biçimde davranmasını istediğimi söyle. Doğru yolu seçip şaşmadan bu yolu izlemek öyle önemli ki! Anlıyorsundur, benim bunu beceremeyiş olmam bana çok acı veriyor.

Beni affedebilecek misin Dora? Sana ihanet ettiğimi biliyorum, ama kendime de ettim. Yine de değişebilirim, artık kitabım bittiğine göre bunu yapabilirim. Övünmek gibi olmasın ama gerçekten iyi bir çalışma oldu. Eğer bu gezegende kalışımın bir amacı varsa o da bu sayfalardır.

Lütfen müsait olduğun zaman bana mektup yaz. Kalabildiğimiz sürece Paris'ten ayrılmayacağız.

Gershom Scholem'den Dora Benjamin'e

15 Eylül 1940,
Kudüs

Sevgili Dora,

Walter'in izini kaybettim. Nerede olduğunu biliyor musun? Son mektubu yarım yamalak yazılmıştı. Onun nerede olduğunu bilebilecek bir kişi varsa o da sensin. Şüphesiz sen de biliyorsun, o seni hep sevdi.

Birlikte sakin bir yaşam sürememeniz beni şaşırtmamıştır hiç. O büyük olduğu kadar zor bir insan. Evet o kelimeyi kullanacağım: *Büyük*. Bu sözcüğü, onun eksiklerini tam anlamıyla bilerek kullanıyorum. Bizim kuşağın gelmiş geçmiş en parlak zekâsına sahip ve

bu parıltıyı asla yitirmedi. Kaçımız için aynı şey söylenebilir ki? Zihni, önüne gelen her metin, her imge karşısında hemen alevleniyor ve bunların anlamını eritip yaratıcılığıyla kendisine mal ediyor. Yalnızca büyük eleştirel düşünürler bunu başarabilir.

Şayet daha disiplinli olsaydı (hepimiz onun o dalgın ve dağınık halini biliyoruz), Platon ve Moses Mendelsshon ile beraber ebediyetin koridorlarında yürüyebilirdi. Yine de onların masasında kabul görür, öyle değil mi? Hiçbir şey söylemese bile o bilge bakışıyla, öze parmak basan sözleriyle etrafına yaydığı o havayı takdirle karşılarlardı. Hele konuşmasının birdenbire dikey bir yükselişe geçmesiyle dünyadan uzaklaşıp bambaşka âlemlere kaymasını...

İsviçre'deki günlerimizden bu yana gerçekten de yirmi yılı aşkın bir süre mi geçti? Neredeyse kusursuz bir entelektüel paylaşım noktasını yakalamıştık, etin ve kemiğin kurduğu barikatlar düşüncelerimizin akışını, birbirimize iletmemizi engellemiyordu sanki. Kelimeler, şimdi olduğu gibi berrak düşünce ve ifadeleri kirletmek için aramıza girmemişti o zamanlar. O günlerde dilin ötesine yine dil aracılığıyla ulaşmış gibiydik. O sıralar neler olmuş olduğunu, ya da o anın nasıl yakalanmış olduğunu hâlâ çözebilmiş değilim. Sonraları bir daha asla aynı iletişimi kuramadık.

Onu sevdim Dora, senin de sevdiğin gibi. Ama o, ikimizi de bizim onu sevdiğimiz gibi sevemezdi. Kendisine ait bir parçayı dışarı veremezdi. Bu bencillik miydi? Sanmıyorum. Sen benimle aynı fikirde değilsindir herhalde. Onunki miyopluğun duygusallığa uyarlanmış haliydi. Yine de, gördüğünde tümünü görürdü; bir insanı da bir kitabı okuduğu gibi okurdu: Bu labirente cesurca girer, en derin ve gizli noktalarına kadar ulaşırdı. Beni sorgulayarak açığa çıkardığını, içime girdiğini hissetmişimdir.

Ama şu anda onun için endişeleniyorum Dora, Paris'te fazla kaldı. Naziler bu savaşı kazanıyorlar ve Avrupa'yı tüketerek *uygarlık* kavramının kapsamına dahil olduğunu düşündüğümüz her şeyi yok edebilirler. Yemin ediyorum, eğer Walter'in saçının bir teline bile zarar verecek olurlarsa onları sonsuza dek lanetleyeceğim. Tuhaf bir biçimde onların karşı oldukları her şeyi temsil ediyor o. Her şeye o kadar açık ki: Tersliklere, saçmalıklara. Ölümle yüzleşece-

ğini biliyorum; hüzünlü bir irkilme ve cennette patlayan bir kahkahayla.

Nerede olduğuna dair bir haber alacak olursan hemen bana yaz. Onunla temasa geçmeye çalışacağım. Bu arada eğer senin ve Stefan'ın bir şeye ihtiyacı olursa lütfen bana bildirin.

Saygılar,
Gerhard

Walter Benjamin'den Asja Lacis'e

Çok sevgili Asjam,

İki yıldır senden tek bir satır haber bile alamadım. Neredeyse bütün ümidimi yitirdim, ama yine de herkesin söylediklerinin yanlış olabileceği ihtimalini düşünerek yazıyorum. Söylentiler korkunç, Asja. Eğer bunlarda doğruluk payı varsa bu kelimeleri asla okuyamayacaksın ve benim seni hiç unutmadığımı asla bilmeyeceksin.

Sana Sovyetler Birliği'nin entrikalarından uzak durmanı söylemiştim. Bu konuda daha fazla konuşmayacağım. Bir başkasının adına karar vermeye hakkım yok. Bildiğin gibi senin siyasi kararlılığını ve idealizmini sadece takdir ettim, benimkinden o kadar güçlüydü ki! Moskova'daki o kışı sık sık hatırlıyorum. Seni sevdiğim için yanına gelmiştim. Ancak senin sevginle, senin hayatının bir parçası olursam, mutlu olabileceğimi biliyordum. Senin sıcaklığından uzakta var olma düşüncesi dayanılmaz geliyordu. Bunun saçmalık olduğunu ve bir başkasını bulup yine mutlu olabileceğimi söylemiştin. Ama yanılıyordun. Kimseyi bulmadım. Şu son on beş ya da on altı yıl içerisinde aşka benzeyen hiçbir şey bulamadım.

Kız kardeşim Dora'yla yaşıyorum. Onunla hiç karşılaşmadın. Çok tuhaf bir kadındır, oldukça içine kapanık ve hayattan sıkılmış biri. Hiçbir şey okumamış, hiçbir şey düşünmemiş biri. Bu yanıyla, insanın her gün karşılaştığı binlerce insana benziyor. Kardeşimle yaşamayı eski eşim Dora ile yaşamaktan çok daha kolay buluyo-

rum bir bakıma. Karım gerçekten de her şeyi okumuştu ve tıpkı senin gibi kafası dopdoluydu. Ama aramızda kıyasıya bir entelektüel üstünlük savaşı vardı ve hayatım çok yorucu olmaya başlamıştı. Keşke çocuğumuz olmamış olsaydı...

Oh Asja, bunun anlamı ne? Hiç haber alamadan ve en kötü olasılıkları aklıma getirerek sana mektup yazıp duruyorum. Hayatımdaki daimi yokluğuna kendimi alıştırmalı mıyım? Kalemimi bir çekmeceye kaldırıp sıkıca kilitlemeli miyim çekmeceyi?

Yalnızca dualarımda bile olsa, seninle konuşacağım canım. Geceleri kendi kendime fısıldayarak, bir ölüyü çağırır gibi varlığını yanıma çağırabildiğim için avuntu buluyorum.

Seninle Capri'de ilk tanıştığımız günden beri hayalimde senin yüzünden daha sevgili bir imge belirmedi. Bazen karanlıkta yüzünün hayali beliriyor, mum ışığı sıcaklığıyla tutuşan bakışların karşımda parlıyor. Bu görüntüyle içtenlikle konuşuyorum, ne bir cevap, ne aşkıma bir karşılık, ne de bir tepki veriyor bana. Yalnızım, Asja. Bunu biliyorum. Benim, tanıdığın en yalnız adam olduğumu söylerdin sık sık ve ben karşı çıkardım. Bu konuda haklıydın. Korkarım yalnızlık sadece büyüyor; ve senin yokluğunda daha da beter.

Her zaman seni seven
W.B.

Gece yarısından sonra, bu sessiz saatlerde kitaplarımı boşaltıyorum; işte yarı yarıya boşaltılmış son kitap kutusuna geldim. Dile getirdiklerimin dışında başka düşünceler de doluştu kafama –düşüncelerden, hatıralardan çok imgeler. Bazı kitapları aldığım şehirler gözümde canlanıyor: Riga, Napoli, Münih, Danzig, Moskova, Floransa, Basel, Paris. Rosenthal'in Münih'teki şatafatlı dairesi, Hans Rhaue'nin son yıllarını yaşadığı Danzig Stockturmu, Süssengut'un kuzey Berlin'deki evinde kitapların durduğu küf kokulu bodrum hep aklımda. Bu kitapların durduğu odaları ve öğrencilik yıllarında kaldığım Münih'teki darmadağınık odalarım gözlerimin önünde. Aklıma Berlin'deki dairem ve Brienz Gölü'ndeki yalnızlığım geliyor. Son olarak da, şu anda etrafımı yığınlar halinde sarmış olan kitapların dört beş bin tanesinin bir zamanlar yaşadığı yeri, çocukluğumun yatak odasını anımsıyorum. Ah kitap toplamanın keyfi! Vakti bol kişinin zevki!

Walter Benjamin

II

Benjamin Paris'ten ayrılmayacaktı, açıktı bu. Hiçbir neden göremiyordu ayrılmak için. Her şeyden önce Almanlar asla o kadar ilerleyemezdi, Belçika sınırında durdurulurlardı. *Le Monde*'a yazan René Gautier, bu konuya açıklık getirmişti. "Hitler'in ordusu moral ve fiziksel güç bakımından zayıf" diye yazmıştı bir gün önce. Ayrıca Gautier "Hitler budala değil, karşısında güç gördüğü yerde sınırları geçmek için zorlamayacaktır" diyordu. Söylenenlere göre isyan hareketleri Almanya'da bile gün geçtikçe daha güçleniyordu.

Benjamin birkaç saattir Café des Deux Magots'ta, bol ışık alan bir pencerenin yanında oturmaktaydı, oyalanıp durduğu yarım fincan espresso önünde duruyordu. Son sigara paketi çoktan bitmişti –zaten nefret ediyordu bu Türk tütünü harmanı ucuz Salomé siga-

rasından– ve o gün için yeni bir paket alma imkânı yoktu. Bu tuhaf ama kibar müşteriyi artık iyi tanıyan garson, para istemeden masasına bir tabak çörek bırakmış, o da bu çöreklerden son bir tanesi hariç hepsini minnetle yemişti. (Benjamin açgözlü görünmek istemiyordu, özellikle de girişte müşterilere adeta yiyecekmiş gibi bakan siyah kravatlı, kibirli şef garsonun gözünde böyle bir mertebeye inmekten çekiniyordu.)

Açık duran defteri, Saint Germain des Prés Sokağı'nın hareketli ve karmakarışık yaşantısından daha çok ilgisini çekiyordu. Önünden seri bir şekilde geçmekte olan ve insanın kanını donduran tank kafilesi bile onun dikkatini çekmiyordu; savaş onun zihninde hâlâ metaforik bir kavramdı. Oysa bu tür görüntülerden ürken kız kardeşi Dora akşamları başının etini yiyor, "Durum henüz iyiyken Paris'ten ayrılmalıyız," deyip duruyordu. Benjamin de "Durum asla iyi olmaz," diye yanıtlıyordu. Bu vurdumduymaz gezegen üzerinde geçirdiği elli yıla yakın sürede olayların gidişi onun için asla kolay olmamıştı.

Bu sabah, kahvede, Benjamin'in aklına hayatını diyagram haline getirmek geldi; ve bu mekânsal model elbette ki bir labirent olacaktı. Kalemi önündeki sayfanın üstünde içe doğru küçülen çemberler çizerek dolaştırdı. Kısa bir süre içinde labirent ters dönmüş, sıkıştırılmış bir spirale benzemeye başlamıştı.

"Yeter!" diye bağırdı, kimseye yöneltilmeyen bu bağırışı, odadaki birçok kişinin kaşlarını kaldırmasına ve garsonun dikkatini çekmesine sebep oldu.

"Bir kahve daha alır mıydınız?"

Benjamin bitkin bir şekilde kafasını defterinden kaldırıp ona baktı; zihinsel ve bedensel olarak yorgun düşmüştü. Son on yılda bilincinin etrafına titizlikle örmüş olduğu düşünce ağını aşmaya çalışmak kendisine oldukça zor geliyordu. Dış dünyadan gelen her hareket bir saldırıydı sanki.

"Kahve?"

"Bir fincan kahve daha ister misiniz?"

"Ah kahve!"

Kaykılmış duran garson ayak değiştirirken Benjamin'in ne de-

mek istediğini anlamaya çalıştı, sonra da çekip gitti. Bu müşterinin tuhaf davranışlarına alışkındı.

Benjamin masa örtüsünün üzerinde parmaklarıyla trompet çalıyordu. Baudelaire üzerine yazdığı makaleyi New York'a göndereli birkaç hafta olmuştu. Arkadaşı Max Horkheimer'in uzun yıllardan beri gönderdiği mektuplarda son zamanlarda bir soğukluk hissetse de, yakında iyi haberler vermek üzere kendisiyle temasa geçeceğini umuyordu. Reddetmek Benjamin'e reddedilmekten daha zor gelirdi, bu yüzden de Max'ın, bütün yayıncılarda olması gereken soğukluk olarak nitelediği tavrını takdir ediyordu. Ama makale dâhiyane olmuştu. Böyle olduğuna emindi ve Max'ın hemen cevap yazmamış olması onu tedirgin ediyordu.

Eğer makale kabul edilirse eline biraz para geçebilirdi; birkaç yıldır geçimini zar zor sağladığı gülünç meblağın üzerine ekleyeceği birazcık para. Maddi durumu hiç bu yıllar kadar kötü olmamıştı, Paris'teki ilk yıllarında neredeyse yok denecek kadar az bir parayla geçinmeye çalışırken bile. Julie Farendot'dan geçen ay bir miktar para borç almamış olsaydı hali ne olurdu? Julie'nin verdiği para sayesinde aç kalmaktan kurtulmuştu, ama şimdi o para da bitmişti.

Bir binanın inci siyahı frezinin üzerine bulut gibi inip tüneyen ve buraya pek yakışan güvercin sürüsü, yoldan geçen büyük bir askeri kamyondan ürküp uçuşunca başını kaldırıp camdan dışarısını seyretmeye koyuldu. Güvercinlerin çoğu havalanırken binanın yüzünün bir kısmı da kanatlanıyormuş gibi olmuştu. Bu imge ya da imgeler dizisi Benjamin'in aklına bütün doğanın akış halinde olduğuna inanan Heraklitus'un felsefesini getirdi, her şey değişiyorsa insanın umudunu bir ana bağlaması anlamsızdı. İyi ya da kötü zaman yoktu, sadece değişen zamanlar vardı. Değişimi kabullenmekte gösterdiği isteksizlikten ötürü kınadı kendini; ve hayatta ona tanıdık ve rahatlatıcı gelen her şeye her an bağlandığı için.

Kaldırım boyunca uzayıp giden ıhlamur ağaçları taze yeşilden, soluk sarıya çalan asıl renklerine geçiyordu artık, rüzgârda uçuşan sayfalar gibiydiler. Bugün hava bile mevsime uymuyordu, soğuktu. Hazirandı oysa; değişimin imasına bile yer vermeyen tembel saat-

lerin ve serseri rüzgârların ayı. Gizlenmenin ve sahte umutların zamanı. Benjamin azıcık bile olsa sahte umut istiyordu. Sonbaharın bıçak gibi keskin rüzgârları, Paris'in ağır ve yakıcı uzun yazından çok uzaklarda, Rusya'nın steplerinde toplanıyor olmalıydı.

Ama bu günlerde her şey farklıydı, uğursuz ve can sıkıcıydı, kimselere güven olmuyordu. Dora "Her yerde Alman ajanları var, dikkatli olmalısın" diye uyarmıştı. Peki bu casuslara ne yapmasını bekliyordu? Bıçaklasın mıydı bunları, resmi makamlara mı teslim etsindi, gerilim filmlerinde olduğu gibi onları boş geçitler boyunca kovalamalı mıydı yoksa? Tarihin yaşanmakta olan bu anının tuhaf melodramı onu sıkıntıdan boğuyordu. Marksist diyalektiğin çekiciliğine karşı koyamıyordu gerçi, ama eski bir rejimin durağanlığını, beklenene uyan durumların ve güven verici düzenlerin var olduğu bir dünyayı da özlüyordu.

Uzun boylu, oldukça yakışıklı genç bir inzibat subayının bir sürü astıyla birlikte belirmesiyle bütün gözler girişe yöneldi. Subay siyah eldivenlerini ihtimamla çıkarırken sanki birisini arıyormuş gibi odayı tarıyordu. Benjamin kendisi gibi "yabancıların" toplanıp, sözde kendi güvenlikleri için yerleştirildikleri belli merkezlere gönderildiklerini biliyordu, gözlerini yere çevirdi. Ne olursa olsun kendisini bu şekilde "yerleştirme"lerine müsaade etmeyecekti.

Defterini, sanki yasa dışı bir şeyler yazmış gibi telaşla kapatmaya uğraştı. Heyecandan adeta başı dönen şef garson Benjamin'e servis yapan garsonu işaretle yanına çağırdı. Aralarında fısıldaştıktan sonra garson Benjamin'in masasına geldi.

"Çok üzgünüm ama ne yazık ki bu masaya ihtiyacımız var" dedi.

"Tabii," dedi Benjamin, "anlıyorum." Ama aslında anlamıyordu. Yaşamının son on yılını geçirdiği Paris'te bir masadan kaldırıldığı hiç olmamıştı.

Café'den ayrılırken subayla göz göze geldi; subayın bakışlarında tuhaf bir uzaklık vardı, sanki gözbebekleri yokmuş gibi. Bir zamanlar uzaylı bir ırkın dünyayı istila edişini konu alan ucuz bir Fransız romanı okumuştu; o yaratıkların ayırt edici tek özelliği gözbebekleri olmayan gözleriydi.

Benjamin başını eğip dışarıya, serin havaya çıktı. Göğsünü bir boşluk hissi doldurdu, ellerinin titrediğini fark ederek dehşete düştü. Bugünlerde nesi vardı? Kırk sekiz yaş, ihtiyar bir adam gibi titreyip sarsılacak kadar ileri bir yaş mıydı yani? Akşamları tüm enerjisinin bilinç ağının arasından damla damla akıp gittiğini ve motivasyonunun yok olduğunu hissediyordu. Kalbi kötü durumdaydı, biliyordu, soluk soluğa kalmadan on adım atamaz hale gelmişti ve rue Dombasle'ın sonundaki dairesine çıkan üç kat merdiven onu fena halde zorluyordu. Eğer maddi imkânı olursa ilk fırsatta bir doktora görünecekti. Rue de Payenne'de bir kalp uzmanı vardı ve New York'tan bir çek gelir gelmez ona gidecekti.

Çıplak dairesi tatsızdı. Tek süsü, bir zamanlar babası Emil Benjamin'e ait olan, üstü deri kaplı oymalı maun yazı masasıydı. Kardeşi Georg 1933'te Naziler tarafından "koruyucu nezaret" altına alınmadan kısa süre önce masayı Berlin'den yollamayı becermişti. Beş yıl sonra, Benjamin Gretel Adorno'ya üzgün bir biçimde şöyle yazmıştı: "Kardeşim Wilsnak'taki hapishaneye aktarıldı. Basit bir işçi gibi yol yapımında çalışmaya zorlanıyor. Sanırım oradaki hayat gene de tahammül edilmez değil. Alman arkadaşlarımdan duyduğuma göre onun durumundakiler için en büyük tehlike, cezası ağır mahkûmları götürdükleri toplama kampıymış. Georg orada cephede olduğundan daha güvende olsa da bu çok sinir bozucu bir durum." Georg ile yazışamıyor olması da onun için sinir bozucuydu. Birçok defa denemişti ama mektupların çoğu geri gelmişti ve gelmeyenlerin de ona ulaşmış olduklarına inanmak için herhangi bir sebep yoktu.

Bu sabah Sol Yaka'da yürürken yanından geçen yüzlerdeki gerilimi fark etmiş, caddelerdeki çılgın klakson seslerini ve geçenlerin sabırsız bağırış çağırışlarını işitmişti. Zaten bütün gece boyunca da şehrin uzak bölgelerinde sirenler çalıp durmuştu. *Belki yanılıyorum,* dedi Benjamin kendi kendine, *Belki de Almanlar gerçekten geliyorlar.* Bunu ağabeyine güvenen Dora'ya nasıl yapabildiğini düşündü. Baldızı Hilde ona Paris'ten ayrılması gerektiğini söylemişti, ayrıca şimdi Kudüs'te olan Scholem de onu birçok kez uyarmıştı. "Vakit varken oradan ayrıl" diye daha geçen ay yazmıştı. Adorno,

Horkheimer hatta Brecht bile onu Paris'ten çıkarmaya çalışmışlardı. "Amerika'ya git! Portekiz'e git! Küba'ya git" diye bağırmışlardı mektuplarında. Ama kim Paris'ten öyle kolay kolay ayrılabilir ki? Hem Adorno ve Horkheimer cidden istemişlerse niye birkaç yıl önce Fransa'dan ayrılmak henüz kolayken para yollamamışlardı?

Paris'ten ancak mecbur kalırsa ayrılırdı. Paris evrensel bir kütüphaneydi, geniş bir okuma odasıydı. Ve öyle hınzır, ayartıcı bir yataktı ki sadece Benjamin değil büyüsüne kapılıp tuzağa düşürmeyeceği kimse pek yoktu. Gözüne uyku girmeyen gecelerde, mermer şöminesinde ateş yanan Berlin'deki odasının Paris'te olduğunu hayal ederdi. Etrafının kabarık yastıklar, yumuşacık deriler, narin camlar ve Çin porselenleriyle çevrili olduğu hayalini kurardı –sanki Balzac'ın odasındaymış gibi. Şöminenin üzerinde duran gümüş vazoda şehrin armasındaki on zambak, onun yanında sıra sıra kitaplar, sırtları altın harflerle yazılı setler halinde sıra sıra kitaplar.

Paris aynı zamanda özel bir kütüphaneydi de; kör bir adamın evinin içini bildiği gibi bilirdi her yerini. Son on yılın büyük bir kısmını Bibliothèque Nationale'de, İkinci İmparatorluğun şeref payeli sefih mimarı Henri Labrouste tarafından tasarlanan bu meşhur okuma odasında, hep aynı cilalı masada ve aynı sandalyede geçirmişti. Oda, dokuz kubbesi, renkli duvar çinileri ve dökme demirden sütunlarıyla ideal aklın, yani sonsuzluğun tefekkürüne dalmış aklın muhteşem odasıyla rekabete girmişti sanki. On yıl boyunca orada çalışmıştı, çoğu zaman dua edercesine yazmış, okumuştu. Milyarlarca toz zerreciğinin dans ettiği ışık huzmeleri başının üstünden odaya dolarken, sanki bir ses onunla konuşacakmış gibi, sonsuz bir sabırla beklerdi.

Okuma odasını özellikle sevmesinin bir nedeni de Berlin'in Oranienburger Caddesi'ndeki süslü sinagogu andırıyor olmasıydı. Ergenlik çağındayken oraya atardı kendini sık sık, ama dua etmek için değil, oturup düşünmek için. Ondokuzuncu yüzyılın ortalarında yapılmış olan bu bina, hayatındaki kaostan uzaklaştığı bir yerdi onun için; kutsal olanın dogmatik olmadığı, hatta hiçbir iddiada bulunmadığı bir yer. Sinagog'un büyük oryantal kubbesi Avrupa Yahudilerinin bir mucizesiydi. Bu hoşgörü tapınağı bütün dünyaya

şöyle haykırıyordu: Evet, Almanya'da yaşayan Yahudiler kabul gören insanlardır! Binanın neo-Gotik cephesi Almanya ile Yahudiliğin bağlılık yeminini dile getiriyor gibiydi.

Ne de olsa Berlin, Moses Mendelssohn ve Gotthold Lessing'in kol kola girip, düzenli ve bakımlı parklarda uzun kaşmir paltolarıyla dolaşarak metafizik ve estetik tartıştıkları şehirdi. Alman kültürünün Heine ve Börne'den Egon Friedell'e ve daha nice yazara, şaire ve ressama neler borçlu olduğunu bir düşünsenize! Hepsi Yahudi, hepsi Almandı.

Benjamin'in kuzeni Hannah 1938 sonbaharında Sinagog'un Almanya'da herkese yetecek kadar yer olduğunu anlamak istemeyen çıldırmış milliyetçiler tarafından yakılıp yok edildiğini yazdığında Benjamin melankolik bir gün yaşamıştı. Hannah, "Artık bizim için umut kalmadı, hem de hiç kalmadı" diye yazıyordu. Benjamin inanamamış, ümitsizliğe düşmüştü.

Benjamin Paris'in kalabalığına karıştı, sanki çok sayıda askeri araç geçiyordu caddelerden, yer titriyordu; endişe içindeydi, gerilmişti. Aslında büyük bir asker alayı gerçekten de geçiyordu Pont Neuf'tan, postalların ritmik sesini dinlemek için duraladı. Köprünün yanında omuzlarına siyah bir şal atmış yaşlı bir kadın ağlıyordu, Benjamin hemen yanına gitti:

"Sizin için yapabileceğim bir şey var mı, madame?"

Kadın ona tuhaf tuhaf baktı. "Nasıl yani?"

"Size yardım edebilir miyim?"

Kadın ona anlamayan gözlerle baktı, Benjamin şapkasına hafif bir dokunuşla selam vererek geri çekildi, on yıldan fazla bir süredir Paris'te yaşıyor olsa da, Fransızları anlamadığını fark etti. Belki de onları asla anlayamayacaktı.

Eski püskü bir tramvaya doğru koşturmaya başladı; tramvay siyah beyaz bir dış kabuğun üstünde anteni olan tuhaf bir hayvanı andırıyordu. Tam birkaç metre kalmışken tramvay uzaklaşıverdi. Cılız bir sesle "Dur!" diye bağırdı boşu boşuna, sonra soluklanmak için eğildi. Kalbi aniden kabarmış ve hırçınlaşmıştı, göğsü boydan boya parçalanıyor, kollarına dalga dalga ağrılar yayıyordu. Kendisine gülen üç küçük oğlanı fark etti, çocukların yanakları lekeliydi

ve pençe pençe kızarmıştı. İçlerinden biri (yüzünün bütün hatları sanki bir mantar gibi toplanmış olanı) dilini çıkardı, Benjamin dehşetle çocuğun dilinin üstünün de siyah lekelerle dolu olduğunu fark etti. Bu milletin tümü birden bir salgına mı yakalanmıştı? Çocuklara bile mi bulaşmıştı?

Julie Farendot yakınlarda, rue de Buci'de oturuyordu, eve gitmeden önce ona uğramaya karar verdi. Paris'te hep böyle olurdu: Bir yere gitmek üzere yola çıkardınız ve kendinizi başka bir yöne doğru ilerlerken buluverirdiniz. Hareket akışına karar vermek imkânsızdı. Her şey göz alıcıydı burada, davetkârdı ve çok sayıdaki seçeneği ile büyüleyiciydi bu kent. Bunca bolluğun içinde ancak Descartes'ınki gibi hiç sapmadan odaklanabilme yeteneği olan bir kafanız varsa ilerleyebilirdiniz; ya da Balzac'ınki gibi her şeyi içine alabilen ve aynı şekilde dışarıya iade edebilen bir yürek gerekliydi insana. Benjamin ne Descartes ne de Balzac'tı, gene de bu iki ayrı dehayı arada sırada da olsa anlayabiliyordu. Sayılı eleştirmene nasip olan bir kavrayışa sahipti ve bunu biliyordu. Şu anda ihtiyacı olan tek şey, büyük yapıtını bitirmeye, bir de edebi ve kültürel konularda yazdığı makalelerden en iyilerini bir araya toplamaya yetecek kadar zamandı. Yapacağı o kadar çalışma vardı ki: Baudelaire üzerine, Brecht üzerine... Peki ama herkes onu Paris'ten ve kütüphaneden uzaklaştırmak için uğraşırken vakti nereden bulacaktı?

Bu karmaşalı günde bile Paris davetkâr bir tavırla insanı çağırıyordu. Bir şekilde savaşın hırçınlığının üzerinde ve ötesinde kalıyordu. Paris pasajların, o göz kamaştırıcı tüketim icadının şehriydi. Bu pasajlar on yıldır onun araştırma konusu olmuşlardı. Pasajlar projesi onu ne kadar heveslendirmişti! Duyduğu o ilk heyecanı Scholem'e yazdığı bir mektupta kaydetmişti. Pasajlar, ona göre "Fransız toplumunun kolektif rüyasının vücut bulması" idi. Tabii ki bu rüya tatmin edici olmayacaktı. İnsan toplumunun istek ve özlemleri böyle bir maddi parıltıyla ifade edilmiş olabilirdi, ama bu öylesine bastırılmış, sansürlenmiş ve uyumsuz bir biçimde yapılmıştı ki asla kimse için tatminkâr olamazdı. Kişi iradesine bağlı olmayan bu tarz toplu rüya ürünleriyle, bir milletin bir bütün olarak kendini tam anlamıyla ifade etmesinin yolu yoktu. Ulusu, hayalle-

rini ezip geçen yabancılara yem yapardı.

Asja Lacis, –hayatı boyunca en yoğun duygularla sevdiği kadın– "Sevgili Walter, ideal olan, sınıfların olmadığı bir toplumdur. Adaletin var olduğu bir toplum. Bunu gayet iyi biliyorsun. Neden bu kadar titizlendiğini anlayamıyorum" demişti cilveyle. Benjamin'in titizliğinin üstüne gitmek Asja'ya göreydi. Benjamin, ekonominin insan hayatlarını yönetmemesi ve tüketmemesi gerektiğine yürekten inanıyordu. Max Horkheimer'den bir cümle tekrarlardı hep: "Ekonominin, insanlığın büyük bir kesimini anlamsız bir sefilliğe mahkûm eden ve sayısız insan yeteneğini ezip geçen bu kudretli sosyal gücün, körü körüne verdiği hüküm tartışılmaz kabul edilip insanların yönetilmesine de uygulanır."

Asja ona "Sen bir sanatçısın Walter, bizden farklı olarak sen özgürsün" derdi.

Ama şöyle diyen Horkheimer bu konuda da doğru düşünüyordu: "Bireysellik, yani sanatsal yaratıcılığın, sanatsal yargının arkasındaki gerçek etken, kişiye özel durumlardan ve tutkulardan ibaret değildir; aynı zamanda, her insanı basmakalıp yapmaya çalışan günün ekonomik sisteminin plastik cerrahisine karşı koyabilme gücüdür."

"Sen bunu başarabilen tek kişisin" diye iltifat ederdi Asja.

"Öyle olmasını isterdim, ama bende büyük bir sanatkârın gücü yok. Ben bir şair değilim, hikâyelerim yarım yamalak, yanıltıcı başlangıçlarla dolu bir labirentten ibaret. Makalelerim bile bitmiş değil."

Benjamin Asja'yı 1926 kışında Moskova'da ziyaret etmişti, aralarındaki aşkı alevlendirmeyi, onun sevgisini sonsuza dek kazanmayı ummuştu. Kendi siyasi ideallerini paylaşan ve manevi projelerini anlayabilen bir sevgili istiyordu. Ama ciddi konular üzerine tartışmaya kalktıklarında aralarında gitgide büyüyen bir mesafe açılıyordu sanki. Asja'nın Marksizmi tuhaf bir şekilde dayanaksız ve sadeydi. Partinin söylediklerini sorgulamadan kabul ediyordu ve bu da Benjamin'i sıkıyordu. Rus arkadaşlarına kendisini Yoldaş Benjamin diye tanıttığında yüzünde beliren alaylı tebessüme engel olamamıştı.

Eski dostu Scholem'in, bu "bir ulusun kendini tam anlamıyla

ifade etmesi" konusunda hazır bir yanıtı vardı: "*Tikkun*"du bu. Yani "Mesih'in krallığının geri getirilmesi". *Tikkun* harika bir kavramdı. Ama Gerhard'ın (artık ismini Gershom olarak değiştirmişti) geri getirilmekle kastettiği *Kabbala*, kütüphaneler dolusu eserin süzgecinden geçmiş bir kavramdı ve Benjamin rahatsızlık duymadan bu konuya yaklaşamazdı. Scholem'in bu kavramı anlaması bir ömür sürecekti, öyleyse bu kavramın özünü Benjamin'in anlaması ne kadar mümkün olabilirdi ki? Belki İbranice öğrenecek olur ve düzgün bir çalışmaya koyulursa bu tereddütler yok olabilirdi... Ama o hayal, benzeri birçok hayal gibi yok olmuştu. Asla İbranice öğrenemeyecekti ve asla Kudüs'ü göremeyecekti. Daha da kötüsü, dünyanın onun yaşadığı süre içerisinde düzeleceğinden de şüpheliydi.

Benjamin satıcılar arasından kendine bir yol açarak rue de Buci'de 17 numaralı binanın bahçeye açılan demir kapısını itti ve içeri girdi. Rutubetli bahçe ıslak çamaşır ve çürümüş çöp kokuyordu. Kırık bir üç tekerlekli bisikletin üzerinden atladı ve Julie Farendot'nun dairesine çıkan karanlık merdivenleri tırmandı.

Beş yıl kadar öncesini, Hans Fittko ve karısı Lisa'nın kendisini Café Dôme'da Julie ile tanıştırdığı günü hatırladı. Fittkoları 1930'ların sonlarına doğru Paris'in sol entelektüel çevrelerinde her zaman görebilirdiniz; işgüzarca enerji harcıyorlardı, ya mütemadiyen Hitler'e karşı protesto faaliyetleri düzenliyorlar ya da Avusturya ve Almanya'daki anti faşist gruplara el altından para göndermek üzere para topluyorlardı. Julie ve Lisa Fransızları Hitler'e karşı acilen örgütlenmeleri konusunda uyaran bir broşür üzerinde birlikte çalışmışlardı –Benjamin'in Julie ile tanışmadan önce okuduğu ve uygulanması mümkün olmadığı gerekçesiyle kaale almadığı bir broşürdü bu.

Dôme'de karşılaşmalarından bir hafta kadar sonra onu kütüphanede gördü. Julie Fransız İhtilali üzerine bir makale yazmak için araştırma yaptığını söyledi ve hemen Carlyle'nin yazdığı İhtilal tarihinden, onun o yıkım yıllarını tuhaf ama insanı okumaya zorlayan bir üslupla nasıl anlattığından söz etmeye girişti. "Carlyle'a bayılıyorum" diyordu, "hatalı olduğunda bile. Öyle ateşli ki! Ateşli coşkuyu severim."

Kendisi hiçbir zaman coşkulu olmayan Benjamin itiraz etti: "Carlyle İngilizlerin en kötü numunelerinden biriydi –dogmatik, kaba ve megalomanyak. Londra kulüpleri böyle adamlarla doludur."

Bu hafif karşı geliş kızın kalbini kazanmasına yetmişti. O akşamüstü Benjamin'i dairesine davet etti ve kız kapıyı kapar kapamaz Benjamin kendini kızın bluzunun düğmelerini çözerken buldu. Otuz bir yaşındaydı o sıra, Asja'nınki gibi diri, küçük göğüsleri ve dar kalçaları vardı. Sarı saçları yakasının üzerine bukleler halinde dağılıyordu. Aynı griye çalan yeşil gözler ve düzgün dişler. Soğuk, acımasız bir kalp dışında Asja'nın her özelliği vardı Julie'de, gel gör ki Benjamin o kalbi özlüyordu. Julie yumuşak biriydi ve dolayısıyla çok yüzeysel şeylerin dışına çıkıldığında sıkıcıydı.

Meşe kapıyı yavaşça çaldı, iç geçirdi. Merdivenleri çıkmak Benjamin için zor olmuştu ve kalbinin dışarı fırlarcasına çarptığını hissediyordu. Güçlükle nefes alabiliyordu.

Julie kapıyı araladı ve zinciri açmadan aralıktan baktı. O günlerde kimin geleceği belli olmazdı.

"Julie?"

"Walter!"

"O kadar korkunç mu görünüyorum?"

"İçeri gel Walter, seni beklemiyordum."

Julie kapıyı açarken Walter de şapkasına dokunarak ve eğilerek selam verdi.

"Paris'teki son Yahudi olmalısın!"

"Lütfen, içeri girebilir miyim? Oturmak istiyorum."

Julie kapıyı kapattı ve kollarını Benjamin'in boynuna doladı. Yumuşak bir şekilde onu alnından öptü. Romantik koklaşmaları sona ermiş olsa da böyle durumlarda küçük bir samimiyet hep yaşanıyordu. Sadece bir kere, geçen yıl bu samimiyet beklenmedik bir şekilde cinsel bir ilişkiyle noktalanmıştı, ama o bir istisnaydı.

"Yemek yedin mi?"

"Kahvede biraz atıştırdım ama hâlâ açım."

"O zaman bana eşlik edeceksin, yalnız yemekten nefret ederim" derken iyi bir okul müdiresinin kendisine itaat edilmesini bekleyen

ses tonuyla konuşmuştu. Birkaç dakika içinde önüne büyük bir çanak dolusu çorba koydu; soğan, havuç ve soluk sarı kereviz parçacıklarının kıvam verdiği et suyuna bir çorbaydı, karıştırınca küçük tavuk parçacıkları da çıkıyordu yüzeye. Masanın üzerinde açık bir şişe Bordeaux şarabı duruyordu ve Julie onun davet beklemeden bardağını dolduracağını biliyordu.

"Paris Paris değil," dedi Benjamin şarabı kadehin içinde döndürerek. "Her tarafta huzursuz görünüyor insanlar."

"Afişleri görmedin mi? Etrafına pek bakınmıyorsun herhalde, değil mi? Politika senin için sadece teoride var."

"Ama tarih öyle değil," dedi iki yudum arasında. "Tarih yeterince gerçek" diyerek çorbaya döndü, "Sofra adabı konusunda beni mazur gör, annem terbiyeli davranmadığım için azarlardı beni hep, insan alışkanlıklarından asla vazgeçemiyor."

"Her yerde afişler var," diye devam etti Julie. Paris'te bulunan bütün Almanlar özel kamplara nakledilmek üzere askeriyeye kayıt yaptırmak zorunda. Koruyucu nezaret diyorlar buna. Eğer itaat etmezsen kendini hapiste bulursun. Şaka yapmıyorlar Walter."

Benjamin'in yüzü hiçbir tepki vermedi. "Sen de biliyorsun ki ben Alman vatandaşı değilim. Kaçak bir mülteci, *ressortissants allemands,* bir Nazi karşıtıyım. Benim gibi birinden ne isteyebilirler ki? Eğer beni tutuklarlarsa beni beslemek zorunda kalacaklar. Ekonomilerini tüketen biri olacağım."

"İlhaktan kaçan Avusturyalılar bile yoklama vermek zorundalar, ayrım yapmıyorlar, Reich'le en ufak bir ilintisi olan..." sesi umutsuzluğun sisinde dağılıp gitti, nefessiz bir iç çekiş gibi. Benjamin'le bu konuyu tartışmanın bir anlamı olmadığını biliyordu. Benjamin bildiğini okuyacaktı. "Fransızlar bütün Almanca konuşan göçmenleri düşman, *les sales boches*'ler olarak görüyorlardı. Alman aksanından nefret ediyorlar, dolayısıyla azıcık da olsa aksanlı konuşan biri onların gözünde casus oluyor" dedi Julie.

Benjamin tiz ve yüksek bir sesle "Voltaire ve Montaigne gibi dehalar yetiştirmiş olan bir ülkenin, böylesine küçüleceğine... ve aptallaşacağına inanmakta güçlük çekiyorum" derken sandalyesini arkaya doğru itti, az kalsın düşecekti, sanki kadere onu yere fırlatıp

boynunu kırması için meydan okur gibiydi.

"Felsefe bir yana, yoklama vermek zorunda kalacaksın, ama iyi Almanlarla Reich Almanlarını kısa sürede ayırt edeceklerdir. En iyisi onlarla iyi geçinmek." Elini uzatıp Benjamin'in eline dokundu. "Onlara sanki bir şeyler saklıyormuşsun izlenimini verme bari."

Benjamin Julie'nin gözlerinin içine baktı, lokmasını yavaş yavaş, sanki yemeğin içinde taş varmış gibi nazlı nazlı çiğniyordu; şarabını yudumladı ve yutmadan önce ağzının içinde iyice dolaştırdı. "Her şey ne saçma," dedi "Akıl almaz bir durum! Eğer arzu ettikleri buysa gelsinler ve beni alsınlar. Onların paranoyasına boyun eğmeyeceğim."

Julie saçını yana attı ve Benjamin kadının yüzünün ne kadar tatlı olduğunun, düz küçük burnunun, soluk pembe dudaklarının bir kere daha farkına vardı. Gözleri, kış sabahlarının erken saatlerindeki ay gibi uzaklarda parlıyordu. Birdenbire Julie'yle yeniden sevişmek istedi, kadının vücudunun altında uzandığını hissetmeyi, topuklarını beline gömmesini istedi. Masanın altından Julie'nin bacağına uzandı, Julie de bacağındaki elin küloduna kadar tırmanmasına izin verdi.

"Almanların seni yakalaması senin için çok daha kötü olur," dedi Julie, Benjamin'in yüzüne sanki narin bir porselene dokunurmuşçasına hafifçe dokundu. "Onların nasıl olduklarını iyi bilirsin, içlerinde büyüdün."

"Bırak beni hapse atsınlar, kendilerini cezalandırmış olurlar. Ayrıca bildiğin gibi oldukça ağırımdır, zor taşınırım." Julie'ye yaklaşıp kulak memesini emmeye başladı.

"Erkeklerin çoğu gitti bile, senin hâlâ burada olman çılgınlık. Bu kadar uzun süre hayatta kalabilmene şaşıyorum. Bizi tanıştıran Hans Fittko'yu hatırlıyor musun?"

Benjamin kafasıyla onayladı. Fittkoları son yıllarda aklına pek getirmemişti; bir kere onların Montmartre'daki evlerine gitmişti. Rue Norvins, rue des Saules ve rue St. Rustique'nin kesiştiği noktada oturuyorlardı; Utrillo tarafından defalarca resmedilen şu dörtyol ağzında. Benjamin resimleri dörtyolun kendisinden çok daha

fazla beğenirdi. İnsanın gerçeğin yansımasını aslından daha fazla sevmesini ilginç buluyordu. Ona göre, sanatsız yaşam çok çıplak ve çok basit kalırdı .

"Lisa'yı dün gördüm" diye devam etti Julie, "anladığım kadarıyla Hans güneyde bir kampa götürülmüş. Lisa da Vélodrome d'Hiver'ye yerleştirilmek için yoklama vermek zorunda."

"İmkânsız!"

"Sevgili Walter sen gazeteleri okumuyorsun değil mi?"

"Haberler çok iç karartıcı ve her halükârda ben Baudelaire okumayı tercih ederim."

Julie, adam kemerini açabilsin diye ayağa kalktı ve eteği ayaklarına bir yığın halinde döküldü. Benjamin onun külodunu da indirdi.

"Bense Baudelaire'i de aynı derecede iç karartıcı buluyorum," dedi Julie ona karnını öptürürken, "Biliyorsun Almanlar Paris'in önlerine kadar geldiler. Binlerce tabur. Dün gece silah seslerini duydum. Eğer ellerine düşersen... kim bilebilir ki? Seni o kamplarda düşünemiyorum Walter."

Benjamin ona sarılmak için ayağa kalktı. Dudaklarını öptü, sonra durakladı.

"Sanırım beni öldürürler. Bu onların programlarının bir parçası ve benim buna bir diyeceğim yok."

"Bunu nasıl söyleyebilirsin?"

"Zaten binlerce Yahudiyi öldürdüler. Bütün dünya bunu biliyor. Baldızım Hilde bana bunları mektuplarında anlattı, kardeşim Georg ise... akıbeti bilinmiyor."

"Hayatta mı?"

Benjamin bilmediğini belirtmek için omuzlarını kaldırdı. Yüzündeki ifade ilk defa ümitsizliğini ve yıkılışını belli ediyordu. Şimdiden kendini kayıplar listesinde sayıyordu. "Durum ümitsiz olmaya başladı."

Julie ,"Saçmalık bu," dedi ağzını Benjamin'in derin öpücüklerine teslim ederek.

Mor kanepeye uzandılar ve Benjamin ona aceleyle sahip oldu. Her zaman böyle sevişirdi, asla oyalanmaz, işi hemen bitirirdi. Tat-

min olunca çabucak pantolonunu çekip oturdu. Julie çıplak bir şekilde uzanmış sakince onu izliyordu. Ağzından bir sigara sarkıyordu.

Benjamin sigarayı yaktı, sonra paketten kendisi için de bir tane çıkarttı.

"Seni özleyeceğim Walter," dedi Julie, dumanı üfleyerek.

Benjamin uzanarak onun yanağına dokundu. "Acı olan şey burada henüz işimi bitirememiş olmam, o kadar çok planım vardı ki!" Kaşları heyecanını anlatırcasına seyiriyordu. "Sana bir şey okuyabilir miyim? Sanırım ilgini çekecek bir şey bu."

Julie kollarını kavuşturup arkasına yaslandı, sırtı dik oturuyordu: Benjamin'e Asja'yı hatırlatan oldukça erkeksi bir duruştu bu. Capri'deyken akşamları Asja'ya da böyle okurdu ve o da aynı biçimde otururdu; yargıda bulunmaya hazır bir bekleyişle.

"Dairemde şahane bir resim vardı" dedi Benjamin. "Onu hatırlıyor musun?"

"Klee'nin eseri mi?"

"Evet."

"Tuhaf bir imge, insan onu kolay kolay unutmuyor."

Çantasından el yazısıyla yazılmış bir kâğıt çıkarttı ve Julie'nin yanına oturdu. Kâğıda eğilerek sayfayı kaplayan ufacık harflerle yazılmış kendi yatık el yazısını görmeye çalıştı. "Klee, 'Angelus Novus' adındaki çalışmasında," diye yavaşça ama açık ve anlaşılır bir sesle okumaya başladı, "dikkatle bakmakta olduğu bir şeyden uzaklaşmak üzereymiş gibi duran bir meleği resmetmiştir. Meleğin gözleri ileri bakmaktadır, ağzı aralıktır, kanatları açık ve gergindir. Tarih Meleği'dir bu. Yüzü geçmişe dönüktür ve bizim olaylar zinciri olarak gördüğümüzü, o, yıkım üzerine yıkım getiren, ayaklarının dibine yıkımlar yığan büyük ve tek bir felaket olarak görmektedir. Melek, ölüleri uyandırmak ve mahvedileni tamir etmek için kalmak istiyor olabilir. Ama cennetten esen sert bir rüzgâr kanatlarını öyle kuvvetle yakalamıştır ki meleğin kanatlarını kapaması artık olanaksızdır. Rüzgâr onu geleceğe geri çeker, göğe doğru tırmandırırken, yıkımlar gözünün önündedir hâlâ. Bu sert rüzgâra gelişim denir."

Julie uzun bir duraksamadan sonra "Çok hüzünlüydü, Walter,

ama çok da güzeldi" dedi.

"Tarih bizi yolda bıraktı, ama ben gerçekçi değildim herhalde, her şeyin farklı gelişeceğini düşünmüştüm."

Julie ona dikkatle bakıyordu, tek anlayabildiği böylesine kendine özgü ve sevilesi bir varlığın yaşamakta olduğuydu, o kadar.

Benjamin devam etti, "Kafka'nın sözlerini hatırlarsın: 'Evet umut var, çok umut var, ama bizim için değil.'"

Şimdi Julie onun saçlarını okşuyordu ama Benjamin farkında değildi. Aklı o anın çamuru içinde debeleniyor, yarıp çıkmaya çalışıyordu. Birdenbire ağlamaya başladı. Julie ilk defa onu ağlarken görüyordu.

"İyi misin Walter?"

"Eve gideyim artık." Gömleğinin düğmelerini iliklemeye başladı, kravatını aradı. "Kız kardeşim beni bekliyor, nerede kaldığımı merak eder."

"Paris'te tutarak kadıncağızı korku içinde bırakmışsındır, hemen götür onu buralardan."

Benjamin söylenenleri hâlâ işitmiyor ya da işitemiyordu. "Nereye gidebiliriz ki? Oturduğum daireden ve birkaç parça eşyadan başka bir şeyim yok ama sevdiğim her şey yine de burada."

"Marsilya'ya git, oradan da kaçış imkânsız hale gelmeden git. Hâlâ her gün gemi kalkıyor ama bu da uzun sürmez."

"Fransa'dan ayrılmak istemiyorum."

"Ama ayrılman gerek!"

Benjamin iç çekti: "Her şey mahvoldu, kaçmak manasız."

"Böyle konuşma. Amerikalılar da savaşa katılacak. Birkaç aya kalmaz sona erer, ama bu arada aptalca şeyler yapmamalısın."

Benjamin gülümsedi, "Bunun benim için çok zor olduğunu biliyorsun." Kıyafetinin geri kalanını giymek için ayağa kalktı , Julie de bir bornoz giydi. Birkaç dakika içinde kravatını takmış, evrak çantası elinde, kapıda duruyordu. Kendisini katardan ayrılmış, fırtınaya yakalanmış kanadı kırık bir kuş gibi hissediyordu. Uzun süre barınacak hiçbir yer yoktu ve dünyada huzur kalmamıştı.

"Karnın doydu mu?" diye sordu Julie. "Çorbanı bitirmedin."

"Sen çorbadan çok daha iyi geliyorsun."

Julie kollarını Benjamin'in boynuna doladı, nefesini duyacak kadar yakınlaştı.

Çenesini onun omzuna yaslayarak "Seni özleyeceğim" diye fısıldadı.

"Çok tatlısın Julie, çok da iyisin."

"Nereye gidersen git bana mektup yaz Walter."

Bir çekmeceyi açıp para dolu bir zarf çıkardı ve Benjamin'in cebine bir tomar para sıkıştırdı.

"Bana zaten o kadar çok şey verdin ki," diye biraz karşı koydu. "Bunu kabul edemem."

"İtiraz istemiyorum."

"Emin misin?"

Julie başıyla onaylarken Benjamin'i resmi bir öpüşle yanaklarından öptü. Kalbinin derinlerinde onu bir daha asla göremeyeceğini hissediyor, hıçkırıklara boğulmamak için kendini zor tutuyordu. Yanında ağlanmasından nefret ettiğini biliyordu onun.

Benjamin körlemesine, kararsız adımlarla, kalbi şaraptan iyice hızlanmış, sevişmekten yorgun, karanlık merdivenlere yöneldi. Merdivenleri inerken bir çukura düştüğünü hissediyordu. Toprak, o sabit zemin, uzak ve ulaşılmaz gibi geliyordu, zaman ve mekânda milyonlarca yılda bile ulaşamayacağı bir nokta. Bu dönen merdiveni, kendisini aşağıda yutacak olan Minotaurus'la yüz yüze gelmek için inecekti.

Bugün Almanya'ya hapsolmuş insanlar, artık insan kişiliğini göremez oldular. Özgür olan her kişi garip geliyor onlara. Bir an için Alpler'in fonunda aydınlık bir gökyüzü değil de kara bir perdenin kıvrımları olduğunu düşünün. O muhteşem siluetin görüntüsü keskinliğini yitirip belli belirsiz hale gelecektir. Ağır bir perde, bu iğrenç ülkede de gökyüzünün önünü aynı şekilde kesmekte; ve en büyük şahsiyetler bile göremez olduk artık.

Walter Benjamin

III
Lisa Fittko

Sevgili Hans,

Seni özlüyorum sevgilim, her neredeysen. Bu mektubu yazarken senin hayatta olduğun umudunu yitirmedim. Biliyorum yaşıyorsun, sen kolay kolay öldürülebilecek biri değilsin.

Sana Gurs'tan yazıyorum. Gurs'u bilirsin, Oloron yakınlarında, Birlik'teki arkadaşlarımıza mektup yolladığımız yer vardı, hatırlarsın. Lars oraya "Gurs Cehennemi" derdi. Abartmayı, olayları olduğundan daha tehlikeli ve gizemli görmeyi severdi. Birkaç haftadır buradayım ve Dante'nin cehennemi ile en ufak bir benzerliği yok. Daha çok bir zamanlar bana göstermiş olduğun *Dünyevi Zevkler Bahçesi* isimli tabloya benziyor. Ressamının adı neydi? Buraya gel-

diğimden beri hafızam bana kötü oyunlar oynuyor. Bazı günler kendi ismimi bile zor hatırlıyorum.

Belki de stratejilerinin bir parçası bu. Geçmişi unutturmaya çalışmak, isimleri silip numaralar haline getirmek. Malum, kendilerini ve geçmişlerini bilmeyen insanları yönetmek çok daha kolaydır. Burada tarih yok, sadece ince bir koridorun ucundaki ampul gibi sallanan "an" var, çirkin ve aleni. Burada bizi zamanda ilerletecek umut parçası olan geleceğin de esamesi yok. *Yarın* kelimesi sözcük dağarcığımızdan çıktı. Bir namlunun içindeyiz, iki ucundan da ışık görünmeyen şimdiki zamanda yaşıyoruz.

Neler olduğunu senin için olduğu kadar, kendim için de hatırlamaya çalışayım. Olanları söze dökmek bazı şeylere açıklık getirir.

Seni götürdüklerinden kısa bir süre sonra, kadınları Vélodrome d'Hiver'e sürüklediler. Alman adı, pasaportu ya da Reich'la herhangi bir ilintisi olan herkes gözaltına alındı. Sarı saçlar, mavi gözler ve dik bir sırt mimlenmek için yeterliydi! Aksanlı konuşanlarımızın vay haline!

Paulette ve ben birlikte polise kayıt yaptırmaya karar verdik ve stadyumun dışında bizlere hastalıklı bir sürüymüşüz gibi bakan muhafızların önünde neredeyse beş saat "işlem görmeyi" bekledik.

Bazı kadınlar isterik davranıyordu, çılgınca mazeretler öne sürdüler. Ne büyük hayal gücü gösterdiler ama! Her birinin şüphe altında olmayı saçma ve imkânsız kılacak geçerli bir mazereti vardı.

"Ben Polonyalıyım," diyordu biri, "Asla bir Polonyalıyı gözaltına almazlar! Polonya Almanya'nın düşmanıdır! Bu mantıklı değil!"

Bir diğeri: "Benim kalbim rahatsız, nabzımı dinlesenize! Hiç böyle bir nabız atışı duydunuz mu? Ayrıca ciğerim berbat halde, çünkü yirmi yıldır içki içiyorum! Cin ve votka, dünyanın en berbat meretleri. Doktorum ömrüme aylar değil haftalar biçiyor, anladınız mı? Haftalar!"

Kırmızı elbiseli ufak tefek bir kadın "Şişmiş ayak bileklerime bir bakın!" diye ortaya bağırdı. "Böyle bilekleri olan bir kadını nasıl hapse atabilirler ki?"

Bir diğeri, "Bizi asla hapse atmazlar," dedi. Karnıbahar gibi ka-

barık beyaz saçlı bir kadındı, sesi lanetlenmişlerin tutundukları zayıf umutla titreyerek, "Burada on bin kadın olmalı. Paris'teki hangi hapishane bu kadar insanı barındırabilir? Hepimizi serbest bırakacaklar. Bütün bu olanlar anlamsız, tipik Fransız bürokrasi manyaklığından başka bir şey değil!"

Bu kadınlar her bireysel vakanın, tarih diye tanımlanan büyük vakanın birer parçası olduğunu anlayamıyorlardı. Hepimiz merhametin kızlarıydık oysa, ve zamanın içinde birer yabancı.

Kendi tabirleriyle *criblage*, kokuşmuş polis uşakları tarafından yürütülüyordu; memur, kardeş olduğumuzu varsayarak beni Paulette ile birlikte sorguladı. Bazen kendi kendime en büyük kötülükleri yapıyorum, sen de birçok kez fark etmişsindir Hans. Adama: "Seni ahmak! Ben Alman değilim, belgelerime baksana! Bunlar bir Almanın belgelerine benziyorlar mı?" diye bağırdım.

Bu akıllıca bir davranış değildi ama hepimizi nasılsa sorgulayacaklarını biliyordum, dolayısıyla ne söylediğimin pek önemi yoktu. Önemli olan içimi biraz olsun döküp rahatlamaktı.

"Kimin Alman olup olmadığına ben karar veririm" diye homurdandı, dudağındaki kısa sigaranın arasından, tütünün suyu salyasıyla birlikte çenesine akıyordu. Tabii ki kâğıtlarıma göz bile atmadı. Ben ukalaydım, dolayısıyla da tehlikeliydim. Beyaz saçlı, ciğerleri berbat durumda bir nöbetçi beni götürdü, öksürürken hırıltılı bir sesle bana "Hepinizin sonu yakın!" dedi. Bence asıl kendi sonu yakındı.

Biliyor musun Hans, arkadaşım bildiğim insanların döneklik etmesi beni hâlâ şaşırtıyor. Bu insanın doğası mı? Madame Girard'ı hatırlarsın, hani kıvırcık saçları ve yanaklarında mavi gölgeler olan sakallı ev sahibesini? Paris'ten ayrılmadan birkaç gün önce ona sokakta rastladım ve beni tanımazlıktan geldi! Sanki daha bir ay önce annesini taksiyle hastaneye götüren ben değilmişim gibi! Şaşırıp kalmıştım ama asıl benim saşkınlığım aptalcaydı. Hâlâ insan ırkının gerçekte olduğundan daha fedakâr ve verici olduğuna inanmak istiyordum.

Vél d'Hiv'deki sahneyi bir görseydin Hans... Nasıl tarif edilir ki? Yaşlı kadınların çoğunun akşam olunca götürüldükleri cam ta-

vanlı bölmeden gelen sesleri duysan stadyumun batısındaki siyah, demir kapılarının arkasındaki mezbahadan geliyor zannederdin. Ben yıldızların altında yatmaktan memnundum, kendimi özgür ve mutlu hissediyordum, ama o zavallı kadınlar... Kimsenin karıştığı yoktu ama içinde bulundukları vaziyetin ağırlığı birdenbire ortaya çıkınca gerçeklerle acı bir şekilde yüzleştiler. Hazır değillerdi. Kim olabilirdi ki?

Paulette hazırlıklı gelmişti, onu tanırsın. Yanında diş fırçası, yemek pişirmek için kulplu bir tencere, iki kaşık, ruj ve jiletler getirmişti. (Jiletler başka çare kalmazsa kurtuluş yolumuzdu.) Ortalıkta konuşulan dedikodulara göre üstünde uyuduğumuz saçak saçak otları Amerikalılar sağlamış. Hangi Amerikalılar? Koca kıçlarının üzerinde oturmaktan başka bir şey yapmadıkları halde bugünlerde neden bütün parsayı onlar topluyor anlayamıyorum. Paulette samanların arkadaşının işlettiği bir Yahudi yardım fonu tarafından gönderildiğine yemin ediyor, ama ben buna da inanmadım. Savaş zamanında gerçekle yalanı ayırt etmek imkânsız oluyor: Söylenti her şeydir ve teselli bulmak, rahatlamak için ona sarılırsın. Bu söylentiler anları birbirine bağlayan küçük köprüler gibi, onlar da olmasa hepimiz mahvoluruz.

Paulette tam bir yeniyetme gibi, her şeye gülüyor, hatta alay ediyordu. Kalkık burnu, çilleri ve saçlarını sallayışıyla ergenlik günlerindeki gibiydi. Herhalde, onu çok uzun zamandan beri tanıdığım için garip davranışlarının farkına bile varmıyorum. Arkadaşlık bu işte, bir yabancının ters karşılayabileceği tuhaf davranışları görmezden geliyorsun.

Vél d'Hiv'deki yaşantının saçmalığı bizi birkaç gün oyalayabilirdi ama sirenler gece gündüz çalıyor, uykumuz sefil bir şekilde bölünüyordu. (Uykumu alamadığım zaman nasıl olduğumu bilirsin!) Bombardıman uçaklarının uğultusu nabız atışlarımızı deli gibi hızlandırıyordu; tuhaf bir sesti, sanki gaipten geliyordu. O uçaklardan nefret ediyorum, gökyüzümüzü karartmak için cehennemden çıkıp gelen kötü niyetli vahşi kuşlara benziyorlar.

Gazete bulmak kolay değildi ama bir şekilde elimize geçirdiğimizde haberleri ayırıp el altından gizlice dolaştırıyorduk. Hikâyeler

çoğunlukla birbirini yalanlasa da kesin olan bir şey vardı: Almanlar hızla geliyorlardı. Kuzey sınırını yarıp geçmişlerdi, tankları buğday tarlalarını, üzüm bağlarını ve meyve bahçelerini ezip geçiyordu. Ortada dolaşan söylentilere göre köyler yakılıp soyulmuş, kadınlara tecavüz edilmiş, çocuklar zorla götürülmüş ve binlerce sapasağlam adam daha sonra savaşamasın diye kurşuna dizilmişti. Şayet Alman orduları bizlere ulaşacak olursa işimizin biteceğinden emindik.

Vél d'Hiv'de geçirilen iki hafta herkese yetmişti. Paulette'le bir kaçış planı bile hazırlamıştık, tam uygulamaya hazırlanırken (çok da zor olmayacaktı gerçekleştirmemiz) orayı boşaltma emri geldi. Bu korkunçtu çünkü Paulette'le ben ayrılacaktık. Biliyorsun, kocası Yabancılar Birliği'ne katılmıştı, onların karılarını bir araya topladılar. Bense askeri bir otobüste ayaktakımının arasına sıkıştırılmıştım.

Paulette'in ayrı düşmemize gösterdiği tepki beni şaşırttı. Sicim gibi gözyaşı dökmeye başladı, dudakları titriyordu, ona neler olduğunu bilmiyorum.

"Beni almalarına izin verme" dedi. Küçük bir çocuk gibi sıkıca sarıldı bana.

"Titreyip durma, beni de korkutuyorsun!"

Katı, tavizsiz bir tavır takındım –ne demek istediğimi gayet iyi biliyorsundur Hans, işe de yaradı! Paulette sakinleşti, sonra da sinirlendi. Ama kızgınlık korkudan iyidir, dolayısıyla vazifemi yapmış sayılırdım.

"İnanılmazsın!" diye haykırdı.

"Sen de öyle" dedim.

"Hissizin birisin!"

"Sen de güvenilmez birisin. Her şey daha zorlaştığında sana neler olacağını bir düşünsene!"

"Her şey zaten zor, kahretsin!"

"Saçmalama. Bu daha çocuk oyuncağı, daha başına neler gelecek."

Çocuksu ve bayağı didişmemizi birkaç dakika daha sürdürdük; bizi küçümseyici bir tebessümle izlerken elde sarılmış sigarasını

içen bir subayı oldukça eğlendirdi bu. Bir noktadan sonra subay: "Sakin olun kızlar, sakin olun" dedi.

Otobüsler iğrenç yeşil canavarlardı sanki, düzinelercesi gergedanlar gibi yan yana dizilmişti, motorları zonkluyordu. Sanki havadaki teneffüs edilebilecek her şeyi alıp götüren bir kara duman geğiriyorlardı. Her birinin üzerinde düpedüz *RÉFUGÉS DE LA ZONE INTERDITE* yazılmıştı. Demek ben tahditli bölgeden gelen bir mülteciydim! Otobüsün camları, ya halk bizi böyle tıkış tıkış halde görmesin diye ya da utancımızı gizlemek için karartılmıştı. Kimse konuşmuyordu, hepimiz korku içindeydik ve hiçbirimiz iki haftadır banyo yapmadığımız için teke gibi kokuyorduk. Kokuyu azaltmak için yünlü bir kazakla burnumu kapadım ama fayda etmedi.

Bizi tam olarak nerede indirdiklerini bilmiyorum, ama çok uzağa gitmemiştik, muhtemelen Austerlitze Garı'ndaydık. Almanlar kuzeyden geliyorlardı, dolayısıyla güneye doğru yol alacaktık. Bindirildiğimiz tren birkaç saat sonra kısa bir süre için Tours İstasyonu'nda durduğunda tahminim doğrulandı. Karşı platformda ufak bir topluluk oluştu tren gara girer girmez ve hiç ummadığım bir şey oldu, treni taşlayıp bizimle alay etmeye başladılar. Hayatımda hiçbir insanın yüzünde böylesine yoğun bir nefret görmemiştim, gözlerimi kapattım.

Bitmek tükenmek bilmeyen bir karanlığın içine doğru yolculuk ediyorduk, rayları yutuyordu tren, istasyonlardan isimlerini bile okuyamayacağınız kadar hızlı geçti. Kaç gün ve kaç gece yol aldığımızı bilmiyorum, iki mi yoksa üç mü? Gündüzler bile karanlıkmış geliyordu. Yeterli yiyecek yoktu, incecik bir börek ya da kuru ekmekle bir bardak kötü su veriyorlardı. Trendeki tuvaletler akşamları kısa bir süre için, sabahları da bir saat kadar açıktı. İnsanlar vagon boşluklarına işiyor, büyük apteslerini donlarına dolduruyordu. Yaşlı bir kadın sürekli oğlu ile ilgili bir şeyler sayıklıyordu; galiba oğlu yüksek bir mevkideydi. "Sizi öldürecek, o yüksek rütbeli bir asker, hepinizi öldürecek!" diye bağırıyordu. Bir keresinde bir asker sıcak yemek getirdi. Yanımdaki kadın sanki bir şey fark edermiş gibi "Ne getirdi? diye sordu. Asker *du singe* dedi. Maymun eti. Her çeşit ete *singe* diyorlar.

Sanki bir kıta aşmış gibiydik, hepimiz nereye götürüldüğümüzü merak ediyorduk. Askerlerden teki bile ağzını açmaya cesaret edemiyordu. Sonra bir sabah gün ağardıktan hemen sonra trenin yavaşladığını hissettim; uzakta bir şehrin ana hatları belli belirsiz seçilebiliyordu. Frenler gıcırdamaya başladı ve tren bir o yana bir bu yana sallandı. Tam olarak nasıl olduğunu bilemiyorum ama Gurs'a geldiğimizi anlamıştım. Tahminimce kamp savaşın sivil mültecileri için alelacele kurulmuştu. Aklıma Lars'ın bize Gurs'la ilgili anlattığı hikâyeler geldi ve ürperdim.

İki yanına dikenli tel çekilmiş küçük ve dar bir köprünün üzerinden geçerek bir dere gibi içeriye aktık ve dikenli tel öbekleriyle çevrilmiş kapıdan kampa girdik. Gardiyan kadınlar birer Nazi çömezi gibi davranıyor, "Bir-iki, bir-iki, çabuk olun kızlar, adımlarınızı açın!" diye bağırıyorlardı. Kendi tabirleriyle "Kabul Merkezi"nde "işlemimiz yapıldı", burası alçak tavanlı blok bir binaydı, mimarının en ufak bir estetik anlayışa sahip olmadığı aşikârdı. Sonra da düzgün sıralar halinde dizilmiş düzinelerce barakalara tepildik.

Daha ilk bakışta barakamdan nefret ettim. Sağanak yağmurda durmadan mırıldandığı muhteşem şarkı dışında kayda değer özelliği olmayan bir teneke dam. İçerde tek bir çıplak ampul var, düşük voltaj yüzünden soluksuz kalmış, acınası bir meret; dört duvarın dibine yan yana dizilmiş üç düzinenin üstündeki saman şilteyi soluk bir ışıkla aydınlatıyor. Yataklar doğrudan toprak zeminin üstüne serilmiş, kokmuş peynir gibi nemli ve çürük, fareler böcekler delik deşik etmiş. Neden bilmiyorum ama ilk kez, bu şilteleri karyolasız, öylece yerde serili gördüğümde ağladım. Karyolasız düşünemiyormuşum demek ki.

Senin her zaman dediğin gibi, yapılacak en iyi şey işimize bakmak; ben de sırt çantamı şiltelerden birinin üzerine fırlattım, tam yerleşecektim ki vahşi görünüşlü, kızıl ve karmakarışık saçlı genç bir kadın bana "O benim şiltem orospu!" diye haykırdı. Sakin ol, sakin ol dedim kendi kendime. Üç-beş parça eşyamı alarak başka bir şilteye geçtim, sinirler gergindi, zavallıcığın aklı başında değildi herhalde.

Barakadakilerin çoğunun –arkadaşım diyemesem de– tanıdığım

insanlar olması sevindiriciydi. Anni'yi hatırlıyor musun? Onunla kendimize yan yana iki şilte bulduk, her şey tıpkı geçmişteki gibiydi. Her şeyin ne kadar korkunç olduğunu kısa bir süre için de olsa unutuverdik. Öylesine yorgundum ki Hans, tahtakurularının bile zor farkına vardım. Derin dipsiz bir kuyuya düşer gibiydim; zeminde her ne oluyorsa, ben sonsuz karanlık boyunca yuvarlanıp gittikçe umrumda değildi. Dünyanın sonu geliyor bile olabilirdi, ama bunun da pek önemi yoktu.

Nöbetçiler –çoğu barakalardaki kadınlardandı– pek sevecen değildi doğrusu. Hitler, bu doğuştan faşistlere bayılırdı herhalde, aslında davranışlarına bir ideoloji payesi atfetmek onları onurlandırmak olur, çünkü zorbalıktan başka bir şey bilmiyorlar. Konuşmadıkları zaman bile "Ne emrediyorsam onu yap yoksa sana hayatı zindan ederim" der gibiler. "Yataktan dışarı hanımlar!" Sabahın yedisindeki ilk emir, sonra art arda bağırıyorlar: "Sıraya girin!", "Yıkanın!", "Ayağa kalkın!", "Çenenizi kapayın!" Başka söz yok! Ruhumu okşayan tek şey Pirene tepeleri, uzakta görünen bu mavi ışıltılı çizgi. Bu görüntü kalbimde tek bir sözcük halini alıyor: Özgürlük. İspanya, bütün güzelliği ve insan zaaflarından uzak haliyle beni çağırıyor. Ya da en azından parmaklıkların arkasından görüntüsü öyle.

Neyse, söze başladığım konuya, tahtakurularına geri döneyim. Böceklerle başımız ne çok derde girmişti, hatırlar mısın Hans? Sen böceklerden nefret ederdin. Bir keresinde kuş bitleri sarmıştı seni, bu yaratıklar böcekler âleminin bir üyesi olmaktan çok beyaz bir toz gibiydiler, nasıl da bağırtıp zıplatmışlardı seni! Doktor hastanede üstümüze zehirli bir sprey sıkmıştı, nasıl olup da bizi öldürmediğine hâlâ şaşıyorum. Her neyse, şiltelerimiz yürüyen, ısıran, kıvıl kıvıl şeylerle kaynıyordu. Zarfa koyarak nöbetçimize gösterdim, bunlardan birinin ölüsünü. Bir hapishane gardiyanı olarak anlayışlı biri sayılırdı kadın; zarfı komutana iletmesini rica ettik. Zarfı açtı ve "Fransız tahtakurularını beğenmiyorsanız Nazi kamplarındakilerinden buyurun" dedi.

Eğer buraya kendi güvenliğimiz için getirildiysek niye bize suçlu muamelesi yapıyorlar? Namlı Fransız zihniyetine ne oldu? Nö-

betçilerden Nicole adında oldukça zararsız bir kadına bu hapsedilme konusunu sordum; bana keyif içinde verdiği yanıt, kampa zaten Nazileri topladıkları oldu: Reich Almanlarının casusları. Tabii bu çok saçma, barakalarımızda bulunanlar arasında tek bir kadın için hakiki bir Nazi denebilir, o da Paris'te Alman hükümeti adına gayri resmi bir görevde çalışmış; ama odun kafalılara derdini nasıl anlatabilirsin ki?

Kendi aramızda belli bir iletişim kurmaya başladık; bu da ümitlerimizi canlandırdı, cesaretlendik. Bir gün bir komite oluşturmaya karar verdik, bu komite komutanla bir görüşme yapma talebinde bulunacaktı. "İyi gardiyanımız" Nicole, komutanla bir görüşme yapmak için yazdığımız dilekçeyi adama götürdü ve komutan umduğumuzdan daha mantıklı davranarak her barakadan birer lider seçmemize izin verdi. Bu liderlerle bir nevi gayri resmi bir parlamento kuruldu. Birdenbire nöbetçiler bize nispeten daha bir insan muamelesi yapmaya başladılar. Tek yaptığımız biraz girişken olmaktı.

Berlinli Sala'yı hatırlıyor musun? Hani kemerli bir burnu vardı? O da burada ve her zamanki gibi koşturup duruyor, mütemadiyen toplantı düzenliyor. İçinde bulunduğu durumun garipliği onu öldürüyormuş, öyle diyor. Almanya'nın düşmanları, Alman karşıtı propaganda yapan kendisini hapsetmiş! Her şeyin başını o çekiyor, bu da benim hayatımı kolaylaştırıyor. Birisinin yaşam şartlarının düzelmesi için bir şeyler yapıyor olduğunu bilmek rahatlatıcı, biraz dinlenebileceğimi hissediyorum. Tanrı Sala'dan razı olsun!

Canım, burada olsan bazı şeyler seni çok eğlendirirdi. Saçmalıklardan bahsediyorum. Kadınlar sabahın köründe kalktıklarında soğuktan donsalar bile makyaj yapmayı ihmal etmiyorlar. Anni bile –bilirsin güzel olduğu pek söylenemez– kaşlarına kalem çekip saçlarını kıvırıyor. Kadınlardan Louise adında biri Paris'te kuaförmüş, bir sigara karşılığında saç tarıyor.

Görmelisin bu kadınları, nasıl kurulup kabarıyorlar. Öğlen vakti dışarıda toplanıp hemen hemen her gün kampın üzerinden alçaktan uçan sarı bir planöre el sallıyorlar. Belki de son savaştan beri havadan hiç inmeyen miğferli pilot onlara kibarca el sallıyor; bazen

de kadınların içini gıcıklamak için kanadını hafifçe yana kırıyor. "Beni gördü! Beni gördü!" diye liseli genç kızlar gibi bağırışıyorlar. Gurs'taki seks hayatı bundan ibaret.

Gördüklerimin büyük bir kısmı hüzünlü. Yanımdaki incecik taş gibi şiltede Gisela adında tuhaf bir kızcağız yatıyor. Anladığım kadarıyla Naziler babasını bir tüfeğin kabzası ile kafası patlayıncaya kadar dövmüşler ve kız bunu seyretmek zorunda bırakılmış; adamcağız karısının kollarında ölmüş. Kadın da burada, geldiği günlerde kanserle uzun bir mücadelenin sonlarındaydı; benzi kirli sarı, gözleri kafatasına eski çiviler gibi gömülmüştü. Bahtsız kadın her öğleden sonra titreyen dizleriyle dışarıya çıkar ve Gisela'nın çamurlu toprağa serdiği yün battaniyeye uzanırdı. Akşamları, kız annesini yumuşak ve derin bir sesle söylediği, benim daha önce hiç duymadığım halk şarkılarıyla uyuturdu. Beni şaşırtan şey birbirleriyle hiç konuşmuyor olmalarıydı; yan yana olmak onlara yetiyor gibiydi. Belki de söylenecek onca şeye nereden başlayacaklarını bilemiyorlardı. Ya da tam tersiydi, başlarına gelmiş olan ve gelmeye de devam eden onca korkunç olayı kelimelere sığdırmak mümkün değildi. Sonunda Gisela'nın annesi birkaç gün önce öldü. Ölürken ben de yanındaydım ve kadıncağızın yanıp bitmiş bir kömür parçası gibi ufalanmasına seyirci oldum: Bir süre şekli bozulmadı, sonra içeriye göçtü ve geriye rüzgârda savrulup gidecek külden başka bir şey kalmadı.

Annesini götürdüklerinde Gisela ne ağladı ne de konuştu. Yüzü ifadesizdi, gözünde yaş da yoktu, sanırım bir hüzün denizinin içinde boğulmuştu. Bütün gün işlevsiz vücudu ile şiltesinde oturup durdu. En ufak bir hareket ya da ses gelmedi. Onun için endişeleniyorum, insanın takatı da bir yere kadar.

Odanın diğer yanında benim şiltemin karşısındaki yatakta İli adında azametli ama neşeli bir kadın yatıyor. Onu tanıdığını pek sanmıyorum, aslında Paris'te ortalıktaydı hep. Sanırım Julie Farendot'nun bir arkadaşıydı. Büyük partilerde onu salonun bir ucunda görürdüm, kürkler ve mücevherler içinde ne kadar da göz alıcıydı! Mütemadiyen uzun fildişi bir ağızlıkla sigara içer, etrafa duman halkaları üflerdi. Hareketleri canımı sıkardı ama artık değil. Mede-

ni cesaretini ve becerikliliğini takdir ediyorum, bu savaşı atlatabilmek için onun gibi insanlara ihtiyacımız var.

Bana Nazilerin Viyana'yı işgal ettiklerinde Yahudi kadınları sokaklara sürükleyip dizlerinin üstünde kaldırım temizlettiklerini anlattı. İli de kürk ve mücevherler içinde sokağa fırlayıp bu piçlere "Bana da bir süpürge verin, ısrar ediyorum!" diye bağırmış, askerler "Lütfen madame, bizim sizinle bir işimiz yok, içeri girin" diye rica etmişler. İli ,"Ben de Yahudiyim, bana bir süpürge verin yoksa üstlerinize şikâyette bulunacağım" diye haykırınca sinmişler. Müthiş değil mi? Bu Naziler aslında çok korkak, üniformalarının arkasına saklanıyorlar.

İli yanında bir boya takımı getirmiş; fırçalar, yağlı boya tüpleri, rulo halinde tuval bezi de var. Bu tuval bezinden kestiği parçaları kendisine yardımcı olmaya dünden hazır görünen gardiyanların tedarik ettiği çerçevelerin üzerine geriyor (bir dilim ekmek istesen yüzüne tükürürler ama resim yapmak için bir çerçeve istersen o zaman durum başka!). Gurs'a geldiğimizin ikinci günü dışarıya stüdyosunu kurdu ve resim yapmaya başladı. Hareketi oldukça dramatikti; herkes şaşkın ama büyülenmiş bir halde onu seyretmek için etrafına toplandı. Şimdi ders bile veriyor! Herhalde ona sadece sanatla hayatta kalınamayacağını anlatmaya kalkmak anlamsız olur...

Verdikleri yemekle de bu iş pek kolay değil. Her gün ve her öğün nohut veriyorlar. Çakıl taşları gibi kuru ve tatsız taneler. Paslı gibi bir suda bir gece bekletip sabah bir-iki saat pişiriyoruz. Kişi başına verilen nohut adedi on iki ila on beş tane, bu berbat topları teker teker ağzına alıyorsun ki yutabileceğin şekilde tatsız bir püre kıvamına gelsinler. Gardiyanlar sabahları bir fincan kahve getiriyorlar, ama öyle berbat ki ilk yudumdan sonra kusası geliyor insanın.

Bazen lastik gibi bir havuç, bazen de çürümüş kabak veriyorlar; küflü ve kararmış patates verdikleri de oluyor. Günde bir kere ekmek dağıtıyorlar, altı kişiye bir somun düşüyor. Payına düşeni sabah alıyorsun, gün boyunca nasıl yiyeceğini kararlaştırman gerekiyor. Ben açlığım dayanılmaz noktaya gelinceye kadar erteliyorum ekmeğimi yemeyi; sonra kendimi o noktayı da aşmaya zorluyorum

ve sadece açlığım geçince yiyorum. Neden bilmiyorum ama en iyi sistem bu gibi geliyor.

Yalnızca sabahları yıkanabiliyoruz, ama o kadar soğuk oluyor ki için almıyor. Barakaların arkasındaki dikenli çit boyunca çamurlu bir yalak uzanıyor. Bu çite paralel olarak uzanan su borusu üzerinde meme ucu gibi dışarı fırlayan musluklar var. O gün temizlenmeye azmeden cesur ruhlar, çırılçıplak sıraya girip bazen damlayan bazen de püsküren soğuk suyun içinden koşarak geçiyorlar. Herkes gibi ben de üstümdekileri de bu sırada yıkamaya çalışıyorum ama kolay değil. Burada sabun bulmak imkânsız, neyse ki ben yanımda bir-iki kalıp getirmiştim. Bittiği zaman ya diğerleri gibi suyla yetinmek zorunda kalacağım ya da kokmaya razı olacağım.

Giriş kapısını bekleyen erkek gardiyanlar banyo yapan kadınları seyretmeye pek meraklı, bu bazı genç kızları ürkütüyor. On yedi yaşlarında aşırı utangaç bir kız iç çamaşırını çıkarmayı reddediyor. Yaşından olsa gerek. Doğrusu hiç kafama takmıyorum, beni seyrederlerse seyretsinler, kimin umurunda?

İş tuvalet faslına gelince, insanların içinde ihtiyacımı görmek konusunda biraz daha çekingenim. Bu helalar darağacını andıran yapılar. Tam arkamızda barakalara birkaç adım mesafede dikili duran bir tane var. Sallanan bir merdivenden tırmanılıp sütunlarla desteklenmiş tahta bir platforma çıkılıyor, yere yuvarlak delikler açıp altına da düşen bok ve sidiği toplamak için metal tanklar koymuşlar. Allah'a şükür bu tanklar her sabah boşaltılıyor (ben tam bu bölgeye bakan bir pencerenin yanında yatıyorum).

Bu Fransız birlikleri işbilirlik açısından bayağı Almanvari davranıyor, bu da beni korkutuyor. Fransa tamamıyla işgal edilince olacaklardan korkuyorum. Düşünsene: Arka çit boyunca dar bir ray hattı döşemişler, tüm helalar boyunca uzanıyor. Pis işleri yaptırmak için tutulmuş olan İspanyollar raylar üzerinde yürüyen küçük vagonlara her sabah helaların tanklarını boşaltıyor. Biz bu trene "Altın Ekspres" adını taktık, her gün heladan helaya dolaşan bu trenin sürücüsü, uzun beyaz saçlı ve buz gibi mavi gözleri olan tepkisiz yaşlı bir adam. Altın Ekspres, tuvaleti kullandığın sırada geçerse burnunu tıkayıp çitin ardında uzanan çayıra ve üzerinde en ufak bir

rüzgârla dağılmaya hazır hindibağ çiçeklerine bakıyorsun.

Hans, aklımı kaçırmamak için yazıyorum. Sözü kâğıda geçirmenin, duyguları kelimelere (kabaca da olsa) çevirmenin mutlak bir gerekliliği var. Ne demek istediğimi anlıyor musun canım?

Hayatım, senden ayrı olmak senin sağ ve iyi olduğuna inansam, *bilsem* de çok zor. Sen her zaman ayakta kalmayı başarırsın. Yani, eğer esenlikte olacak biri varsa o da sen olmalısın. Sana âşık oldum çünkü senin yok edilemez birisi olduğunu hissettim. Gözlerine baktığım zaman bunu görüyorum: Bir elmas gibi, ölümsüz. Vücudun yenik düşebilir ama ruhun asla yenilmez, tıpkı Platon'un Batı'nın entelektüel göklerinden inmeyeceği gibi. Bazı şeyler hiçbir zaman değişmeyecek.

Gurs'ta elindeki nimetlere şükretmek çok önemli. Şansım varmış ki "İstenmeyenler" barakasına atılmadım. Oradaki kadınlar bizden çok daha uzun süredir buradalar; acıyorum onlara, içlerinden bazıları gerçekten Nazi olsa da. Çoğu öyle ya da böyle faşizme karşı, bazıları antifaşist çevrelerde iyi tanınıyor. Deuxiéme Bürosu'nun o gösterişli masalarının ve kapılarındaki unvan şiltlerinin arkasına saklanmış katillerin gazabına uğramışlar bir şekilde.

Bu kadınların açlıktan ölmek üzere olduklarını öğrendik. Küçük bir grubu örgütledim, onlara çift kat dikenli çitin arasından el altından ekmek gönderiyoruz. Bu iş biraz tehlikeli ama bu kaçakçılıktan hoşlandığım bir gerçek. İnsanın aklını günlük hayatın kaba ayrıntılarından uzaklaştırıyor ve kendisini tuhaf bir şekilde diri hissetmesini sağlıyor. Prag'da her şey nasıldı bir hatırlasana, ikimiz geceleri şehirde dolaşıp değişik hücrelerle buluşur, Masayrk'ın adamları ne yaptığımızı keşfetmesin diye ne numaralar çevirirdik. Ya İsviçre'de şebekeyi kuruşumuz? Beni Alman sınırını geçip Baden Württemberg'deki toplantılara katılmam konusunda ikna ettiğine hâlâ inanamıyorum. Ya beni yakalasalardı? İkimiz de çılgındık Hans, bir dava uğruna delice işlere kalkışıyorduk; özgürlük uğruna. Ne sen ne de ben haksızlıkla karşılaştık mı buna tahammül edebiliyoruz. Bu bizi dürtüyor öyle değil mi? Ama iyi bir dürtü bu, hayatta kalma ve özgür olma dürtüsü: İnsan haysiyetini korumak adına

bir şeyler yaptığını bilmek. Tanrı biliyor dünyada bunun örneği pek kalmadı.

Yine yazacağım Hans, şu sıralar gizli bir posta servisi başlatılıyor, bu insanlarla temas halindeyim. Yaşıyorsan bu mektup sana ulaşacak, eğer yoksan ben de yokum ve bütün bunların da hiçbir önemi yok...

Sana olan bütün sevgimle canım
Lisa

Tarih bir yapı olayıdır, bu yapı bomboş ve homojen bir zaman üzerinde değil, Ebedi Şimdi'nin varlığıyla doldurulan zamanının üzerinde yükselir. Bu yüzden de Robespierre'e göre Antik Roma, tarihin kesiksiz akışından çıkarıp alınmış, "Şimdi'nin Zamanı"yla karışmış, bunun içinde erimiş bir geçmiştir. Fransız İhtilali kendini Roma'nın yeniden canlanışı olarak görür. Modanın geçmişin giysilerini uyandırıp canlandırması gibi canlandırmıştır Antik Roma'yı. Modanın ne kadar eski, ne kadar gerilerde kalmış olursa olsun geçmişi uyandırıp harekete geçirme yeteneği vardır; bir kaplan hızıyla maziye sıçrayabilir moda. Ne var ki bu sıçrayışın gerçekleştiği arenada, komutları yöneten sınıf verir. Marx'ın devrimden anladığı da sınırlarla çevrilmemiş tarihe doğru yapılan aynı diyalektik sıçrayıştır.

Walter Benjamin

IV

Bir sigara yaktı Benjamin, kendisini almaya ne zaman geleceklerini, bunun nasıl gerçekleşeceğini merak ediyordu. Gece yarısı polis tarafından uyandırılıp çocuklarının, karısının gözleri önünde kamyona bindirilen, bir restoranda yemeği henüz gelmişken alınıp götürülen insanların dehşet verici hikâyelerini işitmişti. Kendisinin bizzat tanıdığı bir kişi de parkta günün ortasında satranç oynarken yakalanmış, eşyalarını bile alamadan kamyona atıverilmişti. Oyunun son hamleleri rakibine kalmıştı.

Benjamin'in sağlığı öylesine kötü durumdaydı ki böyle bir şoku kaldırıp kaldıramayacağını bilemiyordu. Eğer habersizce aniden alınacak olursa kalbi oracıkta duruverirdi herhalde. Askerin birinin kollarına cansız yığılır, görevliler kendisini gömmek için değerli

birkaç saatlerini harcamak zorunda kalırlardı, çeksinlerdi cezalarını.

Bibliothèque Nationale'in okuma odasındaki sandalyeler son bir aydır boşalmaya başlamıştı. Kendi masası, dişlerinin çoğu dökülmüş birinin ağzındaki tek tük dişlerden biriydi sanki. Çok sayıda Yahudi bilim adamı, o kubbeli kutsal odayı kendine yuva edinmişti. Bu sadık okurları hemen her gün Roma tarihi, hava dinamiği, modern dilbilim ya da diğer konulardaki kocaman ciltleri karıştırırken görürdünüz. Solomon Weisel, Joseph Wertheimer, Salman Polotsky, Jacop Spiegel ve daha birçok bilim adamı sessiz bir aile oluşturuyordu bu yuvada; her birinin zihninde kendine ait bir mum yanıyordu. Her biri bu mumu yanık tutabilmek için inanılmaz fedakârlıklarda bulunmuştu.

Seküler dünyanın anlayamayacağı türden bir şeydi bu. Bir adamı kütüphane sandalyesinde dokuz saat boyunca oturtup insan bilgisinin en ince ayrıntılarını incelemeye iten şey ne olabilirdi? Hırsın hangi biçimi aileyi, arkadaşlığı, malvarlığını ve toplumsal saygınlığı hiçe saydıracak kadar ileri gidebilirdi? Bu bilim adamlarının çoğunu bu yolun sonunda akademinin altın madalyası filan da beklemiyordu. O odada yazılan kitapların çoğu hiçbir zaman bir yayıncı bulamayacaktı; bulsa bile kitapların çok küçük bir okur kitlesi olacaktı; peki bu hummalı çabayı ne açıklayabilirdi?

Benjamin, içlerinde belki de en çok çalışanıydı, projesiyle ilgisi olmayan her şeyi –Naziler dahil– iradesiyle dışlayarak Allah'ın her günü aynı sandalyede oturup çalışıyordu. Yirmili yılların sonlarından bu yana kitabının üzerinde çalışmıştı, kahverengi dosyalarda biriken kalın tomarlar önce notlar ve aforizmalar tarzında başlamıştı. İki yıl önce Brecht'in Danimarka'daki evinde misafir olarak kaldığı sırada bırakmış olduğu onca deftere hayıflanıp duruyordu. Danimarka'ya dönme ihtimali gittikçe azalıyordu; Brecht'in malzemeyi Teddy Adorno'ya göndereceğine de güvenemiyordu. Brecht tembel ve umursamazdı. Benjamin kız kardeşi Dora'ya "O bir alçak, ama kendine has tarzıyla kutsal bir alçak" derdi. Kardeşi, de "Hepsi fırsatçı Walter" derdi. "Her biri fırsattan istifade ediyor."

Böyle bir şeyi kendine söylemeye bile cesareti olmasa da, artık

neredeyse bitmiş olan Paris pasajları üzerine yaptığı ansiklopedik çalışmasının, varlığına anlam kazandıracak bir yapıt olduğuna inanıyordu Benjamin. Buna inanmasa kendini krizler, yeni başlangıçlar içinde bulur, dört bir yandan esen binlerce fikrin rüzgârlarına kapılmış bir sonbahar yaprağı gibi hissederdi. Bu proje, diğer projeler arasında kendine bir yer edinebilmek için epey zorlanmıştı başlangıçta; kıyıda köşede sırasını beklemişti. Benjamin önceliği günübirlik işlere veriyordu: Bir eleştiri, bir sonraki haftaya yetişmesi gereken bir inceleme yazısı, bir hikâye ya da –nadiren– bir şiir. Pasajlar projesine 1934 yılının sert kışında ağırlık vermeye başladı, o sırada San Remo'da ucuz bir pansiyonun, çıplak, beyaz badanalı bir odasında kalıyordu. O tarihlerde Almanya artık Yahudilerin, hatta aklı başında kimsenin barınamayacağı bir yer haline gelmişti.

Benjamin kendisini bir Aydınlanma savunucusu olarak görüyordu. Faşizme karşı yürüttüğü özel çalışması olarak kabul ediyordu bunu. Günlüğünde, "şimdiye kadar çılgınlıktan başka bir şeyin yetişmediği tarlaları temizlemeyi, sağa sola bakmadan aklın keskin baltasıyla ileri atılmayı, böylelikle çılgınlığın ilkel çağrısından korunma" telkininde bulunuyordu kendine. Pek rastlanmadık bir saldırganlıkla "Tüm toprakların arada sırada mantıkla çapalanması, mitlerin, çılgınlığın ve hayallerin dal budak sarmış çalılarından arındırılması, ekilebilir hale getirilmesi gerekir" diye yazmıştı.

Benjamin'in tanıdığı dünyayı mitler, çılgınlık ve hayaller yönetiyordu. On dokuzuncu yüzyılın başkentini ve şimdiyi; bu hoyrat ve kaba canavarı dünyaya getiren günahkâr rahim Paris, araştırması için uygun bir yerdi. Her yerde sergilenen tüketim, satın almaya duyulan açlık onu rahatsız ediyordu ve bu pasajlar çılgınlığın temsilcisiydi Benjamin'e göre; bu çarşılar uzayıp giden geçitler halinde oldukları için Fransızca'da ve Almanca'da "pasaj" olarak adlandırılıyordu. Bu parıltılı ve korkunç yürüyüş yolları kelimenin bu anlamıyla gerçek birer pasajdılar; üstü cam kaplı bu tüneller modern kapitalizmin her ürünü için mükemmel bir sergi salonu haline gelmişti.

Pasajlar, şehrin aslında mantıklı olan yapısı içinde mantığı dış-

layan bir labirent oluşturuyordu; birbiriyle kesişen tünellerden oluşan bir kâbus, ruhsal bir büzüşmeye götüren içsel bir spiral. Simetrik evleri ve mükemmel düzenlenmiş parklarıyla mantığı yansıtan Paris caddeleri şimdi eski çağların düşsel mimarisine gömülmüştü; yani labirent figürüne. Benjamin'in dediği gibi, "Bütün labirentvari yapılara mistik bir boyut katan buralardaki aşağıya doğru çekimdir; içeri girenler, görülebilir ve tayin edilebilir bir varlığın olmadığı helisel bir dünyaya doğru çekilir." Labirent hem içte hem de dışta vardır: Sokak ve ev, maske ve maskenin arkasından konuşan ses. Kapalıçarşı labirentinin camekânlı koridorlarına hava şartları müdahale edemez. Güneşin ışınları içeriye ancak süzülerek girer; kırılarak, yerdeki karoların sırlanmış yüzeylerine, metal cephelere ve olanı her yerde çift yapıp tüketim amacıyla parıltılı bir şeyler arayan doyumsuz gözleri çeken yansıtmalarıyla yeşilimsi aynalara takılarak.

Benjamin tarihteki labirent simgesi üzerine düşüncelerini şöyle dile getirmişti:

> Antik Yunan'da öteki dünyaya açılan yerleri görebilirdiniz. Uyanan varoluşumuz da tıpkı böyle bir diyardır; gizli mekânların öteki dünyaya açıldığı, rüyaların damla damla içine aktığı görünmez yerleşimlerle dolu bir diyarı. Gündüzleri farkında olmadan yanından geçer gideriz, ama uykuya dalar dalmaz hızla bu diyara girer, kendimizi karanlık geçitlerde kaybederiz. Binaların oluşturduğu kent labirenti de gündüzleri bilinç gibidir; pasajlar (kenti, geçmiş varoluşuna götüren galeriler) fark edilmeden sokaklara uzanırlar. Ama geceleri, evlerin kasvetli kütlelerinin altında, iyice yoğunlaşmış korkutucu karanlıklarıyla dışarıya fırlarlar.

Benjamin dünyayı çok katmanlı olarak görüyordu, Yunanlılar gibi o da derin bir altyapıya, şimdinin üzerinde durduğu bir tür görünmeyen ama sağlam bir temele; mitik ya da ruhani bir boyuta inanıyordu. Zihnin, bilinç ve bilinçdışı alanlar arasındaki bir hareket gibi gösterdiği geceyle gündüz arasındaki, uyku ile uyanıklık arasındaki günlük gidiş gelişi zevkle izlemekteydi. Benjamin'e göre rüyalar gerçekti, "Rüyalarımızın malzemelerini, uyanık olduğu-

muzda ardımız sıra çekeriz. Bu yolculuğumuzun bir parçasıdır." derdi.

Ama bu yolculuk cehennemden ve tüketimin güzergâhından geçmekteydi. "Modern çağ cehennemin çağıdır" derdi. "Bizim cezamız ise gündemin bize sunduğu en son yeniliktir." Ve "en son" daima aynı şeydir. "Cehennemin ebediliğini ve yeniliğin sadist saplantısını oluşturan bir şey." Böylece moda bütün dükkân vitrinlerini doldurur, bütün konuşma ve düşüncelerimizi tüketir, yenilik maskesi altında zoraki bir tekrar hali, gerileten bir olgu olur.

Sonuç olarak tarih kâbusu geri döner: Başına buyruk, intikamcı, yılmayan, yok eden. Sigmund Freud'un tehlikesine de dikkat çekerek değindiği "bastırılmışların geri dönüşü"nden kastettiği buydu. Labirentin dibinde tilki uykusuna yatmış olan canavar öldürülmelidir. Bizim besine, barınağa, giysiye ve kişisel nesnelere –bizi başkalarına ve ne yazık ki kendimize şirin gösterilen şeylere– duyduğumuz normal arzunun saptırılmış bir uzantısı olan tüketimciliğin beslediği canavar.

Benjamin'i rahatsız eden şey, tarihe karşı yabancılaşmaya yol açan bu istenmeyen tekerrür çarkıydı. Bu yabancılaşmayı kendisi de yaşıyor, bu yüzden şimdiye berrak bir biçimde bakamıyordu. Geçmiş artık bir mantıksızlık ve kâbus alt katmanı, eski öfkenin mit kılığına girmiş haliydi. Gelişme, bu kötü rüyadan kaçış yoluydu, günün teknolojisi bunu hızlandırıyordu; ve geçmiş hiç bu kadar uzak görünmemişti. Yine de uzaklık sadece uzamsal bir metafordu. "Bize tarihi romantik bir bakışla görmemiz öğretildi," derdi. İşte bu yüzden Walter Scott ve Stendhal ortaçağ ikonografisini fetişleştiriyor, harabelere tapınıyor ve Wagner'de olduğu gibi karanlık mitolojiler karşısında yerlere kadar eğiliyordu. Bizi kurtaracak şeyin yakınlaşmak olduğunu söylerdi; "sağaltılan, çözülen tarih"; yakınlık her şeydi.

Peki bu nasıl gerçekleştirilecekti? Bizden önce gidenlerin hepsi imkânsız ve uzak bir ülkede değiller mi? Ölüleri kim uyandırabilir? Benjamin düşünce alanında da Kopernik'in gerçekleştirdiği devrime eşdeğer bir değişimin gerçekleşmesi gerektiğine inanıyordu. Kurgu, tarihin yerini alacak veya tarih olacaktı. Geçmiş, "olmuş

olan", başlangıç noktası olarak alınmıştı bugüne dek; tarih, şimdiye doğru uzanan, loş bir ışıkla aydınlanan zaman koridorları boyunca sendeleyerek ilerlemişti. Şimdi bu süreç tersine çevrilmeliydi. Benjamin'e göre "Doğru yöntem, geçmişte yaşamış olan kişileri kendi uzamlarında değil bizim uzamımızda hayal etmek" idi, "Kendimizi onların yerine koymak değil yapmamız gereken; onların bizim yaşamımıza girmesini sağlamalıyız" derdi. İnsan geçmişe empati duyarak yani *Einfühlung* ile ilerleyemez. Bu eski anlayışın tarihçiliğiydi. Benjamin ise *Vergegenwartigung*'u yani "şeyleri şimdileştirmek" anlamına gelen kavramı savunuyordu.

Bu haliyle tarih uyanmamız gereken rüyaydı; ve kültürü tarihin rüyası olarak anlamak, zamanı bir erteleme olarak görmek, bizimle ve ebedi krallık arasında duran şey olarak algılamak anlamına geliyordu. Öyleyse anti-tarihçinin görevi, Benjamin'e göre şimdideki ütopik unsuru, geçmişe doğru geri giderek görünür hale getirmekti. Kendi deyişiyle "edebi montaj", bu diyalektiğin aletiydi, "uygun sıralamayla anları tarihe yerleştirme eylemi" idi. Pasajlar projesinde yapmaya çalıştığı şeydi bu: Bu nihai kurguyu yaratmak ve tek bir cesur hamleyle tarihi yakalayıp çözmek.

Benjamin'i almaya geldiklerinde korktuğu gibi gecenin bir yarısı değildi, öğlen vaktiydi. Günlerden salıydı ve tesadüfen kütüphane yerine evde çalışmaya karar vermişti. Oturma odasındaki meşe masanın başında bir moda dergisinden resim kesiyordu. Üç güzel kadının mitolojinin üç güzeli gibi gülümseyerek ellerinde diş fırçaları tuttuğu bir diş macunu reklamıydı bu. Birkaç dakika önce Paris ile ilgili çok sevdiği bir kitaptan, Luis Aragon'un yazdığı *Le Paysan de Paris*'ten bu resme uygun bir pasaj alıntılamıştı. Aragon başkentin sokaklarında yürürken önünden hızla geçen yüzlerle ilgili düşüncelerini dile getirmişti:

> İnsanlığın tanrılarla dolu olduğunu artık açıkça anlamış bulunuyorum; tıpkı engin gökyüzüne batırılmış bir sünger misali. Bu tanrılar yaşıyorlar, güçlerinin doruğuna ulaştıktan sonra ölüp tütsülü mihraplarını di-

ğer tanrılara bırakıyorlar. Eksiksiz dönüşümün ilkeleri bu tanrılar. Hareketin gereklilikleri. Demek ki ben binlerce *ilahi madde*nin arasında dolaşıp duruyorum. Canlı bir mitolojinin farkına varmaya başladım. Bu mitoloji modern mitoloji adını hak ediyor.

Bu tanrılardan bir tanesi şimdi askeri polis kılığında Benjamin'in rue Dombasle'deki dairesinin kapısında duruyordu. Benjamin'in tanımadığı bir üniforma giyiyordu. Ceket belden kemerliydi, kararmış gümüş düğmeleri ve gösterişli apoletleri vardı, bir müzikal komedideki subay kostümüne benziyordu. Adamın geniş gümüşi bıyığı suratında, sanki bir buharlı lokomotifin önündeki süpürge paneli gibi duruyordu.

Benjamin adamın Fransız olduğunu anlayınca rahatladı. Karşısındaki bir Alman askeri olsaydı oracıkta yıkılırdı.

"Mösyö Walter Benjamin'i arıyorum, kendisiyle mi görüşüyorum acaba?"

"Evet, ben Dr. Benjamin'im" diye yanıt verdi. Belki de subay kibar ve terbiyeli olduğundan Benjamin korkmadı, bir diğer iyi tarafı da adamın genç olmamasıydı; gençlerin güç temsil eden kıyafetler içerisinde daha korkutucu olduklarını düşünüyordu. Kendileri ve başkaları için ne kadar tehlikeli olduklarının farkında olmuyorlardı. Tecrübesizlik söz konusu olunca aptalca ve trajik şeyler daha kolay gerçekleşebilirdi.

Benjamin devam etti, "Size nasıl yardımcı olabilirim?"

"Sizin kaçak bir Alman olduğunuzu öğrenmiş bulunuyoruz."

"Ben bir Yahudiyim."

Adam Benjamin'in omzunun üzerinden içeriye baktı. "Korkarım benimle gelmek zorundasınız Mösyö. Yanınıza bir çanta alabilirsiniz, küçük olursa daha iyi, sizin rahatınız açısından..."

"Bir kitap üzerinde çalışıyorum da, bir de evrak çantası almam gerek, çok büyük değil."

Adam başını peki anlamında sallayarak "Siz bilirsiniz," dedi, ve sanki Benjamin'in mahremiyetinin son dakikalarına karışmak istemiyormuşçasına geri adım attı.

"Bana birkaç dakika izin verecek misiniz?" diye sordu Benjamin.

"Sizi holde bekleyeceğim."

"Teşekkür ederim."

Dora, dışarı çıkmaya korktuğu için yatak odasında bekliyordu. Şimdiye kadar yetkilileri atlatmayı başarmıştı ve kâğıtlarda ne yazıyor olursa olsun hiçbir resmi görevliye kendi rızasıyla teslim olmaya niyeti yoktu. Kardeşi eşyalarını toplamak üzere odaya telaşla girdiğinde ona "Lütfen Walter, arka taraftan kaç! Bodrum katına inen merdivenlerden in ve git!" dedi.

"Her şey yolunda Dora, canımı yakmayacaklar. Görevli bir Fransız."

Dora alaycı bir tavırla "Fransızları tanırım, sen de tanırsın" dedi. "Ellerine fırsat verirsen gırtlağını keserler."

Benjamin kız kardeşinin yuvarlak hatta şiş yüzünü inceledi, iri gözleri vardı, tıpkı bir öküzün gözleri gibi dünyaya şaşkın şaşkın bakıyorlardı. Dora'nın kendilerini o kadar konukseverlikle ağırlamış olan Fransızlara duyduğu güvensizliği anlayamıyordu. Kendisi o atak entelektüel gelenekleri, edebiyatları, mimarileri, ahlâk anlayışları ve adalete olan düşkünlükleri yüzünden kayıtsız şartsız hayrandı oysa Fransızlara. Bunu sık sık dile de getirirdi ve bu, çoğunluğu Fransız olan ve kendi ulusal özellikleriyle alay etmekten hiç çekinmeyen arkadaşlarını çileden çıkarırdı.

Şimdi ağlıyordu Dora kırışmış gri bir elbisenin içinde, dayanıklı bir kadın değildi. Rimeli yanaklarında siyah lekeler bırakarak akıyordu. Benjamin Dora'ya yaklaşarak "Sana hemen yazıp nerede olduğumu bildireceğim. Artık endişe etme. Bizi koruyorlar Dora, bunu anlamalısın. Sen de..." dedi.

Dora "Asla" diye haykırdı.

Benjamin kardeşinin haykırışının duyulmamış olduğunu dileyerek endişeyle kafasını çevirip arkasına baktı.

"Ölünceye kadar burada kalacağım" dedi, "eğer beni istiyorlarsa boynumu bir tavuğunki gibi koparmaları lazım."

"İnatçı kadınsın," dedi Benjamin. "Annemize çekmişsin."

"Sen de babamıza çekmişsin, aptalsın. Politika hakkında tüm bildiklerin bir posta pulunun arkasına sığar." Gömleğini yakaladı kardeşinin, birkaç düğme fırladı. "Sürüp giden bir savaş var Walter.

Yahudileri öldürüyorlar, Yahudileri katlediyorlar!"

Benjamin iç çekti. Son dakikalarını kız kardeşiyle kavga ederek geçirmek istememişti. "Dikkatli ol Dora," dedi. "Eğer yardıma ihtiyacın olursa Julie ile temasa geç. George Bataille de sana yardımcı olabilir." Bir kâğıt parçasının üzerine bir telefon numarası yazdı. "Eğer başın derde girerse onu hemen ara. Erkek kardeşinin maliye bakanlığında iyi bir konumu var, eğer durumun tehlikeye girerse mevkii itibarıyla bir şeyler yapabilir."

"Bu durum tehlikeli değil mi?" dedi Dora kafasını sallayarak, "Herhalde bu durum senin için bir piknik gezisi?"

"Şimdi tartışamam Dora..."

"Arkadaşlarına çok fazla güveniyorsun, ama kendine şu soruyu sor Walter: Sana hiçbir faydaları oldu mu? Niye Scholem sana İsrail'de bir iş bulamadı? Bence bu bir rezalet. Şu anda Kudüs'te keyif çatıyor olabilirdik."

Benjamin onu susturmaya çalıştı. Subayın ön kapıya vurduğunu duydu; ihtiyaç duyabileceği birkaç eşyayı bir çantaya tıkıştırdı. Bu konuları tekrar tekrar tartışmanın bir anlamı yoktu: Scholem zor bir arkadaştı. İnsanı tüketen bir egosu vardı ve Benjamin onu bir şekilde ezmişti, Scholem'in hiçbir fikrine katılmamıştı, bu yüzden de cezalandırılıyordu işte. Şu anda bunun bir önemi yoktu. Savaş bittiğinde İsrail'e gidip onunla barışırdı. Scholem'le geçmişte de birçok kere bozuşmuşlar ama her kavganın ardından bir öncekinden daha iyi anlaştıkları dönemler yaşamışlardı.

Teddy Adorno; o farklı bir olaydı işte. Benjamin o arkadaşlığın parçalanışını çok derinden hissetmişti. Adorno onun için çok şey ifade ediyordu; birbirlerini o kadar iyi tanıyorlardı ki hayalleri bile ortaktı. Ancak ansızın bir şeyler olmuştu; Benjamin Frankfurt Okulu'nun diyalektiğini kabullenmemiş ve Enstitü'nün politikasına tartışmasız uymayı reddetmişti. Zaten hiçbir dogmayı tam olarak destekleyememişti, bunu ancak kısmen başarabilmişti. Doğal bir şüpheciliği vardı, bu ona kısmen Aydınlanma Çağı'ndan kalan bir mirastı, bu mirası bırakmaya da hiç niyeti yoktu.

Benjamin hıçkırıklarına hâkim olmayı başaran Dora'yı öptü ve karanlık holde beklemekte olan subayın yanına gitti. Adam "Ben

hazırım" diyen Bejamin'e anlayışla baktı; bir elinde küçük bir valiz diğerinde ise bir evrak çantası vardı.

Subay "Yardım edebilir miyim?" diye sordu ve valize doğru uzandı. Benjamin reddetti. Epey saçma bir durumdu.

Merdivenleri yavaş yavaş iniyorlardı, Benjamin'in miyopluğu yüzünden basamakları görmekte güçlük çektiği besbelliydi, üstelik göğsü de sıkışmaya başlamıştı; boğazında bir sancı başladı, kolları boyunca ilerleyerek parmak uçlarına kadar yayıldı. Daha önce de kendini yoklayan bu sancılar nedeniyle Dausse adlı, kendisi gibi mülteci olan bir doktor arkadaşına görünmüştü birkaç hafta önce; önündeki zorluklara dayanıp dayanamayacağını kestiremiyordu. Doktor, biraz tereddütle de olsa *kalp yetmezliği* teşhisi koymuştu; ardından da eklemişti, "Kalp söz konusu olduğu zaman kesin bir şey söylemek çok zor. Yirmi yıl da yaşayabilirsiniz, yirmi dakika da."

Benjamin Dr. Dausse'den tıbbi bir mazeret raporu istemiş olmadığına hayıflandı. Fransız yetkilileri çarpıntı ve fenalık nöbetlerine yakalanmadan karşıdan karşıya bile geçemeyen birinden ne istiyor olabilirlerdi ki? Artık yirmi, otuz adımda bir dinlenmeden yürüyemez olmuştu. Fransız ordusunun gözünde işe yaramazdan da beter bir konumdaydı. Ancak bu durumu tartışmanın bir yolu yoktu, yaygın bürokrasi yüzünden yaşanan bir sorundu bu. Kafka bunu çok iyi anlamıştı. Anonimlik en kötü düşmandı, herkesi kâğıt üzerindeki bir sayıya dönüştürüyordu. Sanatçının görevi de işte bu boşluğu nesnelere isim vererek yenmekti. Cennetteki Adem gibi her nesneye, ister canlı ister cansız olsun, bir isim bulmalıydı. Kendine özgü bir sürü ayrıntı içeren bir dil yaratmalı ve her şeyin kimliğini bulmalıydı. Hayal gücünün sonsuz ve son derece önemli göreviydi bu.

Benjamin eğilip ağır ağır soluk aldı.

Fransız "Nefes almakta güçlük çekiyorsunuz değil mi?" diye sordu. "Istırabınız var mı?"

"Çok naziksiniz," dedi Benjamin doğrularak.

"Eğer isterseniz basamaklara biraz oturabiliriz, acele etmeye gerek yok."

Benjamin, derin derin nefes alarak "Ben iyiyim," diye ısrar etti.

Dudaklarında muzip bir gülümseme belirdi ve "Acele etsek iyi olur, savaş yakında sona erecek ve biz de kaçırmış olacağız" dedi.

Askeri bir trenle Clos St-Joseph'teki Camp des Travailleurs Volontaires'e yakın bir noktadaki toplama kampına götürüldü. İlk gece pembe panjurlu, dövme demirden balkon korkulukları olan küçük bir pansiyonda sıkıntısız geçti. Çift kişilik bir yatağı Heymann Stein adında birkaç yıl önce Paris'te tanıştığı bir adamla paylaştı.

Stein tanınmış bir gazeteciydi, kendisi gibi kitaplara düşkündü o da. Büyük Savaş'tan sonra Viyana'da yaşamıştı, Bern'de bir süre okul müdürlüğü yaptıktan sonra otuzlu yılların başında Paris'e taşınmıştı. Amerika'ya gitme ihtimali vardı, Mainz'da felsefe okuduğu için önemli üniversitelerde kolaylıkla iş bulabileceği söylenmişti kendisine, konu ile ilgili bütün yayınları takip etmeye çabalamıştı. Yanında Martin Heidegger'in bir kitabını taşıyor olması Benjamin'in hoşuna gitmese de (yazılarını zaten beğenmezdi; ayrıca kuzinini, Heidegger'in öğrencisi de olan Hannah Arendt'i baştan çıkardığı için ondan hiç hoşlanmazdı) Stein'e karşı ters bir tutum almamıştı. Zamanı geldiğinde Heymann Stein'ın (ve Hannah'nın) Heidegger'in karşısında saf tutmalarını sağlayacaktı. Heidegger'in, 1916'nın ilkbaharında Frieburg'da sunduğu "The Problem of Historical Time" başlıklı bildirisinde –yazı *Zeitschrift für Philosophie und philosophisce Kritik*'te de yayınlanmıştı– Kant ve Hegel'i kendine mal etme hilekârlığı Benjamin'i rahatsız ediyordu.

"Gönüllüler"den sorumlu olan çavuş saat altı otuzda uyandırdı herkesi, giyinmek ve bir fincan kahveyle bir dilim reçelli bayat ekmekten oluşan kahvaltılarını etmek için yarım saat verdi. "Kahvaltınızı edin delikanlılar, yiyeceğiniz son iyi yemek bu!" diye bağırdı.

Stein'in bu duruma canı fena halde sıkılmıştı. "Yat, kalk, otur," diye sinirle söylendi. Beyaz saçları sanki elektriklenmiş gibi havaya dikilmişti. İri burnunun sol yanında kocaman kara bir et beni vardı. Gömlek yakasını hep açık bırakması kendini işçi sınıfıyla özdeşleştirmesinin bir göstergesiydi. "Bağırıp duracaklar besbelli,

emir yağdırmaya bayılıyorlar" dedi.

"Ben aldırmıyorum," diye yanıtladı Benjamin. "Hayatı kolaylaştırıyor, okuldaki gibi sana söyleneni yapıyorsun."

Stein ikna olmamıştı.

Benjamin "Kardeşin Leon'u tanırdım," diye belirtti.

"Kitapçı Leon."

Benjamin, Leon Stein'den çok kitap almıştı. Leon'un rue du Vieux Colombier'deki dükkânı, son on yılda Almanya'dan göç edenlerin sığınağı haline gelmişti; daha da önemlisi, çok para sıkıntısı çektiği dönemlerde, Benjamin'in birçok kitabını da satın almıştı –hem de çoğu zaman değerlerinin üstünde para ödeyerek.

"Bizim gibi adamları bir kampa koymalarının ne anlamı var ki?" Benjamin'in kafasını bu soru kurcalıyordu.

"Kocamış bir atı bile sabana koşabilirsin. İşçiye verecek paraları yok, bu yüzden iş gücünü bedavaya getirmeye çalışıyorlar."

"Çok alaycısın, Heymann."

"Öyleyse bekle de gör. Fransız ordusunun esirleriyiz işte o kadar, duruma seviye kazandırmaya çalışmanın ne anlamı var?"

Benjamin, koltukaltları çoktan leke içinde kalmış buruş buruş beyaz gömleğini giyindi hızla, bir zamanlar babasına ait olan kırmızı puantiyeli kravatı taktı ve son olarak kendisine bol gelen, kolları eprimiş kahverengi takımını giyindi. Siyah deri evrak çantasının ağırlığı onu endişelendiriyordu, çantada pasajlar projesinin tüm ön çalışmalarının yanı sıra son yazısı "Baudelaire'de bazı motifler"in de bitmiş hali ve bazı kitaplar vardı. Kitapsız yolculuk edemezdi. Ama Nevers'e yürütüleceklerini hesaba katmamıştı; otuz yedi adam on iki-on üç millik berbat bir yol boyunca, haykırıp duran bir çavuş eşliğinde bir hayvan sürüsü gibi yürütülüyordu. Stein alaycı bir şekilde, "Bu köpeğe bir ağızlık takmak lazım, büyük bir olasılıkla kuduzdur" dedi.

Benjamin üç kere tökezledi, mıcır ve katranlı yola yığıldı. İlk iki seferde çabalayıp ayağa kalkmayı başardı, sonuncusunda bir sedyeye yatırılıp, doğruca kampın revirine götürüldü; valizi ve evrak çantası kâğıt ağırlığı gibi karnının üstüne konmuştu.

Dr. Guilmoto ona "Çalışman yasak, burası Almanya'daki topla-

ma kamplarından biri değil. Sizi öldürmeye niyetimiz yok" dedi.

"Peki o zaman niye beni evime geri göndermiyorsunuz? Bırakın Naziler beni götürsünler, bu herkes için daha hayırlı olur."

"Şaka mı yapıyorsunuz?" Doktorun kaşları soru sorar gibi kalktı, "Evet şaka yapıyorsunuz. Mizahtan anlarım."

Benjamin "Her şey öyle saçma ki" dedi.

Doktor büyüklük taslayan bir edayla gülümsedi. "Sizlerin Almanlar tarafından yakalanmanızı engellemeye çalışıyoruz, olayın manası burada Dr. Benjamin."

"Ama bazılarımızın casus olduğunu düşünüyorsunuz..."

Doktor gözlerini Benjamin'in bakışlarından kaçırarak ellerini inceledi.

Benjamin devam etti: "Başka bir deyişle bizden korkuyorsunuz."

"Bazılarımızın bu tür şeylerden endişe duyduğu konusunda size katılıyorum. Bizim buradaki görevimizin bir bölümü de Naziler buraları istila edecek olurlarsa sorun çıkarabilecek kişileri ayıklamak. Kimse neler olacağını önceden kestiremez."

"Naziler Fransa'yı zaten istila ettiler."

Doktor stetoskopla Benjamin'in kalbini dinledi ve "Sizinle ne yapacağız Dr. Benjamin? Çalışacak durumda değilsiniz" dedi.

"Bünyem çalışmaya elvermiyor, görüyorsunuz. Günlerimi okuyup yazarak geçiririm. Eğer bir kütüphane varsa yakınlarda..."

Doktor güldü. "Bir de sekreter ister misiniz? Üstlerimle konuşacağım. Fransa'da entelektüellerin değerini biliriz. Sizin de bildiğiniz gibi 'entelektüel' Fransızca'dan türemiş bir kelimedir."

Benjamin bu kelimenin Fransa'daki hüzünlü doğumunu gayet iyi biliyordu. Dreyfus skandalı sırasında şanssız bir Yahudiyi savunmak amacıyla aklı ve Aydınlanma'nın değerlerini öne süren (Zola'nın önderliğindeki) o cesur kadınlar ve erkekler, sinir küpüne dönmüş basın tarafından "entelektüeller" diye adlandırılmışlardı. Halkın zihninde, özellikle de İngiltere'de bir hakaret kelimesi olarak yer etmişti sözcük. (Benjamin, snoblukları ve ciddi konular üzerinde düşünmeyi reddetmelerinden ötürü İngilizlerden nefret eden eski karısı Dora'dan üzüntü dolu mektuplar almıştı.) Ador-

no'ya göre Amerika'da durum daha da kötüydü, orada kültürlü ve akıllı insanlar para kazanabilmek uğruna cahil ve aptal rolü yapmak zorundaydılar.

İki gün boyunca temiz-pak ve idare eder yemekler verilen bir klinikte kaldıktan sonra, Heymann Stein ve diğer yirmi sekiz kişinin yanına, tavuk mezbahası olarak kullanılan teneke damlı bir binaya gönderildi. Şiltesiz, çürümüş bez yataklarda yatıyorlardı, "gönüllüler"e birer yün battaniye verilmişti; ama çoğunu güveler yemiş, delik deşik edip süzgece döndürmüştü. Öğünler "yemek salonu" diye adlandırılan bir yerde yeniliyordu, üstü yırtık bir çadır beziyle kaplı yüksekçe bir platformdan ibaretti burası. Paslı bidonların üstüne atılmış çam kalaslar masa görevi yapıyordu.

Kamptaki helaları temizleme ve yemek pişirme dışında pek iş yapılmıyordu. Yenir yutulur olmasa da kamptaki faaliyetlerin yürütülmesine imkan verecek kadar yemek dağıtılıyordu. Benjamin Nevers'e geldiğinden beri aralıksız yağmur yağdığından ağır işler yapılmıyordu. Zaten nöbetçilerin de yağmurun altında dikilip işleri denetlemeye pek hevesi yoktu. Herkesin Tanrı'nın bir lütfu olarak kabul ettiği bu yağmurlar Benjamin'in kampa getirilişinin ilk üç haftası boyunca devam etti; eylülde aralığı aratmayan soğuklar yaşandı bu yağmurlarla.

Kamptaki herkes gibi ne kadar uğraşırsa uğraşsın Benjamin de ısınmayı başaramadı. Üzerine örttüğü incecik battaniye her şeyi zorlaştırmaktan başka bir işe yaramıyor, aslına bakılırsa bir battaniyenin aslında nasıl ısıttığını hatırlatıyordu. Oldukça kötü uyuyordu; yattığı yerde bir cenin gibi kıvrılıyor, nefesiyle ısıtmaya çalıştığı ellerini yumruk yapıp çenesinin altına çekiyordu. Sabahları eklemlerinin hepsi paslanıp kalmış gibi uyanıyordu. Ayağa kalkmak veya eğilmek gibi en basit hareketler bile acı veriyordu.

Benjamin "gözaltı" arkadaşlarına ısrarla meslektaş diye hitap ediyordu, bu tabir hiç de yersiz sayılmazdı; birçoğu doyumsuz okuyuculardı ve yanlarında edebi ve felsefi klasikler getirmeyi başarmışlardı. Oldukça soğuk bir gece Bavyeralı bir genç, anlayışlı bir nöbetçiden biraz kuru tahta elde etmişti. Barakaların buz gibi köşelerinden birine yerleştirilmiş olan soba yakıldı, herkes nasıl hayat-

ta kalabileceklerini tasarlamak üzere sobanın etrafında toplandı.

Heymann Stein, "Biliyor musunuz, bizler şanslı sayılırız," dedi.

"Ne açıdan, Stein?" diye atıldı ukala bir genç. "Bu şansı neye borçluyuz acaba? Belki de içinde bulunduğumuz durumu yanlış değerlendiriyoruzdur."

"Parlak bir yazar ve felsefeci var aramızda; Dr. Benjamin."

Bu engin ama biraz fazla görünen iltifat Benjamin'i utandırdı. Kendisini hiçbir konuda parlak olarak görmezdi. Belki pasajlar projesi tamamlandığında dikkate değer biri sayılabilirdi, ama şimdi değil. Oradakilerin birçoğu alkışlamaya başlayınca Benjamin şaşkınlığa düştü. Yalnızca Stein'in lafı üzerine mi alkışlıyorlardı?

"Tamam, tamam arkadaşlar," dedi Benjamin neredeyse duyulmayacak bir sesle. "Çok sağolun."

"Niye bize ders vermeyesiniz Dr. Benjamin?" diye sordu Stein. "İçinde bulunduğumuz durumu katlanılır hale getirebiliriz. Bize bir şeyler öğretebilirsiniz; felsefe olabilir örneğin, Nevers'i küçük bir üniversiteye dönüştürebiliriz!" Sanki sahnedeymiş gibi eliyle geniş bir yay çizdi. İyi gösteriydi diye düşündü Benjamin. Stein ikna etmeye çalışan gözlerle bakıyordu. "Burada bulunan herkes için bunu yapmalısınız."

Benjamin Stein'e tekrar teşekkür etti ama kabul etmeye yanaşmıyordu. Stein'in göstermeye çalıştığı kadar meziyetli ve bilgili değildi, ayrıca bir sınıf ortamına girmeyeli çok zaman olmuştu. Doktorasını aldıktan sonra bile pek fazla hocalık yapmamıştı.

Meir Winklemann adında beyaz sakallı bir adam, "Ben de derslerinizi dinlemek isterdim," dedi. Büyük Savaş'tan önce haham olmak üzere Odessa'da eğitim görmüştü. "Özellikle dinsel temalara girerseniz memnun olurum" diye ekledi. Kötü bir evlilik Winklemann'ın parlak bir gelecek vaat eden kariyerine ket vurmuş, o da pazarlamacı olarak çalışmaya başlamıştı; keyifle bir ülkeden diğerine dolaşıp durmuştu, ayrı ayrı ülkeler, aralarında sınırlar yok olmuştu onun için.

Diğerleri de bu taleplere katıldı, bir başka kamptan henüz gelmiş olan Hans Fittko da bunlara dahildi. Odadaki sayılı tanıdık simadan biriydi ve varlığı Benjamin'in içini rahatlatıyordu. Fitt-

ko'da, herkesi durumun kontrol altında olduğuna inandıran bir şeyler vardı. O da "Burada geçen vaktimizi en iyi şekilde değerlendirmeliyiz, Herr Stein bu konuda haklı" dedi, sonra İspanyol İç Savaşı sırasında Kral yanlılarının kamplardaki o insanlık dışı şartlarda bile, hapiste kaldıkları süreyi nasıl şiir tartışmaları ve felsefi dersler sayesinde iyi değerlendirdiklerini anlattı.

Kommerel adında, daha önce Leipzig'de öğretmenlik yapmış ve son yıllarını İngiltere'de bir üniversitede geçirmiş olan biri, sırt çantasından Platon'un *Diyaloglar*'ının Benjamin Jowett çevirisini çıkardı. Başka birileri Rousseau ve Kant'ın bazı kitaplarını çıkardı. Stein da, Martin Buber'in sayfaları kıvrım kıvrım olmuş, hemen her satırının altı çizildiği için neredeyse okunamaz hale gelmiş bir kitabını getirmişti. Benjamin de yanında uzun zamandan beri ona teselli ve güç kaynağı olan bir eseri, Montaigne'nin denemelerinden bir seçki getirmişti. Mendelssohn'un güzel (ama biraz eski moda tarzdaki) Tevrat çevirisi de yanındaydı.

"İşte size bir kütüphane!" dedi Hans Fittko. "Daha ne isteyebiliriz ki?"

"Siz ne dersiniz Dr. Benjamin?" diye sıkıştırdı Stein.

Fittko "Tabii ki kabul edecek," diye güvenle konuştu. "Onu Paris'te ders verirken dinledim, çok iyiydi."

Benjamin alnını sildi, aniden ter basmıştı. "Eğer hepinizin arzusu buysa istediğinizi yapacağım," dedi, bu şartlar altında felsefe dersi verme düşüncesini değerlendirirken, bakışları odanın sol uç köşesine takılmıştı bile. Bir duraklamadan sonra ilgilerinden ötürü müteşekkir olduğunu gösterebilmek için, "Eğer bu kötü günlerin geçmesine faydası olacaksa felsefi tartışmaları yönetmekten mutluluk duyarım, ancak siz de bana yardımcı olup anlayış göstereceksiniz, ben ne öğretmen ne de filozofum" dedi.

Ertesi sabah, kahvaltıdan hemen sonra, yağmur teneke damın üzerinde hâlâ patırdıyor, kamp muhafızları kimseyi iş yapmaya götürmeye hevesli görünmüyordu ve Benjamin Yunan metafiziği ile ilgili dersine başladı. Platon'dan (Jowett'in Viktorya Dönemi'ne özgü İngilizce'sini Almanca'ya çevirerek) bölümler okudu yüksek sesle. Kendisinin Platon kadar Kant'la da ilgilendiğini belirtip, iki

düşünürün dünyaya yaklaşımlarının çok benzer olduğunu ve bundan ötürü büyük Atinalı bilginle başlamak gerektiğini söyleyerek derse başladı. "Batı felsefesinin Platon'a düşülen dipnotlardan ibaret olduğu söylenir sık sık. Eğer durum böyleyse Kant'ın düştüğü dipnotlar özgünlük açısından ileri ve gelişmiş olarak kabul edilmelidir" dedi ve durdu, sonra yavaş bir sesle: "Bence felsefenin çerçevesi ve dolayısıyla da felsefenin ait olduğu kuramsal alanda Kant'ın sisteminin, dolayısıyla Platon'un sisteminin yıkılması söz konusu olamaz. Kant ve Platon'un felsefelerinin revizyonundan, açılımlarından söz edilebilir ancak, bu da onların felsefesini doktrine dönüştürür; ki istenen şey bu da değildir" diye devam etti. Platon'un Sokrat'ı yaratması Benjamin'i büyülüyordu. "O hem gerçek hem de gerçek dışı, hem tarihi hem de tarih dışıdır," dedi. Bütün felsefi sistemlerin tarihe belirli bir yaklaşımla başladığını ve Platon'un Sokrat gibi bir karaktere ebedi hayat bahşederken dâhiyane bir iş yaptığını söyledi. "Bir yazarın, konusunu Max Brod'un Kafka'da yaptığı gibi boğduğu zaman neler olduğunu gördük, Brod bireysel dehanın aurasına saygı duymadı; Kafka ile kendisini ayrı tutmadı ve böylece arkadaşının biyografisi başarısız oldu" diye devam etti. Platon'un diyaloglarında Sokrat'ın bir hayal ürünü olduğunu, yani Platon'un bir zamanlar tanımış olduğu adamı, gerçek yaşamında hiç karşılaşmamış olduğu entelektüel ve ahlâki durumlara yerleştirdiğini açıkladı. Platon Sokrat'ın ruhunu öyle derinlemesine tanıyordu ki, hayal ürünü olan Sokrat'ı "gerçek" Sokrat'ın imdadına gönderebildi. Yani bir başka deyişle Sokrat Platon'a emanetti, kurgu gerçekti.

Heymann Stein, Benjamin'in *gerçek* terimini elleri ile hayali tırnaklar içine aldığı sıra sözünü keserek karşı çıktı: Benjamin bunun üzerine "Daha açık olmam gerekirdi, biliyorum Herr Stein. Modernler olarak sarf ettiğimiz her sözü ironik bir biçimde söylemeye alışmışız, bu bir hata tabii" dedi. Çok yoğun bir şekilde bir şeyleri düşünüyormuş ve yeni bir düşünce üretmeye çalışıyormuş gibi odayı arşınlamaya başladı. "Dil gerçeği var eden şeydir, zihinde olanlar ve hayatta yaşananlar arasında bir köprü gibidir. Belki de fikrimi daha cesur ve açık şekilde dile getirmeliyim: Gerçeklik dile dö-

külmemişse mevcut değildir. Bu dil kuramı geleneksel zaman nosyonunun başına beladır elbette ve bu da bir sorun teşkil etmektedir; diğer yandan ben zamana inanmam, yani tahayyül ürünü olmayan doğrusal zamana inanamıyorum. Bir şeyleri parantez içine almak onun dilsel unsurlarını, icat edilmiş zamana olan bağımlılığını, esrarını ve son gerçek dışılığını açıkta bırakmaktır."

Stein'in kendinden geçmiş bir halde dinlediğini görünce hafifçe gülümsedi. Belki de haklıydılar; iyi bir konuşmacıydı belki de. "Bizlerin burada ve her zaman erişmeye çalıştığımız şey salt ifade karşısında böylesine kontrol dışı olabilirlikler içermeyen bir gerçekliğe erişmek."

Dinleyicilerden birkaçının daha yüzlerinde beliren şaşkınlık ifadesini görebilecek kadar duraksadı. Acaba söyledikleri açık değil miydi? Belki de kendi bile ne söylediğini tam olarak anlamıyordu. Bu çok canını sıktı. Tarihin bir felaket olarak yorumlanmasından, tarih kâbusundan kurtulmanın tek geçerli yolu olan devrimden bahsetmek istemişti, ama bunu başka bir güne ertelemesi gerekecekti. Şimdilik Platon'dan şaşmamalıydı, ancak konuşurken bile bütün felsefelerin varmak istedikleri nokta aklındaydı; *Felsefe Tarihi Üzerine Tezler* başlıklı çalışmasında bunu iyi dile getirmişti: "Mesih'e ait dünya, her yönü kapsayan ve bölünmeyen mevcudiyetin dünyasıdır. Sadece orada evrensel tarihin var olması mümkündür."

Bu *camp des travailleurs volontaires*'de gazete bulunamıyordu, dolayısıyla da bol miktarda dedikodu yapılıyordu. Stein "Almanlar Paris'i işgal etmiş ve her an buraya gelebilirler," diye fısıldadı Benjamin'in kulağına. "Bu bilgiyi güvenilir bir muhafızdan aldım." Ama hiçbir yerden makineli tüfek sesi gelmiyordu, muhafızlarda da aşırı bir asabiyet görülmüyordu. Eğer Almanlar gerçekten geliyor olsalardı kampta kargaşa yaşanıyor olurdu.

Benjamin kendini kamp yaşantısından kopuk hissediyordu; sanki bu yaşantının içine dalmıyor, üzerinde duruyordu. Fiziksel rahatsızlıkları bile çekilir haldeydi; en kötü şeyleri, tek bir battaniyenin altında geçen soğuk geceleri veya soğuk bir musluğun altında yapı-

lan haftalık banyonun verdiği ıstırabı kabullenebiliyordu. Ilık et suyuna çorbadan oluşan akşam yemekleri de, çorbanın dibinde denizin derinliklerinden gelen garip bir yaratık gibi duran kıkırdak parçası da asap bozucuydu ama yıkıcı değildi. Bir düzine adamla birlikte kokudan girilemez bir barakada tuvalet ihtiyacını gidermek dahi tahammül edilebilir geliyordu. Ellerindeki sınırlı okuma metinlerinin olması, tahammülü en zor şey olsa bile, çekilebilirdi.

Yanındaki karyolada uyuyan delikanlı sağ tarafında korkunç bir ağrı ile uyanıp birkaç gün sonra patlayan apandisiti yüzünden öldüğünde bunu kaldırmak Benjamin'e biraz daha zor geldi. Genç Efraim Wolff henüz yirmi üç yaşına bile basmamıştı; Fransa'ya kısa süre önce, bir erkek okulunda öğretmenlik yaptığı Lublin'den gelmişti. Buraya geldiğinde zaten hastaydı ve bir doktora görünmek için yalvardıysa da muhafız yardım etmek için hiçbir şey yapmamış, "Saçmalamayı bırak, sadece hazımsızlık çekiyorsun, buradaki verilen yiyeceklerle kim hazımsızlık çekmez ki?" demişti.

Efraim Wolff üç gece boyunca acı içinde kıvranıp durdu, dördüncü gün bağırtıları iniltiye dönüştü ve beşinci gün sessizce öldü. Benjamin bu süre boyunca genç adamın alnını ıslak havlularla ferahlatıp hazımsızlığın kısa süre sonra geçeceğine dair yalanlar fısıldamıştı. Altıncı gün Efraim'in cesedi kamptan yarım mil kadar uzaklıkta bir fındıklığın kıyısında, yarım düzine kadar adamın mezarın başında söylediği kaddişle toprağa verildi. Topuklarının üzerinde bir ileri bir geri giderken uzun yıllardan sonra ilk defa ağlıyordu Benjamin.

Kampa getirildiğinin üçüncü ayında bir *commission de triage* Benjamin'e kısa süre sonra serbest bırakılacağını bildirdi. Kız kardeşi Dora bir mektup yazarak Adrienne Monnier ve Jules Romains'in sayesinde serbest bırakılacağını, söz konusu kişilerin bir dilekçe yazarak önemli insanlardan imza topladıklarını ve bu sayede kurtulacağını bildirmişti. Mektubunu "Yahudilerin Tanrısı seninle" diyerek, ondan pek beklenmeyen bir biçimde bitirmişti.

Kampta bu haber değişik tepkiler uyandırdı. Bir yandan içlerinden birinin serbest bırakılmasına seviniyorlardı. Bu olumlu bir göstergeydi; eğer Benjamin serbest bırakılıyorsa belki de kısa süre

sonra herkes serbest bırakılırdı, hatta belki savaş bile sona erebilirdi! Diğer yandan küçük topluluğun sevilen bir siması aralarından ayrılıyordu, yaptığı konuşmalar, verdiği dersler söylediklerinden tek bir kelime anlayamayanları bile oyalamayı başarmıştı ve bütün bunlar sona eriyordu.

Benjamin serbest bırakılmadan önceki akşam Heymann Stein ona "Demek sen Paris'e *can-can* yapmaya gidiyorsun ve ben de buralarda bir sincap gibi çürümeye mahkûm oluyorum öyle mi?" dedi. "İşin en zor yanını, Nietzsche tartışmasını da bana bıraktın, umarım neler anlatacağımı düşünerek çok kötü uyursun" diye ekledi.

"Nietzsche'ye ihtiyacımız yok," dedi Meir Winklemann. "Bu gün yok, Hitler haftaya hepimize Nietzsche okutacak zaten." Benjamin'e yaklaşıp yanında durdu ve onu bir heykelmiş gibi inceledikten sonra iki yanağından öpüp, "Tanrı yanında olsun," dedi.

Hans Fittko da güçlü erkeksi yüzü ve bir film yıldızınınki gibi geriye taranmış saçlarıyla Benjamin'i öptü. "Yeniden karşılaşacağız." El sıkıştılar, "Lisa'yı görürsen ona iyi olduğumu söyle."

Stein, "Sen yine de bir *schmuck*sun" diye üsteledi ve herkes gülüştü. O gece huzursuz bir uykuya daldı ve rüyasında arkadaşı Dr. Dausse tarafından Hades'in ölüler diyarının bir uyarlamasına benzeyen labirentli bir tünele indirildi. Tünelde çok sayıda bölme vardı, bölmelerin ikişer duvarı boyunca yataklar diziliydi. Yataklarda –bazıları yakın arkadaşları bazısı sadece tanıdık, bazıları da tümüyle yabancı– kadınlar erkekler uzanıyor, oturuyor, birkaçı da sigara içiyordu. Geniş ve mum ışığıyla aydınlanan altın sarkıtlarla dolu bir odada Benjamin kısa saçlı, sarışın bir kadın gördü, kadın yatağına uzanmıştı ve bacaklarını hafifçe aralamıştı. Benjamin kadının yanına yaklaştı ve güzel olduğunu gördü. Benjamin'in yaklaştığını hisseden kadın gözlerini açtı ve gözlerinin yeşili Benjamin'i büyüledi. Kadının üstünü örtmekte olan açık renkli battaniyenin üstünde, bir zamanlar Benjamin'in Dr. Dausse'ye bir tür spiral biçiminde mavi bir çizgi olarak tarif ettiği karmaşık bir şekli andıran bir desen vardı. "Bir spiral," diye kendi kendine konuştu, "uzamda serbest bırakılan bir dairedir." Birdenbire, kadının bu deseni ona daha

iyi gösterebilmek için yüzüne doğru kaldırdığını fark etti, bu çizim bir tür manevi bir anahtar, içine düştüğü bu labirentten bir çıkış yolu gösterir gibiydi. Şimdi ters yöne dönmeli, ışığı aramalıydı. Kadının gözleri ve beyaz kalçaları parlıyordu. Her nefes alışında küçük göğüsleri inip kalkıyordu. Görüntü acı verecek kadar güzeldi. Ama bu kadını tanıyor muydu? Kadın onunla konuşacak mıydı? Gerçekte yaşıyor muydu yoksa ölü müydü?

Benjamin uyandığında kendini barakanın çürümekte olan kirişleri ile tavanı seyrederken buldu; tavandaki dar pencereden milyonlarca küçük yıldızın siyah gökyüzünü delerek ışıklarını saçtıklarını görebiliyordu. Sanki galaksiler büyük ortak merkezli ateşten halkalar yayarak patlıyordu. Tekrar uykuya dalamayacağını anladı. Gördüğü rüya harlı bir ateşten arta kalan kömürler gibi sıcaktı ve bütün vücudunu ısıttı. İlk defa rüyayı yorumlamaya çalışmadı; gelecek günlerde bunu yapacak bolca vakti olacaktı. Yattığı yerde içini tuhaf bir biçimde mutluluğa benzeyen bir duygu kaplamıştı.

Günümüz insanının giderek proleterleşmesi ve kitleleşmenin artışı madalyonun iki yüzü gibidir. Faşizm, yaratılan yeni kitleleri temeldeki mülkiyet yapısını bozmadan düzene sokmaya çalışır... Faşizm kurtuluşu, bu kitlelere haklarını değil kendilerini ifade etme fırsatını vermekte görür. Kitlelerin mülkiyet ilişkilerini değiştirme hakları vardır ama faşizm onlara konuşma hakkı verirken mülkiyeti korur. Faşizm'in doğal sonucu siyasal yaşama estetiğin sokulmasıdır...

Siyaseti estetik hale getirmeye yönelik olarak sarf edilen çabaların tümü tek bir noktada sonuçlanır: Savaş. Geleneksel mülkiyet sistemi içinde en geniş çaplı kitlesel hareketlerin önüne bir hedef koyabilen şey ancak ve ancak savaştır. Durumun siyasal olarak formüle edilişidir bu. Teknolojik olarak formüle etmek içinse şu söylenebilir: Mevcut mülkiyet sistemi içinde günümüzün tüm teknolojik kaynaklarını seferber edebilen tek şey savaştır.

Walter Benjamin

V
Scholem

Benjamin'in dikkatini çekmek de bu dikkatin dağılmamasını sağlamak da zordu. Hep kendiyle meşguldü, bencil biri olduğu söylenebilirdi, çalışmaları her şeyin önünde geliyor ve dalgınlığı öyle boyutlara varıyordu ki bazen kendine söylenen hiçbir şeyi anlamadığını düşünüyordu insan. İçimden sık sık onu sarsmak, "Walter, beni dinle! Seninle konuşuyorum!" demek gelirdi. Eşi Dora da bu durumdan şikâyetçiydi: "Bir el bombası edinip 'Walter, bombanın pimini çektim. Uyan!' diye bağırasım gelirdi," derdi hep. Bunun bile işe yarayacağından emin değildi. Ev kafasına yıkılsa o farkına varmazdı.

Onu ayartan, tuzağa düşüren tek şey vardı: Seks. Araya para girdiğinde seksin aynı heyecanı vermediğini söylerdi, gene de hayatı-

nın belli dönemlerinde genelevlere gitmişliği vardı. "Belki de cimriliğimden," derdi. "Her seferinde madeni paraların kasaya girişinin şıngırtısını duyar gibi oluyorum." Gözleri fıldır fıldırdı hep ve elleri hiç durmazdı, kaç kez ancak esaslı bir tokat yedikten sonra kendine hâkim olmuştu.

Dostluk, hayatında önem sırası olarak kitap ve seksten sonra gelir, üçüncül bir önem taşırdı. Ben üçüncü olmaktan hiç hazzetmiyordum. Önümüzde entelektüel ve manevi bir dostluk için mükemmel bir fırsat vardı: Dalında koparılmayı bekleyen olgun bir meyve gibi. Ama bu kadar yakınken ulaşılması mümkün olmayan bir meyve. Benim en derin kaygılarımı anlayacak, dili ve birikimi benimkine denk bir arkadaş aradım hep, bulma ümidimi artık yitirmek üzereyken Benjamin'le karşılaştım. Gene de bir araya gelmelerimiz çoğu zaman hayal kırıklığıyla noktalanıyordu, çünkü kendini tanımayan bir adamı tanımak kolay bir şey değil.

Üç-dört kere canına kıymaya kalkıştı, çoğunlukla onu üzen kadınlardı buna sebep. Bir gün bu teşebbüsün, belki de kazara başarılı olması kaçınılmazdı. Bir keresinde Berlin'de iyi arkadaş olduktan sonra bana: "Hayat kontrol edebileceğimiz bir şey değil, oysa ölüm farklı. Son seçenek olabilir, ama yine de bir seçenek" demişti.

Ona intiharın bir seçenek olmadığını anlatmaya çalıştım. İnsan benim gibi her şeye kadir olan bir Tanrı'ya inanıyorsa kendini bütünüyle yok etmenin makul bir açıklaması olamaz. İntihar daima hınç doludur, Tanrı'ya karşı bir harekettir. Ahlâka da aykırıdır, çünkü Tanrı'nın takdiri olan doğanın düzenini, canlıların gelişmesindeki mantığı altüst eden bir davranıştır. Bütün canlı varlıklar dünyaya gelir, beslenerek serpilir, sonra da geriler ve ölür; bu ritim gereklidir ve insan için tek ümit budur: Yeniden doğuş evrenin her yanındadır. Hiçbir enerji kaybolmaz, tek bir damla yağmur bile ziyan olmaz, bir amacı vardır.

Elbette ben yeniden doğduğumda kendim olmayı, Yahudi mistisizminin araştırmacısı Gershom (Gerhard) Scholem olarak dönmeyi beklemiyorum. Ama enerjim bir şekilde toplanmayı başaracak. Eğer yaşam içinde bunca sürpriz saklıyorsa, ölümün neler sunabi-

leceğini bir düşünün! Scholem olarak geri gelmeyi de istemiyorum zaten; ben gökyüzünün bir parçası olmak istiyorum: Dünyayı saran geniş ve açık bir zihin gibi yayılmalıyım, bulutlarla ağlamalı, güneşle parıldayıp ışık saçmalı, Zeus gibi beni kızdıran her şeye yıldırımlar fırlatmalıyım; insanoğlunun çılgınlıkları beni eğlendirdiğinde gülüşüm bir deprem gibi yeryüzünü sarsmalı ve dünya yerinden oynadığında herkes "Scholem yine hareketlendi, dikkat edin!" demeli.

Bu intihar fikri Benjamin'in aklına 1914'te sevgili arkadaşı, karmakarışık kızıl saçlı, beyaz tenli şair Fritz Heinle savaşın başlangıcında kendini öldürdüğü zaman yatmıştı. Heinle çok parlak bir şairdi, Benjamin onu çok sever, "Hangisini daha çok sevdiğimi bilemiyorum," derdi, "adamı mı yoksa şiirlerini mi." Heinle gecenin geç saatlerine kadar kahvelerde oturur, dinlemek isteyen herkese şiirlerini okurdu. Kekemeydi ama sanki karşımızda ağız dolusu çakıltaşıyla konuşmaya çalışan bir Demosthenes vardı, kekeleyişinin yarattığı etki heyecan vericiydi.

Heinle ve sevgilisi Rika Seligson (uzun bacaklı, sarışın bir Alman güzeli) bir intihar anlaşması yapmışlar; bıraktıkları notta yazdığı kadarıyla insanların birbirlerini ahlâk adına öldürdükleri bir dünyada yaşamak istemedikleri için canlarına kıymışlardı. "Bu savaşın ahlâksızlığı bütün ülkeyi etkileyecek," diye kendilerini yok edişlerini savunuyorlardı. Bu çifte intihar Berlin'deki kaynayan ortamımıza bir bomba gibi düşmüştü.

Benjamin savaşı destekleyen Alman gençliğiyle dayanışmakta yarar görüyordu başlarda. Heinle'nin ölümünden birkaç gün önce Bellalliance Sokağı'ndaki süvari kışlasına gidip gönüllü hizmet için başvurmuştu. O akşam Heinle'nin öldüğünü öğrendi ve aniden her şey değişti. Birdenbire, ortada konuşulup duran bir sürü sorunun cevabının savaş olmadığını anladı. Sonraki hafta gönüllüler muayene için çağrıldığında kendisini felçli olarak gösterdi. İnandırıcı olabilmek için büyük bir dikkatle bu hastalığa has titreme nöbetlerini talim etti ve askeri doktorları kandırmayı başardı. Bir sene sonra tekrar muayene edilmek üzere gelmesi söylendi.

Sonraki sene bu titreme nöbetlerinin benzerine sebep olabilecek

bir yöntem denedi: Kurfürstendamm'da Neu Café des Westerns'de bir yandan kâğıt oynarken (altmış altının bir çeşidi olan, aramızda çok tutulan bir oyundu) günlerce zehir gibi, sade kahve içti. Kahve nefes darlığına ve göz kızarıklığına sebep oluyordu, insanın ellerinin titremesine, her şeyi çift görmesine neden oluyor, güçlükle konuşabilir hale getiriyordu. Sınavdan önceki akşam Benjamin'le bütün gece uyuyamadık, sabah doktora muayene olmaya gittiğinde gözleri kıpkırmızıydı, her yanı tir tir titriyordu. Bunun üzerine ona bir yıl daha izin verildi. Aslında işi biraz fazla ileri götürmüş olmasından endişe ediyordum. Kalbi çok hızlı atıyordu ve doğru düzgün konuşamıyordu. Sınavı atlattıktan az sonra, eve dönerken tramvayda yığılıp kaldı, iyileşmesi günlerce sürdü.

Hepimiz için kötü günlerdi. Savaş sürüyordu. Okul arkadaşlarımız –yakın dostlar da dahil– dalgalar halinde sınırlara savaşmaya gittiler, çoğu da bir ay içinde kayıp listelerine geçti. Komşum ve çocukken en yakın arkadaşım olan Fritz Meinke Fransa'da makineli tüfek mermileriyle delik deşik olmuştu; gençlik yıllarımızda eskisi kadar yakın değildik gerçi ama gene de birkaç gün boyunca evden dışarı çıkamadım, yalnız başıma odamdaki pencereden dışarısını, inanılmaz derecede sıkıcı kış gökyüzünü seyrettim. Milyonlarca gencin anlamsızca ölmesini anlamak çok zordu.

Günlerce kimseyle konuşmamıştım, Benjamin'i görmeye evine gittim. Oldukça sinir bozucu bir şekilde davrandı.

"Ne bekliyordun?" diye sordu. "Savaş olunca erkekler ölür."

"Fritz daha çocuk sayılırdı," dedim.

"Bunun insanlık dışı bir davranış olduğuna katılıyorum" diye yanıt verdi. "Çocukların öldürülmesine seyirci kalmak kolay değil, ama savaşı duygusallaştırmamak gerek. Diğer her şey gibi o da insan aklının yarattığı bir şey ve değiştirilemez."

"Savaşa karşı koymalıyız."

"Hayır, savaşa katılmamız gerekmiyor ama karşı koymak faydasız ve saçma olur. Tarih bir makinedir, eğer yakıtını kesersen zamanla duracaktır."

Konu Gençlik Hareketi'ne döndü. Gustav Wyneken'in, Alman gençliğinin bu savaşa katılmasını doğru bulduğunu açıklamakla,

kendisinin daha önceki fikirlerine ihanet ettiği konusunda hemfikirdik. O zaman iddia etmiştim, halen de söylüyorum, asla *dulce et decorum pro patria mori* değildir. Savaş insan ruhunun bozulmasını ve ahlâki prensiplerin saptırılmasını temsil eder. Bir süre tartıştıktan sonra Benjamin de benim görüşlerime katılır gibi olduysa da, yine de asla emin olamadım. Tam olarak ne düşündüğünü belli etmeyen bir şeyler vardı onda her zaman.

9 Mart 1915'te, Wyneken'e, Gençlik Hareketi'nden daimi olarak ayrıldığını bildiren iğneleyici bir mektup yazdığında memnun oldum. Benjamin Wyneken'i "Gençleri devlete kurban etmek"le bile suçluyordu mektubunda; gene de, kendisini manevi hayatla tanıştıran ilk kişi olduğu için teşekkür etmeyi ihmal etmiyor ve bu ruha hep sadık kalacağına yemin ediyordu. Wyneken, Benjamin için ailesinden ve arkadaşlarının burjuva zihniyetinden kaçışı simgeliyordu. Gençlik Hareketi'nin temel ilkeleri, özgürlük ve kendi kendini belirleme idealleriydi ve okul reformuyla bu ilkeleri hayata geçirmek istiyorlardı. Hareket'in, Alman eğitim sisteminin Yunan kültürünün "uyum" ve "kahramanlık" olgularına dayanan emperyal geleneklerine karşı bir eleştiri olarak başlayan programlarına başlarda ben de sempati duyuyordum.

Wyneken yanlısı olduğu günlerde Benjamin "Öğretmek ve Değerlendirmek" başlıklı büyüleyici bir yazı yazmıştı. Bu yazıda eski Atinavari eğitim modeline itiraz ettiğini; çünkü bu modelin "Perikles'in kadın düşmanı, homoerotik ve köleliğe dayalı aristokratik Yunan kültürü"nü taklit ettğini söylüyordu. Aeschylus'un karanlık mitlerine karşı çıkıyordu. Sorun Wyneken'in kendisinin böyle otokratik bir liderlik şekline bağlı olması ve "doğal lidere özgürce bir bağlılık"ı rahatça savunabiliyor olmasıydı. Elbette bu doğal liderden kastettiği kendinden başkası değildi.

Benjamin güçlü liderlerden tiksinirdi ve kuytuda, güç tellallarının etkilerinden uzakta yaşamayı tercih ederdi. "Günümüzün Dini Duyguları Üzerine Bir Diyalog" diye başlık attığı bir yazısında "yeni bir din" için çağrıda bulunmuştu. Yeni ve "köleleştirilmişlerden çıkacak" bir dindi bu. Yazarları, insanlığın özgürlüğünün koşullarını yaratmaktan sorumlu köleler olarak niteliyordu yazısında.

Benjamin'e göre yazar daima bir tür Yahudi, bir yabancı olacaktı. Bizim kurtuluşumuz ise bu adama bağlıydı.

İkna edici değildi yazı. Benjamin gerçeklerden tuhaf bir şekilde kopuktu zaten, özellikle de siyaset ve kadınlar söz konusu olduğunda. Siyaset konusundaki bilgisizliği sonunda onun ölümüne sebep oldu; dil aracılığı ile yaptığı dışında tarihle herhangi bir biçimde yüzleşmeyi reddederdi. Kadınlarsa ona acı veriyorlardı sadece, bu da tarih hakkındaki görüşleriyle bağlantılıydı tabii. Bir kadınla gerçek anlamda yüz yüze gelemezdi; gönül meselelerini çoğunlukla hafızasının ve hayal gücünün güvenli diyarında yürütür; hayal ettiği şeyler gerçekleştiğinde düş kırıklığına uğrardı. (Örneğin Asja Lacis'de olduğu gibi. Zihninin gerilerinde bir yerde bir mihrap gibi parlıyordu kadın. Oysa onunla yatmak korkunç bir tecrübe olmuştu. Bir keresinde "Sadece Zeus dünyaya umarsızca tecavüz edebilir" demişti. "Bizler yaptıklarımızı büyüklerimize söylemek zorundayız.")

Onu Unter den Linden Caddesi'nde, Grete Radt adında gözleri karaya çalan, hafif yuvarlak hatlı bir kadınla gördüğüm akşamüstünü asla unutmayacağım. Korkunç kötü dişleri vardı kadının, gülümsediğinde insan görmemek için gayri ihtiyari gözlerini başka yöne çeviriyordu. Sağ elinde bir nişan yüzüğü olduğuna dikkat etmiştim ama, Benjamin onu "Nişanlım" diye takdim edince gerçekten şok geçirdim.

"Ne?" diye ikisini de panikleten yüksek bir sesle haykırarak, "Evleniyor musun?" diye sordum.

"Nişanlanmanın genellikle başka bir gerekçesi olmaz" dedi Benjamin istifini bozmadan. Bu arada Grete birileri duyacak diye endişe eder gibi etrafına bakınıyordu.

Seneler sonra Paris'te Benjamin bana bu nişanın nasıl gerçekleştiğini anlattı.

Grete ile savaş sırasında tanışıp samimi olmuş, kız onunla felsefi konularda tartışmaktan hoşlanıyormuş. Benjamin o günlerde Bavyera Alpleri'nde küçük bir tatil yapmayı planlıyormuş (parayı babası verecekmiş) ve Grete'ye bu yolculuktan bahsettiğinde kız bunu bir davet olarak algılayıp "Peki Walter, seninle Alp Dağları'-

na gitmeyi memnuniyetle kabul ediyorum" diyerek Benjamin'in tüylerini diken diken eden bir biçimde atılmış. "Her zaman dağa çıkmayı sevmişimdir, yüksekleri çok hoştur, çok yüksektir Alpler vs. vs." Benjamin de sesini çıkaramamış.

Birkaç gün sonra oldukça aptalca bir şey daha yapıp babasına tatile bir kadınla birlikte çıkacağını söylemiş. Bunun "romantik bir birliktelik" olmadığına dair onu temin etmiş. Baba Benjamin evli olmayan çiftlerin birlikte tatil yapmasının yakışık almayacağı gerekçesiyle durumu tasvip etmemiş. Etraf ne der diye homurdanmış ama tatilin parasını gene de göndermiş. Bu durum da oğlu tarafından sessiz bir onay olarak algılanmış.

Grete ile Alpler'de yürürken babasından bir kart almış, kartta bir bilmece gibi şu yazılıymış sadece: *Sapienti sat.* Yani: Aklı olana bir çift laf. Bunu bir buyruk değilse bile teşvik edici bir mesaj olarak alan Benjamin hemen Grete'ye evlenme teklifi yapmış, kadın da sersemleyerek kabul etmiş. Kendisini hiç öpmemiş, en ufak bir romantik davranışta dahi bulunmamış bir adamın ona evlenme teklif etmesi kıza tuhaf gelmiş.

Benjamin'in dediğine göre, teklifin ilk sonucu Grete'nin hemen o gece yanında yatmasına izin vermesi olmuş. Benjamin bunun kendisi için "ilk" olduğunu söylerdi. "Sevişme arzusu ile yanıp tutuşuyordum ve onunla üç gün boyunca seviştim. Yemek yemek için bile zor ara verdik ve tatilin sonunda güçlükle yürüyebiliyordu kız." Bu tür konulardan bahsederken girdiği o pervasız tarzıyla ayrıntıları anlatmaya devam edip çeşitli pozisyonları ve Grete'nin hayvani tepkilerini anlatmıştı. Bu konuda konuşurken Benjamin'i dinlemek her zaman tuhaftı, çünkü klinik detaylara kadar girip gereksiz derecede dürüst davranırdı. (Ben utangaçlık yapmıyorum, inanın. Sadece yaptıklarımdan bahsetmeyi sevmem. Bir beyefendi cinsel ilişkilerinden sanki davranışsal bir bilimmiş gibi bahsetmemeli.)

Daha sonra Benjamin babasının savaşın sonuna kadar tarafsız bir ülke olan İsviçre'de kalmasını öğütlemek için o kartı gönderdiğini öğrenince çok kızıp üzülmüştü. Savaşın son yıllarında yalnızca felçliler askere alınmaktan kurtuluyordu.

Benjamin'in bu nişanı bozması iki sene sürdü. En sonunda ayrılmalarını sağlayan, sonradan Benjamin'in eşi ve tek çocuğu Stefan'ın annesi olan Dora Pollak oldu. Dora çok alımlıydı, zeki ve hayat doluydu. Benjamin'den on santim kadar uzundu; gür sarı saçları, gri-mavi gözleri, dolgun göğüsleri ve yuvarlak kalçaları vardı, hatta biraz fazlaca dolgundu. Dikkatli bir gözlemci onda hemen tanrıça Juno'nun dolgun hatlarını fark edebilirdi. Tutkulu, çabuk parlayan bir kişiliği vardı, çok da sivri dilliydi.

Dora'nın babası, Prof. Leon Kellner, bir Shakespeare araştırmacısıydı ve ilk siyonistlerdendi. Siyonist arkadaşı Theodor Herzl'in günlüklerini ve mektuplarını yayınlayarak meşhur oldu sonraları. Dora'nın soyu sopu Benjamin'den çok beni etkilemişti sanırım; Benjamin'in bütün dikkati, "gövdesinde egzotik meyveler gibi asılı duruyor" diye tarif ettiği göğüslere yönelmişti. Bunu kadının annesinin ve babasının yanında da söylemişti bir defa; şaşkınlıktan dilimi yutacaktım. Böyle şeyleri kalabalık ortamlarda alenen söylerdi, ama duyguları konusunda oldukça içine kapanıktı.

Benjamin başarıyla atlattığı bir askerlik muayenesinden sonra gittiği Münih'te tanıştı Dora'yla. Yıllar öncesinden, hatta zengin banker Max Pollak ile evlenmesinden bile önce Dora'dan söz edildiğini duymuştu. Savaş öncesinde Berlin'deki Gençlik Hareketi'nde etkin bir kişiydi Dora, sık sık siyonist tartışmalara katılırdı. Ben bile uzaktan uzağa ona hayranlık duyuyordum ve sadece babasına ulaşmak için bile olsa onunla tanışmayı istiyordum.

Benjamin Münih'teyken ben de birçok kez gitmiştim onu görmeye. Holtz bahçelerinin karşısında basık bir zemin kat dairede oturuyordu. 1917'nin Kasım ayında Franz Kafka'nın okuma günleri yaptığı sırada da oradaydım; afişte "Ceza Sömürgesi" başlıklı öyküsünü okuyacağı yazıyordu. Kafka hiçbir zaman fazla ortalara çıkmazdı, bu yüzden de kolay ele geçmeyen bir fırsattı bu; ama ne ben ne de Benjamin o gece onu dinlemeye gidebildik. Benjamin'in, Kafka'nın edebi eserlerine olan takıntısı göz önünde bulundurulacak olursa, ikisi karşılaşsaydı neler olacağını hep merak etmişimdir. Muhtemelen hiçbir şey olmazdı, çünkü ikisi de utangaçtı. Deha sahibi adamlar koca kıtalar gibidirler: Etrafları okyanuslarla çevri-

liymiş gibi mesafeli. Birbirlerine söyleyecek pek az şeyleri vardır ve onları bir araya getirmek çoğu zaman bir hatadır.

Hükümetin dışında herkesin bildiği gibi savaş Almanya aleyhine gelişiyordu. Benjamin'in askerlik celbini aldığı 1918'in ocağına kadar milyonlarca insan savaşta ölmüştü. Birdenbire onu "savaş alanındaki ufak tefek işler için uygun" bulmuşlardı yeniden. Bunun anlamı daha fazla vakit kaybetmeden düşman tüfeklerinin önüne dikilmeye hazır olmasıydı. Benim durumum da pek farklı değildi: Muayene için sürekli çağrılıp duruyordum. O yıllarda askeri doktorların *dementia praecox* olarak tanımladığı sinirsel bir rahatsızlığım vardı; bu hastalığa yakalanmış olmak savaş alanında vahşete maruz kalmamın kesinlikle yasak olduğu anlamına geliyordu. Dolayısıyla göreve uygun olmayanlar kategorisine giriyordum. Tahmin edilebileceği gibi sağlığım düzelmedi, böylece Alman milliyetçiliği adına düşman tüfeklerinin karşısına dikilmekten kurtuldum.

Geçmişte olduğu gibi son muayenesinden önceki gece de Benjamin'le sabahlamıştım, ailesiyle birlikte yemek yemiştik. Yemek servisini her zamanki gibi siyah elbiseli, beyaz yakalı hizmetkârlar yaptı. Yemekte dana eti ve kabak yendi (savaş sırasında bile bedelini ödeyebiliyorsanız doyurucu, iyi yiyecek bulunabiliyordu). Herr Benjamin bir şişe iyi cins beyaz şarap açtı ve erkeklere puro ikram edildi. Herr Benjamin'in ne oğlunun ne de benim bu savaşa katılmamızı gerekli görmemesi beni sevindiriyordu.

"Savaşı kaybetmek önemli olabilir" dedi, "ama bir oğul kaybetmenin yanında bunun önemi yoktur". Benjamin'in, babasının kendisine gösterdiği anlayışı, sevgiyi anlayamıyor olması beni hep şaşırttı. Oysa, savaş karşısındaki duruşumu benim babam az da olsa anlıyor olsa nasıl sevinirdim, ama kendi evimde vatan haini ve korkak ilan edilmiştim.

Benjamin'le sabaha kadar salonda oturup konuştuk. Büyük şekerlemelerle, mumlarla süslenmiş bir noel ağacı vardı. Açıkça bir Hıristiyanlık sembolü olan bu ağacın bir Yahudinin evinde bulunması biraz can sıkıcıydı ama Benjamin'in ailesinin bu tarihlerde Berlin'de yaşayan diğer liberal Yahudi ailelerinden pek bir farkı yoktu. Bu konuyla ilgili duygularımı Benjamin'e açıkladığım za-

man tıpkı babası gibi konuştu: "Noel milli bir bayram haline geldi artık, dini bir bayram değil." Bu saçmalıkların akıllı insanların, üstelik de Yahudilerin ağzından çıktığına inanabiliyor musunuz!

Benjamin o cuma sabahı girdiği muayenede sağlam çıktı ve pazartesi hizmete hazır olarak teslim olması istendi. Sonradan öğrendiklerime göre hafta sonunu herkesten uzakta Dora'yla geçirmiş ve kadın onu hipnotize ederek siyatiğe benzer emareler yaratmış. Bir doktor çağırmışlar ve hastanın eski rahatsızlığının yeniden nüksettiğini, ciddi bir zedelenmeye sebebiyet vermeden yerinden oynatılmasının mümkün olamayacağını bildiren bir rapor yazdırmışlar. Yoğun bir mektup trafiğinden sonra askeri doktor heyeti ikna olmuş; hastaya birkaç aylık bir izin verilmiş.

Bir haftaya kalmadan Benjamin İsviçre'ye kaçtı, Dora da onun ardından. O sıralarda ben Jena Üniversitesi'nde felsefe ve matematik üzerine çalışıyordum; Benjamin de Bern'deki üniversiteye doktora için kaydolmaya karar vermişti. Aklım arkadaşımdaydı. Sanki açıklaması imkânsız bir güç beni ona doğru çekiyordu; ve ben her şeyi bırakıp sınırı geçmek istiyordum. İlgisini, tavsiyelerini ama hepsinden çok sohbetini özlüyordum.

Başına gelen her şeyi fazlasıyla hak eden Almanya için savaşın feci bir biçimde sona ermesinden birkaç ay önce, 1918'in yazında, Benjamin beni Bern'e davet etti. Dora ve Benjamin'in yanına gidip ertesi yıla kadar orada kaldım. Bir dostluk şiiri yaratacağımızı beklerken bir şeyler ters gitti ve sevimsiz bir hal aldı; neyin ters gittiğini halen de anlamış değilim. Kardeşimin ileri sürdüğü gibi olay sadece Dora'nın Benjamin'le benim arama girmesini istemeyişimden kaynaklanmıyordu. Kardeşimin durumdan haberi yoktu; aslında ben Benjamin'i karısı vasıtasıyla daha iyi tanıdım. Dora bir prizma gibiydi ve arkadaşımın ruhunun saçtığı ışık, onun yansıtmasıyla çok daha berraklaşıyordu. Epeydir evli olmalarına rağmen hâlâ birbirlerine kur yapıyorlardı; ve bu kur, dışarıdan bakınca cehennem gibi görünen duygusal bir çekişmeyi de kapsıyordu.

Bern'in dışında oturuyorduk, yürüyerek birkaç dakika mesafedeydi evlerimiz. Muri adında çok şirin bir köydü; birkaç dükkânı, küçük çocuklar için bir okulu vardı. Tepelerde noktalar halinde dağ

kulübeleri görülüyor, keçilerin çanlarının çıngırtısı duyulabiliyordu. Yatak odamın penceresi, uzayıp giden bir çayırlığa ve uzaklardaki karlı tepelere bakıyordu, çalışma masamı bu pencerenin yanına koymuştum. Gökyüzü hep maviydi ya da bana öyle geliyordu. (Hafıza, işine gelmeyen her türlü bilgiyi süzen kalın bir tül değil midir?)

Muri'de kurduğumuz düzen görünürde herkese uygundu. Gündüzleri çeşitli projelerimize yönelik olarak okuyup, yazı yazıyorduk. Akşamüstleri satranç oynamak veya köyün arkasındaki çam ormanında yürüyüş yapmak için buluşuyor, akşamları yemeği birlikte yiyorduk. O günler yemek pişirmeyi çok seviyordum ve hayatımda pişirdiğim en güzel yemekleri orada onlar için pişirdim: Akdeniz ve Ortadoğu mutfağından seçmeler. Kısa süre önce Kaşer yemekleri pişirmeyi de öğrenmiştim ve benim *shtetl* mufağımla ilgili şakalar yapıp duran şu sözde Yahudi arkadaşlarım için bunların birçoğunu denedim.

Benjamin ve ben ortak entelektüel ilgilerimiz dışında, karakter olarak birbirimize pek benzemezdik. Benim hayli sinirli bir yapım vardır. Bitkin düşene kadar çalışır çökerim; tükenen enerjimi yavaş yavaş toplayana kadar bekler, sonra işime yeniden saldırırım. Benjamin'se sabit bir düzenlilikle çalışırdı, genellikle oldukça rahattı, gerilmezdi. Akıl almaz miktarda malzemeyi yutarcasına okur, ama iş yazmaya gelince tıkanırdı. "Sessizlikle dil arasındaki boşluktan atlamak çok korkutucu," derdi. Ben de "Aklına geleni kâğıda öylece dök" derdim, "sonra düzenlersin".

O günlerde akademik gezginler gibiydik, bir üniversiteden diğerine gezip kendimize en uygun danışmanı arıyorduk. Kolay bir iş değildi bu. İsviçre üniversiteleri de Alman üniversiteleri de konu ne kadar ilginç olursa olsun, sıkıcı ve ölü hale getirmesini iyi beceren, ukala ve sıkıcı insanlarla doluydu. Jena Üniversitesi'nde Husserl'in yetiştirdiği Paul Linke'nin öğrencisi olarak matematik felsefesi üzerine doktora eğitimi alıp almamak konusunda bir türlü karar veremiyordum.

Benjamin kayınpederinin geniş çevresi sayesinde Bern Üniversitesi'ne doktora programına kaydolmayı başarmıştı ve Richard

Herbertz adında renksiz ve dar kafalı bir adamla çalışacaktı. Burada kendini geliştirme şansı pek yok gibiydi; en azından ben öyle düşünüyordum. "İnsan bazı konularda pratik olmalı" diyordu, Benjamin, zerre kadar pratik olmayan adam bana bunu söylüyordu. "Herbertz sıkıcı olabilir ama kaprisli ya da kötü niyetli değil, benim kuyumu kazmaya çalışmaz. İstediği gibi çalışabilirim onunla ve eninde sonunda da doktoramı alırım, önemli olan tek şey de bu."

Benjamin'i böyle dünyevi meselelerle ilgili bilgiçlik taslıyor görmek beni eğlendiriyordu, ama can sıkıcı bir yanı da vardı bunun. Ben manevi rehberlik bekliyordum ondan, kinizm değil. Hiçbir insanın tabiatı onunki kadar ahlâklı olamazdı, ama bazen korkunç şeyler söyleyebiliyordu; sanki içgüdüsel olarak bu kadar ahlâklı olduğu için bunu çiğ bir kabalıkla dengelemek zorunda kalıyordu. Gelişimden birkaç gün sonra bir akşam, oldukça rahatsız edici bir biçimde para konusu gündeme geldi ve Benjamin'le ilk gerçek tartışmamıza yol açtı. Ben, babama ait parayla bu kadar iyi şartlar içerisinde yaşamaktan suçluluk duyduğumu dile getirmiştim. Benjamin, el sarması bir sigara içerek sabırsızca dinledi beni, uzun bir sessizlikten sonra "Ben de babamın parasıyla yaşıyorum. Şu anda açgözlülükle tüketmekte olduğumuz tavuk babamın parasıyla alındı. Bu mükemmel şarabın parasını da o verdi. Şerefine içelim!" dedi, o ve Dora sırıtarak bardak tokuşturdular.

Ben bu şakalarına katılmayı reddedince, alaycı bir tonla "Ah Gerhard, yine vicdan azabı çekmeye başladın, hiç iyi bir belirti değil bu" dedi.

Dora kulaklarımın kıpkırmızı kesildiğini gördü ama yangına körükle gitmekten de çekinmedi, Benjamin'e: "Daha çok genç, üstelik de bir idealist" deyiverdi.

"Sizleri anlayamıyorum," derken sükunetimi korumaya çalışıyordum. "Nefret ettiğiniz burjuvalar gibi yaşamaya ne kadar meraklısınız, ahlâktan söz ediyorsunuz ama bir de kendinize bakın..."

Dora, "Asıl sen kendine bak," diyerek çakmak çakmak bakan o korkutucu gözlerini bana dikti. "Sen de babanın parasını harcıyorsun, ama sırf seni rahatsız ediyor diye daha yüksek ahlâki bir boyutta bulunduğunu zannediyorsun. Bu sadece rezillik değil aynı za-

manda kendini beğenmişlik oluyor."

"En azından dürüstüm" dedim.

Benjamin "Saçmalık bu!" diye kendinden beklenmeyen bir şiddetle haykırdı, bu çıkışı beni oldukça şaşırtmıştı. "Senin ağzından böylesine gülünç bir cümleyi duyduğuma çok üzüldüm. Sen bir aydınsın. Bizler hepimiz birer aydınız. Bizim mecburiyetlerimiz sadece düşünce dünyasına karşıdır. Paranın canı cehenneme!"

Sakince, "Sanırım bu riyakârlık oluyor," dedim, "yanlış anlamadıysam eğer".

"Öyle olsun. Hayatımı ve fikirlerimi başkalarının belirlediği kurallara uydurmak zorunda değilim. Bir haham değilim ben, Tanrı'ya şükür."

"Kırıcı olduğunun farkında mısın Walter," dedim.

Oldukça kasıntı bir şekilde, "Çünkü sen yüreğinle küçük bir çocuksun, bir erkek değil. Büyüdüğün zaman, insanların gereken neyse onu yaptıklarını göreceksin. Önemli olan yürüttüğün çalışmadır; başka hiçbir şeyin, ne politikanın, ne ailenin, ne de sevginin önemi yoktur. Acımasız ve ahlâksız olmalısın."

Benjamin sinirlenmişti, biraz da sarhoştu. Kararsız bir şekilde şarabını tazeledi, bardağında döndürdü, burnuna götürüp kokladı ve sonra da bir dikişte içti. Dudaklarını şapırdattıktan sonra odayı sendeleyerek terk etti, eşikten geçerken ayağı takıldı.

Dora'ya "Sarhoş oldu ve mantıksız davranıyor." dedim.

Gözlerini davetkâr bir eda ile indirdi. "Onun bu pozlarını fazla ciddiye alma," dedi "İbrani tiyatrosuna katılsa yeridir bu haliyle."

Parmaklarını gömleğimin kolunda dolaştırmaya başladı, bu benim hiç hazzetmediğim aşırı samimi bir hareketti. "Bir bardak daha içsene benimle" diye teklifte bulundu.

İsteksizce bir bardak brandi aldım; çok iyi brandileri vardı.

Dora aniden arkamda beliriverdi, elleriyle omuzlarımı ovuyordu.

"Rahat ol biraz," dedi. "Kendini neden bu kadar kasıyorsun?"

Ben rahat olmaya çalışıyordum ama Dora bunu imkânsız hale getiriyordu. Derin bir nefes aldım.

Kulağıma eğilerek fısıltıyla: "Kızdığında çok seksi oluyorsun,

şimdiye kadar bir kadınla birlikte oldun mu Gerhard?"

"Elbette."

"Sana inanmıyorum."

"İnanıp inanmaman fark etmez," dedim.

Şimdi elleri saçlarımın arasında geziniyordu, aksi gibi ben de sertleşmeye başladım.

O anda Benjamin'in Dora'yı çağıran sesi duyuldu. "Dora! Yatakta çıplak halde bekliyorum" diye haykırdı.

"Nasıl bir domuz olduğunu görüyor musun, burada her şey Kant ve Hegel'den ibaret değil."

Ayağa kalkıp onu kenara ittim. Son derece rahatsız edici bir durumdu benim açımdan; ve ilk kez olmuyordu. "Gitsem iyi olacak Dora," dedim ve brandiyi bir yudumda içtim. Bana tahrik edici bir bakış attıktan ve "Ne o, bize katılmak istemiyor musun?" dedikten sonra kendi bardağını duvara fırlattı, bardak parçalanarak çinili zeminde dağıldı. Ne kadar sarhoş olduğunu anladım.

"Orada ne yapıyorsun, seni bekliyorum!" Benjamin bağırıyordu. Dora kendine yeni bir içki doldurmak ve bir sigara yakmakla meşguldü, bir kelime daha etmesine olanak vermeden dışarıya, soğuk ve açık geceye kaçtım.

Ertesi gün öğle yemeğinde bir gece önce aramızda geçenlerden hiç söz edilmedi. Bizim ilişkimiz böyleydi. Birbirimize kaba sözler sarf eder, ayrılır, sonra da kırıcı hiçbir söz edilmemiş gibi davranırdık. Bir ya da iki kere Dora'yla Benjamin'i uygunsuz vaziyette yakalamıştım –aslında tam da cinsel ilişkide bulunurlarken–, bunun da lafı bile olmamıştı. Eğer yatağın ucuna oturup sevişmelerini seyretmiş olsaydım hiç aldırmayacaklardı herhalde!

Benjamin'in Dora ile olan evliliğinde mutlu olmadığı belli olmaya başlıyordu. Birbirlerine benim önümde sanki ben yokmuşum gibi bağırıyor, bazen inanılamayacak kadar kırıcı sözler ediyorlardı. Bu kadar hayranlık duyduğum, saygı duyduğum bir insanın bir sokak serserisi gibi davranmasına katlanamıyordum. Dora ona hakaret edip, gururunu incitiyordu; ilgisizliğinden şikâyet ederek eline geçeni ona doğru fırlatırdı: Kitap, fincan, küçük biblolar, süs eşyaları, ne olursa. Bir keresinde kafasında porselen bir tabak bile

kırdı. Benjamin de sakin bir şekilde kafasını kaldırdı ve "En narin porseleni niçin İngilizler üretirler? Acaba bunun İmparatorluğun dayanıksızlığıyla ilgisi var mı? Biliyorsun, İmparatorluk kumdan kale gibi, mukavemetsiz" demişti.

Bir gece yemeğin ortasında Dora ile önemsiz bir konu üzerine tartışmaya başladılar. Benjamin karısının fikirlerini tartışmaya değmeyecek kadar sıkıcı olarak niteleyip kestirip attı ve Dora da odayı gözyaşları içinde terk edip yatak odasına çıktı. Onu fazlaca kırdığını hisseden Benjamin Dora'nın arkasından gitti ve ben de yemeğimi tek başıma tamamlamak zorunda kaldım.

Aynı gece, daha sonra saat geceyarısına gelirken kapım çalındı. Benjamin hemen hemen hiç daireme gelmediği için onu suç işlemiş bir çocuk gibi tedirgin bir halde kapımda görünce bayağı şaşırmıştım. Gözleri kanlanmıştı ve saçları karmakarışıktı.

Onu içeri aldım ve ısınması için, soğuktan buz kesmiş ellerine bir brandi tutuşturdum.

"Teşekkür ederim," derken titriyordu. Kehribar renkli likörü yüzüne yaklaştırıp kokusunu içine çekti, sonra da içti. Yüzündeki rahatlama gözle görülebiliyordu.

"Bu gece çok gergin ve heyecanlıydın Walter, bu evlilik yürüyecek mi?"

"Sevgili dostum, gençsin daha sen. Aşkı anlayamıyorsun. Aşkta zorluk, hatta gerçek acı her zaman vardır, ama bunun bir önemi yoktur. Bulunduğun konum itibarıyla sen, benim Dora'yı gerçekten sevdiğimi çok iyi göremiyorsun."

"Ben derin üzüntü içerisinde bir adam görüyorum. Dora'yla sürekli kavga ediyorsunuz. Hiçbir şey seni de onu da tatmin etmiyor."

Benjamin yüzünü acayip bir şekle sokup, büyük bir yudum brandiyi yutmadan önce bir dakika boyunca ağzında tuttu. En sonunda "Seni hoşnut tutamadık Gerhard, umarım Bern'e geldiğine pişman olmamışsındır" dedi.

"Birçok şey öğreniyorum," dedim.

"Aşk konusunda mı?" diye gülerek sordu.

"Sen ve Dora'nın katlanmak zorunda olduğunuz türden aşk beni ilgilendirmiyor. Buna savaş demek daha doğru."

Yüzündeki minik tebessüm yerini hemen asık bir surata bıraktı. "Belki de aşk savaştır." Duraksadı, sandalyesinde kamburunu çıkartarak öne doğru eğildi. Brandi bardağını sanki içinde tortu var mı diye tetkik edermiş gibi mum ışığına tuttu. "Bir gün anlayacaksın."

"Bana büyüklük taslıyorsun" dedim.

"Haklısın, üzgünüm." Bana doğru bir şey arıyormuşçasına eğildi. "Senin dobralığını seviyorum. Ne düşünüyorsan onu söylüyorsun. Beni sana çeken şey de buydu zaten."

Benjamin'in dikkati ne zaman benim üzerime yoğunlaşsa kalp atışlarım hızlanıyordu. Birçok konuda eşit olduğumuzu düşünsem de o aynı zamanda benim hocamdı. İki insan arasında öğretmen-öğrenci ilişkisinden daha kutsal bir ilişki olamaz. Zaten *Tevrat*'ın anlamı da "öğreti"dir. Ama "öğreti" sadece okulda olduğu gibi bir bilgi aktarımı anlamında değildir. Benjamin'in bana öğrettiği şey, yeterli entelektüel yoğunlaşmayla dünyadaki her şeyin çözülebilecek ve yorumlanabilecek metinler olduğunu göstermekti.

"Dostluğundan başka hiçbir şey istemediğimi biliyor olmalısın" dedim.

Kalıplaşmış bu boş sözler onu memnun etti ve "Yarın planladığımız gibi birlikte Kant okumaya başlarız, bu hoşuna gider mi?" diye sordu.

"Evet, iyi olur" dedim, temkinli bir halde. Aşırı istekli gözükmek istemiyordum. Herman Cohen'in Kant'ın deneyim teorisi üzerine yazdığı yavan, ama o günlerde pek revaçta olan kitabını yeni bitirmiştim; kafamda birçok soru, belirsizlik ve kuşku belirmişti.

Her zaman olduğu gibi Benjamin bendeki entelektüel gelişmeyi hissedebilmişti ve beni ileriye götürecekti. Bunu yapmasa bile insanın gününü Benjamin ile Kant okuyarak geçirmekten daha iyi bir şekilde değerlendiremeyeceğini biliyordum.

Tedirgin bir şekilde, "Dora da katılacak mı?" diye sordum.

"Sadece sen ve ben," dedi.

"Ya, öyle mi," dedim. Daha fazlasını söylemek kabalık olurdu, kelimelere dökülmemesi gereken duygulardı bunlar. Ne söylememek gerektiğini bilmek önemlidir arkadaşlıkta. Ve bazen sadece yürekli insanlar sessiz kalmaya razı olur.

Kitap edinmenin türlü yollarından en makbulü kişinin kendisinin bir kitap yazmasıdır... Yoksul olduğu ya da kitaba para yetiştiremediği için değil, kitapçılardaki ciltlerle yetinemediği için kitap yazan insanlardır yazarlar.

Walter Benjamin

VI
Lisa Fittko

1940 yılının haziran ayının sonlarıydı Gurs kampında. Bir sabah, o gün kaçmamız gerektiği duygusuyla uyandığımı hatırlıyorum: O gün kaçmalıydık Paulette'le, yoksa Nazilerin eline düşecektik. Kuşkuya yer yoktu; Almanlar geliyordu. Kimse tam olarak nerede olduklarını bilemiyordu, ama yakındaydılar. Günlerdir uyuşuk uyuşuk oturan Fransız muhafızların gözlerinde Almanların çizmeleri ve parlak düğmeleriyle gelişini görebiliyordunuz. Emir vermeye çekiniyorlardı; insana emir verip ardına sığınma isteğini veren şey her neyse, muhafızlarda kalmamıştı. Hepsi içleri samanla doldurulmuş gibi ahmaklaşmıştı.

"Bugün gidiyoruz," diye fısıldadım Paulette'e.

"Nereden biliyorsun?"

"Gidiyoruz da ondan" diye yanıtladım.

"Nereye gidiyoruz?" Paulette şaşırmıştı.

"Güneye. Ne kadar güneye inebilirsek." Gidebileceğimiz tek yönün güney olduğunu biliyordum.

Komutanın ofisinden birkaç tane tahliye belgesi çalmayı becermiştim, bunlardan birini Paulette'e verdim. Belgelere isimlerimizi yazdık ve komutanın imzasını taklit ettik. Günün birinde kimlik belirtmek üzere işimize yarayabilirlerdi. Bugün kullanmamız doğru olmazdı.

"Bu belgeleri nasıl eline geçirdin?"

"Meraklı insanlar savaş zamanında hayatta kalamazlar. Daha az soru sor." Bana neler olduğunu bilmiyorum ama artık işleri ele almak gerektiğini hissetmeye başlamıştım. Paulette'nin pek hevesli olmadığını görmek beni hayal kırıklığına uğratmıştı, savaş aslında yokmuş gibi davranmaya çalışıyordu.

Kırk elli metre uzaktan bizi izlemekte olan muhafız "Orada neler yapıyorsunuz kızlar?" diye sordu.

"Pis bir roman yazıyorum, okumak istermisin Jacques?" Aslında adı Jacques değildi ama bana Jacques olmalıymış gibi geliyordu, o yüzden ben de ona Jacques diye hitap ediyordum. Bu pek hoşuna gitmişe benzemiyordu, bu ismi bulmuş olmama daha da çok sevindim.

Paulette "Bilemiyorum, Almanlar her yerdeymiş. Radyoda öyle söylüyor, hatta güneyde de" dedi. "Radyoya güvenme, propaganda yapıyorlar." Elimi omzuna koydum, "Bak, eğer burada kalacak olursak işimiz biter. Kırlarda hiç değilse saklanabiliriz. Bu çok kolay!"

"Ben Otto'yu bulmak istiyorum" dedi.

"Ben de Hans'ı istiyorum. Ama onları burada bulamayız. Gurs'ta olmadıkları kesin. Eğer Almanlar bizi yakalayacak olursa, Almanya'ya geri gönderip bir hendekte kurşuna dizerler. Önce işkence yapar, sonra da bir hendekte vururlar ve sen de bunu biliyorsun."

Almanya'dan, Polonya'dan, Belçika'dan yayılan söylentiler havada zehir gibi dolaşmıştı; hepimiz bunlardan bir kısmının doğru

olduğunu biliyorduk. Almanlar modern tarihe vahşette yeni bir boyut getiriyorlardı.

Genelde kendine oldukça hâkim olan Paulette birdenbire titremeye başladı. Dudakları morarmış ve sımsıkı bir çizgi olmuştu. Yanaklarında gözyaşları parıldıyordu. "Seninle gelemem, ben burada kalıyorum" dedi.

Neden bilmiyorum ama suratına bir tokat patlattım. "Şimdi sinirlerini bozmanın sırası değil," diye fısıldadım sertçe. "Eğer Otto'yu bir daha görmek istiyorsan benimle gelirsin." Pek yaptığım bir şey değildir ama Paulette'ye sarıldım. Gerçekte hâlâ bir çocuktu. Rahata ve kesin sınırlara ihtiyacı vardı. Bütün otoritemi kullanmalıydım, Paulette'in buna ve benim metanetimi sürdürmeme ihtiyacı vardı

"Bana ne kadar iyi davranıyorsun Lisa" dedi, başını omzuma dayamıştı.

"Biz arkadaşız, öyle değil mi?" Sırtını yavaş yavaş okşuyordum.

Bu arada Jacques barakaların dibinde, sigarasını içerek bize bakıyordu. Ben de ona aynı diklikle bakınca gözlerini kaçırdı.

O sabah komutan bizi bizzat ziyarete geldi; bu onun bir barakaya ilk defa gelişiydi. Kadınlar etrafına üşüşüp "Bize ne olacak, mösyö komutan? Plan nedir?" diye bağrışmaya başladılar.

Plan: komik bir kavram. Herkes birilerinin işleri bildiğine, bir programa göre hareket ettiğine inanmak ister. Dinlerin özellikle de kendi kaderine yön verme yetisinden yoksun kitlelerde bu kadar rağbet görmesinin sebebi bu olsa gerek.

"Almanlar nerede?" Bir kadın diğerlerinin sesini bastırmayı başararak bağırıyordu. "Bize doğruyu söyleyin!"

Komutan "Durum kontrol altında" diye yanıtladı.

"Savaşı kaybettiğimizi söylüyorlar, bu doğru mu?" diye sordu diğer bir kadın.

Komutan kadına bu fikri kafasından atmasını ifade eden bir el hareketiyle "Duyduğunuz şeylere inanmayın, ortalıkta boş atıp dolu tutturmaya çalışan çok," diye yanıt verdi.

Aynı kadın "Almanlar Paris'i işgal etmişler ve çok yakında bu-

rada olacaklar!" diye diretiyordu. "Bunların hepsi söylentiden ibaret," diyen komutanın sağlam bilgi sahibi olmadığı kestirip atışından açıkça belli oluyordu. Tıpkı çaptan düşmüş üçüncü sınıf bir oyuncu gibi konuşurken göğsünü kabartıyordu, genizden gelen sesi de komik kaçıyordu. "Paniğe kapılmayın hanımlar. Fransız hükümeti güvenliğinizi sağlamak için bütün sorumluluğu üstlenmiş durumda."

Eskiden beri resmi görevlerdeki insanların nasıl böyle hamasi laflar edebildiğine hayret etmişimdir. Lüzumu halinde görev maskelerini takındıkları anda konuşmalarında insani sesten eser kalmıyor.

"Bizi öldürecekler!" diye haykırdı kadın.

Komutan tombul parmaklarından birini kadına uzatarak "Sizi korkutmak isteyenlere kulak asmayın, eğer herkes uslu uslu otururs a daha az sorun çıkar. Biz sizin güvende olmanızı sağlarız," dedi.

Paulette'in kulağına "Buradan gidiyoruz!" diye fısıldadım.

Bu aşamada artık başka seçeneğimizin kalmadığını anlamıştı. Almanlar bu önemsiz komutanı öğle yemeği olarak, geri kalanımızı da üstüne tatlı olarak yiyeceklerdi.

Öğlen vakti kampın girişinde parlak, siyah bir Hispano belirdi: Yüksek rütbeli subayların kullanacağı bir arabaydı bu. Çok sayıda subay dışarıya fırlayıp yüksek şahsiyeti karşılamak için koşuşturmaya başladı. Yüksek şahsiyet, parlak apoletlerine, temiz üniformasına rağmen oldukça ümitsiz görünüyordu. Gözlerinde avcıya yakalanan hayvanların dehşet dolu bakışı vardı; omuzları düşmüş, gözlerini yere indirmişti. İki alt rütbeli subayla bir şoför vardı.

Avluda bir hengamedir gidiyordu, askerler yerlerinden ayrılıp ortalıkta koşuşmaya başladılar. Kadınların arasında hemen bir panik dalgası yayıldı, çığlıklar atıp bağırdılar ve ilk defa muhafızlar buna aldırmadılar. Büyük bir ihtimalle birçoğu eşyalarını toplama telaşına düşmüştü.

Almanların yakınlarda olduklarını ve hemen buradan kaçmamız gerektiğini hissediyordum. "Paulette, yanımdan ayrılma, muhafız nereye gittiğimizi sorduğunda belgeni göster. Soru sorsa bile sen bir şey söyleme" dedim.

"Bu işi yapıyor muyuz sahiden?"

Kafamı evet anlamında sallayıp gülümsedim.

Allah'tan dediklerime uydu Paulette. Onu tam olarak ikna etmeyi başaramamıştım ama kesin tavrım bana karşı gelmesini engellemişti. Onu, burada bensiz bırakıp gitmeyi düşünemiyordum bile, bu şartlar altında Paulette'le ben bir ekiptik.

Avluda on-on iki kadın toplaşmış Almanların ilerleyişi konusunda kendi aralarında tartışıyorlardı, ön kapının yakınlarında sadece iki muhafız vardı, onlar da lafa dalmıştı. Köpekler havlıyor, birkaç tavuk gıdaklıyordu; bir çamaşır ipine asılı kırmızı bir gömleğin rüzgârda dalgalandığını hatırlıyorum. Üzerimizden bir uçak geçti. Bir gece öncesinden eşyalarımı toplamayı akıl edememiştim, bu yüzden ben de Paulette gibi sadece gerçekten ihtiyacım olan birkaç eşyayı bir sırt çantasına tıkıştırabildim.

Özellikle rahat görünmeye çalışarak çıkışa doğru yürümeye başladık. Muhafızlardan biri "Hey, kızlar nereye gidiyorsunuz?" diye sordu. Ama sesinden çok da fazla ilgilenmediği anlaşılıyordu ve hemen kampın başka bir yerinden gelen sesler dikkatini çekti.

"Çıkış iznim var" diyerek belgemi salladım, "Onun da var" diye Paulette'yi işaret ettim. "İsterseniz komutana sorun, bizi o serbest bıraktı."

Genç adam bir an için şaşırmış gibi gözüktü ama başka soru sormasına fırsat vermeyip ardımıza bakmadan Gurs'tan çıktık.

İmkânsız görünen işlerin bu denli kolay olması, basit görünen işlerin de bir o kadar zor olması ne tuhaftır. Bu sabaha kadar Gurs'tan yürüyerek çekip gitme fikri hiç aklıma gelmemişti. Ama işte dışarıdaydık, özgürdük ve güneşli gökyüzünün altında yürüyorduk. Kendi gölgelerimiz bile bizi izlemiyordu.

En sonunda dayanamadım ve Lut'un karısı gibi dönüp arkama baktım: Muhafız şimdi başka birinin derdine düşmüştü. Diğer kadınlardan da aynı şeyi yapmaya çalışanlar olduğu kesindi. Arkamızdan kimsenin gelemeyeceğini görebiliyordum ve sevinçten havaya zıpladım. Gövdem kısmen korku kısmen de mutluluktan ürperdi. Makul bir hızda, kafalarımız hafifçe öne eğik yürümeye devam ettik. İki yanında çınar ağaçları dizili balçık bir yol boyunca

yürüdük. Bir saat kadar sonra kötü anılarla dolu olan Gurs'u artık göremez olmuştuk. Ne yiyecek, ne para, hiçbir şeyimiz yoktu ama bunun bir önemi de yoktu, o anda sadece özgürlüğün tadını çıkarıyorduk. Derken arkamızda bize yaklaşan bir aracın sesini duydum, ve bu kasvetli askeri araç bizden birkaç metre önümüzde park edince her şeyin bittiğini sandım. Biz yanından geçerken genç bir subay arabadan inip bizi karşıladı. Keskin mavi gözleri, ortadan muntazam bir şekilde ayrılmış saçları vardı. Dişleri komik denecek kadar düzgün ve beyazdı. "Hey, kızlar sizi gideceğiniz yere kadar bırakayım mı?" dedi.

Ses tonundan bizi Gurs'a geri götürmeyeceği kesindi, çekinmeden arabaya bindim. Gurs'la aramızdaki mesafeyi mümkün olduğu kadar açmamızda fayda vardı. Çekimser olduğu halde Paulette de beni izledi.

"Sizler nerelisiniz?" diye sordu.

"Belçikalıyız" Paulette'in gözlerinin içine baktım, anladığını ifade etmek için kafasını salladı.

Subay, bu sözüm her şeyi açıklıyormuş gibi bir homurtu çıkardı. Ardından da yıllar önce Belçika'da geçirdiği bir yaz tatilini anlatmaya başladı. Savaş zamanında insanlar geçmişlerinden, yaşamış olduklarından başka şey düşünmez olurlar; hayat hikâyeleriyle akıllarını bozarlar; her şeyi yeniden yaşarlar ve hiçbir zaman bulunamayacak bir kanıt arayışına girerler.

Yorgunluktan bitap düşmüş, arka koltukta uyuklamaya başlamıştım. Şoförümüz teğmen Ratie'yi dinleme ve yanıtlama işini Paulette'ye bırakmıştım. Arada kulağıma çalınanlardan Fransız ordusunun savaştaki durumu konusunda pek olumlu izlenimler edinmemiştim.

Pontacq'a, hemen arkasında dik yamaçlı tepelerin yükseldiği bu köye geldiğimizde kendime gelmiş, gözlerimi dört açmıştım. Polis karakolunun önünde durduğumuzda kanımda adrenalinin yükseldiğini hissettim. Taş bir binaydı, Paulette korkmuş bir çocuk gibi elimi tuttu.

"Siz burada bekleyin" diyen teğmen içeri girdi. Paulette hemen kaçmak istedi ama ben subayımıza güveniyordum. İki şişman po-

lisle binadan çıktı ve onlara "Bu hanımlar Belçikalı mülteci, Gestapo'dan kaçıyorlar. Sizleri bu bayanların güvenliğinden şahsen sorumlu tutuyorum" dedi. İlk defa işbilir bir tavır gösteriyordu.

Karakolda sahte belgelerimizi gösterdik (ben eski Çek pasaportumu, zaten karmaşık olan hikâyemizi daha da karışık hale getirmemek için sakladım). Adım Lise Duchamps olmuştu, Paulette ise Paulette Perrier. Güzel isimler, diye düşündüm. Yazar olmalıymışım.

Görevlendirilen memurlar iyi bakılacağımız konusunda bize güvence verdiler, dedikleri gibi de oldu. Kentin kıyısındaki bir çiftliğe götürüldük; yaşlı çiftçinin karısı Madam Derauges, polisten aldığı yüklüce paranın hatırına bizi yapmacık bir konukseverlikle karşıladı. Bahçeye bitişik, kaba tahtadan bir kulübeye iki yatak kondu. Samanlık olarak kullanıldığı belli olan yüksek tavanlı kulübenin camları çatlaktı, ama en azından yalnızdık burada, üstelik konforumuz yerinde sayılırdı. O akşam aylardan beri ilk defa düzgün bir yemek yedik: Kalın domuz pastırması dilimleri, taze ekmek ve turpla karışık hindibağ salatası. Bir sürahide şurubumsu bir şarap bile vardı.

Madam Derauges "Yolun sonunda köyün su tulumbası var, orada temizlenip elbiselerinizi yıkayabilirsiniz. Sakın kapıyı kapatmayı unutmayın, tavuk besliyoruz. Biliyorsunuz, dışarı kaçarlarsa bir daha bulamayız" diye uyardı. Kocası ile birlikte kullandıkları helayı göstererek, "Burası bizim" dedi. "Siz bahçeyi kullanın, bitkiler için de iyidir."

Polisler gidince kadın daha açık sesle konuşmaya başladı. "Kimse Almanların nerede olduğunu bilmiyor, söylentiler var ve sizin ne kadar emniyette olduğunuzu hiç bilmiyorum. Ben, kendim ne kadar emniyetteyim?" Kafasını neredeyse tehditkâr bir edayla yana eğdi. "Sizi korumak için yalan söyleyemeyebilirim, bu çiftlik yeryüzünde sahip olduğumuz tek şey. Onu kaybetmeyi göze alamayız." "Biz" lafını ağzından düşürmüyordu ama kocası görünürlerde yoktu. Sonradan anladığımıza göre biz gelmeden birkaç gün önce fena halde kavga etmişler, yaşlı adam da yakınlarda bir yerde oturan kızının yanına gitmiş.

Hafta boyunca yerimizden kımıldamadık. Gurs'tan sonra nor-

male benzeyen bir yaşama dönmenin tadını çıkarıyorduk. Tulumbada elbiselerimizi yıkadık, yaşlı kadına ev işlerinde yardım ettik ve bol bol yemek pişirdik. İkinci hafta, bir akşamüstü köye inip kocaman bir ıhlamur ağacının altına oturduk ve yöre halkıyla sohbet ettik. Önümüzden öbek öbek hayalete dönmüş mülteciler geçiyordu, savaşla ilgili gelişmeleri sorduk onlara. Gurs'tan bildiğimiz birçok kadın önümüzden geçiyordu ve onlardan öğrendik ki biz kaçtıktan hemen sonra bütün kamp dağılmış, kadınlar tavuk yemi gibi kırlara yayılmış. Bir keresinde köye karışık bir grup subay geldi, ama onlar bile neler olduğunun pek farkında değildiler. Bir tanesi bana savaşın bitmiş olduğunu bile söyledi! "Ben Paris'e geri dönüyorum, annem çok sevinecek."

Bir gece Paulette'yle bir bankta oturuyorduk; yanımıza bir motosiklet yaklaştı ve gözlerimize inanamadık: Gelen Alfred Sevinsky adında Paris'ten tanıdığımız bir Polonyalıydı. Savaş çıktığında Polonya lejyonuna katılmış, Almanların Paris'e doğru ilerlemesini engellemek için çarpışmıştı. Somme taraflarında tam bozguna uğradıklarını, ölümden, yaralanmaktan veya yakalanmaktan kurtulan herkesin kendisi gibi firarda olduğunu anlattı. Şimdilik Alfred bizimle kalacaktı. İnsanın eskilerden, daha iyi günlerinden –çok yakından olmasa bile– tanıdığı birisiyle olması rahatlatıcı bir duyguydu.

Bir ikindi vakti komşu köylerden Pau'dan gelen bir otobüs Pontacq'ın meydanında durdu ve küçük bir grup mülteci indi. İçlerinden tanıdık çıkma olasılığı düşük de olsa insan hemen dikkat kesiliveriyordu. Ne de olsa bunlar da bizlerle aynı durumda olan insanlardı. Gözlerim, kopacak kadar zayıf, uzun, beyaz saçlı ve sarımtrak gözlü yaşlı bir adama takıldı. Bir bastona dayanarak yürüyordu. Paulette aniden koluma sıkıca yapıştı.

"Ne oldu?"

"Hayal görüyorum!"

"Neden söz ediyorsun Paulette?"

"Babam!"

Yaşlı adam gerçekten de babasıydı. Ona *Der Alte*, yani ihtiyar diye hitap ediyorduk. Kızını aramak için Gurs'a kadar gelmiş, son-

ra da yoluna devam etmişti. Paulette'yi bulması bir mucizeydi.

Bu anın hem Paulette hem babası için ne kadar duygu yüklü olduğu açıktı; ama karşılaşmalarındaki olağanlık ve duygularını bastırışları beni bayağı şaşırttı. İkisi de yavaş adımlarla birbirlerine yaklaşıp sarıldılar ve bir süre böyle hareketsiz durdular. Der Alte'nin gözlerini görebiliyordum: Akşam grubunun renklerini andıran sarı ve solgun bakışlarında bir vahşilik vardı, tıpkı bir aslanın gözleri gibi.

Sonunda "Haydi gelin," dedim, "Der Alte'yi eve götürelim, aç gözüküyor."

Der Alte itiraz etti, "Lütfen, çok çabuk Lourdes'e gidelim Almanlar bir iki gün içinde burada olurlar."

"Ormanda saklanırız, bizi asla bulamazlar" dedim.

Der Alte umutsuzca kafasını salladı. Paulette'nin ve benim Fransız sanılmamız mümkündü, ama onu saklamamıza imkân yoktu. O Alman Yahudisiydi; bu hemen belli oluyordu.

"Burası güvenli değil, isterseniz otobüsten inen kadınlara sorun."

Paulette elinden geldiği kadar onu yatıştırmaya çalıştı; adamcağız istemeyerek de olsa bizimle çiftliğe gelmeyi kabul etti. İyi bir yemek ve rahat bir yatak daveti kolay kolay reddedilemezdi. Günlerdir yoldaydı, bizi bulduğunda yorgunluk ve açlıktan bitmiş bir haldeydi.

Aynı otobüsten inen mültecilerden biri de Joseph Kaminski'ydi. O da Polonyalıydı. Almanların baskın yaptığı bir kamptan kaçışının korkunç hikâyesini anlattı. O akşam o da bize katıldı. Ateş yakıp domuz pastırması ile patates kızarttık. Beni çok sevindirecek bir haber verdi Kaminsky: Hans'ı görmüştü. Yürekten emin olduğum bir şeyin onaylanması beni heyecanlandırmıştı. Hans yaşıyordu.

Hans'a vermesi için bir mektup yazdım, şifreli olarak kendi adresimi de belirttim; Hans'ın tanıyacağı sahte bir isimle gönderiyordum. Mülteciler arasında çok sayıda mektup dolaşıyordu bu şekilde, sistem işe yaramıştı. Birkaç gün içinde on on beş kişiye mesajlar yolladım ve çok geçmeden Hans'ın hâlâ hayatta olduğu bir kere daha onaylandı.

Kendi de bir mülteci olan erkek kardeşimden bir not aldım: "Kocan Limoges ve Montauban arasında bir yerlerde bisikletle giderken görülmüş." Bunu kendine has el yazısıyla yazmıştı. Bu kadarı yeterliydi.

Şimdi olay ne zaman ve nereye doğru yola çıkacağımızı tayin etmeye kalmıştı, gideceğimiz kesindi. Bir grup mülteci yaz başında yola çıkmış ve temmuz ortasına kadar koca bir güruh haline gelmişlerdi. Yine de bu sefalet ve korku kervanına katılmadan önce nabız yoklamanın doğru olacağını düşündük. Bir sabah Paulette'le ben iki genç adamın kullandığı askeri mühimmat taşıyan bir kamyonu durdurup arkaya binerek kasabanın dışına çıktık. Nereli olduğumuza dair bir sürü soru sordular.

"Demek kuzeyden geliyorsunuz?" diye sordu sürücü.

"Belçika'dan" diye yanıtladım.

"Neresinden? Kuzenim de Belçika'da yaşıyor."

Yalan söylediğimizi biliyordu, buna rağmen ben devam ettim ve sakince bir şehir ismi söyledim.

"Kuzenim de orada oturuyor. Belediye binasının tam karşısındaki benzin istasyonunu biliyor musun?" Ağzı kulaklarına varıyordu, kurnazlık edip bizi tongaya bastırmaya çalışıyorlardı.

Azarlar gibi bir tonla, "Bu yaptığınız ayıp, savaş esirlerinin eşlerine böyle mi davranılır?" Numaram sökmüştü, sırıtmayı bıraktılar ve konuşma sona erdi. Yolculuk rahatsız edici bir sessizlikle devam etti, ama o soytarılarla konuşmaya devam etmektense böylesi yeğdi. Nemli güzel bir sabahtı; dolgun, uzun başaklarla dolu tarlaları güneş kaplamıştı.

Tarlalara kurşuni çadırlar kurulmuş, önlerine de yataklar dizilmişti. Askerlerin çoğu yıldızların altında uyumayı tercih ediyorlardı. Belki de yıldızlarda insanı teselli eden bir şeyler vardı; öyküleri, yeryüzündeki hayatın sapkınlıklarına rağmen hiç değişmiyordu. Alfred savaş zamanı doğanın rahatlatıcı etkisinden çok bahsetmişti ve şimdi onu anlıyordum. Bu kadarı her halükârda bizimdi ve elimizden alınamazdı.

Tarbes'te mültecilerin buluşma yeri haline gelen bir dörtyol ağzında indik; kocalarımızdan haber alabileceğimiz bir yerdi bura-

sı. Etrafta dolaşıp birilerinin Hans'tan haberi olup olmadığını öğrenmeye çalıştım. Ufacık bir haber için umutsuzca çırpınıyordum. Paris'ten kaçanlardan taze haberler aldık. Manzarayı, akan bir dere gibi bölen milyonlarca insanın, kendilerini tarihin akışına kaptırıp güneye doğru yol alışlarını seyrettik. Herkes Fransa'dan kaçmaya çalışıyordu ama çok az kaçış yolu kalmıştı ve herkes yakında bunların da kapanacağından emindi.

Pahalı bir İtalyan arabasının yanında duran yakışıklı bir Fransız subayla konuşmaya başladım. Benden hoşlanmışa benziyordu, ben de bizi arabasına almasını rica ettim.

Rahat bir gülümsemeyle "İkiniz de gelin" dedi.

Tarbes'dan havalı bir biçimde ayrıldık, Paulette de ben de kırmızı deri koltuklarda lüksün tadını çıkartıyorduk. Bir subayla böylesine güzel bir arabada yolculuk etmek son derece güven vericiydi. Yolda yürüyen mülteciler bize endişeyle baktılar, bir ikisi mekanik olarak el salladı. Toplumsal davranışlar iyi eğitilmiş insanlarda içerikleri anlamdan yoksun bırakıldıktan sonra bile devam ediyor. Ama birilerine el sallamak, dosta olsun düşmana olsun, göze batan bir davranıştı; savaş zamanı tedbirli davranmayı bilmek daha akıl kârıydı.

Şehre üç mil kadar uzaklıktaki bir köprüye geldik, askerler yolu kesmişti. Midem kaskatı oldu, tamam dedim, şimdi işimiz bitti. Durduk ve nöbetçi yanımıza gelip subaydan belgelerini istedi. Kâğıtları inceledikten sonra "Geri dönmeniz gerekiyor efendim. Kesin emir aldık, kimse geçemez" dedi.

"Ben geçeceğim."

Bize dikkatle bakan asker "Lütfen efendim, emirler böyle. Vur emrim var" diyerek tüfeğini tehditkâr bir şekilde arabaya doğrulttu.

Birdenbire subay bir revolver çekti ve nöbetçiye doğrulttu: "Köprüyü geçeceğim."

Nöbetçi geri adım attı ve biz de basıp gittik.

Arabanın arka camına ateş etmelerini beklediğimden kafamı eğdim, ama bu kez de başarmıştık. Bir mucize daha bizi kurtarmıştı.

Pontacq'a birkaç mil kala bir yol ayrımında subay bizi indirdi.

"Buyurun hanımlar," dedi. "Tek yapacağınız şu tarlanın içinden geçmek, bir saat içinde Pontacq'a varırsınız.

Teşekkür ettik ve bir peygamberçiçeği tarlasının içinde yürümeye başladık. Kulaklarımızda arılar vızıldıyor, kelebekler sağa sola dağılıyordu. Su içmek için durduğumuz küçük bir gölün kıyısında, tek başına oturan bir kadın gördük; benim yaşlarımda olan kadın, meşe ağacının altında oturmuş Almanca bir kitap okuyordu. Gözlerim ışığa alışınca bunun Paris'te birçok kez karşılaştığım Hannah Arendt olduğunu gördüm. Almanya'da çok sayıda üniversitede araştırma yaptığı ve son derece parlak biri olduğu söyleniyordu.

Son birkaç aydır oradan oraya gezinmesinin hikâyesini dinledikten sonra ona bizimle Pontacq'a gelmesini teklif ettim.

"Yalnız yolculuk etmek daha güvenli" dedi. "Ben ne olursa olsun bunu tercih ediyorum."

Onu bize katılması için ikna etmeye çalıştım ama kararlıydı. Böylece onu meşe ağacının gölgesinde, yüzü gölgelerle beneklenerek kitap okurken bıraktık. İnsanın hatırında kalan tuhaf karşılaşmalardan biriydi.

Der Alte'nin çılgınca Lourdes'e gitme arzusu sonunda bizi de ayarttı, ona katılmaya karar verdik. Arendt'in söylediği gibi tek ya da iki kişi olarak yolculuk edilirse daha az dikkat çekiyordu, biz de Der Alte'den birkaç gün sonra yola çıkmaya karar verdik. Kararlaştırdığımız saatte onunla şehrin tam merkezinde buluşacaktık. Pontacq'ta ne kadar rahat etsek de burada kalmak çözüm değildi, Almanlar geliyordu, artık kimsenin kuşkusu kalmamıştı.

Lourdes'e iki bisikletin ön kısmında oturarak girdik. İki iyi niyetli asker bizi şehrin yakınlarında bisikletlerine almış, bizim kız arkadaşları olduğumuzu söylemişlerdi, bu da her kontrolde işe yaramıştı. Ayrılırken bize göz kırptılar. Bu tatsız günlerde en ufak bir romantizm bile makbule geçiyordu.

Şehir mültecilerle, birliğini yitirmiş askerlerle, uzaklardaki yakınlarınca kayıp olarak bilinen kadın ve erkeklerle kaynıyordu. Paulette'yle kol kola girip insanlarla dolu bir bulvar boyunca, ara sıra pastanelerin camlarına burnumuzu yapıştırarak yürümeye başladık.

Fransa'nın bütün büyük kentlerinde mültecileri misafir etmek için *Centre D'Accueil* dedikleri merkezler açılmıştı ama onlardan uzak durmamız söylenmişti; geçerli pasaportu olmayanlar tutuklanıp kamplara gönderiliyorlarmış. Şansı olanlar kaçıp gene evsiz barksız, aç susuz yollara düşüyormuş. Planladığım gibi Alfred'le buluştuk. Komutandan kışla dışı konaklama belgesi koparark bizim için bir otel odası bulmuştu. Sahtekârlıkta gösterdiği başarıdan ötürü kutladım onu. Ağzımız o kadar iyi laf yapar olmuştu ki herkesten her şeyi elde edebileceğimizi sanmaya başladık! Eğer Almanlar beni yakalayacak olurlarsa onlara Hitler'in Avusturya'daki kuzeni olduğumu söyleyecektim. Kafamda bütün aile ağacının planını bile çıkartmıştım. Neden olmasın? Kim Hitler'in kuzenini öldürmeyi göze alabilirdi? Ya da Hitler'in kuzeni olması ihtimal dahilinde olan birini? Aklı başında olan kimse buna kalkışabilir miydi hiç?

Çalışan muslukları, çatlak da olsa yaldız çerçeveli boy aynası, etrafında perdesi olan küveti ile otel odası muhteşemdi. Yataklara tertemiz, mis gibi sabun kokan çarşaflar seriliydi ve herkese temiz havlu vardı. Musluktan ip gibi de olsa sıcak su bile akıyordu!

Şans yüzümüze gülüyordu, bu kesindi; aynı gün Der Alte'yi bile bulduk. Otel odasını görünce yüzü güldü. "Gördünüz mü, baba sözü dinlemek ne iyiymiş, size Lourdes'in bize daha uygun yer olduğunu söylemiştim. İyi ki geldik," dedi.

Geçici olduğunu bilsek de her şey muhteşemdi. Ne yazık ki Lourdes'te bile insan Almanlar'dan sonsuza dek kaçamazdı.

Bu arada her gün postaneyi arayıp Lise Duchamps'a mektup olup olmadığını soruyordum. Hans'a bu tür işler için bu ismi kullanmasını söylemiştim. Bir pazar günü, öğleden sonra beklediğime kavuştum. Hans'tan beni Mountauban'da beklediğini bildiren sahte bir isimle gönderilmiş bir telgraf geldi.

Sağduyum bir an önce Marsilya'ya ulaşmamız gerektiğini söylüyordu. Burası Amerika'ya, Küba'ya ya da başka bir yere, ardımız sıra havlamakta olan Avrupa'nın kara köpeklerinden uzak bir yerlere gitmek için geçiş yapabileceğimiz tek yerdi. Bunu Hans'a bir mektup yazarak açıkladım ve kendimize Marsilya treni için bilet

aramaya koyuldum. Hans'a bizimle Toulouse'da buluşmasını yazdım, ancak bu buluşmanın bizim güvenilir bir refakat belgesi, bir güvenlik sertifikası almamıza bağlı olduğunu belirttim. Bu belgeler, duyduğum kadarıyla *Commandant Spécial Militaire de la Gare de Lourdes*'dan sağlanabiliyordu, ben de derhal onu bulmaya giriştim.

Ufak tefek bir adamdı, sinekkaydı tıraşı olmuş, saçlarına hoş kokulu bir kolonya sürmüştü. Her zamanki gibi Paulette'yle kendimizi Belçikalı olarak tanıttık.

"Belgelerinizi görebilir miyim lütfen?" deyip sonra da az rastlanan bir kibarlıkla "Mümkünse memnun olurum" diye ekledi. Oysa savaş bütün kibar davranışları silip süpürmüş, yerine emir kipini koymuştu: "Ver şunları! Uzak dur!"

"Maalesef kaçarken tüm belgelerimizi kaybettik."

Bana anlayışla baktı. "Görebileceğim herhangi bir belgeniz var mı?"

Bunun üzerine ona Gurs'tan çıkış belgelerimiz ve Der Alte'nin kıvrık *carte d'identité'sini* uzattım.

Samimiyetle üzülerek bize baktı ve "Çok üzgünüm, yardım edebilmeyi isterdim. Ben sadece askeri ulaşımdan sorumluyum" dedi.

Sesindeki bir şeyler, tereddüt edişi, beni üstelemek için cesaretlendirdi. "Dinleyin *mon capitaine*," dedim. "Bize yardım etmelisiniz, size doğruyu söyleyeceğim. Bizler ülkemizden kaçmak zorunda kaldık, Nazilerden kaçıyoruz, Fransa'ya geldik, çünkü siyasi nedenlerle kaçanlara her zaman kucak açmıştır Fransa. Hitler sizin olduğu kadar bizim de düşmanımız."

Adam bezgin bir şekilde çekmecesinden bir mühür çıkarttı ve her birimizin kâğıtlarını bir bir damgaladı. Sonra kâğıtlarımızın üzerine POUR MARSEILLES yazıp altına da imzasını attı. "Bu işe yarayabilir, ama yaramayabilir de, bilemem, her halükârda denemelisiniz. Size iyi şanslar" dedi.

Ona teşekkür etmeye kalkınca beni engelledi. "Bana teşekkür ederek hakaret etmeyin. Ben bir Fransız vatandaşı ve Fransız ordusunun bir subayıyım. Bu savaşta size karşı çok kötü davrandık. Aslında ben size karşı mahcubum" dedi.

Bu harika adamı asla unutmayacağım. O gerçek bir Fransızdı, Pétain, Weygand ya da Laval gibi bir domuz değildi.

O akşam planlarımızı anlatmak için Hans'a bir mektup yazdım ve birkaç gün sonra Marsilya trenine binip yola koyulduk, öğlen olmadan Toulouse'daydık. Planımıza göre Hans'ın bize orada katılması gerekiyordu, ama beklediğim gibi istasyonda değildi.

Paulette, Alfred ve Der Alte'ye Hans'sız hiçbir yere gitmeyeceğimi söyledim, ciddi olduğumu biliyorlardı. Ben trenle pek uzakta olmayan Montauban'a gidip Hans'ı ararken, onlar da istasyonda bizi beklemeyi kabul etti.

"Eğer son trene yetişemezsen" dedi Paulette, "bu gelmeyeceksin anlamına mı geliyor?" Zavallı kız huzursuzca ellerini ovuşturup duruyordu bunları söylerken.

"Öldüğümü varsayın" dedim bütün ciddiyetimle.

Bir saat kadar sonra Montauban'da eski bir tanıdığa rastladım. Bir arkadaşımın erkek kardeşiydi, bana Hans'ın şehrin batısındaki tepelerde yapımı tamamlanmamış bir villada yaşadığını söyledi. Yaya olarak hemen yola koyuldum, ara ara koşuyordum. Kafamda olabilecekleri hayal edip duruyordum. Bu, aklımın tiyatrosunda binlerce defa binlerce farklı bir senaryoyla sahnelediğim bir oyundu.

Bir köşeyi dönünce villayı uzaktan gördüm. Eski Yunan harabelerini andıran bir yapıydı. Sahibi muhtemelen projeye muhteşem planlarla başlamıştı, abartılı bir bahçe ve taşla döşenmiş bir avlu. Ama savaş onu ya korkutmuş ya da iflas ettirmiş olmalıydı, o da kaçıp gitmişti. Hans ön merdivenlerde kollarını kavuşturmuş duruyordu, arkasında görünen villanın duvarları çatısız ama görkemliydi.

Kavuşma sahnesi belleğimde bir dizi fotoğraf gibi kalmış: Lisa koşarken; kafası geriye atılmış, sinirleri son derece gergin, Hans gözlerini dikmiş, bakışları sıcacık. Güneşin aydınlığa boğduğu duvarlar ve uzun servi ağaçları. Lisa'nın kafası Hans'ın göğsünde ağlayışı. Hans'ın Lisa'ya sarılışı; kürekkemiklerinin üstünde kocaman eller. Lisa ve Hans'ın öpüşmesi; yüzünü avuçları içine alan aynı büyük eller. Lisa'nın ağlayışı; Hans'ın gülerek Lisa'nın omzu

üzerinden kameraya bakışı.

Uzun bir süre sonra ne kadar kızgın olduğumu hatırladım. "Neden planladığımız gibi bizimle buluşmadın? Şu anda hepimiz Marsilya'da olabilirdik!"

Elbette geçerli nedenler vardı. Kelimeleri kullanmakta ne kadar usta olduğunu neredeyse unutmuşum. Bir belge edinebilmesi için birkaç güne daha ihtiyacı varmış, ayrıca Marsilya'ya gitmenin o kadar da iyi bir fikir olduğundan emin değilmiş. Almanlar dahil herkes oraya gidiyormuş. Kırsal kesime kaçıp orada saklanmak daha akıllıca değil miymiş? Fransa büyük bir ülke imiş ve Fransız köylüler mültecileri kilerlere, çatı aralarına saklıyorlarmış. Ormanlarda da gizlenebilir, ilkel insanlar gibi kök yiyerek, küçük hayvanları avlayarak ve yağmur suyu içerek de yaşayabilirmişiz. Dudaklarında kırık bir gülümsemeyle söylüyordu bunları.

"Neden bana planlarımızın senin için uygun olmadığını yazmadın? Herkesi güç durumda bıraktın" diye sitem ettim.

"Zamanım yoktu." Hans alınmıştı. "O kadar buyurgansın ki Lisa, bana oradan bir emir verip benim hemen Toulouse'a gelivermemi bekledin. Bu o kadar kolay değil."

Hans'a ne yapacağının söylenmeyeceğini unutmuştum. Bu ona göre değildi. Sanki onunla yıllardır yaşayan ve tanıyan ben değilmişim gibi bunu gözardı etmiştim.

Ayrıca Hans doğru bir noktaya değinmişti. Bazı söylentilere göre Marsilya'da trenden iner inmez tutuklanıyorlardı insanlar. Belgelerimiz düzgün olmadığı için bizi hemen içeri atarlardı.

Bir anda Paulette, Alfred ve der Alte'yi durdurmamız gerektiğini anladım. Onlar akşamüstü beş treniyle yola çıkacaklardı. Saat üç buçuktu, sohbet edecek vaktimiz kalmamıştı. Hans'ın kolunu yakaladığım gibi "Hadi gidelim, çabuk!" diye bağırdım.

"Nereye?"

"Soru sorma acele et!"

Tehlikeli bir yolculuktan sonra Toulouse'a trenin kalkmasına on dakika kala vardık.

Paulette bizi gördü ve "Çabuk trene binin, her an kalkabilir" diye haykırdı.

Aceleyle ona Marsilya'ya gitmeyeceğimizi ve sebeplerini açıkladım.

Der Alte, "Eğer duyduğum her söylentiye kulak asacak olsaydım, hiçbir şey yapmazdım, olduğum yerde ölmüş olurdum. Ben Marsilya'ya gidiyorum" dedi.

Bu bağımsızlık ilanına rağmen bizimle kaldı. Savaşın içinde, bu noktaya kadar kendi kendine yeterince mücadele etmişti.

Doğruca Mountaban'a, villaya geri döndük. Muhteşemdi doğrusu orada olmak; kimsenin bizi rahatsız etmediği bir kamp gibiydi. Kentten erzak edinmiştik, hava harikaydı, ılık ve yağmursuz. Yıldızların altında uyumaya hiçbir itirazım yoktu, her yerde çiçekler açıyordu. Ne harika, doğal dünya savaştan bihaber görünüyordu.

Bir hafta sonra Marsilya'ya giden trenlerin teftişinin daha gevşek olduğu haberi geldi, biz de imkân varken harekete geçmeye karar verdik. Hans göç hareketinin antifaşist üyeleriyle temasa geçmek için sabırsızlanıyordu. Der Alte ise tedirgindi. Nazilerin villanın arkasında yükselen tepenin ardında olduklarını düşünüyordu. "Eğer burada kalırsak öldüğümüzün resmidir, bizi görür görmez öldürürler" deyip duruyordu. Alfred de daha fazla kalmaktan korkuyordu. Yalnızca Paulette bu tehlikeli yolculuğa atılma konusunda isteksiz gibiydi. Sitemkâr bir tonla "Burası öyle sakin ve huzurlu ki, başka bir yere gitmek istemiyorum. Burada kalmak istiyorum" diyordu.

"Kalamazsın, eğer kalırsan seni öldürürler" dedim.

Paulette iç geçirdi. "Lisa, keşke hep böyle mantıklı olmasan, lanet olsun, bu çok sıkıcı."

Marsilya yolculuğu olaysız geçti, ama tren istasyona yaklaştıkça herkes gerildi ve suskunlaştı. Trenden inerken ayrı ayrı çıkmaya, böylece de dikkatleri üzerimize çekmemeye karar vermiştik.

Hans, "İlk ben çıkayım" diye atıldı.

"Hayır ilk ben çıkacağım," diyen Der Alte bavulunu eline alarak ısrarında devam etti. "Yaşlı adamlar neye yarar ki."

Onunla tartışmanın anlamsız olduğunu biliyorduk, bu sadece dikkat çekerdi. Perona indiğinde gözlerimizi ayırmadan izlemeye

başladık. Kravatını düzeltti ve çıkışa doğru yürümeye başladı. Birkaç dakika içinde iki polis ona yaklaşıp belgelerini çıkarmasını söylediler.

"*Nix comprend, nix parle*" diye bağırdılar.

Anında tutuklandı ama onu götürürlerken mantıklı davranarak arkasını dönüp bize bakmadı.

Paulette titreyerek koltuğuna geri oturdu. Der Alte'yi bir daha asla göremeyeceğini biliyordu; Hans ve Alfred onu teskin ettiler: "Der Alte'yi istasyon binasına götürürler önce, oradan da mülteciler için bir kampa gönderirler, onu kurtaracağım." Hans bunu her zamanki otoriter tavrıyla söylemişti. Böyle şeyleri o söylediğinde insan inanıveriyordu, sözleri Paulette'yi de rahatlatmıştı.

Der Alte dikkatleri üzerine çekmiş, anlık bir boşluk yaratmıştı. Bizler istasyondan sanki görünmezmişiz gibi rahat çıktık. Otel odası bulmamızın imkânsız olduğunun farkındaydık, bu yüzden doğruca Belle de Mai adında bir okula gittik; yüksek tavanlı konferans salonu mülteci kampı olarak kullanılıyordu. Burada belgeye gerek yoktu, soru sorulmuyordu. Ama diğer bakımlardan korkunç bir haldeydi; değil yıkanmak, içmek için bile su yoktu.

Buraya gelmek konusunda ısrar etmiş olan Hans'a "İyi tarafı sıçan olmaması," dedim.

"Sıçanların bile birazcık olsun gururu vardır" diye yanıtladı Hans.

Belle de Mai'daki herkes aynı şeyi istiyordu; Marsilya'dan bir an önce çıkmak ve Portekiz'e, Kazablanka, Küba, Santo Domingo'ya, hatta Çin'e kaçmak. Burada birbirinden tuhaf kaçış hikâyeleri dinliyorduk; ben çoğunun uydurma olduğunu düşünüyor, aldırmıyordum. Uygun zamanı kollayıp fırsat yakalayınca kaçmamız konusunda ısrarlıydım.

Günler giderek daha sıcak ve daha sefil geçmeye başladı. Hans ve Alfred, Der Alte'yi boşu boşuna arayıp durdular. Paulette söylenip duruyor, hepimizi çılgına çeviriyordu. Bu arada ben de Fransa'dan çıkış vizesi alma umuduyla her gün İspanyol konsolosluğunda kuyruğa giriyordum. Mültecilerin arasında Almanların Marsilya'yı işgal etmek üzere oldukları söylentisi, anız alevleri gibi

hızla yayılınca herkes daha da telaşlandı.

Erkek kardeşimin karısı Eva küçük kızını Port-Vendres yakınlarındaki İspanyol sınırına yakın küçük bir liman şehri olan Montpellier'e götürüyordu. Hans benim onlara katılmamı uygun görüyor, "Onlarla sınırı geçip sağ salim Portekiz'e ulaşabilirsin" diyordu. Bu arada Paulette babasını aramaya devam edecek, kendisi de diğerlerine çıkış vizesi bulmaya çalışacaktı.

"Ama Hans, bu çok saçma" diye itiraz ettim. Onu şu anda tekrar bırakıp gitme düşüncesi çok korkunçtu.

"Böylesi daha iyi ve daha güvenli, inan. Ya Küba'da ya da Portekiz'de, bir yerlerde buluşuruz."

"Peki ama ne zaman, nasıl?"

"Yakında" diyerek alnımdan öptü. "Sorun olmayacak, temas halinde olacağız."

Neden her seferinde ona inandığımı bilmiyordum ama inanıyordum. Hans Fittko böyleydi.

Marsilya... Dişlerinin arasından kanlı içyağı damlayan bir fokun sarı lekeli o koca ağzı! Gemilerden boşalan esmer ve siyahi gövdeleri kapmak için ağzını her açtığında yağ, sidik ve matbaa mürekkebi kokularının birbirine karıştığı pis bir hava yayıyor ortalığa. Bu koku, kalın ve sağlam dişlerinde katılaşmaya yüz tutmuş tartardan kaynaklanıyor: Midyecilerden, gazete kulübelerinden ve tuvaletlerden.

Limanın, bu mikrop yuvasının insanları olan hamallar ve fahişeler, şehrin sürekli çürüyüp kokuşmasının birer ürünüdür; birer insanlık müsveddesi. Ancak renk spektrumundaki rengi pembedir Marsilya'nın; bu renk, utancı ve fakirliği simgeler bu kentte. Kamburlar pembe giyer, dilenen kadınlar da. Bu spektrumdan rue Bouterie boyunca gezinen ahlâksız kadınlara düşen renkse, giydikleri tek parça giyside yansır: Uçuk pembe külotlarında.

Walter Benjamin

VII

Benjamin kasım ayında Paris'e döndüğünde kız kardeşi Dora'yı rue Dombasle'deki dairesinde yarı gizlenir bir halde buldu. Dora başta kapıya cevap bile vermedi. Benjamin'in defalarca anahtar deliğinden bağırması sayesinde ikna olup kapıyı açtı.

"Walter, sen yaşıyor musun?"

Benjamin, kapı aralığında durarak: "Bak bana, sen buna yaşamak diyorsan, yaşıyorum" diye yanıt verdi.

Nevers'teki kampta çok kilo vermişti, kollarında, bacaklarında dirhem et kalmamıştı, çöp gibiydiler. Gözleri iyice çukura kaçmıştı, değişmeyen tek şey göbeğiydi; istenmeyen bir fetus gibi taşıyordu bu göbeği. Belini çukurlaştıran, incecik bacakları üzerinde büyük ve organik olmayan bir kütle gibi duran göbeği.

"Sen hastasın Walter, haline bir baksana" derken titreyen parmaklarını Benjamin'in tıraşsız, mavimtrak yanağında gezdirdi Dora.

"Herkes hasta."

Dora ona içinde küçük tavuk parçalarının ve birkaç şehriyenin yüzdüğü sulu bir çorba verdi. Benjamin bir bütün somunu çorbayla yuttu.

"Seni bulduğuma öyle çok sevindim ki," dedi Dora'ya "Aptalca bir şeyler yapmandan korkuyordum."

"Ne gibi? Buradan gitmek mi? Nereye gidecektim ki?"

Benjamin ağzını babasının Berlin'deki evinden getirdikleri sararmış peçeteyle sildi. "Bir an önce buradan ayrılmalıyız; istasyonda Jules Romains'e rastladım, Marsilya'dan Küba'ya bir sürü teknenin kalktığını, ambarlarında yolcu alacak bol bol yer olduğunu söyledi. Anlattığına göre oldukça da rahatlarmış."

Dora itiraz etti. "Küba çok sıcaktır; hem orada uçan böcekler, zehirli yılanlar var. Ne diye Küba'ya gidiyoruz ki?"

"Ben ikimiz için de bilet alacağım."

"Küba'ya gitmek istemiyorum."

Benjamin ayağa kalktı "O zaman ben de sensiz giderim Dora!" dedi.

Öfkesi yatıştığında Dora'ya hüzünle baktı, onsuz Küba'ya gitmeyeceğini biliyordu, ayrıca kendisinin de Küba'ya gitmeyeceğini biliyordu. Şu anda laf olsun diye konuşuyordu, Dora da onun bu sahte heyecan gösterisinin şişirme olduğunu anlıyordu. Benjamin'in en büyük dileği New York'ta, bu yüzyılın önümüzdeki yarısının başkentinde yaşamaktı. İki yıl önce Brecht'i Danimarka'daki evinde ziyaret ettiğinde, yazarın oğlunun odasında duvara yapıştırılmış bir Manhattan haritası görmüş; haritayı dikkatle incelemişti. Izgara tarzında düzenlenmiş numaralı caddeleri, kenti çevreleyen mavi su şeridini görmüş, gözleri Central Park'ta takılı kalmıştı: Onca gri medeniyetin ortasında yüzmekte olan yeşillik adası... Kendisini bu parkta oturup kitap okurken, hatta kucağında günlüğünü yazarken hayal edebiliyordu. Teddy Adorno ona Central Park'tan söz etmişti ve Benjamin daha görmeden bayılmıştı bu parka.

"Savaş bir ya da iki ay içinde bitecek," dedi Dora'ya, hiç de inanmadan. "Bekle ve gör. Canını bu kadar sıkmana gerek yok." Dora'nın yüzüne bakınca üzüldü. Zayıf düşmüştü kadıncağız, yüzü hiç gülmemişti. Bu korkunç dünya ile başa çıkacak gücü de yoktu. Ona yardım etmeyi çok istiyordu ama artık bunun imkânsız olduğunu anlıyordu; bir yetişkindi o; Benjamin de onun babası değildi. Dora bu savaştan sağ çıkamaz gibi geliyordu kendisine.

"Ne yapacaksın Walter?"

"Hangi konuda?"

"Burada, şimdi döndüğüne göre."

"Araştırmamı. Artık durmak için bir sebep göremiyorum. Proje neredeyse bitti. Yayınlanmaya hazır" diyerek duvar dibinde, uyuklayan gebe bir hayvanı andıran şişkin çantasına doğru baktı.

"Sadece kendini düşünüyorsun. Bu her zaman da böyle olmuştur, annem de söylerdi. 'İstediği olursa keyfine diyecek yoktur' derdi hep."

Benjamin kız kardeşini duymazdan geldi, tıpkı becerebildiği kadarıyla annesini duymazdan geldiği gibi. İkisi çok benziyorlardı; ikisi de hiç durmadan konuşurlar, anlamsız yorumlar yaparlar ve eleştirirlerdi. Annesi öylesine gereksiz, öylesine çok konuşurdu ki, küçük yaşta güçlü bir hayali dünya geliştirip bu dünyada yaşamayı öğrenmişti. Hâlâ da gidilebilecek en iyi yerdi, özellikle de içinde yaşadığı dünya bastırdığı, çekiştirdiği ve didiklediği zaman.

"Beni dinlemiyorsun Walter,"

"Hayır, dinliyorum."

"Beni kaale almıyorsun, bunu hep yaptın sen."

Benjamin cevap vermedi.

O gece ne kadar dar ve rahatsız olursa olsun yeniden kendi yatağında uykuya dalmanın keyfini yaşadı. Yorgun olduğu halde sızmadan önce bir saat kadar Proust okudu. Gece boyunca tepesindeki çıplak ampul yandı.

Ertesi sabah kütüphaneye gidip çalışmaya başlamak yerine şehirde gezinip tanıdık görüntülerin tadını çıkarttı. Manzarası için tırmandığı Sacré-Coeur'da, Daudet'in *Paris vécu* adlı yapıtından bir pasaj aklına geldi: "Bu sarayların, anıtların, evlerin ve genelevlerin

şehrine tepeden bakınca insanın gözü önüne bir afet, hatta birkaç afet birden geliyor." Öğleden sonra bir *croissant*'la jambon yiyerek Luxembourg bahçelerinde oturup keyif içinde Baudelaire okudu.

Öğleden sonra bir doktora gidip muayene oldu; sonuçlar hiç iyi değildi. Zaten zayıf olan kalbi Nevers'te geçirdiği o korkunç aylar boyunca daha da kötüye gitmişti. Benjamin bundan böyle kendisinin tam sağlıklı bir insan olmadığını kabul etmeli ve ona göre davranmalıydı, sık sık durup dinlenmeli ve gerçekten gerekenden fazla yürümemeliydi. Ayrıca sigarayı da bırakmalıydı, doktor bu konuda ısrar etmişti.

Ama Benjamin sigaradan vazgeçemezdi; ve Paris'te yaşadığı sürece sokaklarında yürümeye devam edecekti. Bu caddeler başka ne için yaratılmışlardı ki? Sanki doktoruna meydan okurcasına, sonraki haftalar boyunca sokaklarda gezinip durdu, en sevdiği binaların, örneğin Hotel de Ville gibi tarihi yapıların önünde durup bunları seyretti. Hotel de Ville başkaldırıların mekânı sayılırdı; 1357'de zengin kumaşçılar isyan ettiğinde, Etienne Marcel şehrin belediye binasında bir fırtına gibi eserek despot kral beşinci Charles'a karşı Fransa'nın dört bir yanından köylüleri ayaklandırmaya çalışmıştı. 1789'da, Bastil kalesinin düşmesinden sonra göstericiler gene bu binaya doluşmuşlar ve İhtilal boyunca burayı mekân tutmuşlardı. Burası Robespierre'nin giyotinle infazına bir gün kala, 1794'ün o çılgın yazında bir düşmanı tarafından çenesinden vurulduğu yerdi. Bu asil bina 1851'de de yeni imparator Napoleon'u ağırlamıştı. Belki de bir gün başka bir imparatoru, Adolf Hitler'i ağırlayacaktı.

Benjamin Paris'in düşeceğini biliyor ama gözünün önüne getiremiyordu, yani bu soyut bilgiyi eylem gerektiren imgelere çeviremiyordu. Dostları ona kaçmasını söylüyorlardı, o da her seferinde pasajlarla ilgili projesini bitirmesi gerektiğini anlatmaya çalışıyordu. 11 Ocak 1940'ta Bibliothèque Nationale'e giriş kartını almış, son derece hafif bir yürekle binadan içeri girmiş, muhteşem renkli kubbenin altında her zamanki yerine, Desgoffes'in yeşil ağırlıklı freski ile gölgelenen masasına oturarak işine bıraktığı yerden devam etmişti.

Kuzey pencereden içeriye akan ışık, notlarının üstünde oynaşıyordu. Bitirmesi gereken çok sayıda tasarısı vardı. Her şeyden önemlisi pasajlarla ilgili kitabının üzerinde daha çalışması gerekiyordu. Bu kadar ilerleyebilmiş olması bile bir mucizeydi. Bir yıl kadar daha sıkı bir şekilde çalışırsa bitirebileceğine inanıyordu. Henüz iskelet halinde dursa da, Baudelaire'le ilgili sürdürdüğü çalışma da defterlerinde birikiyordu. Paris'in ikinci imparatorluk dönemini ana hatlarıyla çizen bir girişin ardından, şairin, yüksek kapitalizm tecrübesinden sonrası üzerine detaylı bir inceleme yapmayı umuyordu. Aklında birdenbire şiirin akıbeti ile ilgili sorular beliriverdi. Bu mükemmel ve hassas sanat, modern teknoloji veya sanatın kullandığı modern tekniklerle nasıl başa çıkabilirdi? Şiir de sevdiği diğer şeyler gibi marjinalleşmeye mi mahkûmdu?

Defterinden bir sayfa açtı, yapmış olduğu bir çizim duruyordu karşısında: Tarihin meleğinin bir resmiydi bu, Klee'nin resmine dayanan bir çizimdi. Bu resim onda neden bir saplantı haline gelmişti ki? Apansız bir dürtüyle, neredeyse iradesinin dışında, defterinin sonuna tarih felsefesi konusunda bir yazı yazarken buldu kendini. Yazdıkça önlü arkalı sayfalar dolduruyordu. En verimli çalışmaları böyle ortaya çıkardı her zaman: Bir dürtüyle sayfanın kenarına yazmaya başlar, kafasındaki imgeyi kesin bir ifadeye kavuşturma isteğiyle harfleri sayfaya sıralardı. Benjamin'in eleştirmen olarak dehası bu ani görüş patlamalarında saklıydı, sistematik ve bütünsel olarak planlanmış, uygulanmış tartışmalarda değil; bunun doğal sonucu olarak da onun kendini en iyi ifade edebildiği yazı biçimi makaleydi.

Tarih konusundaki görüşleri de sanki değişiyorlardı. Artık "bilinen anlamıyla ilerleme"ye inanması mümkün değildi. Son birkaç yıldır ilerlemeden söz etmek mümkün değildi, daha ziyade gerilemeden söz edilebilirdi; Marx'ın düşüncesi gibi büyük spekülasyonlar gitgide anlamsız gelmeye başlamıştı. Hem kapitalist hem de sosyalist ekonomilerin tamamıyla bencilliğe ve doğanın sömürüsüne dayalı olduğunu görmek için peygamber olmaya gerek yoktu. Teknoloji neredeyse doğaya hükmedecek noktaya varmıştı, bunu sadece aynı derecede hiddetli bir toplumsal güç teknolojisi durdu-

rabilirdi. Ama böylesi bir teknoloji de beraberinde totaliter katılığı getirirdi. Ya denetimsizlik, ya da total denetim; alternatiflerin ikisi de eşit derecede moral bozucuydu.

Tek umut bağladığı şey çalışmanın insanileştirici yanıydı: "Doğayı sömürmekten uzak ve doğada uyur halde olan yaratıcı cevheri harekete geçirecek nitelikte" bir çalışma. Ancak böyle bir çalışma yalnızca gerçek bir devrim bağlamında var olabilirdi; "Tarihin sınırla çevrilmemiş arenasına dalmayı" simgeleyen bir devrimle mümkün olabilirdi bu. Bu ihtilal dürtüsü "dünya tarihinin mahvolmaya mahkûm treninde yol alan insan ırkının, imdat frenini çekmesi" idi. Peki böyle bir devrim neye benzeyecekti? Nazilerin kendi hikâyeleri vardı tabii, Stalincilerin de bir başka geçerli hikâyesi vardı. Her biri korkunçtu. İnsan bir devrimin kâbusa dönüşmesine nasıl engel olabilirdi?

Benjamin zihninin ufuklarında parlak ışıklar yandığını hissediyordu; ısıyı duyumsuyor ama ışığı göremiyordu. Hakikati bulup açıklama çabaları her deneyişinde onu bu hakikatten daha da uzaklaştırıyor gibiydi. Her zamanki gibi içinden gelen zorlamayla tekrar tekrar yeniden başlıyor; her versiyonun kendisini hakikate özdeş bir ifadeye biraz daha yakınlaştıracağını umuyordu. Ama kolay değildi bu. Bazen, sorun doğrudan dilin ontolojik durumundan kaynaklanıyormuş gibi geliyordu; dil gerçek değildi. Sözcükler ve şeyler nadir durumlarda uyuşuyorlardı, çoğu zaman ise tatminkâr olmuyorlardı. Tarih söz gelimi; sözümona daha gerçek bir şey olarak görülen tarih de kusurlu bir dizi sözcükten ibaret değil miydi? Benjamin bir düşünür olmanın, bir insan olmanın getirdiği sınırlılıklarla boğuşurken o günlerde başına sıkça geldiği üzere kendini ağlarken buldu.

Bu sınırlılıklardan biri onun erotik imgeleme duyduğu olağanüstü ilgiydi. Eğer cinsel açıdan uyarılmış ve arzusunu tatmin edememişse düşüncelerini toplayamazdı. Bibliothèque Nationale'de, Labrouste'un eseri olan odada, komşu masaya Sorbonne'lu genç bir kadın yerleşmişti. Benjamin için bir sorun kaynağı olmaya başlıyordu kadın; Asja Lacis gibi kısa sarı saçları, tıpkı onunkiler gibi yeşil gözleri vardı. Dişleri inci gibi parlak ve çok düzgündü. Uzun

kolları, çıplak olduğu günlerde mermer gibi parlıyor, tüyleri mısır püskülü gibi yumuşacık ışıldıyordu. Boyasız tırnakları tehlike kaynağıydı ve güldüğünde yine Asja gibi kafasını yana doğru eğiyordu. Benjamin kendine bir göz ziyafeti çekti, kız okudukça ya da bir şeyler yazdıkça yüzünün aldığı her ifadeyi inceledi. Ama kızla asla konuşmadı ve ne zaman kız kafasını kaldıracak olsa Benjamin gözlerini kaçırarak boşluğa bakıyormuş gibi yaptı.

Kıza ilaveten çalışmasında karşılaştığı engeller de onu halsiz düşürüyordu; sendeleyerek döndüğü rue Dombasle'deki evine vardığında nefes darlığı ve göğsündeki sıkışmaya aşırı çalışmanın yol açtığına inandırıyordu kendini. Sancı çoğunlukla midesinden başlıyor, sırtı boyunca ilerliyor, yüreğini bir zebani ordusu gibi çevreleyip çatallar saplıyordu. Aldığı her soluk acı veriyordu, dizlerinde takat kalmadığını ve bacaklarının uyuştuğunu hissediyordu. Bilekleri de sızlıyordu o sırada; bazen de görmesi bulanıklaşıyordu. Bütün gövdesi dış dünyanın zalimliğine karşı bir basınç uygular gibiydi; dışardan gelen zalim güce eşdeğer kuvvette bir basınç.

Gazete okumayı bırakmıştı, söylentilere de kulak asmıyordu. Almanların gelmekte olduğunu dinlemekten sıkılmıştı. Ama 15 Haziran gecesi, gitmesi gelmekte olduğunu anladı. Dora bile artık gitmek istiyordu. Gerçeklerin yeni farkına varmış gibi, "Burada ne işimiz var, gidelim" diyordu.

Georges Bataille, Benjamin'in Pasajlar projesi için topladığı araştırma malzemesine göz kulak olmayı kabul etmişti, bu da onu biraz olsun rahatlatıyordu. Basıma hazır hale gelen çalışmasını –bu son ve tam tek kopyayı– beraberinde sürüklemek ne kadar komik görünse de evrak çantasını yanında götürecekti. İster Küba'ya, ister Buenos Aires, ister Güney Kutbu'na gitsin fark etmezdi. Kendini bir an Antarktika'da hayal etti; en çok orada, bu karlarla kaplı, her tarafı buzdan diyarda mutlu olabileceğini düşündü. Artık her türlü gelişme kötü olduğuna göre, organik yaşamın son bulduğu noktayı, durgunluğu hayal etmek rahatlatıcı geliyordu. Kütüphanenin okuma odasındaki Desgoffes freskleri bile Benjamin'in zihninde aşırı olgunluğun kâbusu, çılgın bir hızla ilerleyen hücre bölünmesi ve denetlenemeyen büyüme örneği halini almıştı. Buralardan

mümkün olduğu kadar uzaklara gitmeliydi.

Gitme fikri Dora'nın aklına da yatmıştı ama neresi olacaktı gidecekleri yer? "Arkadaşlarımın hepsi Lourdes'a gittiler, duyduğuma göre orası pek hoş bir yermiş" diyordu.

Benjamin, Dora'nın Berlin'den okul arkadaşı Emma Cohn'un dışında hiçbir arkadaşı olmadığını yüzüne vurmadı. Emma, Dora'ya "Diğer yerlerle kıyaslanınca oldukça hoş bir yer" diye yazmıştı.

Lourdes'a gitme düşüncesi Benjamin'e de cazip geliyordu, insanın umut besleyebileceği bir yerdi. Hastalar kuşaklar boyunca Lourdes'a şifa bulmaya gitmişlerdi, şimdi de mülteciler için bir cennet haline gelmişti burası. Lourdes halkının gezginleri sevdiği belliydi, hiç değilse gelenlere yiyecek verip evlerinde barındırıyorlardı. Lourdes'lilerin bu hayattaki görevi konuk ağırlamak, huzur ortamı sunmaktı. Benjamin kendi payına düşenin ise ağırlanmak ve acı çekmek olduğunu düşündü. O daimi misafir, ebedi göçebe idi. Dolaşıp duran Yahudiydi. New York'taki Max Horkheimer'e "Dar günlerimizde elimizde özümüzden başka bir şey kalmaz. Ruhlarımızın hatları, büzülen derinin altından beliren kemikler gibi ortaya çıkarlar" diye yazmıştı.

Horkheimer ve Adorno ABD konsolosluğundan onun için çıkış vizesi almaya uğraşıyorlardı dediklerine göre, bu küçük kâğıt parçası onu bu sefaletten kurtaracaktı. Acil bir not yazdı ve gönderdi: "*Konsolosluktan, vizemin daha fazla aksamadan elime geçeceğine dair bir mektup gelmesi benim için çok önemli.*" Bu vizeye ne kadar ihtiyacı olduğunu kavrayamıyorlar mıydı?

New York'taki arkadaşlarının duyarsızlığını anlayamıyordu. Daha birkaç yıl önce onu ne kadar ümitlendirmişlerdi, tümüyle ikisinin denetiminde olan Sosyal Araştırma Enstitüsü'nden küçük bir maaş bağlattırmışlardı kendisine. Bu para onu zor günlerinde idare etmişti. Ancak şimdi şartlar daha zorlaşmıştı ve hiç birikmiş parası kalmamıştı. Horkheimer'in dediğine göre Enstitü mali sorunlar içindeydi. Bu durumda fazladan para göndermeleri söz konusu olmayacaktı. New York'tan bir çek gelmeyeli sekiz ay olmuştu, en azından Teddy Adorno, Baudelaire üzerine yazdığı yazı için biraz para gönderileceğini vaat etmişti. Peki ne zaman gelecekti bu para?

Şimdi de Paris'ten ayrılması gerekiyordu, para ona nasıl ulaşacaktı?

"Teddy seni her zamanki gibi kullanıyor Walter" dedi Dora.

"Bu doğru değil Dora, beni nasıl kullanıyor olabilir ki?" Benjamin bu soruyu sorarken sesini yükseltti. "Enstitü olmasaydı geçtiğimiz yıllarda yaşamam mümkün olmayacaktı."

Dora devam etti, "Seni manipule ediyor, bunu herkes söylüyor. Benim uydurduğumu mu sanıyorsun?"

"İnsanların ne düşündüğü beni ilgilendirmiyor."

Benjamin dedikoduların her şeyi çarpıtmasından nefret ediyordu. Adorno onun düşüncelerini değiştirmek için çaba göstermişti ama kendisi buna karşı koymuş, ödün de vermemişti. Tersine, Benjamin'in birçok önerisini de kabul etmişti. Adorno'nun, onun düşüncelerini kendisinin asla cesaret edip de el atamayacağı alanlara taşımış olduğu da bir gerçekti. Bir dost, okur ve danışman olarak gerçekten bulunmaz biri olmuştu. Para konusuna gelince, her ne kadar çok cüzi miktarlar gönderilse de bu paralar birkaç yıl boyunca onu idare etmişti. Ama şimdi sonu gelmişti işte; ve bu durumu, Paris'i alacakaranlığın boz mavi dumanı içinde bırakarak Dora'yla birlikte terk ettiği gecenin bir gün öncesinde Adrienne Monnier'den hatırı sayılır bir meblağ da borç almaya mecbur etmişti Benjamin'i.

Adrienne güvenilir bir dost olduğunu göstermişti. Nevers'deki kamptan onun mektubu sayesinde bırakılmıştı. Şimdi de Benjamin'in Londra'da oturan karısı ve oğluna bile para yollamayı teklif ediyordu. Benjamin de mahcup ve müteşekkir bir halde bu yardımı kabul etmiş, karısı ve oğlunun adresini Adrienne'ye vermişti. Bu durumda Adrienne'nin yardımını reddetmek bencillik olurdu.

Dora'yla Stefan'ın işinin rast gitmesi Benjamin'i rahatlatmıştı. 1938'in ilkbaharında Viyana'dan kaçmışlardı, şimdi Islington'da bir ahbaplarının yanında kalıyorlardı. Stefan okula başlamıştı. Oğlu büyürken onun yanında olamaması, delikanlılığa kendisinden uzaklarda geçmesi Benjamin'e acı veriyordu. İyi bir baba olamamıştı. Oğlunu doğru dürüst tanıdığı bile söylenemezdi. Rüyaları farklıydı oysa, orada Stefan ve Benjamin arkadaştılar.

Şimdi Benjamin ve kız kardeşi karanlık yollardan geçerek, başları önde, acele acele istasyona doğru ilerliyorlardı. Kendileriyle aynı durumda olan herkes gibi arkada bıraktıklarını savaş sonrasında geri almayı umuyorlardı; bu gece birkaç çanta taşımak yeterliydi, bir de Benjamin'in çalışması vardı. Dora bunu neden yanlarında taşımak zorunda olduklarını bir türlü anlayamıyor, "Monnier'e verseydin, bıraksaydın yazını o saklasın. Ya da bir başkasına verseydin. Burada yollarda olduğundan daha güvende olurdu" diyordu.

"Dora, anlamıyorsun,"

"Sırtımızda bir yük bu, bizi yavaşlatıyor!"

Bindikleri tren, yağ ve toz kokan istasyondan uzaklaşırken Eyfel Kulesi'nin görüntüsü ayın şavkıyla şehrin üzerine vurdu. Benjamin dünyanın bu en abuk subuk radyo vericisinin, Atlantik'in karanlık sularının ötesine görünmeyen umutsuzluk çığlıkları yaydığını hayal etti. Teknolojik gelişmelerde çoğunlukla böyle oluyor, diye düşündü: İşlev biçimi izliyor.

Kulenin kendisi, hatırladığı kadarıyla acayip bir fikrin ürünü olarak dikilmişti; çeliğin ihtişamını sergilemek için yaratılan bir anıt. Üç yüz kadar vinç ve iki milyon beş yüz bin kadar vida kullanılmıştı, bir şeye benzemeyen, ilk bakışta üç yüz metrelik bir bayrak direği gibi görünen bu tuhaf şeyi yaratmak için. Tek kelimeyle bir kaprisin ürünü olan bir yapaylık abidesi, turistlerin birkaç kuşaktır ağzı açık seyrettiği dünyanın bu gayri tabii harikası, radyonun devreye girmesiyle 1916'da birdenbire bir anlam kazandı. Benjamin çantasından bir defter çıkarıp "Yankı sonrası anlam. Anlamsız gibi görünen şeylerin anlamı sonradan ortaya çıkar. Bu tarihin sonudur; ister güzel ister çirkin olsunlar, tesadüfi, kopuk olayların *post hoc* birikerek anlam kazanmaları" diye yazdı.

"Ne yazıyorsun Walter?" diye sordu Dora yanına oturarak. "Söylediklerimi dinlemiyorsun."

"Hiçbir şey."

"Hiçbir şey de ne demek. Konuş benimle."

"Söyleyecek hiçbir şeyim yok demeye çalışıyorum." Benjamin bir hayli kızmıştı, düşünce akışının bölünmesinden hoşlanmazdı.

"Öylesine üzgün görünüyorsun ki" diye üsteledi Dora.

"Üzgün falan değilim."

"Öylesin."

Benjamin esnedi. Dora'yla uğraşmak yorucuydu.

"Küçüklüğünden beri ne zaman üzgün olsan anlarım."

Benjamin defterlerini kapadı ve bezgin bir tavırla Dora'ya "Yanılıyorsun, işin aslına bakarsan biraz mutlu olduğum bile söylenebilir," dedi.

Kalabalık trende uyuklayarak gece boyunca yol aldılar. Benjamin Dora'yı seyrediyordu, kafası göğsüne doğru düşünce gerdanı iki kat oluyordu. Yine ona annesini hatırlatmıştı, o da otuzlarında kilolanmıştı. Kendi de pek farklı değildi. Aile dünyanın üremesini sağlayan şeydi; zamanın akışına maruz nesnelerin organik tarihsel büyümesi aile sayesinde oluyordu. Kendisi de, Dora da hemen her bakımdan hâlâ babaları Emil ve anneleri Pauline'den izler taşıyorlardı. Cüzdanından sararmış bir fotoğraf çıkardı. Hafıza buzulunda korunan imgelerden biriydi bu. Annesinin kucağında, üstünde fırfırlı yakası olan beyaz bir entari, sağ elini hafifçe kaldırmış, yüzünde bütün dikkatini bir noktaya toplamış bir ifade; beş altı aylık olmalı. Sol elini Georg tutmuş, tutuşunda koruyucu ve sevecen bir hal var. Her şeye inanan saf insanların ifadesi Georg'un gözlerine daha o zamandan yerleşmiş, bu saflıktan ileri gelen bir şaşkınlık gözlemlenebiliyor. Siyah dağınık saçları var ve kara gözleri resmi delip çıkıyor. Pauline vakur bir edayla oturuyor, elbisesinin bol kesimli kolları rahat bir yaşamın ve refahın göstergesi. Sağ eliyle bebeği rahatça tutuşunda kesin bir hâkimiyet ifadesi var. Ama yüzünde korku da var aynı zamanda. Güveni sarsılmış ve anneliği bir daha aynı yoğunlukta yaşayabileceğinden emin değil. Bu güvensizlik sırtının eğiminden, sanki ailenin direğinin çöküp dağılacağından korkarcasına hafifçe öne eğilişinden anlaşılabiliyor. Yalnızca Émile'in özgüveni tam gibi görünüyor. Herkesten daha uzun duruyor, resmin tam merkezini işgal ediyor: Ailenin her ihtiyacını karşılayan iyilik dolu hayat kaynağı. Émile'in ustalıkla şekil verilmiş kalın bıyığı Benjamin'in bugünkü enli, güdük ve bakımsız bıyığı ile tam bir tezat halinde.

Dora'nın fena halde horlamaya başlaması Benjamin'in içini sıkıntıyla doldurdu. Bir sonraki istasyonda trenden inip kız kardeşini sonsuza dek terk edebilmeyi istedi. Berlinli Benjamin olmaktan kurtulmayı, ona miras kalan bu acı ve sorumluluk girdabındaki yeri bırakmayı arzuladı. Kendini katıksız özgürlüğe, zaman ve uzamın ötesine bırakmak istedi, ama bunun olanaksızlığını anlıyordu. Kalkıp Dora'nın üzerine bir battaniye örttü ve kızcağızı uyandırmadan bu işi becermek içini biraz rahatlattı.

Paltosunun iç cebinden Brecht'in sevgilisi Grete Steffin'den gelmiş olan bir mektup çıkardı. Brecht'in, Grete'yi de Benjamin'i de küçümsediği tartışılmaz bir gerçek olduğu halde ikisi de onu çok sevmişlerdi. Brecht, kendisine para, seks ve ün getirmeyen herkese korkunç davranırdı. İnsana rahatsızlık veren bir adamdı. Küçük bir çocuk gibiydi; tek istediği pohpohlanmak, övülmekti. Kendini derin toplum bilincine sahip bir komünist gibi göstererek Stalin'in desteğini kazanmış, bu sayede dünyada düzenlenen tüm edebiyat konferanslarına katılmıştı. Benjamin Brecht'in bir sahtekâr olduğunu ama birçok yönden dâhi bir sahtekâr olduğunu, bu sahtekârlığın onun dehasının bir yönü olduğunu düşünüyordu.

Olaylarla dolu o 1924 yılı yazında Capri'de tanışmışlardı. Asja Lacis'le de aynı günlerde tanışmıştı. Asja hem hayatını mahvetmiş hem de ona hayatında sahip olduğu en önemli şeyi; derin erotik aşkı yaşatmıştı. Aşk tutkuyu da beraberinde getirmiş ve bu tutku onu tüketen şey olmuştu; bir daha asla özgür olamamıştı. Bazen Asja'nın yeşil gözlerinden başka hiçbir şeyi düşünemez oluyordu; onun hafif ve çekici soluğunun kokusundan, saçlarının alnına nasıl düştüğünden başka hiçbir şey. Asja ile tanıştığından bu yana geçen on altı yıl boyunca geceleri sık sık yatağında onu hayal eder, bu korkunç tutkudan kendini arıtmayı, koparıp kurtarmayı başaramazdı.

Şafak, pembe mavi tonlarında sökerken tren Lourdes istasyonuna girdi, Benjamin'in kafasında hâlâ Asja'nın hayali vardı. Dora'yla rue de la Cité'de, Emma Cohen'in kalmakta olduğu pansiyonda mütevazı bir biçimde döşenmiş bir oda buldular. Odaları kuşburnu ve limon ağaçlarıyla dolu bir bahçeye bakıyordu. İkisinin

de birer yatağı vardı, koridorun sonundaki tuvaleti bir düzine kadar insanla ortak kullanıyorlardı. Bunların çoğu Belçikalı mültecilerdi. Benjamin, Dora'nın bir arkadaşının burada olmasından memnundu; tüm vaktini Dora'yla geçirme düşüncesi hiç çekici gelmiyordu.

Temmuzun ortalarına doğru Dora'nın Emma'yla birlikte İspanya'ya kaçma imkânı çıkınca –mültecilerin Fransa'nın güneyinde kolayca İspanya'ya kaçabildiği söylenen bir köye gideceklerdi önce– Benjamin Dora'yı yüreklendirdi.

"Bu senin için bir fırsat," diyordu. "Bunu kaçırma. Horkheimer ve Adorno bana bir vize gönderiyorlar. İki değil bir vize gönderiyorlar, ayrıca New York'a giden bir gemide yer de ayarlıyorlar. Ben bunu bekliyorum."

"Benjamin, benimle gelmelisin."

"Neden hep böyle davranıyorsun Dora?"

"Nasıl yani?"

"Israr ediyorsun, direniyorsun..."

"Bana çocukmuşum gibi davranıyorsun Walter."

"Bu konuşma gittikçe saçmalaşıyor."

"Emma sana da yer bulunabileceğini söylüyor. Bizimle gelebilirsin. Ya sana vize göndermezler, yer bulmazlarsa?"

"Şansımı zorlayacağım."

"Gene inat ediyorsun Walter. Bu inadın yüzünden bak başına neler geldi."

Benjamin kızmaya başlıyordu. "Neden söz ediyorsun sen?

"Herkesin sana bakmasını bekliyorsun. Mucizeler peşindesin."

"Bunları dinlemek zorunda değilim Dora."

"Georg'dan betersin."

"Lütfen Georg konusunu açma Dora, bu kadar yeter."

"Pekâlâ, ben Emma'yla gidiyorum."

"Güzel."

"Beni hayal kırıklığına uğrattın. Annem senin için söylediklerinde başından beri haklıydı" diye ekledi Dora.

Benjamin cevap vermemeyi tercih etti. Kız kardeşi onu çileden çıkartıyordu. Sürekli eski yaraları deşiyordu. Hiçbir olayı kapatmayı beceremezdi.

Dora "Seni bir daha hiç göremeyeceğim" dedi ve ağlamaya başladı.

Benjamin ona yaklaştı. "Dora her şeyi abartıyorsun, dert ediyorsun. Annem de sana hep 'Dora her şeyi çok dert ediyorsun' derdi, hatırladın mı?" Kız kardeşine gözlerini kurulaması için bir mendil uzattı. "Senin hakkında söyledikleri doğruymuş."

Dora "Ben New York'a gideceğim." dedi.

"Bu iyi olur, sen hep Amerika'ya gitmek istemişsindir, öyle değil mi?"

"Hayır Benjamin, o sendin."

"Sana Teddy Adorno'nun adresini vereyim. Teddy'e yaz. O nerede olduğumu bilir."

"Benimle gel Walter."

"Hayır, Marsilya'ya gideceğim, oradan da Küba'ya geçerim."

"Küba'dan nefret edeceksin."

"Belki Buenos Aires'e giderim."

"Orası daha da kötü."

"O zaman Antarktika'ya giderim."

İkisi de gülmeye başladılar. Bu konuşmayı böyle bitirmeleri iyi olmuştu. Aynı gün Emma'yla Dora'yı tren istasyonuna götürdü ve Dora'ya onu üç ay idare edecek kadar para verdi, bu miktar Adrienne Monnier'in kendisine vermiş olduğu paranın tam yarısıydı. "Sana söylediklerimi unutma, çok yakında görüşeceğiz, inan buna. Birkaç aydan fazla sürmeyecek." Kız kardeşini de onun gözyaşlarını da uğurladı.

Dora "Sana inanıyorum Walter" derken yüzündeki ifade sözlerini yalanlıyordu. Son bakışlarından ona inanmayan gözyaşları akıyor, gözlerinin kenarlarındaki kırışıkları ıslatıyordu. Benjamin, tren kül soluyarak istasyondan ayrılırken ardından baktı. Dora'yı bir daha asla görmeyeceğini gayet iyi biliyordu.

Temmuzun bunaltıcı sıcağı Benjamin'i bitkin düşürmüştü, günün büyük bir kısmını yatakta mektup yazarak, okuyarak geçiriyordu. Grete Steffin'e, Adorno'ya, eski karısı Dora'ya yazıyordu. Temmu-

zun sonlarına doğru kuzeni Hannah Arendt'e bir mektup yazarak durumunu anlattı: "Bu basık ve sıcak havalar beni hem bedenen hem ruhen durağan bir hayat yaşamaya zorluyor. Ben de kendimi okumaya verdim. *Thibaults*'un son cildini ve *Kırmızı ve Siyah*'ı yeni bitirdim. Yazılarımın akıbeti beni korkunç derecede endişelendiriyor." Benjamin bu mektubu Hannah'ın Paris'te en son kaldığı adrese yolladı ama mektubun ona ulaşacağını pek sanmıyordu. Bu aralar postaya güven olmuyordu. Nereye gideceğine dair en ufak bir fikriniz olmadan atıyordunuz mektubu postaya, bazı mektuplar mucizevi olarak doğru adrese ulaşıyordu, ancak Benjamin'in yazdığı kişilerin çoğu kaçış halinde olduğundan nerede oldukları da bir bilinmeyendi. Bazen mektuplar *Adreste bulunamamıştır* diye damgalanıp geri geliyordu, çoğu da kuş tüyü gibi süzüle süzüle tarihin kuyusuna düşüveriyorlardı.

Lourdes'daki pansiyonda yalnızdı ve üzerine inanılmaz bir tembellik çökmüştü. Benjamin bunu dert etmiyordu. La Rochefoucauld'dan bir cümle onu rahatlatmaya yetiyordu: "Adamın tembelliği kendisini hayatın macera ve sırlarla dolu karmaşasından kurtarmış, yıllarca şerefiyle yaşamasını sağlamıştı." Benjamin de kendisini son derece tembel bir adam olarak niteliyordu, ama hayatı hiç şüphesiz karmaşa içinde geçmişti. Tanıdığı birçok kişi, özellikle de yazarlar, tembelliğin her türünden nefret ederlerdi, ama o etmiyordu. Yıllarca atıllığı geliştirmeye çalışmıştı, olacak her neyse olsun demişti, hayal gücünü serbest bırakmış , kuşların gün boyu türlü melodilerle şakıdığı, güneşin gökyüzünde sürekli parladığı o uzak vadiyi aramıştı.

Benjamin talihe, tembel şansına ve beklenmedik gelişmelerin yararlarına inanmıştı. Şimdiye kadar bu yaklaşım onu asla hayal kırıklığına uğratmamıştı, yaklaşık elli yıllık yaşamında karşısına sayısız hazine çıkmıştı, bunlar onun gizli birikimini oluşturuyorlardı. Alman trajik tiyatrosu üzerine yazmış olduğu doçentlik tezi dışında tam bir kitap yazamamış olması onu azıcık rahatsız ediyordu. Eğer savaş kısa süre içinde sona ererse pasajlar konusunda yazdığı kitabı yayınlayacaktı, bu eser Benjamin'in *magnum opus*'u, başyapıtı olacaktı. Ardından Baudelaire'le ilgili yaptığı çalışma gelecek-

ti, bu da çalışmalarını taçlandıran eser olacaktı. Sonradan küçük bir cilt halinde en güzel düşün yazılarının ve aforizmalarının toplandığı bir kitap harika olurdu, belki de ölümünden sonra böyle bir kitap yayınlanırdı; orada burada yayınlanmış bir sürü yazısı vardı nasıl olsa. Kuşkusuz bunlar bir araya getirilip iyi bir seçki ortaya çıkabilirdi. (Nitekim yazdığı yazılardan bir kısmı rastgele bir araya getirilip; *Tek Yön* başlığıyla yayınlanmış, hatırı sayılır bir kitle tarafından okunmuştur sonradan.)

Aklına bir aforizma geliverdi: *Scripta moment, verba volent*: Yazı kalıcıdır, sözse uçar gider. Martial mı demişti bunu? Yoksa Juvenal miydi? Her halükârda bu sözün doğru olduğunu biliyordu. Ama konuşmayı en az yazı kadar, belki de daha fazla seviyordu. Gerhard Scholem ile geçirdiği o uzun sohbet dolu saatleri, Brecht'le yaptığı gece tartışmalarını, Paris'te Bataille ve Klossowski ile beraber kahvelerde sabahlamaları hatırladı, bayılırdı bu konuşmalara. Asja Lacis ile yalnız kaldıkları sayılı zamanlarda bile sevişmek yerine sabaha kadar konuşmuşlardı. Şimdi konuşacak kimsesi yoktu, bu yüzden mektuplara bağımlıydı. Yanıt almaktan çok yazmayı seviyordu. Kendi derinliklerinden çekip ortaya çıkardığı, sonra da gözünde iyice canlandırdığı bir okuyucunun beklentilerine göre şekillendirdiği mektuplarında aslında kendisini buluyordu.

Birçok benliğim var, diye düşündü. Mektuplarımda bu kişilikler bir bir ortaya çıkıyor. Hepsi de gerçekler. Aykırı olduklarında bile hepsini kapsıyorum.

Eğer hayatında pişmanlık duyduğu bir şey varsa o da Scholem ve Brecht gibi güçlü şahsiyetlerin karşısında sinmiş olmasıydı. Scholem yine başa çıkılabilecek birisiydi; tepeden tırnağa bir araştırmacıydı ö ve Benjamin bir araştırmacının zaaflarını iyi anlıyordu. Eldeki malzemeyle metne olan bağlılığı, insanın kendini kazıp gerçeği meydana çıkartırken kendini kaybetmesinin nasıl bir şey olduğunu iyi biliyordu; gerçeğin defalarca yeniden yaratılması gerektiğinin, hayatın daha engin bir anlayış için yapılan daimi bir gözden geçirme süreci olduğunun da bilincindeydi. Ama Brecht... Aman Allahım ne zor adamdı o öyle! Ne zorlu bir arkadaştı!

Brecht dostlarını sömürür, düşmanlarını da kullanırdı. Kadınlara acımasızca davranır, onlara sürekli yalanlar söyleyerek sevdiğine inandırır, yeryüzünde hiçbir erkeğin yapmadığı kadar ihanet ederken kendini sadıkmış gibi gösterirdi. Elizabeth Hauptmann'ı neredeyse mahvetmişti; Brecht'ten biraz ilgi görmek için *Üç Kuruşluk Opera*'nın tüm partisyonlarını yazmıştı kadın. Zavallı Grete Steffin'i de tüketmişti; Grete şimdi bir kemik torbasına dönmüştü, ciğerleri çok hassaslaşmıştı. Her gün kan kusuyordu, kafası da pek yerinde değildi, doğru düzgün düşünemez olmuştu. Ama Brecht'e âşıktı. Onun için her şeyi yapar, her yalanı yutabilirdi, onun bir gülümsemesi, bir mimiği, bir takdiri için vicdanına ters her türlü işe girişebilirdi.

Grete yağmur gibi hüzün dolu mektuplar yağdırıyordu. Savaş bile engelleyemiyordu bu mektupları: Üzüntü her şeyden daha iyi buluyordu yolunu anlaşılan, kötü haber tez ulaşıyordu. Benjamin Grete'nin elinden tutup özgürlüğe götürmek isterdi ama söz konusu Brecht olduğunda kendisi de özgür değildi. Brecht, hayatındaki kadınlara, editörlerine, onun için yazanlara sırtını dayasa da onun gözünde bir dehaydı. Bu kesinlikle doğruydu. Yapıtlarına başkalarının yardım ediyor olması gerçeği bir şeyi değiştirmiyordu; herkesin dilini kendi diline yediriyor, her şeyin şeklini sihriyle dönüştürüyordu.

Brecht'i Danimarka'da son gördüğü o yaz ayları, onunla geçirdiği günler hem son derece yorucu hem de coşku dolu zamanlar olmuştu. Brecht hastaydı, günlerinin çoğunu yatakta geçiriyor ve sürekli ilgi istiyordu. Benjamin her gece yanında oturup onu dinliyordu. Arada bir tepki verecek ya da itirazda bulunacak olursa Brecht parlayıveriyordu: "Böyle bir şeyi nasıl söyleyebilirsin Walter?" ya da "Sen fazla entelektüelsin Walter. Gerçek dünyayı anlamıyorsun." Brecht de tıpkı Gramsci gibi kötümser bakışlı, ama bir Marksistti. Faşizmin dünyayı ele geçirdiği bir gerçekti ve yakında her şeye ve herkese hükmedeceği aşikârdı ama gelecek umut vaat eden bir yer derdi Brecht. İnsan asla ümidini yitirmemeliydi.

Brecht Benjamin'e *Plumpes Denken* ya da "kaba düşünce" diye tanımladığı şeyi öğretmişti. Her faydalı düşünce basit, saydam ve

taze olmalıydı. Yıllar boyunca süren felsefi çalışmaların ürünü olan ve bu çalışmaların bir parçası haline gelmiş olan karmaşık metafizik ifadelerden vazgeçmeliydi. Akla gelebilecek en yalın, en dobra cümlelerle yazmalıydı, insan kendini kaba, köylüvari ve faydalı hale getirmeliydi. Düşünce yazıları birer alet olacaktı o zaman: bir kazma ya da kürek. Bunları sıradan insanların ellerine verecekti. Yüreğinde canlı tuttuğu ümit buydu işte: Geleceğin yazısını bulma düşü.

Marsilya trenine binerken tarihin o anına meydan okurcasına küçük bir umut ışığı vardı içinde. Bu kuşatılmış ülkeden tek çıkış yolu gemiyle olabilirdi. Marsilya'dan kalkan sürüyle gemiye, bu gemilerin eksantrik kaptanlarının gemiler dolusu mülteciyi tuhaf ve mitik adalara götürdüğüne dair fantastik hikâyeler anlatılıyordu ortalıkta. Benjamin bu hikâyelerden çoğunu ciddiye almıyordu ama Marsilya'dan denize açılan birçok gemi olduğundan emindi; ticari gemiler, yük gemileri, yolcu gemileri. Sahte belge edinmenin oldukça kolay olduğunu ve Küba'nın kolları açık beklediğini duymuştu. Kısa vade için iyi bir sığınak olurdu burası; savaş bittiğinde doğruca New York'a gidecekti. New York'a gidecek ve "Adorno, Horkheimer ve Benjamin Limited"i kuracaktı. İsim insana erkek giyimi satan mağazaları çağrıştırıyordu ama o ve arkadaşları dünyaya kıyafet yerine fikir satacaklardı. Adorno ona bir keresinde "Doğru düşünen üç beş adamın dünyayı nasıl değiştirebildiği şaşılacak bir şey. Bizler bu adamlar olmalıyız" diye yazmıştı.

Tren çıldırtacak kadar sıcak ve nemliydi, tüm yolculuğunu tuvaletin yanındaki koridorda tamamlamak zorunda kaldı. Marsilya'ya vardığında üç ıstırap dolu gün boyunca kalacak bir yer aradı. Geceleri parklarda kafasını evrak çantasına dayayarak uyudu. (Bavulunu istasyonda bıraktı, taşınamayacak kadar ağırdı; evrak çantası da cabası, onda eserini taşıyordu ve onu öylece bırakamazdı.) Lourdes'un şifalı havasında biraz iyileşen göğüs sancıları tüm şiddetiyle geri gelmişlerdi. Sık sık yirmişer dakikalık aralar veriyor, kollarından parmak uçlarına kadar lif lif inen sancı yüzünden yerinden kıpırdayamıyor, öylece kalakalıyordu.

Kalacak bir yer bulmuş olsaydı da hayatı zor olacaktı, ama bu

şartlar altında yaşamak imkânsız gibi geliyordu. Hava şartlarına göre, uykunun arasında bir banktan diğerine geçip dururken Marsilya'da öleceğini düşünmeye başlamıştı. Şehir sanki fırtına öncesini yaşıyordu; tuhaf bir şekilde aydınlık, rahatsız edici derecede sakindi, arada sırada esen ve ona, savaşın burası dışında her yerde sürdüğünü hatırlatan bir rüzgârı vardı. İnsan sokaklarda sayısız üniformalı adam görebiliyordu; dağılmış Fransız ordusunun artıkları, Yabancılar Lejyonu'nun firardaki askerleri, gürültülü motosikletlerin üzerinde jandarmalardan oluşan bu üniformalılar savaşı arıyormuş gibi caddelerde geziniyorlardı. Gökyüzünden tombul kargo uçakları ve küçük eğitim uçakları geçiyordu. Ama savaş bu bölgede doğrudan yaşanmıyordu.

Benjamin Marsilya'daki üçüncü gecesinde sağanak halinde yağan yağmurdan korunmak için bir köprünün altına sığındı. Yaşlı ve dişsiz bir kadın ile paylaştı burayı. Çatallanan yıldırımlar yakınlardaki çimlerin üstüne düşmeye, gök gürlemeye başlayınca kadıncağız ağlamaya başladı.

"Gökgürültüsünden mi korkuyorsunuz madame?" diye sorarak kadıncağızın elini tuttu Benjamin.

"Ben ölmek istemiyorum" dedi kadın.

"Kaç yaşındasınız?"

"Yetmiş üç."

"Yaşlı sayılmazsınız, benim anneannem seksen yedi yaşına kadar yaşadı."

Normal şartlarda insanı pek teselli etmeyecek olan bu sözler Benjamin'in ses tonuyla söylenince yaşlı kadını rahatlattı. Kadın gördüğü ilgiye minnettar, birkaç gün onunla kalmasını önerdi. Benjamin bu teklifi bir gemide bir an önce bir yer bulması gerektiğini söyleyerek reddetti.

"Ben bir Yahudiyim" diye açıklamada bulundu.

Yaşlı kadın başını anlarcasına salladı ve sonra "O halde gidin" dedi. "Burası Yahudiler için emniyetli bir yer değil" diye eklerken, yastık olarak kullandığı buruşmuş para çantasından yüklüce bir para çıkardı ve "Sahip olduğum bütün para bu, ama bunu almalısınız sayım" diyerek Benjamin'i şaşkına çevirdi.

Benjamin gülümseyerek kadının ellerini tuttu. "Küba'ya gidiş biletim için yetecek kadar param var" dedi. "Gene de teşekkür ederim madame, çok iyisiniz."

Ertesi sabah tesadüf eseri Hans Fittko ile karşılaştı. Nevers'teki kamptan ayrıldığından beri Hans'ı görmemişti. Fittko onu daha önce tanıdı ve "Dr. Benjamin bu ne sürpriz, nasılsınız?" diye sordu.

"Kimse iyi değil ama tanıdık bir yüz görmek insana iyi geliyor."

Hans yakınlardaki barlardan birinde bir fincan kahve ısmarladı ona ve Lisa'nın Port Vendres'teki adresini bir kâğıda karalayıverdi. "Lisa'ya ulaşmalısınız, o sizi Fransa'dan çıkarmayı başaracaktır." Benjamin bir vize beklemekte olduğunu söyleyince, Hans "Bu çılgınlık, asla vize alamazsınız. Zaten gemiler dolu" dedi ve bir sigara yakarak kuvvetle içine çektikten sonra "Sigara kullanıyor musunuz?" diye sordu.

Benjamin onaylayarak bir sigara aldı. Bu, günlerdir içtiği ilk sigaraydı ve içini umutla doldurdu. İnsan sigara içebildiği sürece her şey bitmiş sayılmazdı.

Hans nereye gitmeyi düşündüğünü sordu. Benjamin "New York'ta arkadaşlarım var" dedi, "ama önemli olan gemilerden birinde bir yer bulmak, nereye olursa olsun."

"Marsilya limanını bugün yarın kapatacaklar."

Hans durumun ciddiyetini anlattıkça Benjamin artan bir endişeyle onu dinledi. Her geçen gün durum biraz daha kötüye gidiyordu. Hans da bir haftaya kadar Marsilya'yı terk edecekti. "Tek bir yol var," dedi "Pireneler'in üzerinden geçmek."

Benjamin Hans'a kahve, sigara, sohbet ve her şeyden önemlisi Lisa'nın adresi için teşekkür edip ayrıldı.

Aynı gün öğleden sonra, kaldırım üzerindeki bir kafede oturan Fritz Frankel'i gördü. Dr. Frankel Berlin'de yirmili yıllarda çok ünlü bir doktordu; son on yıldır Paris'te yaşıyordu ve şu sıralar sinirsel rahatsızlıklar konusundaki hünerlerinden ötürü, kendisine başvuran göçmenler arasında saygın bir şahsiyetti. Dora'nın ısrarı üzerine Benjamin de bir kere muayene olmuştu adama.

Doktor, Benjamin'in kendisine bakmakta olduğunun farkına vardı ve ayağa kalktı.

"Benjamin, gel otur, sana bir içki ısmarlayayım."

Benjamin kibarca eğilerek daveti kabul etti.

Doktor, "Seni Marsilya'ya hangi rüzgâr attı böyle?" diye sordu.

Aptalca sorular sormak tam Frankel'e göreydi. Marsilya'daki bütün Yahudiler ne yapıyordu acaba?

"Olimpiyat elemeleri için buradayım. Sırıkla atladığımı unuttun mu yoksa?"

"Dinle beni," dedi Doktor, "benden ayrılmazsan ikimiz de buradan çıkarız." Frankel gemilerde yer bulmanın imkânsız olduğunu, her yerin çoktan satılmış olduğunu ve yetkililerin çıkış vizelerinde sorun çıkardığını belirtti. Fransa meşru yollarla terk edilemez hale gelmişti. Tanıdığı onlarca insanın kurtulmasını sağlayan bir yol bildiğini öne sürdü. Denizci kılığına girip Seylan'a giden ticari bir gemiye alınıyordun. Diğer denizciler küçük bir meblağ karşılığında seni bayıla bayıla gemiye kaçak olarak sokuyorlardı. Eğer Benjamin'in biraz parası varsa ikisinin de Seylan'a bir ayda ulaşmaması için bir neden yoktu.

"Seylan'a ulaşınca ne yapıyoruz?" diye sordu Benjamin.

"Orası İngilizlere ait ve Almanlar sana orada dokunamazlar. Ayrıca oldukça hoş bir yer olduğunu duydum" diye açıkladı Doktor. "Meyve bahçeleriyle çay plantasyonlarıyla kaplıymış. Meyve seversin değil mi?"

Benjamin yaşlı adamın uzun beyaz saçlarına, narin vücuduna baktı; Dr. Frankel'in bir denizci kılığında inandırıcı olup olmayacağını düşündü. Belki de para, sandığından daha çok kapıyı açıyordu.

Dr. Frankel "Aklın pek yatmadı herhalde" dedi.

Benjamin omuz silkti. Bu noktada denemeye değerdi. İnsan her geçen gün daha da inanılmaz kaçış hikâyeleri duyuyordu. Odessalı seksen beş yaşında bir Yahudi İspanya'ya bir balonun içinde kaçmıştı. Benjamin, yükseklik korkusunu göz önünde bulundurduğunda güverte paspası olmak gerekse bile deniz yoluyla gitmeyi tercih edeceğini düşündü. Paraya gelince, bunun ne önemi vardı ki?

Dr. Frankel Benjamin'i kendi kaldığı pansiyona götürdü ve ona yerde yatabileceğini söyledi.

"Sana bir yatak hazırlayayım. Koridorda bir kanepe var, onun

minderlerini getireyim."

"Hiç zahmet etme, sadece bir battaniye yeterli" dedi Benjamin. "En azından başımızın üzerinde bir çatımız var."

Doktor, "Kendi evindeymiş gibi davran" dedi.

Pencerenin yanında rahat bir sandalye vardı, Benjamin ona yerleşti. Karl Kraus'un denemelerinin toplandığı bir cilt vardı Doktor'da. Benjamin öğleden sonrayı kitabın tadını çıkararak geçirdi.

"Rahat mısın Benjamin?"

"Evet, teşekkür ederim."

Doktor acil bir işi olduğunu söyleyerek Benjamin'i yalnız bıraktı. Akşama doğru iki denizci kıyafetiyle geri döndü. Bu kıyafetler epey tuhaf görünüyordu: Kaba yünden üniformalar, çuval gibi bol pantolonlar ve bereler.

"Ticari bir gemiye alındın. Denizciye benziyorsun, bunu biliyor muydun? Haydi kıyafeti dene."

"Pantolonlar bana küçük gelecek, denemeden de anlaşılabiliyor."

Doktor, "Kabahat sende, fazla irisin" diye yanıt verdi. "Bak defileye çıkmayacağız. Seylan'a Yahudilerin güvende olduğu bir yere gidiyoruz. Ne giymen gerekiyorsa onu giy."

O akşam Benjamin, güvelerin delik deşik ettiği bir battaniye serilmiş biçimsiz minderlerin üstünde yatarken Dr. Frankel Seylan'ın renkli bir tasvirini yaptı. Burası küçük kahverengi adamların ve kocaman gri fillerin yaşadığı, kakulenin, tarçının, safranın ve ekmek ağacının yetiştiği bir yerdi. Bu lezzet dolu isimler Benjamin'in kalbini şevkle doldurdu. Bütün gece boyunca rüyasında çıplak kumsalları, iri yapraklı palmiye ağaçları arasından yükselen portakal rengi mehtabı gördü. Elbette orada kitap, kütüphane, Avrupa gazeteleri bulamayacak ve bunların yokluğu bir problem olacaktı, ama evrak çantasında onu iki yıl kadar oyalayacak malzeme vardı. Belki orada hikâye, hatta şiir bile yazardı!

Ertesi sabah, ikisinin de üstlerinden akan üniformalarla pansiyondan gizlice ayrıldılar. Benjamin bavulunu istasyonda bıraktı. Onu yanında taşımak pek akıllıca bir iş olmayacaktı, zaten içinde gerçekten önem verdiği hiçbir şey yoktu. Evrak çantası ve içine

giysilerini koyduğu küçük bir çanta taşıyordu. Denize açılacağını düşünerek rıhtımdaki bir balıkçıdan satın aldığı mumlu kâğıda eserini özenle sardı. Dr. Frankel küçük ve hırpani bavulunu sırtına bağlamıştı.

Liman bölgesine gitmek için bir tramvaya bindiler, vardıklarında bir bara girip birer fincan *café créme* ve sıcak ayçöreği söylediler. Koya nazır bir pencerenin kenarındaki masada, ısmarladıklarını iştahla yediler. Güneş ışınları denize milyonlarca altın para saçmıştı sanki, deniz o kadar parlaktı ki eski limana giren ve çıkan düzinelerce gemi güçlükle seçilebiliyordu. Gökyüzünü şeritler halinde bulutlar süslüyordu, martılar yiyecek bulmak için çöplerin üstüne inip kalkıyorlardı. Her yer çöp içindeydi. Dr. Frankel "İnsanlar da birer çöp" diye rıhtımda toplanan serserilere değindi. Sonra homurdanarak "Fahişeler, pezevenkler, ayyaşlar, otlakçılar, yankesiciler, dolandırıcılar, Çingeneler," diye listeyi sıraladı.

"Bir de Yahudiler" diye ekledi Benjamin.

Dr. Frankel ona ilgiyle baktı, "Sen tuhaf bir adamsın Dr. Benjamin" dedi.

"Bu yakıştırma daha önce de yapıldı."

Bu sabah Fransa'yı belki de ebediyen terk ediyor olduğu için duyularına hitap eden her şey nostalji kokuyordu. Marsilya'ya bile bayıldığına inanası geliyordu, iki yanında ağaçlar dizili kalabalık caddeleri, kötü kokuları, motorların gürültüsü, zincirlerin şıngırtısı, günün bu saatinde bile iş tutmaya çalışan kadınların bağırtısı şimdi hoş geliyordu. Başını denize çevirdi, göz kamaştıran ışığın içinde ağır yüklü bir geminin limana girişini gördü. Geminin düdüğü yankılara, buğulara karışıp gitti.

"Hiç geneleve gittin mi Benjamin?"

"Birçok kez gitmiştim, gençken tabii, çoğunlukla Berlin'de ama Münih'te de gittim. Ayrıca bir iki kere de Napoli'de gittim sanırım."

"*Sanırım* da ne demek? Hatırlamıyor musun?"

Benjamin, keşke hiç cevap vermeseydim diye düşündü. "Paris'te hiç geneleve gitmedim. Neden bilmiyorum, belki de yaş meselesi. Paris'te genç bir adam olmadım hiç" dedi.

Dr. Frankel kaşlarını kaldırdı: "Sen *hâlâ* genç bir adamsın dostum. Daha kırk sekiz yaşındasın! Ben altmış üç yaşındayım!"

Benjamin Dr. Frankel'in sadece altmış üç yaşında oluşuna şaşırmıştı, çünkü yetmişin üstünde gösteriyordu. Savaş herkese bir on yıl eklemişti.

Uzun boylu bir jandarma geçti yanlarından ve birden sessizlik oldu. Şu anda evrak kontrolünün hiç sırası değildi; polis, kimlik denetimlerini her geçen gün sıkılaştırıyordu. Kısa süre sonra Nazilerin Marsilya'ya geleceğini ve belgeleri düzgün olmayanların sıkıntı çekeceklerini biliyorlardı. Müsamaha göstermiş olmak hoş karşılanmayacaktı.

Kahvaltıdan sonra onları Seylan'a götürecek olan S.S. *Genovese* adlı İtalyan şilebine doğru gittiler. Upuzun ve kocaman bir şilepti; pruvası pas içindeydi, yuvarlak lombarları kanlanmış gözler gibi duruyordu. Etrafını çevreleyen suya yağ dökülmüş, suda ince, lacivert bir katman oluşturmuştu. Gemide yoğun bir faaliyet vardı, devasa variller yükleniyordu gemiye, vincin delici gürültüsü konuşurken seslerini yükseltmelerini gerektiriyordu.

"Bizi alacaklarından emin misin?" diye sordu Benjamin iskeleye yaklaşırlarken. "Elbette. Benim temasa geçtiğim adamın adı Patrice. Bütün güverte tayfasından o sorumlu. Bizler de güverte tayfasıyız, unutma."

Esmer tenli bir adam olan Patrice onları gemiye aldı, kırk yaşlarında, kalın kaşlı, kıvırcık sakallıydı, lacivert çizgili fanilasından taşan bir göbeği vardı. Dr. Frankel'dan parayı aldı ve bu şartlar altında kimse ona kazık atmaya cesaret edemezmiş gibi saymaya zahmet etmeden cebine attı.

"Aşağıya saklanacaksınız, size göstereyim." Patrice'i izlediler ve leş gibi kokan loş kamaraya girdiler. "Ben size söyleyene kadar o berbat suratlarınızı kimseye göstermeyin" dedi ve gitti.

Benjamin yalnız kaldıklarında Dr. Frankel'a "Size ne kadar teşekkür etsem azdır" diye fısıldadı.

Dr. Frankel gülümseyerek "Rica ederim" dedi. "Zaten bu senin paran. Ayrıca bir gün de sen bana bir iyilik yaparsın. Hayat böyledir, iyilik yapan iyilik bulur."

Benjamin bunaltıcı odada ranzasına uzandı. "Karım ve oğlum İngiltere'deler. Boşanmış olsam da ikisini de özlüyorum."

"Ah." dedi Dr. Frankel, "Bir gün benim karıma ve oğluma neler olduğunu sana anlatırım. Pek hoş bir hikâye değildir."

Patrice'in gösterdiği ranzalarda sessizce yattılar. Saat yedi sularında demir alındığını duydular, zincirlerin şıngırtısı heyecanlandırdı ikisini de. Kamaralarına çok yakın olan devasa motor ötmeye başlayınca gemi de titremeye başladı. Bir süre sonra hareket ettiklerini anladılar. Motorun sesi mırıltıya dönüştü ve gemi tatlı tatlı ileri geri sallanmaya, dalgaları yara yara yavaşça ilerlemeye başladı. Benjamin dışarıyı seyredebilecekleri bir pencere olmamasına hayıflandı.

Tam bu sırada kapıda sert görünümlü bir adam belirdi. "Bütün tayfalar güverteye!" diye bağırdı. Benjamin ve Dr. Frankel'in yanına gelip duraksadı ve "Siz ikiniz, siz de hemen güverteye çıkın!" dedi.

Benjamin evrak çantasına uzandı, güverteye bile eserini yanına almadan çıkmayacaktı.

"Gel Walter, bize ne diyorlarsa yapmalıyız. Bu bir rutinden başka bir şey değil."

Benjamin doktorun arkasından merdivenleri tırmanmaya çalışırken kalbinin şakaklarında attığını hissediyordu, merdivenin yarısına gelince iki üç dakika kadar dinlenmek zorunda kaldı. Sanki görünmeyen bir yumruk karın boşluğuna bastırıyormuş gibi nefes alamıyordu.

"Walter, iyi misin?" Arkasına bakan Dr. Frankel endişeyle sormuştu soruyu.

"Bana bir dakika daha müsaade et lütfen, dik merdivenlere alışkın değilim."

Denizci, Benjamin'in dibinde bitiverdi ve "Çabuk güverteye!" diye bağırdı. "Şişko kıçını kaldır da merdivenleri tırman!"

Benjamin kendini yukarıya, parlak gün ışığına çekti zorlukla. Güvertede bir görevli bütün tayfalara çocuk azarlarmış gibi bağırıyordu. Gemici ağzıyla konuştuğu için ne dediği kolay anlaşılamıyordu. Benjamin İtalyan asıllı bir Nice'li olduğunu tahmin etti ada-

mın; gözlerinden ve sinsi sırıtmasından iyi bir adam olmadığı anlaşılıyordu.

Patrice adamın yanında duruyor, tuhaf el hareketleriyle on sekiz-yirmi yaşlarındaki tayfalarla yan yana durmakta olan Benjamin'le Dr. Frankel'i işaret ediyordu. İtalyan veya Yunanlı olmalıydı tayfalar, çünkü hepsinde Akdeniz insanlarına özgü ten rengi vardı. En genç olanlarının bile teni kurumuş, buruşmuştu; bazılarının yüzü kurumuş eriğe dönmüştü.

Zabit Benjamin'e doğru yöneldi ve yanı başına gelip ondan belgelerini istedi. Brandi kokuyordu. Benjamin birtakım solmuş kâğıtlar çıkarttı, içlerinde Bibliothéque Nationale'den almış olduğu eski bir kütüphane kartı bile vardı. Bunun bir hata olduğunu Patrice'nin gözlerindeki bakışı görür görmez anladı. Dr. Frankel de rahatsız olmuştu ve huzursuzca kıpırdanıyordu. Komik bir Fransızcayla görevliye "Birçok ticari şilepte çalıştık, çok iyi denizcileriz, yemin ederim. Bize bir şans tanıyın lütfen efendim!" diye yalvardı.

Duyduklarından hoşlanmış gibi sırıttı adam. Dişleri damaklarına çakılmış demir çivilere benziyordu. "Daha önce çalışmış olduğunuz gemilerin birkaçının isimlerini öğrenebilir miyim? Belki birlikte çalışmışızdır!"

Dr. Frankel hayal gücünü zorladı fakat saydığı şileplerden hiçbirisi zabitte bir tepki uyandırmamıştı.

"Kaç yaşındasın?" diye Dr. Frankel'e sordu

"Kırk yaşındayım."

"Ooo kendine iyi bakmışsın demek ki."

Benjamin'e "Sen de on sekiz yaşındasın herhalde?" diye iğnelercesine sordu.

"Ben otuz bir yaşındayım efendim."

"İşte doğrucu bir adam!"

Benjamin yüz ifadesiyle her şeyi mahvetmemek için gözlerini yere dikti. Şu anda en ufak bir ıstırap ya da sinir bozukluğu belirtisi felaket sonuçlar yaratabilirdi.

"Yüzebiliyor musun denizci?"

"İyi bir yüzücüyüm" dedi Benjamin. Bütün denizciler iyi yüzmez miydi?

"Ya sen?" Görevli Dr. Frankel'e dik dik baktı.

"Yaşıma göre... gayet iyi yüzüyorum." Ayaklarına baktı. "Belki biraz pratiğe gereksinimim olabilir."

"Bunu hemen hallederiz." Bunları derken gülmesini zor tutuyordu.

"Atın bunları denize!" diye bağırdı.

Diğer tayfalar amirlerine tedirgin bir şekilde bakıyorlardı. Şaka mı yapıyordu?

"Sağır mısınız, size bunları denize atın dedim!"

İki iri denizci Benjamin ve Dr. Frankel'i kollarından tuttu. Dr. Frankel neredeyse tehditkâr bir tavırla "Bu da ne demek oluyor? Biz dünyanın parasını ödedik!" diye bağırdı.

Patrice endişeyle güverteye doğru baktı. Zabitin cevabı: "Bunun anlamı şu oluyor, yüzmeni geliştirme fırsatın olacak."

Benjamin olanlara tam olarak veremiyordu aklını. Adamlar onu denize atarken bile düşündüğü tek şey sıkıca sarıldığı evrak çantasıydı. Hızla düştüğünü; tepetaklak olduğunu hissedebiliyordu. Suyla temas ettiğini hissetti bir an, suyun içinde ilk fark ettiği çantasına sarılmış olduğuydu; ölüm kaçınılmaz görünüyordu, bundan kurtuluş yoktu. Bu dalıştan, etrafını saran bu sonsuz sudan, onu döne döne aşağıya, yok oluşa doğru çeken vakumdan sağ çıkması imkânsızdı.

Başı aniden su yüzüne çıkıverdi ama hiçbir şey göremiyordu. "Benjamin, buradayım!" Dr. Frankel'di bağıran. Genç bir adam doktoru bir kayığa almıştı. Benjamin ise su yüzünde olmasına şaşkınlıkla donup kalmıştı.

"Çantanı bana ver!" diyen doktor onu almak için uzandı. Benjamin çantayı teslim etti, ardından yukarıya çekildiğini hissetti; güvenliğe doğru beklenmedik bir çekiliş. Islak camlarından hiçbir şey görmediği teknede titreyip dururken, hâlâ o sonsuz derinlikte yuvarlanıyor olmayı ister gibiydi; yukarıdan süzülerek gelen donuk ışıkların oynaştığı siyah kayaların arasında, balıkların içinde. Denizden bu kayığa nasıl çıkabildiğini hâlâ aklı almıyordu; bu da bir mucizeydi, büyük bir mucize. Bu sabah Marsilya limanında Tanrı'nın var olduğundan emin olmuştu, çünkü Tanrı'sız bir evrende şu ana kadar her şeyini çoktan yitirmiş olurdu.

Moskova'da tramvaya binmek başlı başına bir deneyim. Bu kente yeni gelenler kısa sürede şehrin tuhaf temposuna ve buranın kırsal kökenli halkının antikçağlardan kalma ritmine ayak uydurmayı öğreniyor. Yeni Rusya'da, bu cesur tarihsel deneyin ülkesinde en son teknolojiyle ilkel tarzlar iç içe. Herhangi bir tramvaya binmek ne demek istediğimin anlaşılması için yeterli. Kürkler içindeki kadın sürücüler, kızak süren Samoyed kadınları gibi adeta havada duruyorlar vatman mahallinde. Çoktan tıka basa dolmuş olan bir vagona ite kaka binmeye çalışanlara kimse en ufak bir itirazda bulunmuyor, hatta büyük bir nezaket hâkim oluyor ortalığa (böyle durumlarda tek bir kızgın söz bile işitmedim). Herkes bindiğinde yolculuk başlıyor. Buzlanmış camlardan aracın nerede durduğunu tam olarak anlamanıza imkân yok. Anlamayı başarsanız da zaten bir önemi yok, çünkü çıkış kapısı bir insan yığını ile tıkalı oluyor. Araca arkadan binilip önden inildiğinden insan yığınlarını yara yara kendinize yol açmanız gerekiyor ki bu da hiç kolay değil. Neyse ki insanlar kitle halinde yolculuk ediyorlar ve bütün önemli duraklarda araç boşalıyor.

Zaten Moskova trafiği büyük ölçüde kitlesel bir fenomen. Örneğin konvoy halinde yolu kapayan sürüyle kızağa rastlayabiliyorsunuz, çünkü bir kamyonun taşıyabileceği yük beş ya da altı kızağa yığılarak taşınıyor. Kızak denince öncelikle atları göz önüne almak gerekiyor, yolcular ikinci sırada. Kızağa ne kadar yük yüklenirse yüklensin bu hayvanlar için fark etmiyor; binek atı için yem torbası, yolcu için bir battaniye ol-

sun da gerisi önemli değil. Sadece iki kişinin oturabileceği dar tahta bir sıra var önde, bu sıranın yaslanacak bir arkalığı yok (eğer arkadaki alçak demir boruyu arkalık sayarsanız o başka); sert dönüşlerde dengenizi iyi korumanız gerekiyor. Her şey en yüksek hızı sağlamaya göre ayarlanmış. Soğukta uzun yolculuklara tahammül etmek hiç kolay değil ve bu şehirdeki mesafeler ölçülemeyecek kadar uzun. *İzvozşik*'ler kızaklarını kaldırıma iyice yakın sürüyorlar. Yolcu oturduğu yerde kaldırımda yürüyenlerle aynı hizada oluyor ve kolu yanından geçtiği insanlara sürünüyor; bu, dokunma duyusundan haz alan insanlar için benzeri olmayan bir deneyim.

Yolculuklarını çok daha hızlı biçimde yapan Avrupalılar, bir üstünlük ve kitlelere hükmetme duygusundan hoşlanırlar; oysa Moskovalılar küçük kızaklarının üzerinde insanlar ve eşyalarla iç içedir. Bir sandık, bir sepet taşıyorsa, ya da yanında bir çocuk varsa, en ucuz taşıt olan kızağa atlar Moskovalı, ve şehrin keşmekeşine karışır: Tepeden bakışlarla değil, yumuşak şefkatli gözlerle taşların, insanların, atların arasından geçer. Kızağın küçük oturağında, kendinizi evin içinde sessizce kayan bir çocuk gibi hissedersiniz.

Walter Benjamin

VIII
Asja Lacis

Walter tuhaftı, ama onu sevdim. Sevmek doğru sözcük değil belki de, ama daha iyisi aklıma gelmiyor. Hayatımda çok çok önemli bir yeri oldu. Beni delirtirdi, ama ona ihtiyaç da duyardım. Konuşmasına tapardım. Beni eğlendirir, bana iltifatlar yağdırır, kızdırır, azarlardı. Her konuşması bana olan ilgisinin bir belirtisiydi ve onun gibi birisini bir daha asla bulamadım.

1924'te Capri'nin *piazza*'sından biraz ötede tanıştık. Çok sıcak bir yaz günüydü ve ben biraz badem almaya çalışıyordum bir manavdan. Bazen insanın canı fena şekilde badem çekiyor. Aksi gibi o nefis yemişin İtalyancasını bir türlü hatırlayamıyordum. Manav çılgınlar gibi el kol hareketleri yapıyor ve hiç işitmediğim bir şiveyle konuşuyordu. Badem dışında bir sürü şey uzatıp duruyordu

ve ben artık vazgeçip gitmek üzereyken beyaz takım elbiseli, kısa boylu, gözlüklü bir adam dikkatimi çekti. Tam yanımda duruyordu ve ağzından derin derin soluyarak kalın gözlüklerinin ardından bana bakıyordu.

"Size yardımcı olabilir miyim, hanımefendi?" diye sordu ve kibar bir şekilde eğilip beyaz hasırdan şapkasının ucuna parmağıyla dokunarak selam verdi. Berlinli olduğunu hemen anladım.

"İtalyanca badem nasıl deniyor biliyor musunuz?"

Tuhaf bir diyalektle konuştu adamla ve bir anda büyük bir torba dolusu bademi ellerimin arasında buluverdim. Para da ödetmedi.

"Size ne kadar teşekkür etsem azdır bayım. Bademe bayılırım."

"Birlikte yürüyebilir miyiz?"

"Eğer istiyorsanız tabii" dedim. Tuhaf bir istekti ama daha kötüleriyle de karşılaşmıştım. "Otelime dönüyordum. Kocam beni bekliyor." Evli değildim ama tedbirli davranmak için böyle söylemiştim. Erkekler söz konusu olduğunda insan niyetlerinin ne olduğunu kestiremiyor.

Sanki çok ağırmış gibi badem torbasını aldı elimden. "Hiç gerek yok, ben son derece güçlüyümdür" diyerek kaslarımı gösterdim. "Lütfen hanımefendi, bademleri ben taşımalıyım, ne de olsa onlar benim dilimin bir ürünü sayılırlar."

Söyledikleri çok gülünçtü ama umursamamıştım. Işığın gözleri kör ettiği Capri'de çok sıkılmıştım. Kim bir elmasın tam ortasında yaşamak ister ki? Bir noktadan sonra tembellik bile anlamsız ve saçma gelmeye başlıyor, Berlin'e dönmeye can atıyordum.

Piazza'dan geçerken Walter bana geniş yeşil tenteli bir *café*'de bir içki ısmarlamayı teklif etti, ben de kabul ettim. Susamıştım ve ayaklarım çok ağrıyordu.

"Size kendimi tanıtmama müsaade edin" derken tıpkı bir Arap gibi kahvesine doldurduğu sayısız kesme şekeri karıştırıyor ve bir sigara yakıyordu. "Ben Dr. Walter Benjamin."

"Ben de Dr. Asja Lacis" dedim.

Bana kuşkulu gözlerle baktı. Doktor değildim, sadece ona takılmaktan alamamıştım kendimi. Almanlara has bu unvan merakından

hiçbir zaman hoşlanmamışımdır. Herr Doktor şu, Herr Profesör bu...

Pek içtenlikli olmasa da hoş bir şekilde sohbet ettik ve beni Bernhard ile kalmakta olduğum otele kadar geçirme konusunda ısrar etti. Arkadaşımız Brecht'i Positano'da bırakmıştık ve buraya yalnız kalmak için gelmiştik, ancak trenden iner inmez kavgalar başlamıştı.

Otelimin girişinde vedalaştıktan hemen sonra aklımdan çıktı Walter Benjamin. Bir iki gün kadar sonra Bernhard ve ben feribotta tanıştığımız Willie Manheim adında bir sahne amiriyle bir kafede otururken içeri girdi. Kapıya yakın mermer bir masa buldu ve önündeki deftere bir şeyler yazmaya başladı. Arada bir başını kaldırıp miyoplara özgü o dikkatli bakışlarıyla beni süzüyordu. Sonra ciddiyetle kafasını öne eğip yine yazmaya koyuluyordu. Bana diktiği bakışlarını her yakaladığımda aynı şekilde başını öne eğdi.

Bu aptalca oyuna bir son vermek için masasına gidip bizim masamıza davet ettim. Zaten Bernhard gibi Willie de kendileri gibi okumuş yazmış bir Alman'la daha tanışmaya can atıyorlardı. Walter'in, yöneticiliğini Bernhard'ın yaptığı Berlin Deutsches Theater üzerine söyledikleri herkesi mest etti; konuya son derece hâkimdi, son on yıldır sahnelenen bütün önemli oyunları izlemiş olduğu anlaşılıyordu.

"İyi eğitimli bir beyefendi," dedi Bernhard o gittikten sonra. "Birkaç yazısını okumuştum, birkaç kere de Benno Reifenberg'in verdiği partilerde karşılaştık."

"Ah, Reifenberg" dedi Willie, prestijli editörlerle arkadaşlık etmeye meraklıydı. Reifenberg, Almanya'nın en iyi yayın gruplarından biri olan *Frankfurter Zeitung*'u yönetiyordu.

"Eşcinsel o adam, değil mi?" diye gayet masumane sordum, Bernhard ve Willie donup kaldılar. Onlara göre böyle konular konuşulmamalıydı.

"Kendisi son derece kabiliyetli ve sıradışı bir adam," dedi Willie. "Evet, oldukça sıradışı olduğu bir gerçek."

Nedense Walter aklımdan çıkmıyordu, içimden bir ses gelecek yıllarda onunla çok sık görüşeceğimizi söylüyordu. İlişkiler söz ko-

nusu olduğunda hislerim beni pek yanıltmaz; başlangıçta onu hayli itici bulduğum halde onun beni çekici bulduğunu hemen anlamıştım. Kokusunda beni iten bir şeyler vardı. Daha da kötüsü kararsız ve dolaylı yaklaşımında insanın sinirlerini bozan bir şeyler vardı. Ben konuya doğrudan giren insanları severim. Bir şeyleri dolaylı yollardan anlatmaya, sadede gelmeden önce gereksiz sözler etmeye gerek yok bence.

Otelim, Capri'deki iyi otellerin çoğu gibi denize bakıyordu, manzara enfesti. Pastel beyaz duvarlı, yüksek tavanlı, zemini parlak renkli taşlarla döşeli odamızı da seviyordum. Kahvaltı etmek için Venedik usulü kapılarından geçip geniş bir kanvas tentenin örttüğü *terrazo*'ya çıkıyorduk. Hemen aşağıdaki bahçede narin servi ağaçları, hafif kokularını esintiye salarak tığ gibi ipince yükseliyordu. Akşamüstleri bahçede yalnız başıma oturur, kitap okurdum; güneş kireçtaşı beyaz tepelerin ardında batarken hava serinleyip tenimi ürpertiyor, kırlangıçlar ok gibi inip kalkarak bahçedeki çeşmeyle oynaşıyordu. Birbirinden neşeli birçok canlıyı –bazıları birbirine küs olsa da– barındırmasıyla beni büyülemişti bu ada.

Sık sık Ariel ve Caliban'ı, Shakespeare'in oyunundaki bu zıt karakterli yaratıkları düşünüyor, çatışmalarını adanın havasında hissediyordum adeta: Canavarın geğirtiye benzeyen homurtusunun üstünde perinin yumuşacık, titreyen sesi. Toprak, hava, ateş, su. Temel renkler, dönüşebilen maddeler gibi buradaydı hepsi. Toprak ve su Caliban'a, ateş ve havaysa Ariel'e aittiler. Bu konuyla ilgili bir şiir yazmaya başladım ama her zamanki gibi bir noktada tıkanıp kaldım. Ben bir şair değilim.

Ama şairlere bayılırım. Tiyatronun şairi olan Bernhard'ı seviyordum, şairlerin en büyüğü olan Brecht'i de severdim. Brecht'i Prospero'nun kötü kardeşi olarak görmeye başladım giderek. Benim krallığımı tahakkümü altına almak istediği açıktı, beni o inançsız gelinlerinden biri haline getirmek istediğini anlıyordum ama ben o kadar aptal değildim. Diğerleri gibi ona yaltaklanacak ya da ondan korkacak değildim. Nedense bu kadınlar, ayda bir ya da iki kere bir gecelik tutku dolu bir ilişki yaşamak için Brecht'le buluşmazlarsa nefes alamayacaklarını sanıyorlardı. Onları tutsak eden

şey neydi? Onun o kırık dişlerini ortaya seren gülüşü beni hiç çekmiyordu. Gözleri benimkiler kadar soğuktu. Birlikte evreni dondurabilirdik.

İçimin de soğuk olduğu anlamına gelmiyor ama bu. Bazen fazla bile ateşli oluyorum. Bir erkeği arzuladığım zaman bu arzudan ya da ateşimi söndürmekten başka bir şeyi düşünmem. Racine'nin dizesi nasıldı? "Ben Hyppolite için yanıyorum." İşte o söz beni anlatıyor. Bernhard ile ilk karşılaştığımda benliğimin bir parçasının tükendiğini anladım. Karşımda kaderim vardı, kendi kuyruğunu yiyen yılan gibi. Zaten bir çocuğum olmuştu ve birçok sevgili değiştirmiştim. Ama Bernhard'ın o gizemli bakışları ve kaygısız gülüşü içimde ender yanan bir ateş yakmıştı. Evleneceği kadından kopardım onu ve onun uğruna çocuğumu terk ettim. Etrafını çevirdim, ilgisinin tek odağı oldum. Vazgeçilemez, karşı konulamaz oldum onun için. Benim ilgi odağım da hiç değişmedi.

Çoğu kadın gibi benim de istediğim, ihtiyaç duyduğum şey sevgiydi; öyle bir sevgi ki erotizmi, bir geceyi, hafızalarda ateşe verilmiş bir ekin tarlası gibi parlak ve canlı tutsun; ve ertesi sabah, haftalar sonra hâlâ o gecenin etkisi altında kül ve kıvılcım dolu zeminde yeniden yürüyebileyim. Her zaman acı veren, güzel ve dolu dolu bir deneyim olsun.

Bazen yaşadıklarımdan çok bu anıları aradığımı düşünüyorum. Yanlıştan çok sonraki parlaklığı özlüyorum. Bernhard'la yaşadığımsa gecelerin kendisiydi; odanın tavanını yalayan alevler, parıldayan duvarlar ve çıplaklığımızın çiftleşen gölgesi.

Yüreğinde tiyatro olan bir kadınım, bu da beni Bernhard'a çeken şeydi. Riga'da geçirdiğim okul yıllarından beri beni çekiyordu sahne; her zaman bir oyuncu olarak değil, bazen de seyirci olarak. Sanatın değiştirip mükemmelleştirdiği hayattı tercihim. Ama sanatın devrimci olması gerektiğini de savunuyorum: Gününün ihtiyaçlarına cevap vermeli, insanlara eylemin baskısını hissettirmeliydi.

Ekonominin dünyaya hükmettiğini söylemek olayı çok basite indirgemek olur, Marksist düşüncenin bu temel önermesinde bir gerçek payı da var. Maddi dünya sahip olduğumuz tek şey ve bileceğimiz tek dünyadır. Dine bağlanan insanları bir türlü anlayamı-

yorum. Güdülerek, kandırılarak, yönlendirilerek korkunç fikirler kabul ettirilmiş onlara. Bir Tanrı var, tamam, ama O dünyanın kendisi: Kayalar, ırmaklar, bulutlar, insanlar. Her kadın ve erkek küçük birer tanrıdır. Yani ben insanın dinini, günlük hayatın kutsallığını, insanoğlunun yüceliğini savunuyorum. Hiyerarşiler yok olmalı: Erkeğin kadın üstündeki, kralın tebaası üstündeki, zenginin fakirin üstündeki hâkimiyeti ortadan kalkmalı. Fransız İhtilali'nin idealleri hâlâ bana doğru geliyor: Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik. Belki sırası değişmeli; eşitliğin özgürlüğe göre bir önceliği var, hepimiz eşit olmadan özgür olamayız. Sosyal açıdan mümkün olsa da en azından maddi olarak mümkün değil bu. Başkent'in sokaklarında insanlar ekmek için dilendiği sürece insanlar arasında eşitlik yok demektir, özgürlük ve kardeşlik de olamaz.

Benim sevgili Walter Benjamin'im bir Marksist değildi, ama o yaz Capri'de benim ileri sürdüğüm düşüncelerimden etkilenmiş görünüyordu; okusun diye ödünç verdiğim ve asla iade etmediği *Kapital*'i güçlükle bitirdi. Daha önce şöyle bir okuduğu Georg Lukàcs'ın *History and Class Consciousness* adlı kitabını da verdim iyice okusun diye.

Walter, Lukàcs'ta Alman toplumunun dejenerasyonuyla ilgili düşüncelerinin onay bulduğunu ve bu düşüncenin kendi tabiriyle "anlamlı ve epistemolojik olarak tutarlı" bir sisteme dönüştüğünü gördü. Lukàcs coşkulu üslubuyla Batı'nın manevi krizini anlatıyordu. Walter bu krizi bizzat yaşamıştı; bu da kendisini apayrı bir yöne, mistisizme doğru sürüklemişti –çözülmenin apaçık bir göstergesine. Lukàcs'ın Batı'nın manevi geleneğini kurtarıp bu enerjileri dizginleyerek toplumsal gelişme aracı olarak kullanmak suretiyle bu geleneği daha iyi değerlendirmeyi önermesi Walter'e önemli geliyordu. Avrupa'da kökten bir değişim olmadan hiçbir düzelme umudu olmadığını ilk kez anlıyordu.

Ona verdiğim kitapları yuttu, beyin gücü beni şaşırtıyordu. Bernhard da ben de onun eksiksiz ve kusursuz paragraflar halinde biçimlendirilmiş o yavaş konuşma biçiminden etkilenmiştik. Zihni felsefeye çok yatkındı, Alman geleneklerine uygun bir şekilde terbiye edilmişti; Hegel onun ikinci kimliği gibiydi (ben asla Hegel'i

doğru dürüst okumamışımdır). Bu yüzden olsa gerek Marx ve Lukàcs ona oldukça kolay gelmişti. Walter'in hem hocası hem de öğrencisi olmuştum.

Entelektüel açıdan kısa zamanda benim önüme geçti Walter. Diyalektik materyalizmin inceliklerini kısa sürede benden çok daha iyi kavradı. Ama asla bu davayı güden bir devrimci olmadı ve olmayacaktı da. Hiç iflah olmayacak bir burjuvaydı o, Berlin'in eski çizgisinde yürüyen biriydi. Kökenini, yetiştiği ortamı reddettiğini ne kadar iddia etse de, o arka plan her zaman mevcuttu ve devrimci coşkuyu köreltiyordu bu. Aslında bir koleksiyoncu, bir erbap ve bir mistikti. Kendisini en soyut ve zihinsel biçimler dışında devrime adadığını hiç sanmıyorum. Devrimci coşku söz konusu olduğunda düpedüz gülünç bile olduğunu söyleyebilirim. Walter'in şüpheci doğası onu Marksist'i oynayanların en olmazı yapıyor, davaya bağlı biri rolü oynadığı zaman beni sinirlendiriyordu. Tümüyle yapmacıktı, yalandan ibaretti.

Birçok kez *piazza*'daki kafede buluştuk, her seferinde bana gitgide özelleşen sorular sorarak beni tanımaya çalıştı.

"Kusuruma bakmayın *Fraulein* ama bu konuda her şeyi bilmek istiyorum. Birisiyle ilk tanıştığımda bu hep böyle oluyor."

"İşiniz zor desenize," dedim.

"Yani aslında çok özel birisiyle tanıştığım zaman, gelecekte de dostluğumun süreceği biri olduğunda bu kadar soru sorarım."

Aptalca görünüyordu ama insanı zorlayan bir yanı da vardı. Normalde sağlam bir dünya görüşüne dayandırılmış karmaşık argümanlar sunabilen zeki adamları severim. Walter bu tür konularda yazılmış olan her şeyi, çoğunu da iki kere olmak üzere okumuştu. Yürüyen ve nefes alan bir ansiklopedi; insanı her türlü kitapta yazılan her şeyi bilmeye iten insanlık dışı arzunun bir karikatürüydü adeta.

Okumayı sevmediğimden değil, özellikle romanlar ve tarih üzerine yazılmış kitaplar benim hayatımın bir parçasıdır. O sıralar Tacitus'u okuyordum, bir de Suctonius'un İmparator Tiberius'un Capri'deki yaşantısına dair anlattığı harika, ama insanı dehşete düşüren hikâyeleri. Ne canavarmış adam! Katıksız bir fantezi düşkü-

nü, tam bir sefih. Tuhaf bir şekilde bana Brecht'i hatırlatıyordu.

Katedrale bakan yeşil tenteli kafede ve genellikle öğlen yemeklerinden sonra buluşuyorduk. Öğleden sonranın ilerleyen saatlerinde yandaki taş merdivenlere güneş vururdu; vazolardaki çiçekler basamakları karartsa da pek hoş bir aydınlık oluşurdu. *Piazza*'nın bir yanında uzun beyaz sütunlarla çevrili bir teras vardı, bir tabela buradan denize kadar inen ince bir ray hattını gösteriyordu. Yukarıda saat başlarında çalan eski bir çan kulesi görünüyor, saatin mavi çinili yüzü kulenin üzerinde bir monokl gibi duruyordu. Kulenin Bourbon üslubundaki tepesi daha önceki çağlarda buranın bir koloni olduğunun göstergesiydi. Capri'nin en sevdiğim yanı bu adanın hayatta kalma arzusunu hissettirmesiydi, birçok istilacı gelip geçmişti ama kendisi hâlâ ayaktaydı. Parlak yeşil denizde pırıldayan bir özgürlük kayası gibiydi. Zamandan bağımsızdı ve tarihin ona verebileceği her şeye denkti.

Piazza kalabalıktı: Yelekleri içinde gösterişle gezinen yaşlı beyefendiler, yüzleri köseleye dönmüş balıkçılar, çene çalarak gezinen ev kadınları, çocuklar ve dünyanın her yerinden gelen turistler. Etrafta bir gürültü patırtı, bir kargaşadır gidiyordu. Beyaz, sarı ve pembe duvarlar güneşte parlıyordu ve sandalyelerimizin arkasında, iplere dizilmiş kırmızı biberler asılı duruyordu tavanlarda. Uzaklardan burnumuza soğan, zeytinyağı ve sarmısak kokuları geliyordu; bunlar, İtalya'da süregiden takıntılı görevin, İtalya'nın tek dini olan yemek kültürünün yansımalarıydı.

Bir gün Walter bana doğru eğildi ve "Benimle mağaraya gelecek misin? Yarın?" diye sordu. Bunu bana *sotto voce* söylemişti, sanki bir haber veriyormuş gibi. Biraz tereddüt edip, kibarca konuyla ilgili bilgi edindikten sonra ertesi sabah onunla birlikte efsanevi mağaraya gitmeyi kabul ettim. İnsan böyle bir teklifi nasıl reddedebilirdi ki? Bernhard'ın önceden verilmiş bir sözü vardı zaten, ayrıca söz konusu gönül meseleleri olduğunda Walter'i kendisini potansiyel bir rakip olarak görmediğinden onunla bütün adayı gezip keşfetmemde bile sakınca görmüyordu. Bernhard "Dikkat et de denize düşmesin" diyerek beni gönderdi.

Ertesi sabah saat dokuzda *piazza*'da buluştuk ve yürüyerek Via

Croce boyunca ilerledik. Dar ve dik bir yoldu, bir yanında sık ağaçlar dikili bahçeler dizilmişti, yolun diğer yanı dimdik denize iniyordu. Walter buharlı tren gibi oflaya puflaya yürüyordu, alay ettim: "Formda değilsin! Şu göbeğe bak, kaç yaşındasın sen, altmış beş mi?" Benim onunla dalga geçmemi bir samimiyet işareti olarak aldı ve gözlerini kısıp sadece gülümsedi.

Tırmanışın sonunda bir yol ağzına geldik, buradan Tuaro tepelerini ve denizin nefis manzarasını seyredebiliyorduk; tepelerin denize düşen karanlık gölgeleri, hemen altımızdaki sulardan sivri kuleler gibi yükselen Faraglioni kayalarının oluşturduğu görüntü muhteşemdi. Uzaklarda, kayaların kızılında beyaz bir sikke gibi Sorrento parıldıyordu. Her şey dayanılamayacak kadar güzeldi.

Walter'i izleyerek ormana girdim, biraz ilerledikten sonra zeytin ağaçları arasından geçen dik bir yola girdik; ve birdenbire Matermania adında mağaranın geniş ağzında bulduk kendimizi. Mağara kireçtaşından bir yarın içine oyulmuştu, ağzının etrafı Cezayir menekşeleri ve sakız ağaçlarıyla çevriliydi. Yakınlarındaki zarif sahil çamlarından sızan reçine etrafı keskin bir kokuyla dolduruyordu. Beyaz kanatlı martılar havada melekler gibi uçuyorlardı.

Klostrofobik bir yapım var ne yazık ki, küçük mekânlardan nefret ederim; bu da bir mağaranın, ne kadar muhteşem olursa olsun, benim en korkunç kâbusum olduğu anlamına gelir. Hayatım boyunca rüyalarımda mağara görmüşümdür: Uzayıp giden ve hiç son bulmayan mağaralar, ışığa ulaşmayan labirentvari mağaralar.

Gölgelerin arasından Walter'in beni çağırdığını işittim.

"Affedersin Walter, bunu yapamayacağım. Benim böyle bir korkum var, beni mazur gör."

"Lütfen, Asja, gel!" Yalvarışında gelmemi gerektiren, bunun çok acil olduğunu hissettiren bir şeyler vardı.

"Bu beni öldürür, gerçekten" dedim.

Walter gülmeye başladı. "Sen nevrotiksin, herkesten beklerdim ama senden hayır. Kim derdi ki?"

"Bütün günü bana hakaret etmekle geçirebilirsin ama mağaraya girmem konusunda beni iknaya yetmez bu."

Walter taktik değiştirdi. "Aslında içerisi çok güzel. Ben daha

önce iki kere geldim, bu benim üçüncü ziyaretim," diyerek hâlâ beni ikna etmeyi umuyordu. Konuşurken uzanıp elimi tuttu ve beni içeri çekti, sonra son derece yumuşak bir şekilde, neredeyse hissettirmeden yavaş yavaş karanlık bir oyuk halini almaya başlayan mağaraya soktu. "Korkmana gerek yok." Bunu sahnede sufle verir gibi söylüyordu.

"Neden fısıldıyorsun?"

"Mağaralar ruhlarla doludur; ve bazıları oldukça tehlikelidir. Sonra mağaranın dibinde uyumakta olan Minotaur var, uyandırmamak en iyisi."

Birdenbire sırtımın ıslak, serin duvara yaslandığını fark ettim. Hiçbir şey göremiyordum ama Walter'in yakın olduğunu duyumsayabiliyordum. Sertleşmişti, kasıklarını bana dayamıştı, kafası da omuzumdaydı. Erotik olmaktan çok, tuhaf bir tecrübeydi benim için, ama hiçbir şekilde rahatsız olmadığımı da itiraf etmeliyim. Erkekler hep aynıdır, insan başka bir şey beklememeli.

Walter Benjamin ile romantik anlamda bir ilişki yaşamak aklımdan geçmeyen bir şeydi. Ona asla âşık olmadım, bir insanın âşığını hayal ettiği gibi hayal etmedim onu hiç. Ama ihtiyaçlarının beni yendiğini hissediyordum. Bir de onun ilgisi, hiç azalmayan, aman vermeyen ilgisi insanı etkiliyordu. Gözlerini bana diktiğinde onun ağına takılmış bir böcek gibi boyun eğmek zorunda kalıyordum. İşin aslı şu ki, kendimi asla ona tam anlamıyla vermedim. Hiçbir zaman kendimi kaptırmadım. Kelimenin gerçek anlamıyla sevgilisi asla olmadım.

Matermania'da yaşananlar onun deyimiyle bizim "ilk paylaşımımızdı" Tipikti. Bu dencyimden sonra yıllar boyunca aynı titreşimler ve gerçekleşemeyen bir beklentiler zinciri kurulmuş oldu.

Bana dayandı, dudakları benimkilere doğru yöneldi. Beni öpmesine izin verdim ve ona istekle karşılık vermesem de sessiz kaldım. Beni istila etmesine izin verdim.

Eliyle elimi kendisine doğru, karnıma dayanmış olan sertliğine çektiğini hissediyordum. Pantolonunu çoktan açmış aşağıya indirmişti. Elimde o sıcak et parçasını hissetmek, o kıvrılan sertliği duyumsamak hoşuma gitti. Sanırım birkaç saniyede geldi ve "Asja se-

ni seviyorum" dedi. Bunu duymak oldukça asap bozucu olmuştu.

Ona belki gerektiği gibi karşılık vermedim, ama içinde bulunduğum şartlar altında buna imkân yoktu. Bir ay boyunca "paylaşımlar" için birkaç kere buluştuk ama her seferinde mağarada yaşananların bir tekrarı oldu: Çarpık, gizli kapaklı ve bir olaydan söz edilemeyecek kadar silik. Sonrasında olanlardan asla bahsetmezdik, sanki ağza alınamayacak kadar korkunç bir şey yapıyorduk. Böyle bir şeyin devam etmesine neden izin verdiğimi hâlâ aklım almıyor.

Gerçek, Walter'in bir beden insanı olmadığıydı. O kadar miyoptu ki hiçbir şeye bizim baktığımız gibi bakamazdı. Her şey dille soyutlaşırdı anında, çerçevelenir ve aklının geniş duvarına asılırdı. Erosun sönmekte olan ateşi benim karşı koyuşlarımla sık sık yeniden canlandıysa da hayatın erotik yönleri bedenselliğin normal halinden oldukça uzaktı. Bu çoğu erkekte böyledir: Elde edemediklerini delice bir tutkuyla isterler. Eğer onlara istediklerini verirsen hor görmeye başlarlar. Eğer reddedersen yalvarmaktan seni delirtirler.

Yazın sonlarına doğru Bernhard ile ilişkimiz berbat bir hale gelmişti ve onu hepten terk etmeye hazırlanıyordum. Bir aptallık anında Walter'e "Tamam, benimle Riga'ya dönebilirsin. Kuzenimin evinde otururuz. Ahşap bir ev, damı da kiremit, yağmur yağdığında damlaların tıpırtısı duyuluyor. Orayı seveceksin" deyiverdim.

Walter'in yüzü bir an için kardı ve bana, hayatının bu evresinde artık mükemmelleştirmiş olduğu, kaşlarının melankolik bir düşüşü ile pekiştirdiği o hüzün dolu bakışlarını yöneltti. Adamın ruhu gözlerinden kaçıp gitmişti ve kendisi başka bir Walter Benjamin olmuştu. Yüzündeki ifade beni korkutuyordu.

"Sorun nedir? İstediğin şey bu değil mi?"

"Başka bir kadına âşığım. Adı Jula, Jula Cohn."

Bu itiraf beni şaşırtmıştı. "Peki karın Dora'ya ne oldu? Oğlunun hiç mi önemi yok?"

"İstemeden oldu."

"İstemeden, ha?" derken dilimin ucuna gelen ironik sözleri güçlükle bastırıyordum. Evli ve bir çocuk sahibi olması yeterince kötüydü, üstüne bir de metresi vardı. Ben ise sadece onun diğer met-

resi, haremindeki cariyelerden biriydim.

"Özür dilerim. Duygularını incittim mi? Seni kırdıysam affet."

"Kendini o kadar da kötü hissetmene gerek yok Walter, sana evlenme teklif etmeyecektim."

"Olay o değil, sadece..."

"Lütfen Walter, önemi yok. Hem de hiç. Hayat karmaşıktır, seni anlıyorum."

"Bence önem*li*." Bunu derken sıkılmış yumruğunu alnına götürdü, bu onun için alışılmışın dışında bir tepkiydi.

"Bana göre ise önemi yok, hepimiz hata yapıyoruz."

Bu banal, saçma lafları söylerken gülünç olduğumu hissediyordum. İnsan böyle durumlarda kendini hep böyle hisseder. Aşk söz konusu olduğunda muhteşem felsefi beyinlere sahip son derece akıllı insanlar bile birbiriyle moronlar gibi konuşurlar. Ertesi gün Riga'ya dönmek üzere Napoli, Roma, Floransa üzerinden yola çıktığımda Walter'in olayı böylece bırakmayacağını biliyordum. Ayrıca Jula Cohn hikâyesine de pek inanmıyordum. Bunun onun bağlanmamak için uydurduğu bir hikâye olduğuna emindim.

Jula Cohn bir heykeltıraştı, ya da en azından herkes öyle söylüyordu. (Berlin galerilerinde bir tek eserini bile görmedim.) Anladığım kadarıyla oldukça pasif bir kadındı, tıpkı bir bitki gibiydi. Brecht'in bana dediğine göre, Walter, en iyi denemesini, Goethe'nin *Gönül Yakınlıkları* üzerine yazdığı yazıyı bir Cohn krizi sonucunda üretmiş. Jula, Goethe'nin Ottilie'si gibiydi, asla insanlaşamayan erotik ideal. "Önemli yazılar" derdi Brecht, " her zaman acıya tepki vermenin bir ürünüdür." Bu doğru olabilirdi, ama olmayabilirdi de; gene de Walter'in bu yazıyı yazdığında acı çekmiş olduğu aşikârdı, çünkü her cümlede ıstırabının derinliği hissedilebiliyordu.

Benjamin yıllardır Dora'yı Jula'yla aldatıyordu. Jula'yla Walter savaş çıkmadan yıllar önce Berlin'de tanışmışlardı; Walter kadını takıntı halinde –ama yine de uzun aralıklarla– izlemişti yıllarca. 1917'de Dora ile evlendikten sonra bile Jula ile görüşmeye ve yazışmaya devam etmişti. Heidelberg'in savaş sonrası sanat camiasında herkes tanıyordu kadını. Bernhard ve arkadaşları da ondan

bir iki kere bahsetmişlerdi (kadını bir çanak yalayıcısı olarak, sanat çevrelerinin etrafında oluşan ve kıymeti kendinden menkul saçaklardan biri olarak görüyorlardı).

Saçaklar benim ilgimi hiç çekmemiştir. Kıyıdan kenardan sarkma hissi bana göre değil. Güç sahibi olmak ister bir komünist: Aç olanları besleyebilme, ihtiyacı olanlara barınak verebilme gücü. Sınıflar arası duvarları yıkabilecek kadar güçlü olmak ve sonradan bütün sınıfları toptan yok etmek... Bunları kenarda durarak yapamazsınız. Marjinalite yalnızca burjuva duyarlılığına hitap edecek bir şeydir. Burjuvazinin kendi beceriksizliğine kılıf bulmasına yarar. Saklanıp kendini güvende ve tatmin olmuş hissetmek için güzel bir yerdir.

Moskova'ya bu yüzden taşındım: Halkların devriminin merkezi olduğu için. Hakiki gücü yaşamak istiyordum, Bernhard da öyleydi. Orada tiyatro alanında tanınmak istiyordu, özellikle de Sovyet film endüstrisinin son zamanlarda gelişmeye başladığı Gosfilm'de. Moskova ufukta uçsuz bucaksız fırsatlarıyla önümüzde uzanıyordu. Proletaryanın gizli güçlerini ortaya çıkarmaya adanmış Proletarskaia Kultura adında bir kuruluş ile temasa geçtim hemen Moskova'da. (Walter bu davayla hiç ilgilenmedi, bu da onun bildiğinden şaşmayan burjuva hissiyatının bir göstergesiydi.)

Walter hayatımda aniden bir elektrik fırtınası gibi beliriveriyor, patlıyor, etrafa ışıklar saçıp havayı titretiyor, sonra da arkasında yankısını ve günlerce süren yağmuru bırakarak ufukta kayboluveriyordu. Riga'ya davetimi reddettiğinden birkaç ay sonra davetsiz olarak geldi ve bana geldiğini bile söylemeden ucuz bir otele yerleşti. Sokaklarda beni görür diye gezinip durmuş. *Stereoskop* başlıklı bir fragmanında şöyle yazmış:

> Riga'ya bir kadını görmek için gittim. Bu şehir, konuşulan dil, onun evi, her şey bana yabancıydı. Kimse geldiğimi bilmiyor, kimse beni tanımıyordu. Birkaç saat boyunca sokaklarda tek başıma gezindim. Sokakların bomboş olduğu saatlerdi. Her kapıdan bir alev püskürüyor, her köşe başı kıvılcımlar saçıyordu ve her bir tramvay itfaiye aracı gibi hızla üzerime doğru geliyordu. Nedense benim kadını, o beni görmeden önce görmem önemliydi. Yanan kibritler gibi yanan gözleriyle

beni yakabilirdi. O bana önce dokunacak olursa patlayacağımı biliyordum.

Bu haldeki bir adamla uğraşmak bir ıstıraptı. Aptal gibi evimde bir iki hafta kalmasına izin verdim. Daha da kötüsü, bir gece çok içtikten sonra onun beni baştan çıkarmasına izin verdim. "Hayatım, adalelerin kasılmış gibi görünüyor. Sana bir masaj yapmama izin ver" dedi. Ben daha neler olduğunu anlayamadan elini bacaklarımın arasında buldum. Olaylar zincirleme gelişti; gövdesi arkamdan üzerime dayandığında hareket edemez oldum ve karşı koyamadım. Yine de ertesi gün "Bunu bir daha yapmamalıyız. Seninle cinsel ilişkiye girmek istemiyorum. Benim sevgilim Bernhard," dedim. Ondan benim dostum olmasını istedim, "dostlar sevgiliden daha önemlidir," diye de ekledim. Bu onu kırdı ve Riga'dan acı içinde ayrıldı.

1926'nın kışında yine hiç haber vermeden Moskova'da bitiverdi. O sıralar bir sanatoryumda kalıyordum; sinirsel bir çöküntü geçirmiştim ve iyileşmeye çalışıyordum. Doktorlar tiyatroda profesyonel başarı hırsının üstüne bir de siyasi faaliyetlerimin sinirlerimi oldukça fazla hırpaladığında hemfikirdi. Her ne kadar dirayetli görünmeye çalışsam da yapı itibarıyla güçlü bir insan değildim. Her şeyden önce Bernhard'la ilişkimizde başından beri olumsuz bir şeyler vardı. Benimle oynuyordu, önce yaptığımı onaylıyor, sonra da hemen bunu iğneli sözlerle ve alaycı gülümsemelerle yıkıyordu. Sanırım Bernhard kendisinin, kadın oyuncuların önlerine koyduğu bütün çemberlerden uslu uslu atlamasına alışmıştı; ben buna tahammül edemiyor, "Sen benim yönetmenim değilsin" diye bağırıyordum. Umutsuz bir vakaydı durumumuz, Bernhard'ın kişiliği betondan yapılmıştı, değişmeyecekti.

O aralar Walter'i görmeyi hiç istemiyordum doğrusu; ama işte yine yatağımın yanında bitmiş, evhamlar içinde sigara üstüne sigara yakıyordu. O kara hüzünlü gözleriyle benden Bernhard'ı terk etmemi ve onun sevgilisi olmamı istiyordu. Ne saçma bir düşünce! Walter, geleceğini telgrafla bildirmiş ve zavallı Bernhard'ın onu Belorussian-Baltic istasyonunda karşılamasını istemişti. (Bernhard

bu isteği elbette kabul etti, Walter'i "yaşlı ve tatlı bir adamcağız" olarak görüyordu.) Doğruca benim odama geldiler –Bernhard şaşkındı, Walter kendini hüsrana uğratacak beklentilerle soluksuz kalmıştı. Bana fragmanlardan oluşan *Tek Yönlü Yol* başlıklı çılgın kitabını hediye etti. Kitabı bana ithaf etmişti: "Bu sokak, yazarı aracılığıyla bu eseri yaratan mühendisin adıyla Asja Lacis Sokağı olarak anılacaktır." Bernhard bu ithafı görünce Walter'e şaşkınlık içinde baktı. Tanrı'ya şükür kıskanç birisi değildi. Bana gizlice "Ona ümit vermemelisin Asja. Adamın senin için deli olduğu ortada," dedi. Ama ben zaten ona ümit vermiyor, peşimden de sürüklemiyordum.

Bu ziyaretinden ne ummuştu? Ne kazanacağını sanıyordu? Hasta yatağıma atlamasına izin verecek değildim elbet. Halk için yapacağı bir şey de yoktu; davaya siyasi bağlılık konusunda zaten tutarsız davranıyordu Walter. Mektuplarından Parti'ye katılmak üzereymiş gibi bir hava sezmiştim ama, şimdi devrimin merkezine gelince karşı koymaya başlamıştı. "Bolşevizm konusunda pek emin değilim" diyordu, "ama sosyalizmin ilkelerine inanıyorum. Uygulamada bu ideolojinin üretken olabileceğini sanmıyorum. Parti'ye katılmadan önce kendimle ilgili halletmem gereken çok şey var." Bu minval üzre, kararsızlık içinde konuşup duruyordu.

Moskova'da kalmak ve buradaki edebi dünyada ilerlemek niyetindeyse Parti'ye girmesinin şart olduğunu söyledim ona. Kısa sürede uygun kişilerle temasa geçilir, bu temasların sonucunda da ona uygun görevler verilirdi. Oyunlara yorum yazıları hazırlayabilir ya da *New Soviet Encyclopedia* için maddeler yazabilirdi. Doğru kültürel ürünler için yeterince para bulunuyordu. Sovyetler Almanya ile ilişkilerini geliştirmeyi istiyordu, bunun için de basında kendi yandaşı olan Alman vatandaşlarına ihtiyacı vardı. Berlin ve Frankfurt'ta birçok önemli gazetede yazan Walter Benjamin bu iş için biçilmiş kaftandı. "Kartlarını doğru oynarsan iyi bir çıkış yaparsın. seni Kremlin'de işe alırlar!" dedim.

Walter onaylarcasına başını salladı belli belirsiz. Başını hep böyle sallardı. Zannedersem onu Sovyet devletinin aleyhine çeviren Ernst Toller olayı oldu. Toller o günlerin en önemli ve etkin sos-

yalist oyun yazarı ve kısa ömürlü Bavyera Sovyet Cumhuriyeti'nin bir üyesiydi. Çevirdiği oyunlar Rusya'da muazzam kitlelerce seyrediliyordu. Şimdi başkente gelişi de büyük tezahürat uyandırmıştı: Her yere posterler asıldı; duvarlara, çitlere, tramvayların yanlarına ve tren istasyonlarına. Programa göre Kamevna Enstitüsü'nde bir konuşma yapacaktı; yüzlerce insan onu dinlemeye hazırlanıyordu. Ama konuşmasını yapmaya fırsat bulamadı; Paul Werner adında bir karşıtı atağa geçmiş, Toller'in eserlerinin devrim yandaşı değil, karşıtı olduğunu ileri sürmüştü. *Pravda* da hiç beklenmedik bir biçimde Werner'in tarafına geçti ve Toller konuşmasını yapmak için geldiğinde Enstitü'nün kapılarını kilitli bulmuştu.

"Toller'e bu şekilde ihanet etmek, onun kadar önemli birinin konuşma yapmasını engellemek utanç verici bir durum!" deyip duruyordu. Ona Rusya'da birçok karşıt fikrin dolaşımda olduğunu ve her an fikirlerin değişebildiğini izah etmeye çalıştım. Toller Parti'nin değerli bir üyesi olduğunu gösterebilirse, yıldızının yeniden yükselebileceğini anlattım.

"Parti'nin bir üyesi olması ya da olmaması kimin umurunda?" dedi yüksek sesle, yatağımın kenarında oturuyordu. Sanatoryumdaki bazı bakıcılar bizim bu konulardaki tuhaf konuşmalarımıza birkaç kere daha kulak misafiri olduklarından bizden çoktan şüphelenmeye başlamışlardı. "Kendimizi toparlamalıyız, imkânlarımız tek bir partiye elveriyor. Parti içinde düşünce ayrılıkları olabilir elbette. Zaten olmalı da. Ama eğer kendi aramızda çok fazla ayrılık gösterecek olursak muhalif güçler bizi yok eder," dedim.

Bernhard, Walter'in arkasında oturmuş, gözlerini devirip duruyordu. Yapabileceği her şeyi yapmıştı. Hatta Walter'i sonradan kendisinden Goethe üzerine bir deneme yazmasını isteyen *New Soviet Encyclopedia*'nın yayıncısıyla bile tanıştırmıştı. Biraz olsun minnet duymasını bekliyordu ama Walter'in aklı başka yerdeydi; bendeydi.

Onu hâlâ yanımda öyle otururken, ölmekte olan bir adamın karanlıktan korkan gözleriyle bakıp iç çekerken görür gibiyim. Her akşamüstü odama kolları çiçeklerle, tatlılar, şekerlemeler, taze krema ve ballı keklerle dolu gelirdi. Geleceğimizle ilgili kurduğu uçuk

hayallerinden bahseder, "Capri'ye Matermania mağarasına dönmeliyiz," derdi. Bir iki kere Bernhard yokken üzerime atladı; ama ben sükunetimi muhafaza edip sadece saçlarını okşadım ve daha fazlasına izin vermedim. Bir başka sefer ağlamaya başladığında oldukça ürktüm; aşkı karşılıksız kalırsa öleceğini, hatta belki de bunu yatağımın hemen yanı başında yapacağını söyledi.

"Beni seviyor musun Asja? Lütfen bana doğruyu söyle."

"Evet. Ama seni bir arkadaş olarak daha çok seviyorum."

"Neden daha fazla seviyorsun?"

"Yani seni bir sevgiliden çok bir arkadaş olarak seviyorum..."

Bu sözler de hıçkırıklara ve itirazlara yol açtı. Her konuda öylesine çocuksu davranıyordu ki...

Çaresizlik içinde, "Bak, seni Berlin'de görmeye geleceğim. Bu olayı çözmeliyiz," dedim. Ama Bernhard'ın önünde kendine hâkim olması gerektiğini açıkladım; Bernhard'ın yerinde bir başkası olsa onu çoktan öldürmüş olabilirdi. Ayrıca ona şu anki sağlık durumumun da hiç iyi olmadığını belirttim.

"Beni Berlin'de ziyaret edecek misin?" Bunu sorarken gözleri masumca açılmıştı.

"Evet, söz veriyorum."

"Bernhard olmadan?"

"Tek başıma geleceğim."

Biliyordum ki eğer bu tür sözler vermezsem sonsuza dek Moskova'da kalacak ve bir süre sonra yeniden beni baştan çıkarma umutları beslemeye başlayacaktı. Bernhard'ın da sabrını zorladığını görebiliyordum. Bir gece benim odamdayken Walter'e Rusya'yı bir an önce terk etmesi için ısrar etti. "Burada kaleminle geçinemeyeceksin Walter."

Walter beni şaşırtarak, "Çok haklısın, eve döneceğim," diye cevap verdi. Bernhard'ın eline uzandı, Bernhard uzanan ele yapıştı. "Bana dürüst davrandığın için sağol Bernhard."

Bernhard Walter'e yazıları konusunda da dürüst davranıyordu, hatta bazen bu dürüstlüğü biraz fazla kaçırdığını bile söyleyebilirim. Bir akşamüstü Benjamin'e *Tek Yönlü Yol* hakkındaki eleştirilerini aktardı: "İyi bir yazar her zaman güzel, derin ve hatırda kala-

cak satırlar yazmaz. Tolstoy ya da Gogol'de muhteşem cümlelerle vasat olanların oranı yaklaşık bire otuzdur. Ama senin düzyazında her cümle yoğun ve hafızada kalıcı oluyor. Sonuçta hatırlanacak çok fazla şey var, ama insanı yönlendirecek bir dürtü yok" dedi.

Bu eleştiri üzerine Walter önce biraz bozulmuş gibi göründü ama sonra "Haklısın, sanırım asla kitlelerin okuduğu bir yazar olamayacağım," dedi.

"Üslubunu değiştirmediğin sürece korkarım buna imkân yok."

"Bunu yapamam. Bu doğruluktan kopmak olur, öyle değil mi?"

Bu belki de Moskova ziyaretinin dönüm noktasıydı. Ertesi gün yola çıkmak üzere hazırlıklara başladı.

O günü izleyen hafta boyunca daha iyiydim; Walter'i istasyona geçirebilecek kadar toparlamıştım. Şubat başlarıydı ama buzlar çözülmeye yüz tutmuştu; Tverskia'nın, o geniş ırmağın iki yanını kaplamış olan karlar erimeye başlamıştı, çamur gölcüklerinin ve soğuktan buhar yayan gübre öbeklerinin üzerinden atlayarak yürümek zorunda kalıyorduk. Yürürken Walter elimi sıkıca tutuyor ve hiçbir şey söylemiyordu. İki kez durup gözlerimin içine derin derin bakarak iç çekti.

Trene binerken dönüp bana acıklı bir bakış attı.

"Walter, gerçekten iyi olacağından eminsin değil mi?" diye sordum.

"Senin aşkın için her şeyi verebilirdim."

"Biliyorum, biliyorum."

"Hiç ümit var mı?"

"Her zaman ümit vardır. Hayat ümitsiz neye benzer ki? Ama bu konuyu fazla düşünmemelisin."

Walter dudaklarını ısırıyordu. Sonra konuşmaya başladı. Ağzının oynadığını görebiliyordum ama kelimeler dökülmüyordu.

Çok şükür kalkış düdüğü çaldı ve tren inleye inleye hareket etti.

"Gidip yerleşmelisin."

"Senden başka hiçbir şeyi düşünemiyorum."

"Lütfen, düşünecek daha iyi konular da var. Mesela Goethe."

"Sen daha önemlisin."

Bir erkek seni, senin onu sevdiğinden daha fazla sevdiği zaman öyle saçma ve kalp kırıcı bir durum yaşanıyor ki. Tren istasyondan çıkarken ona el sallamaya çalıştım ama camdan dışarıya bakmıyordu. Yüzünü ellerinin arasına gömmüştü, omuzları öne doğru çıkmıştı. Belki de ışık yanılgısıydı, ama saçları karın ayazda göründüğü kadar beyazdı ve kafasının etrafında uçuşan hayaletlere benzeyen bir perde oluşturuyordu. Herhalde ağlıyordu. Ne kadar can sıkıcı bir durum diye düşündüm. Ne kadar can sıkıcı.

Déjà vu etkisi sık sık tarif edilmiştir. Ben gene de bu terimin uygun bir seçim mi olduğuna, yoksa akustik diyarından daha güçlü bir metaforun alınmasının mı gerektiğine karar veremiyorum. Burada bir çağrının uyandırdığı yankı ile bize ulaşan olaylardan, geçmiş hayatımızın karanlıklarında bir yerlerde duymuş olduğumuz bir sesten bahsedecek olursak daha doğru bir benzetme yapmış oluruz. Bu tercihimiz doğruysa, onların bilincimize şoklar halinde girişi, ben bunu daha önce yaşamıştım sanısının anlık uyanışı, bize akustik bir yoldan, bir ses olarak çarpar. Bir sözcük, bir ses ya da hışırtı bizi geçmiş zamanın serin mezarına götürmeyi başaracak inanılmaz bir sihirli güce sahiptir. Bu mezarın çukurundan şimdiki zaman bize bir yankı olarak dönmektedir.

Walter Benjamin

IX
Lisa Fittko

Hans da erkek kardeşim de hâlâ Kazablanka'ya giden bir gemide yer bulmaya çalışıyorlardı. Kardeşim, karısı Eva'yla küçük kızları Titi'yi bana emanet etmişti. Yaptığımız plana göre, İspanyol sınırına doğru yol alıp oradan İspanya'ya kaçacaktık. Deniz kıyısını takip eden rota açık seçik görünüyordu, kolay olacaktı bu iş. İspanya'dan da Portekiz'e geçiş yapılabilirdi, oradan da Fas gibi, savaşın bitmesini beklemeye müsait bir yere sığınacaktık. Portekiz'in tarafsız kalacağı kesindi ve orada yaşam standardları oldukça iyiydi. Hepimiz, ne kadar sürerse sürsün, Nazi savaşı bittiğinde bir araya geleceğimizi umuyorduk.

Eva ve Titi kısa bir süre için Montpellier'de bazı tanıdıklarının yanında kaldıktan sonra yola çıkacaklar ve benim bindiğim trene

bineceklerdi; böylece birlikte İspanyol sınırına doğru yolumuza devam edecektik. Onlara kesin varış saatini bildirmiştim ama bu tür buluşmalar söz konusu olduğunda oldukça tedirginleşiyorum, çünkü beklenmedik gelişmeler olabiliyordu.

Tren istasyona girdi ve korktuğum gibi Eva ve Titi ortalarda yoktu. Biletçi "Herkes trene binsin!" diye bağırdı, düdük keskin keskin öttü. Doğruca biletçinin yanına koştum ve akrabalarımı beklediğimi söyledim. Bana "Üzgünüm Madame," diye yanıt verdi. Eğer vagonun merdivenlerinden sarkarsam hareket etmeyeceklerini biliyordum, ben de böyle yaptım.

"Lütfen Madame, içeri giriniz! Saatinde kalkmamız gerekiyor!"

Sanki duymuyormuş gibi sallanmaya devam ettim. On dakika kadar uzun gelen bir dakikadan sonra kulağıma Titi'nin "Lili Hala, Lili Hala!" diye bağıran sesi geldi ve arkasından koşarak ona ayak uydurmaya çalışan Eva da göründü. Kendi kompartımanımda onlara yer tutmuştum, tabii bu diğer yolcuların hiç hoşuna gitmemişti. Yüzüne ölü gibi bembeyaz bir makyaj yapmış olan uyuz bir yaşlı kadın "Yer tutamazsınız, Fransa'da bu yasak!" dedi. Ben sesimi birkaç perde yükselterek kararlı bir şekilde, "Yasak değil" diye diretmiştim. Biletçi bile benimle dalaşmadı ve "Bir sormak lazım" dedi. Yerlerimize oturur oturmaz Titi "Lili Hala bir parça kek ya da çikolata var mı? Annem sende olacağını söylemişti," diye haykırdı.

"Üzgünüm Titi, istediğin türde hiçbir şey yok."

Annesi bunun üzerine "Al, Titi bir parça ekmek ye," diyerek çantasından küçük bir somun çıkarıp bir parçasını kızına verdi. "*Du pain*" diye de belirtti.

Çocuk ekmeğe saldırarak "Almanca'da biz buna *Brot* diyoruz. Peki sen *Brot* mu yoksa *du pain* mi diyorsun Lili Hala?" diye sordu. Annesi de ben de bu laf üzerine donduk kaldık. Alman olduğumuz anlaşılırsa olacakları düşünmek bile korkunçtu.

"Seni uzun zamandır görmedim," diye yüksek sesle konuşarak onu kucağıma aldım. "Sen ne de güzel şeysin böyle!" Sarı buklelerini okşayarak dikkatini dağıtmaya çalıştım.

Eva, çenesi titreyerek oturuyordu. Çok şükür çoğunluğun asker olduğu kompartımandaki hiç kimse, çocuğun ne dediğini duyma-

mıştı. Yetişkinler çoğunlukla çocukların ne söylediğine dikkat etmezler, çocuk gevezeliği büyüklere fon müziği gibi gelir. Annesi ya da babası değilseniz, çocuğun konuşmaları insana sıkıcı bir vızıltı, bazen de şirin bir gürültü gibi gelir, ona bir anlam vermeye kalkmazsınız.

Port Vendres, İspanya sınırının sağında kalan bir sahil kasabasıydı, kaçmakta olan göçmenlerin son durağıydı aynı zamanda da. Akşamüstünün ilerleyen saatlerinde vardık buraya. Trenden inerken gözlerim yaşlarla doldu, buranın bu kadar güzel olduğunu unutmuştum. Yakınlardaki mavi tepeler, şimdi samanlarla kaplanmış yolların yanındaki bayırlar ve parlak firuze bir önlük gibi Akdeniz'i giymiş olan yamaçtaki kasaba... Akşamın ilk saatlerinde gökyüzü portakal rengine bürünmüştü ve pamuk gibi bulutlar harika şekiller çiziyor, sedir ağaçlarının dallarıyla oynaşıyorlardı. Üst üste duran küçük evler pembe, beyaz ve mavisiyle, denize koşan çocukları andırıyorlardı. Havaya gergin bir sessizlik hâkimdi, bu Toulouse'un ya da Marsilya'nın çılgın temposu ve telaşından çok farklıydı.

Doğa her zaman bizimle, diye düşündüm. O vahşi ve yeniden üreten varlık... Bizi yücelere yükseltir ya da aşağı atıp paramparça eder ama bunu da hep yeniden yaratabilmek için yapar. Öylesine taze, öyle engin derinlikleri olan, olabildiğine sakin, ama aynı zamanda yabani olan doğa; insanlığın bütün o sefaletinden, hırs ve eleminden bihaber. Hiç kimse doğanın karşısında uzun süre üzgün kalamaz, korkamaz. Almanlar bana ne yaparlar? diye düşündüm. Beni öldürebilir ya da işkence bile ederler ama yaptıkları hiçbir şey kalıcı olamaz. Kısa süre içinde toprakla, kayalar ve tepelerle, dağlar ve nehirlerle bütünleşirdim. Benim asıl krallığım Doğa'ydı ve beni oradan asla koparamazlardı.

Hans bana Jean-Luc Ferrier diye birini bulmamı söylemişti. Bu kişi sınırı geçme konusunda oldukça tecrübe sahibiymiş. Biz de Eva'nın bulduğu daireye yerleşir yerleşmez onu görmeye gittik.

Adam babacan birisiydi ve bize sıcak çikolata ikram etti. "Düzinelerce mülteci şu anda Port Vendres'te saklanıyor," derken beyaz kaşları oynuyordu. Fransız kasabalarındaki birçok adam gibi o

da oldukça yaşlıydı. Genç olanlar ya savaşıyorlar ya da direniş güçlerinin toplanmaya başladığı dağlarda saklanıyorlardı.

Küf ve nem içindeki bodrumlarda, tavan aralarında aileler gizleniyor, daha cesur olanları dikkatleri çekmemek için kafalarını önlerine eğerek sokaklarda geziniyorlardı. Port Vendres'lilerin çoğu, kaçmakta olan ve İspanya'ya geçmek için uygun anı kollayan bu mültecilere karşı anlayışlı davranıyordu.

Mülteciler aylardır Cerbere yoluyla İspanya'ya geçiyorlardı; sahil yolundan beş altı saat süren yürüyüşün ardından tamı tamına bir gün yürüyerek bunu başarabiliyorlardı. Sınırı bekleyen askerler geçen haftaya kadar bu konuda esnek bir tutum sergilemişlerdi. "German Kundt Commission"dan (Fransa'nın istila edilmemiş bölgelerinde çalışmakta olan bir Gestapo birimi) kendilerine bütün mülteci akımının durdurulması emri gelince, içlerinde hemen karanlık toprakların beslediği zehirli çiçekler gibi Nazi taraftarları türeyivermişti. Belki de bu, Fransa'nın tümünün işgal edileceği beklentisinden kaynaklanan bir durumdu. Birdenbire bütün askerler inanılmaz bir şevkle bu konuyla uğraşmaya başladı. Trenler dolusu mülteci daha şimdiden kuzeye doğru yol almaya başlamıştı ve "yurda dönüş" yapıyorlardı. Bu da doğruca Alman toplama kamplarına gidecekleri anlamına geliyordu.

Banyuls-Sul-Mer sınırda bulunan bir başka kasabaydı, biraz daha batıya doğru olan bu kasabanın belediye başkanı, heybetli görünüşlü bir beyefendi olan Mösyö Azéma'ydı. Mösyö Ferrier'in söylediğine göre koyu bir sosyalistti Azéma, bu da Nazilerden kaçan herkese yardım etmeye hazır olduğu anlamına geliyordu. Yerleştikten bir iki gün sonra onu ziyaret ettim, Ferrier'in hâlâ kullanılabilir halde olduğunu söylediği gizli geçitle ilgili daha fazla bilgi edinmek istiyordum. Bu geçide İspanyol İç Savaşı'nın Cumhuriyetçi kahramanı General Lister'in onuruna *la route Lister* adı verilmişti. Lister bu geçidi İspanya'dan adam kurtarmak için kullanmıştı.

Azéma taştan bir evde yaşıyordu. Aslında buna ev demek pek doğru olmaz, çünkü daha çok bir kulübeye benziyordu. Ev dikenlerle kaplı, dik bir yolun ucundaydı. Kapısını çaldım. Kapıyı açtı ve bana gözlerini güneşten kısarak baktı.

"Siz Mösyö Azéma mısınız?"

"Size nasıl yardımcı olabilirim?"

"Beni Mösyö Ferrier gönderdi. Ben bir Alman sosyalistim ve İspanya'ya ulaşmalıyım."

"Ah, Mösyö Ferrier, harikulade bir insan!" derken gözlerini sevimsiz bir şekilde devirdi. "İçeri gelin, Madame."

Kaderimi bu insanın ellerine teslim etmek beni oldukça huzursuz ediyordu. Bu zamanlarda insan kimin dost kimin düşman olduğunu nasıl bilebilirdi ki? Ama öyle bir nokta geliyor ki mecburen karşındakine güveniyordun, ayrıca adamın sesinde bana güven veren bir şeyler de vardı.

Mutfak masasında oturduk ve benim anlattıklarımı dikkatle dinledi. Yüzünde oldukça açık ve yumuşak bir ifade vardı. İlk intibamın yanlış olduğunu anladım. Ondan korkmam için hiçbir neden yoktu.

"Size yardım edeceğim, ama siz de bana yardımcı olmalısınız. Sizin durumunuzda öyle çok insan var ki, kaçmak için çırpınıyorlar." Parmaklarıyla masaya vurmaya başladı. "Gözlerinizden güçlü bir kadın olduğunuzu anlayabiliyorum, tecrübelisiniz. Maalesef *la route Liste* zor bir geçit, çok tehlikeli. Buna rağmen kısa süre sonra Fransa'dan çıkış yapılabilecek tek geçit haline gelebilir."

Azéma'ya yardımcı olmak için elimden geleni yapacağımı söyledim. O da bana bu geçidi ayrıntılı bir şekilde anlatmaya girişti. Bana sarı bir kâğıt parçasına harita çizerek açıklamalarda bulundu. "Yalnız başınıza gitmelisiniz. Yolu ezberleyin ki diğerlerine de sonradan öğretebilesiniz. Önümüzdeki ay ya da hafta burada olmayabilirim. İzleniyorum ve insanları bizzat İspanya'ya kaçırmam tehlikeli."

"Elimden geleni yapacağım" dedim. Bunu derken elimden gelenin ne kadar az olduğunun farkındaydım.

Yaşlı belediye başkanı beni alnımdan öptü, dudaklarının etrafındaki sert ve kahverengi deri kurutulmuş eriği andırıyordu. "Sevgili Madame, sizi Tanrı gönderdi," dedi, gözleri yaşarmıştı. "Size minnettarım, bakın utandım."

Başka ne diyebilirdim ki? Böyle durumlarda insan hayır ben ya-

pamam diyemiyor. İspanya'ya kaçmadan önce belirli bir süre daha Banyuls ya da Port Vendres'te kalmaya karar verdim. *La route Lister* mümkün olduğu kadar uzun bir süre kaçış yolu olarak kullanılmalıydı. Eva ve Titi'nin bu dağları aşan ilk kişiler olmasını sağlayacaktım: Sınırdaki askerlerin, durumun farkına ne kadar zamanda varacağını tayin etmek güçtü ve kardeşimin ailesinin bir an önce sınırı geçmesini ve sağ salim Portekiz'e varmasını istiyordum.

Azéma bana büyük bir torba verdi. İçinde sebze ve teneke kutularda süt vardı. "Bu sütü çocuğa vermelisiniz. Bu şarap da sizin için. Şarap sever misiniz?"

Şarap ve diğer yiyecekler beni memnun etmişti ama ağır torbayı Port Vendres'e kadar taşımak yolculuğumu daha da zorlaştırdı. Yine de yamacın yüzeyi boyunca yaptığım zikzaklı yolculuğun tadını çıkarmadığımı söylersem yalan olur. Sabah Banylus'a gelirken manzaraya dikkat etmemiştim; kafam Azéma ile meşguldü. Şimdiyse belediye başkanıyla yaptığım görüşme iyi geçtiği için sakindim ve etrafıma daha sükunetle bakabiliyordum.

Uzaktan denizin pırıltıları görünüyordu, yosun öbekleri, bodur meşeler ve sedirler yanda yükselen dağların eteklerinde asılı duruyorlardı. Diğer yanda vadilere doğru yayılan üzüm bağları vardı, bereketli ve buğulu bağların içinde çalışan ufak tefek kadınlar görünmüyorlardı, yaşını başını almış ve güneşten kurumuşlardı. Bu kadınlar Akdeniz'in bilgeleşmiş siyah şapkalı dullarından oluşan koca bir ordunun küçük bir kesitiydi. Gökyüzü denizden daha mavi ve derindi. Sabah güneşinin altında uzunca süre durup bir martının bir bulutun ucuna asılı kalışını seyrettim. Bu görüntünün bende nasıl duygular uyandırdığını ifade etmeye yetecek kelime yok, beni anlamak için orada bulunmanız gerekirdi.

Bir iki gün kadar sonra, Port Vendres'teki odamda istirahat ederken kapı çalındı. Neredeyse duyulamayacak, uzakta bir kepengin çarpışı sanılacak kadar zayıf bir vuruştu bu. En sonunda birinin kapımı çalmakta olduğunu anladım. İnsanlar bu kadar belirsiz olduklarında neden sinirime dokunuyor bilemiyorum, ama sinirleniyorum işte. Gereğinden yüksek bir sesle, "Kim var orada?" diye sordum.

Cevap gelmedi.

Şaşkın ve biraz da ürkmüş halde kapıyı açtım. Karşımda orta yaşlı, göbekli bir adam vardı. Yünlü kumaştan takım elbisesi buruşmuştu ve kalın camlı gözlükleri vardı.

"Sizi rahatsız ettiğim için kusura bakmayın Frau Fittko," diye beni selamladı, kelimeleri zorlukla bir araya getirerek konuşuyordu. Konuşurken habire bir taraftan diğerine kaykılıyordu. "Umarım uygunsuz bir anda gelmemişimdir." Adamın gür ve koyu bir bıyığı vardı, konuştukça tuhaf bir şekilde inip kalkıyordu bu bıyık. Keskin bir kurumuş ter ve tütün kokusu yükseliyordu üstünden.

Karşımdaki adamın Walter Benjamin olduğunu anlamam en az birkaç dakikamı almıştı. Onu son gördüğümden bu yana adamcağız on yıl daha yaşlanmış görünüyordu. Parlak cilalı siyah deri ayakkabıları, modası geçmiş ve zamanla yağ ve kirden parlamış, onu boğacakmış gibi boğazını sıkan kravatı ve tıpkı pantolon paçaları gibi yıpranıp eskimiş ceket kolları dikkatimi çekti.

Konuşurken bana bakmıyordu, benim ardımdaki bir noktaya odaklanmış gibiydi gözleri. "Kısa süre önce eşiniz Hans Fittko ile karşılaştım, kendisi sizinle burada temasa geçebileceğimi söyledi. Emrivaki olduysa kusura bakmayın, ama sınırı geçmemi sağlayarak beni İspanya'ya ulaştırabileceğinizi söyledi. Ben kendim de giderdim ama bölgeyi tanımıyorum."

Benim her şeyin üstesinden geleceğimi düşünmek tam Hans'a göreydi. Haklıydı da, birçok şeyi gayet iyi yapıyordum, yine de bu durumun biraz emrivaki olduğu bir gerçekti.

"Lütfen, Dr. Benjamin, içeri girin."

Kafasını hayır anlamında salladı, odaya girmek konusunda çekimserdi (muhtemelen bir kadın olduğum ve yalnız olduğum için), bu yüzden onunla birlikte kasabanın içine yürümeyi kabul ettim. Deniz manzaralı, açık havada oturabileceğimiz minik bir kafe bulduk ve kimsenin konuşmamıza kulak misafiri olmamasına özen gösterdik. Karşılıklı oturduğumuz halde göz göze gelmemeye çalışıyordu. Tuhaf bir durumdu ama karşımda eski Berlin çizgisine mensup birisinin durmakta olduğunu anladım. Yapmacık hareketlerden oldum olası hoşlanmamışımdır ama onun davranışları yap-

macık değil, yalnızca resmiydi. Bana, her gördüğünü şapkasıyla selamlayan büyükbabamı hatırlatıyordu.

Dr. Benjamin'i partilerde görmüşlüğüm vardı. Paris'teki arkadaş grubumuz ve çevremiz oldukça küçüktü. Dr. Benjamin mülteciler topluluğu içinde entelektüel biri olarak biliniyordu. Arada sırada Hans ondan "Bibliothéque Nationale'de oturan ve hiçbir şey üretmeyen adam" diye bahsederdi.

Herr Benjamin, (veya ona taktığım adıyla Yaşlı Benjamin) Hans'ın sandığı kadar kısır değildi. Yanında daima taşıdığı eski bir deri evrak çantasının içinde büyük bir başyapıt bulunduruyordu. "Bildiğim her şey bu sayfalarda ve bu tek kopya" diyerek eserinin elyazmasını göstermişti bana.

"Size bir oda dolusu keşiş lazım" dedim. Bana tuhaf tuhaf baktı.

"Kitabın çoğaltılması için," diye ekledim.

"Anladım, kâtiplerden bahsediyorsunuz." Bunu söylerken yüzünde bir tebessüm belirdi. Neşeli bir insan değilse de arada hafif gürültülü kıkırdamaları, bunların ardından sanki yapılan şakayı ciğerlerine çekermiş gibi tuhaf bir nefes alış tarzı vardı. Hayatında gülünecek pek fazla şey olmadığını tahmin ediyordum. Kısa süre önce Marsilya'da denize atılmış ve tesadüfen geçmekte olan bir kayık onu ve eserini sularda yok olmaktan kurtarmıştı.

"Bir sigara alır mıydınız?" diye sordu

"Hayır, teşekkür ederim."

Kendisi bir tane alıp, onu özenle dudaklarının arasına yerleştirdi, sonra da kibritin alevi denizden gelen keskin rüzgârın etkisiyle sönmesin diye ellerini birleştirdi. Uzun bir nefes aldıktan sonra "Önce Madrid'e gideceğim, sonra belki Küba'ya geçişimin garantilenebileceği Tangiers'e uğrayacağım. Savaştan sonra New York'ta yaşamayı düşünüyorum."

"New York çok güzel bir şehirmiş," dedim.

"Ben de öyle olduğunu duydum. Orada dostlarım var." Bunu söylerken gözleri buğulandı. "Aslına bakarsanız New York'ta birçok kişiyi oldukça iyi tanıyorum."

Sesindeki özlem ve sitemli tondan ve her cümlenin sonunda se-

sinin iyice alçalmasından Benjamin'in bir an bile olsun Küba'ya da New York'a ulaşabileceğine inanmadığını anlıyordum. Bahsettiği dostlarından bile şüphe ediyor gibiydi. Bu inancı dışavuruyordu, sözleri ipin ucuna bağlı bir balon gibiydi, rüzgârda rengarenk ve oynaktı. Ama sadece bir balondu işte. Anlamı irdelendiğinde patlayıp yok olabilecek bir balon.

Yaşlı Benjamin, Marsilya'da Henny Gurland adında orta yaşlı bir kadınla ahbap olmuştu. Kadınla ergenlik çağındaki oğlu José de Fransa'dan çıkmak için çırpınıyorlardı; onlara da Marsilya'da çıkış vizesi verilmemişti. Kocası Herr Gurland "ülkesine geri gönderilmek" üzere tutulduğu Tours dolaylarındaki askeri hapishaneden kaçarken öldürülmüştü. Yaşlı Benjamin, Gurland'ların da bizimle birlikte Pirene dağlarını aşmalarını istiyordu.

"Bizi İspanya'ya götürecek misiniz Frau Fittko? Böyle bir beklenti içerisine girmem yanlış olmaz değil mi?" diye sordu.

"Eğer başarabilirsem elbette" dedim.

"Ben bundan eminim, bu konuda size güvenim sonsuz."

Ona şu ana kadar kaçış yolunu kendimin de denemediğini izah ettim. Elimde Azéma'nın bana vermiş olduğu krokiden başka izleyecek hiçbir şey yoktu; krokiyi de hafızasında kaldığı kadarıyla çizmişti. Bir güzergâh üzerindeki nirengi noktalarının belirlenmesi önemliydi. Birtakım işaretler ve ayrım noktaları vardı ki insanın bunları atlamaması gerekiyordu: Sol yanımızda bir dağ kulübesi, sağımızda üzerinde yedi tane çam ağacı olan bir düzlüğü atlamamalıydık; tepeye doğru bir noktada önümüze çıkacak olan bir üzüm bağını doğru eksende geçersek dosdoğru ulaşmak istediğimiz yere varacaktık. Bunların haricinde bir yanı uçurum, bazı noktalarda iyice daralan kağşaklı yollar vardı, bu yollar geçişi çok daha tehlikeli hale getiriyorlardı. Azéma'nın da dediği gibi, bu hiç de kolay bir tırmanış değildi.

"Bu geçiş risksiz değil" diye olayı oldukça basite indirgeyerek anlattım. Onu korkutmanın bir anlamı yoktu. "Sizin sağlık durumunuzun da pek parlak olmadığı ortada." Bana sağlığı ile ilgili bilmek istediğimden çok daha fazla bilgi vermişti, hiç de iç açıcı şeyler değildi. Kalbi ve ciğerleri zayıftı, tahammül gücüne de güvenemiyor-

du. Şimdi bile elleri yaşlı bir adamınkiler gibi titriyordu.

"Korkarım asıl risk, yerimde kalmam olacaktır. Başka bir seçenek yok" dedi.

Aklı başında olan kimse onunla tartışmazdı. Şimdi kafamda beliren asıl sorunlar Azéma'nın haritasının ne kadar doğru olduğu ve Yaşlı Benjamin'in bu geçişi yaparken hayatta kalıp kalamayacağıydı.

Planladığımız gibi ertesi sabah buluştuk. Önce belediye başkanı Azéma ile konuşmak istiyorduk, ondan bize yolu yeniden tarif etmesini isteyecektik; böylece iki kişinin hafızasına güvenecektik. Eva'ya bir hafta kadar sabretmesini, onu ve Titi'yi ikinci seferde, yoldan emin olduktan sonra İspanya'ya geçireceğimi söyledim.

Banyuls-sur Mer'e gitmek üzere yola çıkar çıkmaz tehlike çanları çalmaya başladı. Yaşlı Benjamin sendeliyor, nefes nefese kalıyordu; karşı koymama rağmen o ağır evrak çantasını taşıma konusunda inat etmişti. "Korkarım otelin sahibine pek güvenmiyorum, son zamanlarda pek çok şeye tanık oldum," diye açıkladı.

Bu olayları anlatması için ona baskı yapmadım. Benjamin ve eserinin elyazımı nüshasının ayrılmaz bir bütün olduklarını anlamıştım.

Belediye Başkanı'nın evine ulaştığımızda Benjamin kelimenin tam anlamıyla beti benzi atmış bir haldeydi. Yanaklarındaki kan çekilmiş, bembeyaz olmuştu. Ciğerlerine havayı, kıtlıktan çıkmış bir insanın yemek yediği gibi çekiyordu. Dudakları soluk bir morluktaydı.

"İyi misiniz? Banyuls'ta Azéma'nın da yardımıyla bir doktor bulabilirim."

Elini kaldırarak gerekmediğini belirtti, "Gayet iyiyim, teşekkürler. Sadece biraz soluğum sıklaştı, o kadar. Uzun mesafeler yürümeye pek alışkın değilim de" diye beni yatıştırmaya çalıştı.

Onu neden dinleyip üstüne gitmediğimi bilmiyorum. Son derece kötü durumdaydı ama her şeyin üzerine örttüğü demir nezaket perdesini delmeye imkân yoktu. Bunu denemek yakışıksız kaçardı.

Belediye Başkanı bizi şevkle karşıladı, dolabından bir cam sürahi dolusu şarap çıkarttı ve ikram etti. Terasında oturup keskin lezzetli şaraptan içtik. Yolu tarif ederken de dikkatle dinledik. Uzakta leylak rengine çalan Pireneler'e işaret etti.

"Şu dağlar, zirveye yakın olanlar korkunç görünüyorlar," dedim.

Azéma bizi rahatlatacak şeyler söylemiyordu. "Bu dağlar çok dik ama İspanya'ya oradan ulaşılıyor." Sonra da beni rahatlatmak istercesine, "Dik olmaları iyi bir şey aslında" dedi. "Sizi ve arkadaşlarınızı korurlar."

Yaşlı Benjamin, "Hiç *Don Quixote*'u okudunuz mu?"diye sorunca Belediye Başkanı'nın yüzü güldü "*Bien sûr*, dostum. Yatak odamda bir nüsha var!"

"O zaman benim İspanyol topraklarına neden ulaşmak istediğimi anlıyorsunuzdur. İspanya'ya Rocinante'ye binmiş olarak gireceğim."

Ben Yaşlı Benjamin'in kafasında beyin yerine peynir olduğunu düşünmeye başladım. Onun görünmeyen atı Rocinante, tam da ihtiyacımız olan şeydi.

Azéma bize doğru eğildi, geniş kırmızı suratlı koca kafası boynunun üzerinde yalpalanıyordu "Şimdi gidin, yolun aşağılardaki kısmını, *la route Lister* tam başlamadan önceki kısımları görerek sizi neyin beklediğini anlayabilirsiniz. Bu yol yanıltıcıdır, insan yanlış yöne sapabilir, neyin ne olduğu en iyi gün ışığında anlaşılır," dedi. Kafasını haritanın üzerine eğdi. "Şu açık alana kadar gidin." Çizdiği haritadaki bir noktayı gösterip onu bir çarpıyla işaretledi. "Geri gelin sonra tekrar konuşalım."

Yaşlı Benjamin Azéma'ya "Açık alana kadar uzun bir mesafe mi katedeceğiz?" diye sordu.

"Bir ya da iki saatlik bir yürüyüş mesafesi, çok hoş bir yürüyüş olacağına sizi temin ederim."

"Bize karşı çok nazik davrandınız bayım." Benjamin şarabından bir yudum aldı ve yutmadan önce uzun bir süre ağzında tuttu.

Belediye Başkanı Banyuls-sur-Mer bölgesinde sınır muhafızlarının sayısının artırıldığını, sürekli nöbetçi bulundurulduğunu be-

lirtti. "Bana söylenenlere göre gece gündüz kontrol varmış. Tabii bunun ne tür sonuçlar doğuracağını sizler iyi biliyorsunuz, benim izah etmeme gerek yok," diye de ekledi.

"Uyardığınız iyi oldu" derken Yaşlı Benjamin'in beni duyduğundan emin olmak istiyordum. İçimden tuhaf bir ses onun yeterince ürkmüş olmadığını ve bu yüzden de aptalca bir şeyler yapabileceğini söylüyordu. Yaşlı Benjamin'in Azéma ile vedalaşırkenki sesi kulaklarımda hâlâ; yere kadar eğilerek "Size binlerce kez teşekkür ederim *monsieur le maire*" dedi.

Gurland'lar Banyuls'ta küçük bir pansiyonda kalıyorlardı, bu yüzden lojistik açıdan hiçbir sorun yaşamayacaktık. Aşağıda kalan yolu bugün görecek ve ertesi sabah saat tam dörtte İspanya'ya gitmek üzere yola çıkacaktık. Öğlen yemeğini yer yemez yola koyulduk. Gurland'ların enerjisi beni oldukça rahatlatmıştı, ama José'nin yaşıtlarına göre içine kapanık ve tedirgin olduğunu hemen anlamıştım. Bunun geçiş esnasında bir sorun yaratmamasını diliyordum. Frau Gurland daha genç göstermesine rağmen kırk yaşlarında, geniş kalçalı, sarışın bir kadındı. José on beş yaşındaydı ve çok güçlüydü, sert bakan mavi gözleri ve kıvırcık saçları vardı. Buğday teniyle sarı saçları tuhaf bir kombinasyon oluşturuyordu.

Yaşlı Benjamin "Bu öğleden sonra çok hoş bir yürüyüş yapacağız" dedi.

Jose ona acıyarak baktı.

Ben "Neden burada beklemiyorsunuz, enerjinizi yarına saklamanız daha iyi olmaz mı?" diye sordum.

"Bugün kendimi gayet iyi hissediyorum. Sizinle gelmek istiyorum, yolu hissetmeliyim. İnsan gerçeklerle yüzleşmezse daha tedirgin oluyor."

Yanakları kızarmıştı ama oldukça hevesli ve zinde görünüyordu, onu vazgeçiremeyeceğimiz aşikârdı.

"Bırakın da evrak çantanızı taşıyayım." Bunu Yaşlı Benjamin ile oldukça ilgilenen José söylemişti.

"Eğer yorulursam size devrederim, ama şimdilik onu taşımak-

tan hoşnudum. İçinde kaç güzelim mutlu yılım saklı."

Değdiği her şeyi berraklaştıran, sanki titizlikle ve umarsızca kışın öldürücü soğuğuna hazırlanmaya çalışan soğuk bir güneş ışığı altında yola koyulduk. Zayıflıktan kemikleri çıkmış bir tavşan bir deliğe kaçtı, karatavuklar kırık dalların üzerine toplandılar. Denizden gelen bir esinti sertçe yüzümüze çarpıyor, ilerlememizi zorlaştırıyordu. Bu rüzgârda ilerlemeye çabalarken, Yaşlı Benjamin takım elbisesi, içine giydiği kırışık beyaz gömleği ve yemek lekeleriyle dolu kravatıyla, hele şehir hayatına uygun ayakkabılarıyla aramızda oldukça gülünç görünüyordu. Onu bu haliyle daha çok Paris metrosuna yakıştırıyordum.

Tepemizde martılar uçuşuyor, bazıları Banyuls-sur-Mer'in eteklerindeki biçilmiş tarlalara hızlı dalışlar yapıyordu. Balya yapılmış samanlar oraya buraya gelişigüzel atılmıştı. Manzaranın renkleri eylül sonunun verdiği bir dirilikle parlıyordu: Maviler yağlıboya resimlerdeki gibi parlak ve azıcık yeşile çalıyordu; kahverengiler ise koyu kırmızının sınırlarında dolanıyorlardı. Kendi kendime "Yerin üzerinde yürüyoruz," dedim. Gerçekten de sanki bir şeyler bizi yükseltmiş gibiydi. Kendimi hafif, rahat ve mutlu hissediyordum. En azından şimdilik, sınırdaki askerlere kafamı takmıyordum.

Her birimiz kendi dünyamıza dalmıştık, konuşmaktan kaçınıyorduk. Yaşlı Benjamin öncekine nazaran çok daha canlı görünüyordu, Port Vendres'ten buraya yürürken her on, on beş dakikada bir durup dinlenmek zorunda kalmıştı. Bir ara beni şaşırtarak mırıltı halinde de olsa Almanca bir şarkı söylediğini bile işittim. Wagner'in *Tristan*'ından bir şeyler olabilir miydi? Wagner gibi bir Yahudi karşıtına rağbet etmesi biraz ihtimal dışıydı, ama insan yine de bilemez. Entelektüellerin kendilerine göre gerekçeleri vardır. Her halükârda şu anda Almanca şarkı söylemek pek akıllıca değildi. Ses çıkartmayışımın tek nedeni yanımızda kimsenin olmaması ve rüzgârın kelimeleri örtecek kadar güçlü olmasıydı.

İlerledikçe Azéma'nın haritasını yeniden inceliyor, her işareti haritada belirliyordum. Yolculuğun bu kısmı, Azéma'nın hesapladığı gibi bir iki saatlik hoş bir yürüyüşten ibaret değildi. Yola çıktıktan kırk dakika sonra yolda dik bir yokuşla karşılaştık, bizi üç ya da

dört saatlik bir yürüyüş bekliyordu. Yol iyice dikleşince Yaşlı Benjamin evrak çantasını minnetle José'ye verdi; yüzündeki ifadeden zorlandığını anlıyordum. Her on beş dakikada bir durup bir dakika kadar soluk alıyor, nefes alırken yanakları içeri çöküyor, aldığı havayı bir boğaz temizleme hırıltısıyla dışarı veriyordu.

İkinci saate girdiğimizde Benjamin bitmiş görünüyordu, ona José ile geri dönmesini önerdim. Henny Gurland ve ben yola devam edecektik.

"Ben gayet iyiyim," dedi aman vermeden. "Arada bir soluk almama izin vermelisiniz. Bu benim yaşımdaki bir adam için gayet normal."

Ne yapmalıydım?

Neyse ki yol bir süre sonra düzleşti. En sonunda harabe gibi görünen bir ahıra vardık, bu bizim ilk büyük işaretimizdi. Kulübenin arkasında Azéma'nın söz ettiği açık alan da görülebiliyordu. Orada dinlendik. Ben çantamdan herkese peynir ekmek çıkardım. Henny Gurland da kendi çantasından bir şişe su çıkarttı, şişeyi dolaştırdık. José biraz çikolata aşırmıştı, o da paylaşıldı.

Yaşlı Benjamin "Piknikler çok hoş oluyor," dedi.

Birdenbire uzakta bir askeri devriye göründü; dört ya da beş asker, sanki önlerindeki kara gölgelere yol açarak yürüyorlardı.

"Çabuk ahıra girin!" diye eğilerek fısıldadım. Mümkün olduğu kadar alçaktan giderek ahıra kaçarken nabzım boynumda ve şakaklarımda gümbür gümbür atıyordu. Bir saat boyunca bayat samanların üzerinde çömelerek bekledik. Devriye gezen askerler bizi görmemişlerdi.

"Bunlar her yeri arıyorlar mı?" diye sordu Henny Gurland.

"Bu dağlar her yerini arayamayacakları kadar büyük," diye attım. "Muhtemelen düzinelerce küçük devriye gönderiyorlardır, ama bizi tespit etme olasılıkları düşük, özellikle de yükseklere tırmandıkça. Dağların etekleri daha riskli. Belki de gün batımında gelmeliydik. İçimden Azéma'nın bize gündüz gözüyle keşif gezisine çıkmamızı salık vermesine hayıflanıyordum.

"Kaz gibi avlayacaklar bizi!" derken Yaşlı Benjamin'in gözleri gözlüklerinden taşacak gibiydi. Onun kapasitesindeki bir adamın

üçüncü sınıf detektif filmlerinde duyulan cinsten bir laf etmesi beni şaşırtmıştı.

Dışarı çıktık ve Azéma'nın bahsettiği geniş kaya parçasını gördük. Bu büyük ve soğan şeklinde bir kütleydi, etrafını bir şerit halinde saran diken ve çimenlerle kel bir kafayı andırıyordu.

Benjamin "O ne dehşet verici şey öyle, sanki Balzac'ın alnı" diye bir benzetme yaptı.

"Kimin alnı?" Henny Gurland anlamamıştı.

"Yazar Balzac'ın."

Frau Gurland iç çekti. Böylesi bir adamı dinlemek insanın sabrını zorlayabiliyordu. Her şey ona kitapları, kitaplardaki kahramanları veya yazarları hatırlatıyordu. Muhtemelen ölüm döşeğinde bile "Bir kitapta aynen böyle gelişen bir olay hatırlıyorum!" diye bağıracaktı. Göndermeler ancak o öldüğü zaman bitecekti. O zaman tarihte ve zamanda başka noktalara değinmeyi bırakacak ve belki de etrafındakiler gibi kendi de rahatlayacaktı. Belli bir noktada sadece o anın önemi kalır ve o an zaman içinde başka anlarla birleşmez. İnsanın öldüğü an da böyledir. O an insan el değmemiş bir bakiredir.

"Açık alan!" diye haykırdı José.

Henny Gurland'ın sinirleri José'nin bağırmasıyla gerildi ve bir an için ona tokat atacağını düşündüm. Neyse ki açık alana varmamızın heyecanıyla kaynayıp gitti öfkesi.

Uzakta, yaklaşık yüz metrelik bir mesafede, akşamüstü ışığını yakalamış, kocaman bir sikke gibi parlayan çimenlik bir alan vardı. Burası kesinlikle Azéma'nın haritasında işaretlemiş olduğu yerdi.

Yaşlı Benjamin daha hızlı yürümeye başladı "Hadi gidelim." Bu sözleri onun ağzından ilk ve son duyuşum olacaktı bu. Yüzü bembeyaz, ağzı nefes alabilmek için açık bir halde alana doğru yöneldi, pranga gibi ağırlık yapan evrak çantasını da peşinden sürüklüyordu. Bir noktadan sonra tuhaf bir şekilde, mücadele eder gibi koşmaya başladı. Hedefine varınca yere yığıldı ve çimenlere yüzükoyun gömüldü.

José yanına koşup bir yerine bir şey olup olmadığını sordu.

"Ben çok iyiyim, son derece iyiyim!" diyerek sırtüstü döndü.

"Açık alanlar insana çok iyi geliyor bazen, ağaçların içinde bir meydan sanki. Işık beni şaşırtıyor. Burası pek güzel." Verlaine'den bir dizeyi alıntılamıştı.

Zavallı José Yaşlı Benjamin'in neler gevelediğini anlayamıyordu ama, yaşlı adama sadece sezinleyebildiği nedenlerden ötürü saygı duyuyordu. Benim için Benjamin Avrupa'nın aklının kendisiydi. Daha sonraları anladım ki Yaşlı Benjamin Nazi canavarlarının en çok yok etmek istediği şeylerin bütünüydü: Çok şey görmüş geçirmiş olmanın verdiği bir anlayış ve hoşgörüyle aydınlanmıştı, hatta o hazin gülüşü bile auranın bir parçasıydı. "Gülen son adam" duruyor karşımızda diye düşündüm. Asırların gülüşünü yapacak olan son kişi. Bundan sonra tarih gözyaşından ibaret olacaktı ve entelektüellerin çalışmaları ıstıraplarının ürünü olacaktı.

Şimdi hep birlikte çimenlere uzanmıştık, güneş batı ufkunda kayarak yok oluyordu, hava soğuktu. Aşağıdaki vadiyi net bir şekilde görebiliyorduk. Ay gökyüzünde yavaş yavaş belirmeye başlamıştı, etrafında gümüşi bir ayla vardı. Çok yakında alacakaranlık basacaktı.

"Artık kasabaya dönmeliyiz. Yarın gün ağarmadan tekrar yola koyulacağız, bu yüzden uykumuzu almak zorundayız," dedim.

José hemen ayaklanıp pantolonundaki çimenleri temizlemeye başladı.

"Ben gelmiyorum." Bunu derken Benjamin'in sesinde tuhaf bir kararlılık vardı.

"Ne demek istiyorsunuz?" dedim.

"Korkarım bugün bir adım daha yürüyecek mecalim yok. Bacaklarım iptal oldular."

Bu çıldırtıcı bir durumdu. Benjamin'e Pireneler'i nasıl aşırtacaktım?

"Bu kadar üzgün durmamalısınız Frau Fittko, pekâlâ burada uyuyabilirim. Çimenler oldukça rahat. Burada uyumaktan gayet memnun kalacağımdan eminim; yarınki tırmanış için gereken enerjiyi de toplamış olacağım, geçişi gerçekleştirmek için ihtiyacım olan dopingi almış olurum."

"Öyle mi?" dedim. Onunla tartışarak bir yere varamayacağım açıktı.

Henny Gurland "Soğuktan donacaksınız."dedi.

José "Buyurun, benim kazağımı alın Doktor," diyerek, hemen üzerinden çıkardığı kazağı Yaşlı Benjamin'e verdi. "Bavulunuzu yarın getireceğim."

Benjamin "Sağol, José, ne kadar düşüncelisin. Kazağın sayesinde yeni doğmuş bir bebek gibi deliksiz uyurum bütün gece," dedi.

Ben "Yeni doğmuşlar deliksiz uykular çekmezler, her iki üç saatte bir uyanıp meme emerler" dedim.

"O halde ben de yıldızlar ve ayla beslenirim." Konuyla ilintili olarak Heine'den hiçbirimizin anlayamadığı birkaç alıntı yaptı. "Eğer yağmur yağarsa ahıra giderim."

Onu orada bir Buda heykeli gibi bağdaş kurmuş durumda bırakıp ayrıldık; biz daha yola koyulmadan Benjamin kendi içine dönmüş, düşüncelere dalmıştı bile. Bu hayatımda tanıdığım en tuhaf adamdı, nadir rastlanan, zor bir kişiydi. Birlikte İspanya'ya varmamız imkânsız gibi gözükse de bu noktadan sonra geri dönmek de imkânsızdı.

İzninizle size burada Berlin'deki stüdyomdan bahsedeyim. Henüz tam anlamıyla donatılmış değil ama yine de güzel ve yaşanabilir bir yer. Bütün kitaplarım burada; bu zor günlerde bile sayıları bin iki yüzden iki bine çıktı –kaldı ki eski kitaplarımın çoğunu da elden çıkardım. İtiraf etmeliyim ki odanın bazı tuhaflıkları var. Mesela çalışma masası yok. Zaman içinde, kısmen de şartlardan ötürü –yalnızca benim kafelerde çalışma alışkanlığıma bağlı olarak değil, ayrıca çalışma masasında yazı yazmanın bende uyandırdığı eski çağrışımlardan olsa gerek– sadece yatar konumda yazabilir hale geldim. Bu dairede oturmuş olan atalarımdan, amacıma mükemmel derece uygun bir kanepe kaldı bana, ama uyumak için hiç de uygun değil ne yazık ki.

Walter Benjamin

X

Birdenbire ve adamakıllı düşünmeden geceyi Pirene Dağları'nın eteklerinde geçirme kararı alan Benjamin sabaha kadar dayanması için gereken şeylere sahip olmadığını anladı. Erzağı ve suyu yoktu, battaniyesi yoktu, ama artık çok geçti. Diğerleri onu şaşırtarak kendileriyle gelmesi konusunda tartışmamışlardı, Frau Fittko, Henny Gurland ve oğlu onu burada tek başına korumasız ve hazzetmediği bir yükseklikte, virane bir ahırda bırakmışlardı.

Tahmin ettiğinden çok daha soğuktu. Güneş alevler içinde düşmekte olan bir bombardıman uçağı gibi batmıştı ve dünyaya buzdan siyah kanatlarını dağların üzerine açmış olan gece hâkim olmuştu. Ay yükseldi, yıldızlar öbekler halinde, efsanelerini çağırarak gökyüzünde belirdiler: Devler, kahramanlar, şeytanlar, mitolojik

yaratıklarla dolu engin bir antoloji. Ahırın penceresinden gökyüzünü tarayan Benjamin eski Yunanistan'da bir çobanın bunca anlamsız, yanıp sönen göstergeden oluşan okunması imkânsız yazıyı görünce neler hissetmiş olabileceğini düşündü. Tanrılara, kahramanlara, mitlere ihtiyacı vardı insanların; anlamı derlemeye ve göstermeye. Akılla dünya, güçlerini birleştirerek bilinci oluşturmalıydılar. Benjamin ölümün, anlamın son bulması olduğunu düşünmeye başladı; göstergelerin işaret ettiği gelip geçici durumların ortadan kalkması olduğunu...

Kelimelerle nesnelerin kaba ve durdurulmaz ayrılışının başladığını hissediyordu: Ayağının altındaki zeminde hafif bir kayma hissetti. Bu hisse, otların arasından geçerek gelen rüzgârın yalnız hışırtısı, ahırın çürümekte olan tahtalarından gelen küf kokusu ve giderek çekilen ışık eşlik etti. Ve ilk defa korktu, kırışmış takım elbisesinin onu asla ısıtmayacağını anladı, kravatı bulunduğu durum ve ortama hiç uymuyordu, işlevi kalmamış bir giysi parçası, bir daha dönmeyecek bir medeniyetten kalan bir fosil. Boynundan sarkan dilsiz bir dil. Kıravatın dili olsa ne derdi acaba? Yalancı, yalancı! Benjamin kıkırdamaya başladı.

Kıkırtıları dağlardan yankılanıp geri döndü.

Kendi kendine "Ben deliriyorum" diye fısıldadı.

Kalbi pır pır etti, sanki kavanoza düşmüş bir arı gibiydi, kolları da iğneleniyordu. Dışarıya çıkıp temiz hava almaya karar verdi. Ahırın içinde nefes alamıyordu.

İncecik uzun otlarla kaplı açıklığa çıkmak hoşuna gitti. Kollarıyla bedenini sararak kendisini ısıtmaya çalıştı, keskin rüzgâr karşısında gövdesini öne eğdi. Zayıf şeffaf bir balon gibi buharlanıyordu nefesi, ayakkabıları çatlamıştı. Sol ayak parmağında akşamüstü başlayan yara gitgide daha şiddetli bir acı ve yanmayla kendini hissettiriyordu. Sağ ayağının topuğunda da bir yara açılıyor gibiydi. Bu iki yara onun yolculuğunu daha da eziyetli bir hale getirecekti.

Hava soğuyup göğsünü saran ıstırap çemberi daraldıkça ertesi günü düşünmek zorlaşıyordu. "Geceyi çıkarırsam şanslıyım" diye düşündü. Bunu aklından geçirirken dudaklarında alaycı, hafif bir tebessüm belirdi. Buracıkta ölüverse hepsi için büyük bir şok olur-

du. Onu yakınlardaki alçak bir çukura gömmek zorunda kalırlardı. Don düşmemişti henüz, cesedinin üstünü örtecek toprak vardı. Henny Gurland "Zaten hızımızı kesecekti" derdi kesinlikle. Onu tanıyordu.

Peki Kaddish'i kim söyleyecekti? Scholem mi? Evet, o işi Scholem hallederdi.

Evet, Gerhard Scholem er ya da geç onu bulurdu. Bu belki yirmi yıl sürerdi ama kendisini mutlaka bulurdu. Bu tam onun bayılacağı türden saçma ve duygusal bir yolculuk olurdu doğrusu.

Bu gece bir mucize olsa da, Scholem bir buluttan şuracığa inse ne iyi olurdu. Birlikte samanların üzerine uzanır ve İsaac Luria'nın Kabbalizm okulundan ya da bunun gibi mevzulardan söz ederlerdi. Scholem bu tür sohbetlerden hiç sıkılmazdı.

Eski günleri hatırlayınca bunun oldukça saçma kaçtığını anladı; Dora'yla saç saça baş başa kavga ettikleri günlerdi, Scholem birdenbire odaya girer, anlaşılması güç bir konudan söz etmeye başlardı. Konuşmaları daima *in medias res* başlardı, asla bir ön hazırlık süreci ya da konuya giriş yapmazdı. Bir keresinde tam Dora'yla sevişmek üzereydiler ki Scholem kapıyı çalmadan odaya daldı ve Kantçı epistemolojinin işlevsel bozukluklarından dem vurmaya başladı. Benjamin onu durdurmaktan çekinmişti, ama Dora asla utangaç değildi, vücuduna bir çarşaf sararak "Sevgili Gerhard bırak ta rahat rahat işimizi görelim. Kant konusunu ben iyi bir orgazm olduktan sonra tartışırız" diyerek şaşkın âlimi odadan kovalamıştı.

Kaddish. Bu törenlerin yaşayan ya da ölü, insanların üzerinde herhangi bir etkisi var mıydı acaba? Evet, elbette ki Tanrı'ya inanıyordu, ama onu, bir kişi gibi düşünüyordu; olana bitene karışan, bunca kaderin içinde bir tanesini önemseyecek Tanrı'yı hayal edemiyordu. Tanrı evrenin enerjisiydi ve kendisi o enerjinin sadece küçük bir bölümünü oluşturuyordu. Eğer öldükten sonra dünyaya bir hayvan olarak, mesela bir kirpi olarak dönüş yapsa bu durum onu hiç şaşırtmazdı. Bir kirpi olmak hoşuna giderdi, kirpiler detaylarla ve inceliklerle uğraşmazlardı, tilki gibi çok sayıda seçenekle uğraşmasına gerek yoktu. Arkhilokhos'un meşhur satırları aklına geldi: "Tilki çok şey bilir, ama kirpi bir bilir pir bilir." Benjamin tek bir

şeyi bilenlerin hayatta daha mutlu olduklarını düşünüyordu.

Kendisi de bir tilki olmuştu; fikirler arasında koşuşturmuş, sürekli biçim değiştirerek o ideoloji senin, bu dogma benim gezip durmuştu. Brecht bu bağlamda kirpiyi temsil ediyordu. O tek bir şey biliyordu: İşçilerin üretim araçlarının denetimini ele geçirmeleri gerektiği. Scholem de başka bir kirpiydi: Tanrı'nın dünyada gizli olduğunu biliyordu; ve sadece en iyi kişi, sabırlı bir arayışın sonunda O'nu bir göstergeler yığınının içinde bulacaktı. Benjamin, her ikisindeki gerçeği de anlıyordu anlamasına, ama bu "büyük şeyler"in ikisine de güvenmiyordu ne yazık ki. Bu kadar çok şeyi, bunca ayrı açıyı ve ihtimali görebildiğini bilmek bile onun başını döndürüyordu. Orada, o dağ başında bile birçok seçenek görebiliyordu o akşam.

Yaşam ve ölüm, önünde uzanan yolun ucundaki çataldı, yol ayrımıydı; ama her sapak da yeni çatallara uzanıyordu ve her seçeneğe yeni seçenekler açılıyordu. Karanlıkta sendeleyerek kendini Banyuls'a ya da Port Vendres'e sürükleyebilir, orada savaşın bitmesini bekleyebilirdi. Sınır boyunca uzanan bütün köylerde tavan aralarında, kilerlerde, bodrumlarda sayısız Yahudi saklanıyordu. Hatta Güney Fransa'da nerede bir ağaçlık varsa orada saklanan bir grup da Yahudi vardı mutlaka. Büyükannesi eski bir Musevi atasözünü yineleyerek "Yahudiler her yerdedir," derdi, "bir ağacın dallarından sarkan meyveler gibidirler." Yahudilerin Hitler'in çabalarına rağmen tükenmeyecekleri kesindi.

Führer'in günleri sayılıydı. Benjamin buna yürekten inanıyordu çünkü insanlıktan, hayatiyetten böylesine uzak ve aslında bu derece kalın kafalı bir varlığın uzun süre hayatta kalması mümkün değildi. Nazizmin bunca zamandır idare edebilmesi bile insanı şaşırtıyordu.

Nazizmin bir kesim insana cazip geldiği kesindi; çoğunlukla cahil kesimden çıkıyordu bu insanlar. Garip birtakım nedenlerden ötürü bu ideoloji Heidegger gibi bir grup zeki ve entelektüel zümrenin de ilgisini çekmişti. Heidegger bir canavar, had safhada bencil bir adamdı; muhtemelen kendi mutlak entelektüel iktidar arzusunun bir yansıması olarak görmüştü Hitler'i. Hitler, Berlin'de ya

da Avusturya dağ çobanlarının seslerinin yankılandığı tepelerinden birinde kaldığı ve kendisinden uzak durduğu sürece tehlike teşkil etmiyordu. İnsan Hitler'i Heidegger'e –Nietzsche'nin bu sözde varisine– Freiburg Üniversitesi'ni yönetme yetkisini verirken görür gibi oluyordu.

Ama bu düşünce, durumun iyi bir açıklaması değildi. Heidegger 1933 Nisanı'nda Freiburg Üniversitesi rektörlüğüne getirilmişti, ama bu atamanın nedeni, Sosyal Demokrat olan Profesör Von Möllendorf'un o göreve getirilmesini Nazilerin istememesiydi. Heidegger erdemli davranarak Nazilerin isteklerini kabul etmemiş (örneğin içlerinde Von Möllendorf'un da bulunduğu iki dekanın işten atılmaları istenmişti), 1934 Şubatında görevinden istifa etmişti. Bu yücelik gösterisine rağmen o görevde bulunduğu süre içerisinde Heidegger korkunç demeçler vermişti. Bir keresinde akademik topluluğun milli iradeye hizmet etmesini "üstün bir imtiyaz" olarak nitelemişti. Alman *volk*'unun yeniden canlanması karşısında sevinç gözyaşlarını tutamamıştı; dediğine göre *volk* "varoluş iradesine yeniden kavuşmuştu" Heidegger'e göre Hitler "köksüz ve önemsiz düşüncelere karşı, katı açıklığın kazandığı bir zafer"i temsil ediyordu. Heidegger işi *Freiburger Studenten Zeitung*'da, yani üniversitenin gazetesinde şu cümleyi yayınlatacak kadar ileri götürmüştü: "Alman hareketinin ve bu hareketin yasaları şimdi ve gelecekte Führer'in şahsında vücut bulmuştur."

Bu makale Benjamin'in eline Paris'te bulunduğu sırada geçmişti, Freiburg Üniversitesi'nin felsefe bölümünde görev yapan bir arkadaşı göndermişti. Makalenin yanına şu satırları eklemişti arkadaşı: "Bu adam senin kuzenin Hannah Arendt'in sevgilisi değil miydi bir zamanlar?" Bu sözler doğru olduğu kadar akıl almaz bir sorumsuzluktu da. Dünya altüst haldeydi. Zavallı Hannah, diye düşündü. Erkekler söz konusu olduğunda kafasının pek çalıştığı söylenemezdi.

Hannah son olarak istiladan önce Paris'te görülmüştü; Benjamin hâlâ sağ olup olmadığını bilmiyordu. Nazi makinesinin dişlileri arasında öğüttüğü binlerce entelektüelden biriydi o da. "Ve budalalar, anlamadıklarını ve anlayamayacaklarını yok ederler." Goet-

he'nin yazdığı bu sözler şimdi her zamankinden daha doğru geliyordu.

Benjamin bir entelektüel güç olarak yenik düşmüştü, ama sonu ölüm bile olsa korkmuyordu; ölüm de birçok muammadan biriydi sadece. Çocukluğunda annesini ölüm konusunda sorgulamıştı bir defa; annesi o eşsiz sakin tarzıyla, ölürken sihirli bir halıya bindirileceğini, halının onu Kudüs'e götüreceğini, bütün Yahudilerin orada Mesih'in etrafında toplanacağını anlatmıştı. Sabbatay Zevi'nin on yedinci yüzyılda verdiği vaazlara benzer bir öykülemeydi. Ya da Zevi'nin sadık müridi Nathan Gaza'nın Zevi'den de çok gayret göstererek yaymaya çalıştığı fantastik öğretme tarzıydı bu. Bu vaazlardan birçoğu kısım kısım da olsa halen bazı çevrelerde konuşulmaktaydı.

Her şeyi birebir açıklamadan kaçınsa da, Benjamin cennete inanıyordu. Cennet bir *yer* değildi, yani ne yukarıdaydı ne de aşağıdaydı, ne oradaydı ne de burada. Bir boyuttu cennet ve bu boyuta taşınınca, o, Walter Benjamin ilk defa kendi deneyiminin efendisi olacaktı. Dünyadaki yaşamı kendisi için kusursuz olmayan böylesi bir cennet haline getiren şey, yazdığı tüm metinlerdeki başarısını içten içe bir hilekârlığın yönettiği hissiydi.

Yazdığı bir hikâyede bu iki tarafa çekilebilecek durumu bir kez olsun lehine çevirmişti. Bu onun başarılı tek hikâyesiydi: *Rastelli erzählt*. Bu hikâyede bir jonglörün; tek bir topla yaptığı dahiyane numaralar ve bu topa olan inanılmaz hâkimiyetiyle ünlü Rastelli'nin türlü maharetleri anlatılır. Sahnede Rastelli'yi seyreden herkes topunun canlı bir varlık olduğu hissine kapılarak ayrılmaktadır. Hokkabazın bir komutuyla top birdenbire elektriklenmişçesine ve yerçekimine meydan okurcasına havaya sıçrar. Çemberler çizer, iner, çıkar, döner. Top Rastelli'nin tepesinde fırıl fırıl dönerken bir de bakarsınız ki cebinden çıkıvermiş.

Ancak Rastelli dürüst bir sihirbaz değildir, çünkü bu esrarengiz topun içinde, bütün hareketleri görünmeyen ipler aracılığıyla kontrol eden minnacık bir cüce vardır aslında.

Benjamin'in hikâyesindeki sihirbaz, ne zaman ne yapacağı belli olamayan, zalimliğiyle nam salmış bir sultan önünde gösteri yap-

maya davet edilir bir gün. Şayet gösteri başarısız olursa Rastelli anında idam edilecek ya da ömrünün geri kalanını yerin altında, karanlık bir zindanda geçirmek zorunda kalacaktır. Gösteriye çıktığı akşam Rastelli'nin performansı doruktadır. Top o güne kadar olmadığı kadar oynaktır; yükselir, alçalır, döner, zıplar; öylesine hayat dolu ve kıvraktır ki sultanın hayranlıktan dili tutulur.

Rastelli tiyatrodan ayrılırken cücesinden gelen acil bir mesaj sıkıştırılır eline: "Sevgili efendim, lütfen beni mazur görün. Bugün çok hastayım ve sultana yapacağınız gösteride size yardımcı olamayacağım." Böylelikle Rastelli kendi riyakârlığının kurbanı olarak kendi de aldanmıştır, ama hayatın ona oynadığı bu oyunda ilk defa gerçek anlamda sihirbaz olmuştur.

Ay şimdi gökte iyice yükselmişti, dolunay değildi, gene de tedirginlik yayan bir ışıltıyla parlıyordu. Portakal renginde perde gibi incecik bulutların arasından sanki Benjamin'in düşüncelerine kulak misafiri oluyor gibiydi. Benjamin huzursuz oldu ve bir çam ağacının arkasına gizlendi, bu tür bir dinleyici istemiyordu.

Ağaca arkasını dayamış dururken kaba kütüğe sırtını bastırdı; ay ışığından gizleniyordu, tıpkı Kabbala geleneğinde Tanrı'nın dünyadan çekilmesi gibi. Isaac Luria, onaltıncı yüzyılda Tanrı'nın dünyadan bu sürgününü, *tzimtzum'u* canlı bir üslupla anlatmıştı. Tanrı, genişleyen evrene yer açmak için kendini gizlemiş, dünyayı su yüzüne çıkarmak için de kutsal ışığını göndermişti. Ne yazık ki dünya bunca şanı kaldıramamış ve paramparça olmuştu; –gemi biçimindeki– dünyanın temel taşları da dağılmıştı. Dünyada hüküm süren kötülüktü artık, içine sızabileceği bir nokta bulmuştu. Evrenin genişlemesiyle, kötülüğe yaşayıp gelişebileceği bir yer açılmıştı; kötülük artık her yerdeydi, bir zamanlar iyi olan her şeyi mahvediyordu. İnsanoğluna düşen de *Tikkun olam*'dı, bozulanı düzeltme cefası, bir onarım işiydi.

Benjamin bu harika kelimeleri yüksek sesle söyledi: *Tikkun olam.* Birden içinde beliren başkaldırı dürtüsüyle doğruldu. Buraya kadar gelip zirveye yaklaştıktan sonra pes etmemeli ve ölmemeliydi. Dünyayı tamir etmeliydi.

Benjamin sarhoşlar gibi yana kaykıla kaykıla açık alanı geçti.

Çimenlerin arasından sürüdüğü ayaklarının her biri yüzer kilo çekercesine ağırlaşmıştı. Ay ışığı yamacı aydınlatıyor, başka bir diyara ait renkler katıyor, denize dökülerek yarattığı yakamozla zihne dinginlik veren bir manzara oluşturuyordu. Rüzgâr sakinleşmişti; daha yumuşak esiyor, estikçe etrafa çam ve tuz kokuları dağıtıyordu; Benjamin'in yanaklarını okşayan rüzgâr serindi, acı acı ısırmıyordu artık.

Aniden bir ses duyarak irkildi. İçgüdüsel olarak yere yattı, yüzünü sert çimenlere gömdü. Elli metre öteden küçük bir devriye birliği geçiyor, askerler kendi aralarında sohbet ediyordu. Benjamin dikkat kesilerek konuşmalara kulak verdi; kendisini görmeyeceklerini umuyordu. Kalbi göğsünde davul gibi gümlüyordu. Bu berrak gecede saklanacak yer yoktu ama askerlerin yürüdüğü patika oldukça aşağıda kalıyordu, yattığı yeri görmeleri zordu.

Fransızca konuşuyorlardı, Almanca değil; bu da insanı rahatlatıyordu. Büyük ihtimalle bunlar sınır polisinin zoruyla hizmet eden yöre gençleriydi. Askerliğini yapmakta olan çoğu genç için savaş bir eğlence, bir delikanlılık macerası demekti. İlerde o yılları özlemle hatırlayacaklar ve bir zamanlar başlarından, ne olduğunu tam kavrayamadıkları ama önemli olduğunu sezdikleri bir olayın geçtiğini ve sonra da bitip gittiğini düşüneceklerdi. Acı gerçek şuydu ki, aslında savaş diye bir şey yoktu, farklı farklı yerlerde binlerce küçük savaşlar vardı. Böylesi farklar kolay anlaşılmıyordu.

Askerlerden bir kısmı yüksek sesle gülmeye başlayınca Benjamin dayanamayıp kafasını kaldırdı biraz. İnsanı ürkütecek kadar yakındaydılar, ay ışığı miğferlerinde, nişanlarında parlıyordu. Onlar uzaklaşırken Benjamin arkalarından baktı. Yoldaki sapaklardan birine daldılar, gittikçe duyulmaz oldu sesleri. Ayaklanıp gerçekten gittiklerini gözleriyle görmeden önce yarım saat daha bekledi.

Yakınlarda başka bir devriyenin olmasından korktuğu için eğilerek ahıra doğru yürüdü. Eğer yakalanırsa kesinlikle bir kampa gönderilir, oradan da hayvan taşınan vagonlardan birine bindirilerek Almanya'ya yollanırdı. Oraya giderse öleceğinden kuşkusu yoktu, kalbi zayıftı ve o kötü şartlar altında yaşayacak istek ve irade den yoksundu. Büyük irade sahibi kardeşi Georg bile yüksek bir

ihtimalle ölmüştü, en azından kardeşinin karısı böyle düşünüyordu.

Benjamin ahıra girdi ve uzun bir süre gözlerinin karanlığa alışmasını bekledi. Bir süre sonra köşede duran saman yığınının gümüşi parıltısını seçebilir hale geldi. Benjamin için buranın küf içinde ve sidikli olmasının ya da farelerin cirit atıyor olmasının bir önemi yoktu. Hemen samanların içine gömüldü, kalın bir battaniyeye sarınmış gibi on dakika içinde ısındığını hissetti. Tek eksiği bir kadeh brandiydi; boğazını karıncalandırıp yakan ve ısıtan o hoş tadı çekti canı. Ancak burada içecek hiçbir şey yoktu, bunu düşünmemeliydi. Sürgünde öğrendiği şeylerden birisi de sahip olmadığın şeyi düşünmemek ve kafanı takmamak gerektiğiydi.

En azından birkaç sigarası vardı. Avunmak ve ısınmak için bir tane yaktı, dumanını ağzının içinde uzunca süre tuttu. Duman kafasının içini sararken yeniden düşüncelere daldı. Dumanı dışarı üfleme ihtiyacı duymaması onu şaşırtmıştı, belki de ölüm çok yakındaydı. Ölüm. O mutlak durağanlık, ilahi nefessizlik, arzuların tükenmesi.

Hayattan ne çok şey istemişti, bunların birçoğu elde edilemeyecek şeyler olmuştu: Beğendiği yazarların gıpta ettiği kitapları, yağlıboya resimler, egzotik oyuncaklar ve sanat eserleri. Sonra kadınlar da vardı. Çoğu zaman uyumadan önce kadınları düşünmeyi severdi, Eros'un gücü öylesine büyüktü ki insanın aklını başından alıyordu. Utana sıkıla düşüncelerini önce Asja Lacis'e sonra da Jula Cohn'a kaydırdı. Şu anda erotik bir düş harika ve mükemmel bir kaçış yolu olabilirdi.

Jula'ya olan aşkının ateşi eskisi kadar harlı değildi artık, ama fantezi yeniden körükleyebilirdi. Onunla 1912'de Berlin'de tanışmıştı. O sıralar Jula daha çiçeği burnunda bir genç kızdı, yine de göğüsleri oldukça dolgundu. İpeksi siyah saçlarını cesurca kısa kestirmişti, geriye doğru taradığında Benjamin'in içini eriten erkeksi bir görünüme kavuşuyordu. Gözlerinin etrafındaki şişlikler onun genç kızlık cazibesinin bir parçasıydı; tıpkı onun değişken ruh halleri gibi. Ama en çok da Jula'nın bakışlarına, gözlerinin kendisininkilere kenetlenmesine bayılıyordu. Tek kelime bile sarf etmeden arzularını dile getirebiliyordu.

Jula'yla adı sanı bilinmeyen kafelerde buluşmuştu kaç kez; kimi zaman masanın altından el ele tutuşurlar, bazen sabahın ilk saatlerine kadar konuşurlardı. Bir seferinde parkın ıssız ve nehre yakın bir bölümünde uzun uzun öpüştüler, puslu bir gündoğumu saatiydi; suyun üzerinde süzülen ve kendilerini saran sis Wagner'in operalarından bir sahneyi çağrıştırıyordu. Yanlarından bağıra çağıra kazlar geçiyordu. Jula pasif bir şekilde dudaklarını aralayıp Benjamin'in dilini ağzında gezdirmesine, ıslak arzuları boğazından aşağı akıtmasına izin vermişti. Başka bir seferinde yakınlarda bir yerde banklara oturmuşlar ve Jula onun pantolonunun düğmelerini açarak daha önce hiçbir kadının dokunmaya yeltenmediği yere, o narin nemli elleriyle dokunmuştu.

O günleri yeniden gözünde canlandırmaya çalıştı. Yaz ortasıydı ve parkta piknik yapmaya gitmişlerdi. Güneş tepelerin ardında yok olurken Jula rahat ve beklenmedik bir hareketle uzanmıştı ona. Benjamin tıpkı dizleri çözülen bir buzağı gibi yere yığılmıştı. Jula üzerine oturmuş ve onun organını ellerine almıştı. Benjamin çabucak gelince utanmıştı, ama Jula "Hiç önemi yok sevgili Walter. Bu doğal. Gerçekten güzeldi" demişti.

Parkta yaşadıkları bu olaydan kısa süre sonra Jula anne ve babasıyla Berlin'den ayrıldı; Heidelberg'e taşındılar. Benjamin 1917'de Dora ile evlendikten sonra bile onu birçok kez ziyaret etmeye gitti.

Jula'ya âşık olup Dora ile yaşamak çok tuhaf bir durumdu. Stefan'ın doğumu işleri iyice arap saçına döndürmüş, bu evliliğe en sinsi yoldan bağlamıştı Benjamin'i. Ama Jula'yı unutamadı, mektuplar yazıp ziyaret etmeye devam etti. Aralarındaki mesafe, fiziki ve ahlâki engeller Benjamin'in ateşini daha da körüklüyordu. Aşkı kafasında tartıyordu sık sık; neden ulaşabildiği şeyleri sevmesi bu kadar zordu? Aklına Dante geldi. Dante Beatrice'i bir akşamüstü Floransa'da bir köprünün üzerinde sadece bir an görmüş, ama bu görüntü onun ömrü boyunca süren yaratıcı ediminin ilhamı olmuştu. Belki de aşk, bir metnin satırlarında, sayfada kıvranan, tutuşturup yakan cümlelerde yakalanıyordu en iyi.

Benjamin Dora ile olan evliliğinin daha iyi gitmiş olmasını is-

terdi. Tersini istediği halde kötü bir koca olmuştu, oysa Dora'ya tapmak ve onu mutlu etmekti niyeti; Stefan'a anlayışlı bir baba olmak istemiş, babasından farklı olarak oğlu konuştuğunda onu dinlemeyi arzu etmişti. Benjamin iyi bir dinleyiciydi. Bu önemli bir vasıftı ve Dora da kabul ediyordu: "Sen dinliyorsun Walter, ama söylenmeyen şeyleri de duyuyorsun," diye azarlardı. Önceleri eğlenceliydi bu durum, ama sonraları esef verici, en sonundaysa trajik bir hal almıştı. Karısı ne zaman konuşsa Benjamin başka sesler duyuyor, ne zaman göz göze gelseler bakışlarını başka bir noktaya yöneltiyordu. Tuttuğu el günden güne soğuyordu.

Benjamin neden kendisi için bile bir muammaydı? Neden kendisi hakkında en eksik, en gelişmemiş bir bilgiden bile yoksundu?

Samanların içine iyice gömüldü; koku kıyafetlerine büsbütün sindi. Tavanın kirişleri arasından yarasaların kanat çırpmaları duyuluyordu. Benjamin yarasaları ve örümcekleri hiç sevmezdi. Şimdi etrafında binlercesinin dolaştığını hayal ediyordu; pantolonun içinde yürüyorlar, gömleğinin altında geziniyorlardı. Sırtı fena halde kaşınıyordu, kaşımak için uzandığında sağ omzuna boylu boyunca keskin bir sancı yayıldı, bu acıyla kıvrandı.

Çok yakında sadece kafatasımla kemiklerim kalacak, diye düşündü. Etlerim dökülecek. Bembeyaz kemikler. Üstlerinde hiçbir şey olmayan. Ama umurunda değildi. Gerçekte bu boşluk ve yitmişlik hissi onu rahatlatıyordu. Korkunç koşu sonunda bitecekti. Kafasını kaldırınca, tavanın bir göğüs kafesi gibi görünen aralıklarından içeriye ay ışığı süzüldüğünü gördü. Dünyanın, kendisinin vücudu olduğunu düşündürdü bu ona; ve etleri döküldükten sonra da parlayacağını hatırlattı. Ay gibi ışık saçacaktı ve ufukları sonsuza uzanacaktı.

"Dora" diye yüksek sesle seslendi. Bu ismi karanlıkta böylesine somut olarak işitmek kendisini şaşırttı. Peki ama onca insanın içinde neden onun adını zikretmişti? Dora'nın kendisine yardım etmesini nasıl bekleyebilirdi ki? O karısına hiç yardım etmiş miydi? Kadının hayatını kaydırmıştı. Berlin'deki apartman dairelerinde Jula'nın da kalmasına izin verdiği için şimdi çok pişmandı. Hangi akla hizmet böyle bir şey yapmıştı? Bu nasıl bir delilikti böyle? Dora

Jula'yı geri yollasın diye yalvarmıştı. "Ondan ne istiyorsun? Ben evde yokken onunla yatıyor musun? Ben alışverişe gittiğimde benim evimde onu baştan mı çıkarıyorsun? Umarım ikiniz de *Gehenna'da* yanarsınız!"

Gehenna. Benjamin cehennemin kavramsal içeriğini anlamaya başlamıştı. Cehennem ölümden *sonrası* için yedekte tutulan bir kavram değildi; o hayatın bir parçası, ters dönmüş haliydi. Berlin'de geçen o birkaç ay boyunca Jula yan odada uyurken ve Benjamin neredeyse soluk alışını duyabilecek kadar ona yakınken *Gehenna*'da yanmıştı. Çoğu zaman Dora ile sevişmiş ve altında deli gibi atan nabzın, onu saran uzun bacakların, göğüslerini sıkıca gövdesine bastıran kişinin Jula olduğunu hayal etmişti. Bir seferinde orgazm anında Jula'nın ismini haykırmıştı; Dora şaşırarak kalkmış, geceliğini giyerek oturma odasına gitmiş, ellerini sönen ateşin közlerine doğru tutarak ısınmaya çalışmıştı. Bir anda aklı başına gelen Benjamin, gidip onu teselli etmenin yersiz olduğunu ve bunun Dora'yı daha çok kıracağını anlamış, yerinde kalmıştı. Bazı şeylerin özrü yoktu.

Gün geçtikçe imkânsızı elde etmeye çalışmıştı. Mesele iki kadınla aynı evde ve aynı anda nasıl yaşanacağıydı; çılgınca, çözümü olmayan bir sorundu bu. Benjamin bu konuyu Goethe'nin o etkileyici romanı *Gönül Yakınlıkları*'nda roman kahramanı Perseus'un okurun yüzüne tuttuğu aynada inceledi. Benjamin'in bir eleştirmen olarak ilk zaferi bu roman üzerine yazmış olduğu eleştirel yazıydı. Yazı Benjamin için çok anlamlıydı çünkü bu ıstırap verecek mükemmellikteki metinde, tezatlarla dolu kendi hayatının yansımalarını görüyordu. Goethe'nin yarattığı kişiler, Eduard, Ottilie ve Charlotte şimdi onun karşısında dönüyorlardı. Goethe aşkın dünyevi vücutlarda asla tam olarak tüketilmediğini anlamıştı; aşkın ölüme tercümesi gerekiyordu. Benjamin yazısında "Ölüm de aşk gibi bizi çırılçıplak soyma gücüne sahiptir" diye yazmıştı. Cinsel ilişki esnasında insan ilahi bir şekilde çıplaktır, ölümde de insan ilahi varlığın önüne kıyafetlerin arkasına sığınmadan çıkar.

Asja veya Jula'nın yanında bir mezarda yatmaktan başka bir şey istemiyordu. Ya da her ikisinin yanında! Ne de olsa ikisi de aynı ka-

dın değil miydi? Yoksa diğer cinsi, tüm kadınları, "ezeli dişi"nin birer yansıması olarak hor mu görüyordu. Bu Jung'cu felsefeye özgü saçmalıkları düşündükçe sinirlendi. Adorno'ya yazdığı mektuplarda "burjuva psikolojikleştirmesini" sıkça eleştirmişti. Jung'un bu konuda Freud'dan bile daha kötü olduğunu düşünüyordu. Hiç değilse Freud düşüncelerini ucuz mistisizmin ardına saklamıyordu.

Benjamin birçok kadını sevmişti. Her birini ayrı ayrı sevmiş ve her birinde ilahi bir şeyler bulmuştu. Her nefes, her okşama, her bir kahkaha, tek bir gözyaşı damlası bile eşsizdi. Öyle ya da böyle ortadaki gerçek, onun doğanın hummasına yakalandığı, erkeğin kadına kapılmasında vücut bulan bu doğa gücünün kurbanı olduğu ve bu illetten onu ancak ölümün kurtaracağıydı. Goethe'nin düşüncesindeki aşk içeren evlilik ideali yalnızca bu dünyadan kurtularak ulaşılabilecek bir idealdi. Doğadan bilinmeyene doğru yapılan bir sıçrayış. Belki de Tanrı'nın nazarında aşk ve evlilik bir arada var olabilirdi, ama burada bu mümkün değildi. Yaşam özlenen temaslardan, yiten sevgiler ve anlamları muğlak kelimelerden başka bir şey değildi.

Tanrı'nın değil Goethe'nin çehresiydi gerçek bir görüntü halinde önünde yüzen. Uzun kibirli burnunu, tüm dikkatleri üstüne çeken bir tarafı diğerine göre daha geniş olan alnını inceledi. Kadınsı dudaklarının alaycı bir gülüşle kıvrıldığını, gözlerinin her şeyi soğukkanlılıkla gözlemleyip hiçbir duygusunu açık etmediğini gördü. Goethe'ye doğru bu çekiliş niyeydi? Tek bir adamda toplanan ve insanı kendisine fanatikçe bağlayan bu deha imgesi neyin nesiydi? Yalnızca tam, bütüncül bir yeterlik rüyası mıydı? Goethe, hayatını gerçekten de mükemmelleştirmişti, Benjamin'in başaramadığı bir şeydi bu. Üstadın gizli kapaklı yaşamı, bir türlü açıklayamadığı şekilde çekiyordu Benjamin'i.

Benjamin ilkgençlik yıllarında Gundolf'un (hiç sevmezdi bu adamı) ve Baumgartner'in o çok bilinen Goethe biyografilerini okumuş ve kendine hayatta bir mükemmeliyet ideali yaratmıştı. Goethe'yi bu şekilde tasavvur ettikten sonra, kendisine başarısızlıktan başka ne kalıyordu ki? İnsan bir tanrıya nasıl benzeyebilirdi?

Benjamin'in yazdığı şiirler birer fragmandan, Goethe'nin, He-

ine'nin ve Georg'un birer yankısından öteye gidememişlerdi. Hikâyeleri de çoğunlukla tamamlanmadan kalmıştı, ne kadar dâhiyane olurlarsa olsunlar. Büyük bir sanatçının sahip olması gereken yürek soğukluğundan yoksundu. Bir eleştirmen olarak bile önemli bir kitap bastıramamıştı; romantik sanatın eleştirisi üzerine yaptığı doktora tezi de basılmamıştı. Doktora sonrasında yürüttüğü ve barok dönemde Alman trajik dramasının kökenlerini konu alan çalışması ise kesinlikle beceriksizceydi; nitekim Frankfurt'taki infaz memurları (gösteriş budalası, ahmak Hans Cornelis de bu gruba dahildi) eseri reddetmişler, "karanlık, fazla sabit fikirli ve karmakarışık" gibi yorumlarda bulunmuşlardı. Akademik kariyerinin yerinde saymasına şaşmamalıydı aslında.

Benjamin Goethe'nin hayatı üzerine büyük bir eser yazmaya niyetlenmiş, *New Soviet Encyclopedia* için çalışmaya da gayret etmişti, ama ikisi de sonuçsuz kalmıştı: Amaçsız, sonsuz notlar ve hiçbir değer taşımayacak kadar ham bir makaleler yığını. Paris pasajları üzerine hazırladığı başyapıt bile elinde dağılmıştı. Şu anda yastık niyetine yanağını dayadığı eserin son hali üzerinde oldukça yoğun bir çalışma yapmak gerekecekti. Ama eninde sonunda bunca çalışma boşa gitmeyecek ve eser Benjamin'in dehasının göstergesi olacaktı.

Ancak bu bile nihayetinde bir fragmanlar kitabıydı. Kendi hayatı da fragmanlardan, kendisinden daha iyi yazarların alıntılarından oluşuyordu. Günleri tırnak işaretleri arasında geçmişti; varoluşunun doruk noktaları italik yazılarak vurgulanmış bildik cümlelerden ibaretti. Alman tiyatrosu üzerine yazdığı bilimsel incelemede altı yüzden fazla alıntı derlemiş, bunları odasının duvarlarına asmıştı. Ufak elleri her alıntı için bir indeks kartını tutmuştu. Kendisi alıntıların, şiir parçalarının, aforizmaların ezeli koleksiyoncusu olduğundan, ideal eleştirmenin de yalnızca alıntıları ustaca bir araya getiren kişi olduğunu düşünüyordu. "Geleceğin büyük kitabı başka kitaplardan yapılan alıntılardan oluşacak. Yaratılmış anlamların mozaik halinde yeniden derlenmesiyle ortaya konacak. Geleceğin büyük eleştirmeni sessiz kalacak, sadece işaret edecek ama kendisi konuşamayacak, ya da konuşmak istemeyecek."

Jula'nın yüzünü getirdi gözünün önüne ve Goethe'nin hayali siliniverdi. Benjamin kıs kıs gülerek Jula'nın Goethe'den çok daha güzel göründüğünü düşündü. "Seni seviyorum Jula." Bunu fısıldarken eli kendiliğinden pantolonuna gitti. Hayatının en tatsız gecesinde bile erotik dürtüler oluşabiliyor muydu? Ölüm ve seks birbirine karışmaya bu kadar müsait miydi?

Jula ile Coté d'Azur'da kaldıkları o korkunç günleri gayet iyi hatırlıyordu. O dönemlerde artık "özgür" bir erkekti, öyle değil mi? Dora ile olan evliliği sona ermişti ve Jula onunla yolculuk ediyordu. Trende, kafasını sevgi dolu bir hareketle omzuna yaslamıştı kız; yaşlı bir adam onlara hasetle baktığında Benjamin mutlu olmuş, Jula'nın artık kendisine ait olduğunu düşünmüştü. Gerçi Dora'nın ithamlarının aksine tam anlamıyla birlikte olmamışlardı hiç, ama kız bir süre için onun sevgisine hevesle karşılık vermişti. Jula her seferinde birleşmeden kaçınmış ve "başka bir sefer" demişti. Peki kaç tane "başka sefer" daha yaşayacaklardı?

Coté d'Azur'a ilişkiyi olmasını istediği boyuta oturtmak için gelmişti. Bu havaya atılan bir top gibiydi: İnsanın o topu duyumsaması ve hatta yere düşerken görmesi gerekiyordu. Deniz kenarında Mariposa adında bir motelde bir oda tutmuşlardı. Oda temiz ve derli topluydu, yüksek tonozlu tavanı ve bembeyaz duvarları saflığı simgeler gibiydi. Sıva kokusu vardı odada; yatağın kenarında duran bir vazoya demet demet sümbüller yerleştirilmişti, gelmekte olan baharın bir işaretiydi sanki. Motelin sahibesi tek yataklı odanın anahtarını verirken işveli bir edayla göz kırpmış ve her ikisinde de evlilik yüzüğü olmadığının farkında olduğu halde "*Pour monsieur et madame*" demişti.

Jula'nın soyunmasını seyrederken Benjamin'in karnında uçuşan kelebekler birer arıya dönüşmüştü heyecandan. Kızın sırtı dönüktü, çerçevesiz aynanın önündeki alçak tabureye oturmuş sessizce kendi vücudunu seyrediyordu, oda onun çıplaklığına bir şeyler katıyordu sanki; mermer gibi bembeyaz ve pürüzsüz tenine, mahrem bölgesini kaplayan koyu renk tüylere, gergin ve büyük göğüslerine ve belli belirsiz çıkmış olan karnına.

Benjamin soyundu, tere batmış kıyafetleri bir çamur birikintisi gibi yığıldı ayaklarının dibine. Ona doğru çırılçıplak ve erkekliği

dimdik bir halde, ayakları soğuk mavi seramik taşlara basa basa ilerledi. Kızın belkemiğinin oyuntusuna doğru abandı.

"Seninle sevişemem Walter."

"Seni seviyorum Jula."

"Aramızda yolunda gitmeyen bir şeyler var" diye ısrar ediyordu Jula.

"Canım Julam."

"Beni affet Walter. Eğer mümkün olsaydı bunu yapardım. Bana inan."

Şimdi Jula'nın sırtına yaptığı basıncı artırmıştı, organı tatlı tatlı acıyacak kadar kabarmıştı.

"Lütfen Walter, yapma." Siyah saçlarını yüzüne bir perde gibi örttü ve sırtındaki omurilik çizgisi sedef bir zincir gibi parladı. "Bunu istemiyorum."

Ancak Benjamin'in durmasına imkân yoktu, kendini kontrol edemiyordu.

Jula hareket etmeden bitirmesine izin verdi.

Benjamin kızın sırtını temiz, beyaz bir havluyla temizlerken "Çok üzgünüm hayatım kendimden utanıyorum," dedi.

Jula omuzları sarsıla sarsıla ağlıyordu.

Benjamin onu yatağa götürdü, serin çarşafların içine soktu ve dağılan saçlarını yastığın üzerinde düzeltti; Jula sırtını dönmüştü, şimdi ağlaması durmuştu. Kendini aralarındaki buzu çözdüğüne ve yarın ilişkilerinin daha iyiye gideceğine inandırmaya çalıştı, ama içinden bir ses bunun böyle olmayacağını söylüyordu. Jula ile aralarında her zaman bir kopukluk olmuştu, farklı istasyonlara ayarlı iki radyo gibiydiler.

Asja'yla da aynı şeyi yaşamıştı. Berlin'de birlikte kaldıkları dönemde geçirdikleri gülünç ve kısa birkaç ay onu şaşırtıp kızdırıyordu hâlâ. Amacı neydi kızın? Kendisiyle sevişmesine izin vermişti ama aynı coşkuyla karşılık vermemişti hiç; sanki tatsız bir görevi yerine getirir gibiydi. Benjamin bir keresinde "Bu sevişmek değil" demişti. "Hidrolik bu."

Asja birdenbire yatakta dikilip "Senin istediğin bu değil miydi? Benimle yatmak" diye sormuştu.

"Neden bana işkence çektiriyorsun Asja? Ben seni seviyorum," diye karşılık vermişti.

"Sen kendine âşıksın" yanıtını almıştı.

"Lütfen bir tanem, Capri'de o küçük dükkânda gördüğüm andan beri defalarca seni düşündüm. Ben... Ben..." klişelere hapsolmuş ifade yeteneğinin sınırları acı veriyordu. Benjamin sessizliğe gömüldü.

Asja kaşlarını kaldırıp bir sigara yaktı, dumanını Benjamin'in yüzüne doğru üfledi. Bir süre sonra "Her konuda düşünüp duruyorsun Walter. Hiç aklına, gereğinden fazla düşünüyor olabileceğin geldi mi?"

"Sen benimle alay ediyorsun. Bu sevişmek değil, ne olarak adlandıracağımı da bilmiyorum," diyerek yataktan kalktı.

Asja iç çekti. Bernhard Reich'ı Moskova'da boşu boşuna yalnız ve mutsuz bırakmıştı. Onun canını sıkmak için belki de. Benjamin'in onlarda kaldığı o korkunç kıştan beri anlaşamıyorlardı. Haklı nedenlerle Reich ikisi tarafından da suiistimal edildiğini düşünmüştü. Asja'yı burnunun dibinde Benjamin'le flört etmekle suçlamıştı, çünkü bir iki kez Asja'nın elini adamın dizinde görmüştü. İyi ki daha kötüsüne tanık olmamıştı: Birçok kez kız Benjamin'i yakalayıp çılgınca öpmüş, bir keresinde bluzunun altından küçük göğüslerini tutmasına izin vermişti. Benjamin "Seni becermek istiyorum" demiş, Asja da işveli işveli "Şimdi olmaz, belki başka bir zaman" demişti.

Benjamin o ilkbahar Asja'nın ansızın Berlin'e gelmesine ve kendisini tuhaf, hatta zalimce bir edayla sanki bir tepside sunarmışçasına ona teslim etmesine anlam verememişti. Samanlıkta oturduğu yerde dizlerini göğsüne doğru çekti, onunla ilk yattıkları günü titreyerek düşündü: Asja önce onu soymuştu, çok baştan çıkarıcıydı doğrusu; sonra onu uzun uzun öpmüş ve üzerinde eriyip gitmişti. Benjamin'in vücudu, yangının başladığı bir evin katları gibi kademe kademe alev almıştı. Sonunda yatağın üzerine itip tatmin etmişti kadın.

Asja'nın şehveti asap bozacak kadar yoğundu. Arkasından beklenen şefkat ve yumuşaklıksa hiç gelmemişti. Asja çabucak giyinip

mutfağa gitmiş ve kendisine bir içki hazırlamıştı. Ardından Benjamin'in küçük odasında pencerenin kenarına oturup camda izler çizen yağmuru izlemeye başlamıştı. Yanakları da gözyaşlarıyla ıslanıyordu.

Benjamin onu teselli edemedi. "Sorun nedir Asjam?" Kızın saçını okşuyordu.

"Seninle hiçbir ilgisi yok Walter."

"Keşke olsaydı, o zaman sana yardımcı olabilirdim."

"Moskova'ya dönmem lazım."

"Orada senin gitmeni gerektirecek hiçbir şey yok. Ben buradayım. Benimle, burada kal. Her ne sıkıntın varsa birlikte çözeriz. Bana izin versen sana yardımcı olabilirim."

"Gitmeliyim."

Eğer bunun Asja'nın hüzünlü ruh haline bir çare olacağını bilse, onu seve seve gönderirdi. Ama bunun bir çare olmadığını Asja gibi o da biliyordu. Böylece Asja iki ay boyunca onda kaldı ve Benjamin bu süre boyunca acı çekerek yaşamın kendisinden bile daha çok sevdiği kadınla yaşadı. Bütün bu olanların anlamsızlığı onu dehşete düşürüyordu.

Asja, tıpkı büyük ve yabancı bir şehir gibi ulaşılmaz ama cazipti; Walter onu labirentleri andıran yollar boyunca izler ve bir aptal gibi bunun kendisini tatmin edeceğini, kavuşacaklarını, sarılıp birbirlerine karışacaklarını umabilirdi, ama Asja'nın içinden gelmeden bu kutsal kavuşmanın asla olamayacağı ortadaydı. Bugüne kadar birer metin gibi okumaya çalıştığı kadınlar arasında en zorlu metni Asja oluşturmuştu –yatağını paylaştığı anlarda bile birbirine zıt göstergelerden örülmüş bir ağ gibiydi. Bir şiir gibi bütün dikkatini vermesini gerektiriyordu ama gördüğü ilgiye bir bakışla olsun karşılık vermiyordu. Çoğu zaman onunla dalga geçiyordu; tıpkı Moskova'da onun sanatoryumun soluk yeşil duvarlı odasında başucunda saatlerce beklediğinde olduğu gibi: Teşekkür edeceğine. "Yanımda bir kızıl generalin yardakçısı gibi oturuyorsun" demişti. Sonra kırbacını daha sert şaklatmış, "Tabii general, Reich kadar aptal olduğu için seni dışarı atmıyor" diye iğnelemişti.

Reich inatla Benjamin'e karşı sabırlı davranmıştı. Asja'nın Ben-

jamin'le kedinin fareyle oynar gibi oynadığını bildiği halde buna göz yummuştu. Reich Benjamin'e acımış ve ona arkadaş nasihati vermişti. Ne de olsa ikisi de aynı cephede çarpışıyorlardı. "Eğer Berlin'deki toplantılara katılacak olursan Asja gibi birçok kadın bulabilirsin, birer fişek gibidir çoğu," demişti. Benjamin Reich'in nasıl bu kadar budala olduğunu düşünmüştü; aşkta bir vücudu diğeriyle takas edemezsin. Milyonlarca kadına âşık olabilirdi, ama onlar Asja'nın yerini tutamazlardı, tıpkı Asja'nın Jula'nın yerini tutamayacağı gibi. Yine de her kadının *bir kadın* olması onu büyülüyordu: Platonik biçimin birer parçası.

Moskova'dan dizlerinde eski bir bavul, gözlerinde yaşlar ve kalbini sıkıştıran o sancıyla ayrılırken, erotik aşkın mümkün olmadığına karar vermişti, en azından kendisi için. Geçen yılların ona öğrettiği bir şey varsa o da sahiplenmekten kaçınması gerektiğiydi. Kadınlara duyulan şehvet, modası geçmiş burjuvavari mülkiyet arzusunun bir parçasıydı. Asja veya Jula'ya sahip olma isteği onu çalışma programında geriletmişti. Bundan böyle yalnızca yazısına odaklanmalıydı.

Yıllarca görünürde zıt kutuplarda duran estetik ve politika konuları arasında gidip gelmişti. Goethe ve Proust gibi yazarlara tapıyordu, bu isimler Benjamin'e göre estetiğin vücut bulmuş haliydiler. Ama öte yandan da Asja'nın sahip olduğu konuma, onun Parti'deki konumuna doğru sürükleniyordu.

Şimdi Pireneler'in eteklerinde, bu korkunç sınırda şunu biliyordu: Eğer bu savaşı sağ olarak atlatabilirse geleceğin sanatının yalnızca estetiğin ve politikanın buluştuğu noktada yeni bir yaşam bulacağını savunacaktı. "*Una vita nuova*", sözcüklerini tadına vara vara söyledi.

Geleceğin sanatının neye benzeyeceğini hayal ederken uyuyakaldı. Nedense içinden bir ses, bildiği, alıştığı şekliyle yorumlama ve okumanın sona ereceğini söylüyordu. Yeniden üretilebilme özelliklerinden ötürü sanat eserleri de tükenmeye mahkûmdular. İnsan sonsuz kere çoğaltılmış bir şeye nasıl değer verebilirdi ki? Sinema ve fotoğrafçılığın derin etkisi de tartışılmazdı; sinemanın yarattığı görüntülerin kitlesel etkileri olmuştu. Buna verilecek örnek

rattığı görüntülerin kitlesel etkileri olmuştu. Buna verilecek örnek de Üçüncü Reich süresince oluşan kitle hareketleriydi. Hitler'in propagandacısı Leni Resfenstahl tamamıyla sahte ama korkunç derecede etkili bir şey yaratmıştı. O ve onun gibiler olmasa, Führer halkın zihnine bu denli iyi yerleşemezdi.

Benjamin Batı'da sermayenin film endüstrisine her görüntüyü bir ürün haline getirecek kadar hâkim olduğunu, her filmin yeni bir çizgide ürünler yarattığı bir geleceği hayal etti. Kıyafetler, eşyalar, mimari, aile bağları, sevgililer arası ilişkiler, sanat, müzik ve hatta edebiyat konusundaki zevkler, Cecile B. De Mille gibi adamların tekelinde olacaktı. Ahlâk, onlar devreye girdiğinde inzivaya çekilecekti: Görüntülerin efendileriydi bu kişiler. Zamanla gerçeklik filmde var olacaktı, belki de kimse gerçeklere inanmayacaktı. İnsanlar hayatlarının filme çekilmesi için yaşam boyu çalışıp para kazanacaklar ve eğer kendi monitörlerinde buldukları görüntü göz boyayıcı bir numuneye eşdeğerse sadece o zaman başarılı sayacaklardı kendilerini. Sanat ve yaşam arasındaki çizgi silinecek ve imparatorun (ya da başbakanın, başkanın, kralın) görevi hangisinin ne olduğuna karar vermek olacaktı. Ama kendisi de sinema görüntülerinin bir ürünü olacağından neye inanacağını bilemeyecekti. Geleceğin gebe olduğu ontolojik krizleri düşünmek bile çok başdöndürücüydü.

Benjamin gözlerini birdenbire açtı. Uykuyla bilinç arasında gidip gelmişti. Önce nerede olduğunu anlayamadı ve pencereden, boz bir mora dönmüş soğuk gökyüzüne baktı. Gün ağarmadan önceki huşu dolu birkaç dakika, her zaman değer verdiği anlardı. Ay çoktan uzaktaki ufuk çizgisinin altında kalmıştı, güneş ise gökyüzündeki coşkulu yolculuğuna çıkmamıştı henüz. Benjamin saman yığınının içinden çıkmaya çalıştı, fena halde sıkışmıştı.

Ahırın girişinde durup, orada yığılı taşlara işeyerek rahatladı. Koyu renkli yoğun idrarı etrafa kesif bir koku yayarak şırıltıyla taşlara aktı. Gece, bütün yıldızları yutmuş, sindirmişti; dağların üstünü pembe bir renk kaplamaya başlıyordu, Benjamin şimdi, kendisini bekleyen doruğu görüyordu. Aşağı vadide bir horozun öttüğünü

duydu belli belirsiz.

Sersemlemiş eklemleri katılaşıp şişmiş, açlık ve susuzluktan delirmiş bir halde ahırın arkasındaki bir toprak yığınına doğru sendeledi evrak çantasını da sürükleyerek. Toprak yığınına sallanan bir sandalyeye otururcasına kuruldu; sırtını yumuşak yosunlara dayadı, güneşin doğuşunu seyretmeye koyuldu. Aklı yine, tıpkı kırık bir dişe sürekli takılan dil gibi Asja Lacis'e takıldı.

Moskova'dan ayrıldıktan sonra kendini erossuz bir hayata alıştırmaya çalışmıştı, ama bu imkânsızdı. Hemen hemen her gün Asja Lacis'i düşünüyordu, hatta cüzdanından kadının fotoğraflarını çıkarıp onları Rembrandt'ın elinden çıkma birer esermişçesine inceliyor, Asja'nın varlığını duyumsayıp, sesini işitmeye çalışıyordu. Onun gözlerinin yeşilini düzinelerce başka kadının gözlerinde buluyor, bazılarını sokaklarda patolojik bir seks düşkünü gibi izliyordu. Sayısız fahişeyle para karşılığında birlikte olmuş, orgazm anında defalarca Asja'yı yaşamıştı. Onu çok özlemişti. Hayat o olmadan bomboş geliyordu.

Aynı zamanda Jula'yı da özlüyordu, ama Asja'ya duyduğu kadar yoğun bir özlem değildi yaşadığı. Asja daha parlak bir yaradılışa ve zekâya sahipti, daha hızlıydı ve daha gaddardı. Herkesin talep ettiğinden daha çok şey istemişti Benjamin'den: Annesini, insanı bitap düşüren Pauline'yi bile geçmişti. Pauline duygusal anlamda yıllar boyu sömürmüştü Benjamin'i; onun manevi yanını, babasının ticari dünyasından kopup yücelme arzusunu asla anlayamamıştı. Para yollayarak ona el altından destek olmuştu, ama en elzem şeyi vermemişti: Bugün bile özlemini duyduğu o katıksız şefkatten yoksun kalmıştı Benjamin.

Eserini taşıdığı çantasının küçük bir bölmesinde Goethe'nin küçük bir şiir kitabı vardı. Çok sevdiği bir şiiri açtı:

Söyle yürek ne oldu sana,
Nedir ezip duran seni?
Olanlara bir baksana,
Her şey garip her şey yeni.

Gitmiş hep sevdiklerin,
Uğruna üzüldüklerin;
Ne didinmen ne huzurun.
Nedir yürek senin zorun?

Kudretinden o tazenin,
Olmuşsun çaresiz meftun,
Bakışları ah, pek nazenin.
Ne olacak böyle sonun?
Kaçmak isterim, bu bir afet,
Çere olmuyor ama niyet;
Aklım kurtulmalısın der
Ne çare, ayaklarım ona gider.

Boynumdaki görünmez ip,
Kopmaz halatlardan beter.
Kendi özgür güzel sahip;
Yaptığından bihaber.
Büyülü çemberinde hapisim,
Hayatın ona teslim.
Ah, bu nasıl bir davet,
N'olur aşkım, beni azad et!

İşte yine şansı yaver gitmişti ve o mükemmel metin elindeydi. "N'olur aşkım, n'olur beni azad et" diyen dizeleri okurken ağladığını fark etti.

Başını kaldırınca bütün vadinin yumuşak bir kızıllığa büründüğünü gördü. Uzaklarda üzüm bağlarında çalışan insanlar seçilmeye başlamıştı, rüzgâr Banyuls'a bakan bir tepeciğin üzerindeki St. Simon kilisesinin çanlarının sesini yükseklere taşıyordu. Benjamin yakında yeryüzünün ışıkla dolacağını, denizlerin ve gökyüzünün en

derin mavileri yansıtacağını, köye doğru kıvrılan yeşil üzüm bağlarının üzerini altın parıltılar kaplayacağını düşündü. Şimdi başında hayal gibi dikilen dağlar mor bir duvar gibi çentik çentik, ürpertici bir görüntü alacaktı. Ve en sonunda güneş, ışınlarını mızrak gibi dört bir yana saçacaktı; ölüm bile bunca ihtişamı yok edemezdi.

Kendimi bir merdiven labirentinin içinde buldum. Labirent bazı yerlerden gökyüzüne açılıyordu. Aşağıya inen, yukarıya çıkan bir sürü merdiven vardı; ben yukarı doğru çıkmaya başladım. Bir basamakta kırlara doğru açılan geniş manzaralı bir doruğa eriştiğimi fark ettim; başka doruklarda duran başka birilerinin olduğunu gördüm. Başı dönen biri ansızın bulunduğu doruktan kayıp düşmeye başladı. Herkes ayakları yerden kesilmiş gibi derinliklere doğru düşüşe geçti; gülüyorlardı. Ben de sersemlemeye başlıyordum ki uyanıverdim.

Walter Benjamin

XI
Lisa Fittko

Henny Gurland nihayet oğlunu uyandırmaya kıydığında köyün horozları çoktan susmuştu. Oğlan habire yatağa geri devrilip yeniden uykuya dalıyordu. Çocukcağız aylar önce babasını bir daha dönmemek üzere alıp götürdüklerinde rüyaların darmadağın âlemine geri dönmek istiyordu herhalde. Bazı yönleriyle bana kardeşim Hans'ın o yaşlardaki hallerini hatırlatıyordu: Kişiliğini yaşamın getirdiği her şeye duyduğu ilgiyle belirleyen, hayalci, güzel bir erkek çocuğu. Oğlanın hayallerinin şu anda yaşamakta olduğu acı gerçeklerle boğuşacak güçte olup olmadığını merak ediyordum. Önünde parlayan gün ışığı ile yüzleşecek durumda olmadığı kesindi. Gerisin geri yatağa yuvarlanmak, tatlı rüyalara dalarak buralardan uzaklaşmak istiyordu.

Annesi, "Eskiden çabucak uyanır, ayılırdı" dedi. Oğluna doğru eğildi, kadının vaktinden önce kırlaşmış saçları kahküller halinde önüne sarkıyordu. Oğlunun boynunu ovarak, uyanmasını kolaylaştırmaya çalıştı. "Babası, biz dişlerimizi fırçalayana kadar José'nin dünyayı turlayıp geri döneceğini söylerdi."

"Babasını kaybetmiş bir çocuk o."

Annesi beni duymazdan gelerek "José çok güçlüdür. İspanya'yı terk etmek zorunda kaldığımızı öğrendiğinde öylesine neşelendi ki onu görmeliydiniz Frau Fittko."

Henny Gurland beni şaşırtıyordu. Son derece vakur, oldukça zeki ve iyi eğitilmiş bir kadındı, ama kendi dünyasının savaş yüzünden altüst olduğunu, kendi üzüntüsü ve öfkesiyle didiştiğini kabullenmek istemiyordu. Sarf ettiği her sözün altında "Ben bu durumda olmamalıydım, bunu hak etmedim" vardı.

Kamıştan yapma küçük bir sandalyeye oturdum ve Azéma'nın bizim için çizmiş olduğu krokiye bakmaya başladım. "Güneş doğmadan önce buradan ayrılmamız gerek. Daha fazla beklemeyi göze..."

Cümlemi daha tamamlamadan atıldı kadın, "Biliyorum, biliyorum" diye. Yanakları al al olmuştu.

Dudağımı ısırdım ve sabırlı olmam gerektiğini hatırladım. Nazilerin onu öldürmek istiyor olması, kocasının ölmesi onun suçu değildi. Daha iyi bir dünyada, Bavyera'daki villalarında olsalar José'yi öğlen saatlerine kadar uyandırmayacaktı. Oğlunu kahvaltıda balla kaymakla besleyecekti.

"Beni affedin" dedi. "Bir bardak meyve suyu alır mısınız Frau Fittko?" Hiçbir şeyin onları hızlandırmayacağını anladığım için kabul ettim.

Yarım saat sonra, saat beş buçuk olduğunda Pension Lumise'yi etrafı toz pembe bir ışık sarmış halde terk ettik. Pastel renkli evler ve çentikli çatıları hâlâ geceyi yaşıyordu ve panjurları sımsıkı kapalıydı; dizleri üstünde tepeye tırmanıyor gibiydiler, kalem gibi ipince servi ağaçları yol gösteriyordu onlara sanki. Köyün dar caddeleri bomboştu, ama annesini çağıran bir çocuğun sesi ve arka avlularda kazların, tavukların asırlardır yankılanan bağırtılarını duyabiliyordu.

Demir bir parmaklığın yanından geçen taşlık yolda ilerledik, sonra tepelere doğru yükselen patikaya açılan otlak alanını aştık. Bağ işçileri çoktan Banyuls'tan yola çıkmıştı, yürüdüğümüz yol boyunca birçok kişi vardı; aralarına karışabileceğimiz düzinelerce kalın kazaklı, elleri kovalı hayalet. Kimse konuşmuyordu; sabahın köründe işe gitmek üzere yola koyulan herkes gibi biz de ayak uydurmuştuk bu sessizliğe. Bu alışkanlığı Paris ve Berlin'in sabah tren ve tramvaylarında yolculuk eden insanlarda da görmüştüm. Kadınlar, erkekler arkada b ·aktıkları rüyalara büyük bir özlem duyuyor ve tıpkı José Gurland gibi gün ışığının aydınlattığı dünyanın gailesine atılmayı istemiyorlardı.

İçinde erzak ve su bulunan bir sırt çantası taşıyordum: Yaşlı Benjamin susamış ve acıkmış olmalıydı. Öğün atlamaya aldırmayacak türden bir adam değildi o. Onun sınıfının ve devrinin adamları düzenli yemek saatleri konusunda gösterdikleri titizlikleriyle bilinirdi. Kadınların yiyecek hazırlayıp sıcak sıcak masalarına getirmesine alışmışlardı.

Benjamin'i bizimle Banyuls'a dönmesi konusunda ikna etmeye çok çalışmıştım, ama ayaklarının onu daha fazla taşıyamayacağına, bütün gücünü platoya varana kadar tükettiğine inanıyordu. Tek endişem, onun dağların öbür tarafına geçmeden kendince belirlemiş olduğu sınıra dayanmasıydı. Geceyi bir ahırda geçirip bu sabah Pireneler'i bir boğa gibi zinde ve güçlü olarak aşacağına beni temin etmişti; ben de onunla tartışmamaya karar vermiştim, tartışmanın ne anlamı olacaktı ki? Karşımda, on beş dakikadan daha fazla aralıksız yürüdüğünde korkunç göğüs sancıları çeken bir adam vardı. "Göğsümde minik bir adam var. Durmadan kalbimi sıkıştırıyor. Şirin bir adamcağız. Ciğerlerimi körük gibi çalıştırıyor. Aslında onu oradan atardım ama, iyi bir arkadaş" diyordu.

Böyle laflar karşısında ne diyeceğimi hiç bilmiyordum, Benjamin'in deli bir yönü vardı, inanılmaz derecede çocuksu bir yöndü bu. Ne kadar mantıklı görünse de aklıselimden adamakıllı yoksun davranışlar sergileyebiliyordu. Geri dönmesini önerecek olsam güleçeğinden ve yoluna benimle ya da bensiz devam edeceğinden hiç şüphem yoktu.

Tırmanışa geçmeden önce Gurland'larla açık açık konuştum. "Dün biraz rahat davrandık, doğrusu şanslıydık. Bugün şansımızı zorlamayalım. Yolda kimseyle konuşmayın, tereddüt etmeden, sessizce ve ağır ağır yürüyün. Yanınızdan geçen kimselerle göz göze gelmemeye dikkat edin."

José kemerinde bir bıçak taşıyordu ve bu da beni telaşlandırmıştı. İlk gördüğümde içimden onu bırakmasını söylemek geldi, sonra düşününce neden eğlencesini mahvedeyim ki, diye düşündüm. Geçirdiği çocukluk dönemi ilerki yıllarda mutlulukla anılacak türden değildi. Eğer bugün kendini bir kabadayı gibi hissetmek istiyorsa bundan kime ne kötülük gelirdi?

İki yanında ıhlamur ağaçları dizili kayalıkların arasında yol alıyorduk. Ağaçların bazısı daha şimdiden sonbahar renklerine bürünmüş, altın sarısına çalmaya başlamıştı; geniş otlaklar denize kadar iniyordu. Pansiyonda oyalanmamız hiç iyi olmamıştı, gökyüzü ufkun doğu çizgisinde hızla aydınlanıyor, dağların kırık çizgili yüksek hatları belirginleşiyordu. Bugün onları aşmamız imkânsızdı anlaşılan.

Köyden birkaç mil uzakta yolu kesmiş bekleyen bir asker vardı. Gözleri açıktı ama bir kayaya dayanmıştı ve kafası öne doğru düşüp duruyordu. Göğsüne bir tüfek dayamıştı.

"Ona bakmayın" diye fısıldadım arkamdan gelmekte olan Gurland'lara.

Yanından geçerken bizim farkımıza varmadı allahtan; gözlerini yere dikmişti, sanki günün bu saatinde burada nöbet tutuyor olmanın ne büyük bir talihsizlik olduğunu düşünür gibiydi. Zavallı çocuk, diye düşündüm. José'den en fazla bir ya da iki yaş büyüktü.

Yolumuz dikleşmeye başlamıştı, bir noktadan sonra ellerimizle tırmanmaya başladık. Tabanlarımızı kırmızı killi topraktan dışarı çıkan nemli, kara köklere dayayarak tırmanıyorduk. Bir hafta önce üç gün aralıksız yağmur yağdı, bu yüzden en ıslak yerlerden geçmekten kaçınıyorduk.

Yaşlı Benjamin bir gün önce bu yolu ancak bir saatte aşmıştı, o yüzden Pireneler'i geçmemiz Azéma'nın tahmin ettiğinden daha uzun sürecekti. "Ah, akşam yemeğinden önce orada olursunuz. En fazla yarım saat kadar oynar" derken ne kadar da neşeliydi. Ben bu

yoruma içimden "En fazla Yaşlı Benjamin kadar oynar" diye yanıt vermiştim.

Üçümüz oldukça hızlı yol katediyorduk, ama Benjamin'in bizi beklediği açık alana doğru yaklaşırken dertlenmeye başladım. Ya etrafta dolaşmaya kalkışıp ormanda kaybolmuşsa? Ya sınır devriyeleri onu bulduysa? Acaba bizden söz eder miydi? Hayal gücüm doludizgin canlanmıştı; ahırda Benjamin'i tavan tahtalarından asılı sallanır ve Nazileri kahkahalar atarken görmeye başlamıştım. Kocam Hans "Lisa, her zaman en kötü ihtimalleri aklına getiriyorsun" derdi hep. Sonra da "Ama bu kötü bir şey değil, çünkü kötü şeyleri düşünürsen bunlar olmayacak demektir. Bu işler böyledir; daima en olumsuz ihtimalleri aklına getir ki bunları ortadan kaldırasın," diye eklerdi.

Hans'ı özlemeye ve nerede olduğunu merak etmeye başlamıştım. Eğer Tanca'ya varmışsa sükunet içinde beni bekliyordur şimdi orada. Son planımız böyleydi; Portekiz üzerinden Tanca'ya geçip –pek de zor olmayacaktı bu geçiş– Hans'la birlikte bir şilebe binecek, oradan Küba veya New York'a gidecektik. "Otel Larouche'de kalıyor olacağım" demişti. Dünyadaki bütün otellerin adını nasıl biliyordu bu adam? Bu egzotik yerlere tek başıma gelebileceğime nasıl güveniyordu? Beni sınıyor muydu yoksa? Benim bağımsız olmamla başından beri gurur duyduğunu hissetmiştim ve bu da beni onun beklentilerine cevap vermeye zorlamıştı. Şimdi içten içe kendimi güçsüz hissetsem de belli etmemeliydim, dünyayla başa çıkamayacağım korkusuna kapılmamalıydım. Tereddütlerin, çekimserliklerin sırası değildi, aslolan görevimi tamamlamaktı. Bu insanlar kendilerini bana teslim etmişlerdi, onların güvenini boşa çıkarmamalıydım.

Güneş yüzümü ısıtmaya başlamıştı, ama gökyüzünde tek tük pembe bulutlar da geziniyordu. Önümüzdeki kaya parçalarıyla dolu bayırda, harabe halindeki ahırın yanında uzanan alan yemyeşil çimenle kaplıydı. Ağır ağır nefes alıp vadiye, denize, rüzgârlı gökyüzüne baktım. José koşup Yaşlı Benjamin'e bakmaya gitti. Uzun adımlarında sanki bir şeyler onu geri çekermişçesine bir tutukluk vardı.

Ahıra girdi ve dışarı çıkarak "Burada değil!" diye haykırdı. Henny ile koşarak kendi gözlerimizle görmeye gittik.

Henny buruk bir sesle "Bunu bize nasıl yapabildi, onu almaya geleceğimizi biliyordu" dedi.

"Büyük bir ihtimalle yakınlardadır. Alıp başını gitmiş olduğunu hiç sanmıyorum" dedim.

"Neden onun burada kalmasına izin verdiniz ki? O bu tür işleri hiç beceremez."

"Bir açıklaması olduğuna eminim."

"Öyleyse neden bizi aydınlatmıyorsunuz?" diye atıldı José bütün arsızlığıyla.

Annesi "Lütfen Frau Fittko'ya saygılı davran, bize yardımcı olmaya çalışıyor" dedi. "Hep bize yardım için elinden geleni yaptı, öyle değil mi?" derken özür dileyen gözlerle bana baktı Henny Gurland, ama ben aldırmadım bile. Bu çocuğun sinirlerimi bozmasına izin verecek değildim. Yapılacak çok iş vardı.

Tahmin ettiğim gibi Benjamin'i yakınlarda, göğsünde bir şiir kitabıyla uyurken bulduk. Sanki bir plajda kumların üzerine uzanmıştı, yanı başındaki masada bir kadeh şarap, ayaklarına vuran dalgaların keyfini çıkarırcasına uyukluyordu. Ayak seslerimiz ve konuşmalarımız onu uyandırmamıştı. Gece boyunca ellerini siyah kıvırcık tüyler bürümüş gibiydi.

José onu hafifçe sarstı, o kadar yakın duruyordu ki nefesi Benjamin'in yüzünü yalıyordu; parmaklarını Yaşlı Benjamin'in göğsünün üzerinde gezdirdi. José'nin çoraplarının üstünden görünen süt beyaz tenine bakınca bir zamanlar Almanya'da tanıdığım bir genç aklıma geldi. Çocuğu bir köprünün yanı başında öpmüştüm. İnsanın birdenbire böyle şeyleri hatırlaması ne tuhaf.

Benjamin, "Ah, beni almaya geldin sevgili çocuk!" diyerek uyandı. Önce bir gözünü sonra da diğerini açarak, "Seni yeniden görmek güzel" diye ekledi.

José platin sarısı saçlarını düzeltti.

"Gördüğüm kadarıyla kendinize hoş bir yer edinmişsiniz. Acaba burayı bırakıp bizimle gelmeyi düşünür müsünüz?" dedim.

"Elbette, İspanya'ya bir yürüyüş yapmak bana ilaç gibi gelecektir."

Gülümsedik, ama Benjamin oldukça kötü görünüyordu.

Henny Gurland Benjamin'in göz altlarında belirmiş olan koyu mor ve kırmızımtrak renkteki iri lekeleri kastederek "Gözlerinize bir şeyler olmuş" dedi. Benjamin bu sözler üzerine gözlüklerini çıkartarak bir mendille silmeye girişti. "Çiğ tanelerinden olacak, renkleri yüzüme vuruyor" diye yanıtladı. Babamın yüzü de Benjamin'le aynı sarımtrak renkteydi, tıpkı parşömen gibi; göğsünde aynı sancılar ve ellerinin karıncalanması onda da vardı. Bir gün beni nehirde buz pateni kaymaya götürdükten sonra öldü. Yaşadığı gerilim ve yorgunluk ölümüne sebep olmuş olabilirdi, en azından annemin bana söylediği buydu. "Lisa, hangi akla hizmet yaşlı adamı paten kaymaya götürdün?" diyen sesi hâlâ kulağımda çınlar.

"İçecek bir şeyleriniz var mı Frau Fittko? Feci şekilde susadım."

Feci? O da ne demek oluyordu? Ona su matarasını uzattım. Kana kana içti. "Lütfen artık içmeyin sizi rahatsız eder" diye uyardım. Aynı zamanda biraz da bize kalması için söylüyordum bunu. Üçümüze ancak ucu ucuna yetecek kadar suyumuz vardı. Benjamin'e çakımla bir parça ekmek ve biraz peynir kestim. "Bir şeyler yiyin. Dün gece soğuktan içiniz taş kesmiştir. Banyuls'ta dondurucu bir soğuk vardı."

"Aslına bakarsanız ahırın içi gayet rahattı. Ben bir çiftlik hayvanı olmalıymışım, saman üstünde uyumaya bayıldım."

"Tahmin ettiğimden daha kolay uyum sağlıyormuşsunuz," diye yanıtladım. Benjamin'in resmiyeti ister istemez benim konuşmama da yansımıştı.

"Eğer kalbim daha güçlü olsaydı iyi bir asker olurmuşum."

Henny Gurland başını bir miğfer gibi kaplayan kır saçlarının altından Benjamin'e ters ters baktı. "Bu yolculuğa çıkabileceğinden emin misin Walter? Banyuls'a dönmemiz daha akıl kârı olabilir. Sahil yolu mutlaka yeniden açılacaktır. Fransa'dan tek çıkış yolu bu değil biliyorsun." Ben hemen "Yahudiler için durum gitgide kötüleşiyor, geri dönmemizin o kadar iyi bir fikir olduğunu söyleyemeyeceğim" diye itiraz ettim.

José "Siz Yahudi misiniz?" diye sordu bana.

"Evet ben Yahudiyim, ama eşim Hans değil."

Benjamin "O da solcu, bu Yahudi olmaktan daha beter" dedi.

"Peki bu durumda ben ne olmuş oluyorum?" diye sordum.

"Solcu bir Yahudi, tıpkı kardeşim Georg gibi... eğer hâlâ yaşıyorsa."

"Ben yine de yeniden düşünmemiz gerektiği kanaatindeyim, tabii eğer Dr. Benjamin... " Henny ısrar edecekti ki, "Pireneler'i geçeceğiz, benim için endişelenmeyin Frau Gurland. Göründüğümden daha dayanıklıyım" diyen Benjamin'in yüksek sesiyle tartışma son buldu.

Ellerimi havaya kaldırarak,"Bu kadar konuşma yeter," dedim. Bir grup kaçağın, içinde bulundukları durumun tehlikesinden bu kadar bihaber olduklarına ilk defa tanık oluyordum. Her seferinde sanki akşam üstü çay sefalarını bölüyormuşum gibi hissetmeme neden oluyorlardı.

Önümüzde uzanan patika daha rahat ve bilinen bir güzergâha paralel gidiyordu. Bizim güzergâhımız dağın sırtı boyunca ilerliyor, bazı kritik noktalarda sırttan aşağı iniyordu; bu da sınır polisine görünme tehlikesinden kurtarıyordu. Bazı noktalarda bu iki paralel yol neredeyse birleşiyordu, bu yüzden de insanın çok sessiz olması gerekiyordu. Azéma tehlikeli noktaları harita üzerinde iri mavi çarpı işaretleriyle belirtmişti.

Önce Benjamin oldukça seri yürüdü, ama kısa süre içinde durup dinlenmek zorunda kaldı. Yere çöktü ve sırtını bir kayaya dayadı. Nefes alışverişleri kesik kesikti. "Eğer her on-on beş dakikada bir durup biraz dinlenirsem sizin hızınıza ayak uydurabilirim." Bunu özür diler gibi söyledi. "Sancım başlamadan durmam gerekiyor demek ki. O zaman şimdi beklediğim kadar kalmamıza gerek kalmaz." Ben nabzını ölçmek istediğimdeyse, "Hızlı veya yavaş ne fark eder? İspanya'ya varmalıyız" diye itiraz etti.

"İspanya berbat bir yer, bir zamanlar orada yaşamıştım"dedi José.

Frau Gurland iç çekerek, "Lütfen canım böyle konuşma, oranın berbat olmadığını biliyorsun" dedi.

"Neyi bildiğimi nereden biliyorsun anne?"

"Konuşmadan önce ağzından çıkacak lafları tartmalısın."

"Babam bunu senin için de söylerdi."

Olaya karışmamaya karar verdim. Allahtan benim akrabalarım değillerdi.

En sonunda Yaşlı Benjamin "Sanırım artık yola çıkabilirim" dedi. Evrak çantasını taşımayı önerdim. Bu eski çantayı inatla taşımasına bir anlam veremiyordum. En sevdiği battaniyeyi ya da tüylü oyuncak hayvanını gittiği her yere götüren çocuklar gibiydi.

"Bu yaşlı adamı aptalca takıntısından ötürü affedin, varım yoğum bu. Kendim taşımayı tercih ederim."

José, çantanın bir kasa şaraptan daha hafif olduğunu ama insanı şarap gibi neşelendiren bir şey içermediğini belirtti. Dr. Benjamin bu laf üzerine gülümsedi. "Zor anlarda şaka yapabilmek güzel bir meziyettir José." Benjamin'in bu çocuğa asla sinirlenmemesi beni hayretler içerisinde bırakıyordu.

Kısa bir süre sonra servi ağaçlarından oluşan bir korunun içinden geçtik. Ağaçların bir kısmı kökünden sökülmüş yere devrilmişti, uçlarından siyah çamur damlıyordu. Bu halleriyle insan cesetlerini andırıyorlardı, çıplak dalları dışa doğru yayılmıştı, havaya doğru uzanmış parmakları andırıyorlardı. Ürperdim. Bunları aklıma düşüren Yaşlı Benjamin'di, normalde aklıma böyle tuhaf düşünceler hiç gelmez.

Lister'in ana hattına geçtiğimizde içimiz oldukça rahatladı; yol, neredeyse toplanacak hale gelmiş tombul mavi-siyah Banyuls üzümleriyle dolu bağların içinde yükselerek ilerliyordu. Yüksekler-den inen sel sularının geçtiği yerlerde derin kanallar oluşmuştu, toprak hâlâ ıslaktı; yer yer kaynaklardan fokurdayarak çıkan suların oluşturduğu minik dereler akıyordu.

Benjamin bir avuç dolusu üzüm alıp tadına baktı. "Çok tatlı, bu üzümlerin şekeri bana güç verecek."

Bağın ucunda, parlak güneşin altında biraz geç de olsa kahvaltı etmek için toplandık. Genç Gurland Benjamin'in yanına oturdu, güneş ikisinin sırtına vuruyordu. Benjamin bir sigara yaktı. Kırışmış takım elbisesinin içindeki eciş bücüş solgun görüntüsü beni gü-

lümsetiyordu. Yolculuğun verdiği yorgunlukla hâlâ nefes nefeseydi, ama gene de hem vakur hem de coşkulu ve neşeli görünüyordu. José Benjamin'in yanında kıvrılmış tıpkı onun gibi oturuyordu ama yanık gergin teni ve parlak saçları, onun genç, sağlık dolu olduğunu belli ediyordu. Başka bir zaman olsa komik bir ikili oluşturdukları söylenebilirdi: Yorgun Gençlik ve Vaktinden Önce Yaşlanan Adam yan yana. José, yalnız benim farkına vardığım çok derin bir çaresizlik içindeydi. Benjamin'e asla annesine yaptığı gibi karşı gelmediği dikkatimi çekiyordu. Belki de yaradılıştan gelen bir tür saygı dürtüsüne uyarak kendince zaten yarı ölü bir insan olarak gördüğü bu kişiye saldırmıyordu.

Henny Gurland'la ben üzüm toplamaya gittik. Bağın uç kısmındaki buğulu salkımlardan toplayıp toplayıp Henny'nin çantasına doldurduk.

Henny "Umarım oğlumun kusuruna bakmamışsınızdır" diyerek bizi sarmış olan o hoş sessizliği böldü. Omuz silktim ve "Daha çok genç, önemli değil" diye yanıtladım.

"Gençlik bir mazeret değil, daha önceleri böyle değildi."

"Tıpkı erkek kardeşimin gençliğindeki gibi, annemle daima kapışırlardı. Bu durum yıllarca sürdü."

"Ama bu José'nin mizacına hiç uymuyor. Ondan daha umut dolu bir çocuk göremezdiniz. Okulu çok severdi ve Arkady ile hep bir şeyler inşa edip dururlardı. Her gece makinelerden bahsederlerdi, birlikte yürüyüşlere çıkar, ağaçları ve hayvanları inceler, bilgi edinirlerdi. Ben bunları hiç yapmamışımdır, anlıyor musunuz? Onun ilgisini çeken konular hakkında hiçbir bilgim yok."

Meselenin José'nin gençliği olmadığını söylerken haklıydı tabii. O "genç" değil tepkiliydi, içinde bulunduğu koşullar göz önünde bulundurulduğunda normaldi bu. Henny Gurland benim "José değişip iyi bir insan olacak" dememi istiyordu. Belki de değişirdi, kim bilebilir? Eğer bu düzelme olursa kendini şanslı kullardan saymalıydı.

Diğerlerinin yanına döndüğümüzde Benjamin José'ye İspanyol polisi konusunda endişe duymasına gerek olmadığını anlatıyordu "Farklı düşüncelere sahiptir İspanyollar, Yahudi düşmanı değillerdir."

Bunu duyan Henny "Franko bir zorbadır" diye mırıldandı. Bunun üzerine ben de "İspanya'daki herkesi kontrol edemiyor ama" dedim. Frau Gurland bana "İnanın İspanyollar Fransızlardan daha beterdir, yabancılardan nefret ederler ve bunu gizlemeye bile gerek duymazlar. Fransızlar en azından yabancılara sempati duyuyormuş gibi görünmeye çalışıyorlar" dedi.

José "Bizden nefret ediyorlardı, özellikle de öğretmenler. Aksanım yüzünden bana sınıfta konuşmamamı söylemişlerdi. Sürtükler öteki çocukların konuşmasını bozacağımdan korkuyorlardı" diye ekledi.

Yaşlı Benjamin sesini yükselterek: "Fransızların fazla gururlu olduğu doğru, ama ben her zaman sevmişimdir Fransızları. Malum, Paris ondokuzuncu yüzyılın başkentiydi. Tabii bu yüzyılın başkenti de New York olacak."

Ben "Ama siz bir Berlinlisiniz, Berlinliler dünyanın en incelikli ve kültürlü insanlarıdırlar" diye atıldım.

"Berlinli diye bir şey yok. Berlin'deki Yahudileri ya da Rusları düşünerek bunu söylediniz herhalde. Ruslar iyi eğitimli ve tahammüllü olurlar, yani Beyaz Rusları kastediyorum. Berlin'den Alman edebiyatından çok Rus edebiyatı ürünleri çıkmıştır. Çok yazık, yirminci yüzyılın başkenti Moskova olmalıydı." Benjamin'in bu lafıyla sanki dört çayı sohbetine kaldığımız yerden devam etmeye başlamış gibiydik. "Moskova'ya gittiniz mi Dr. Benjamin?" diye sordum.

Bu soruyu yönelttiğimde yüzü kızarır gibi oldu. "Evet bir kere gittim, tahammül edilebilecek gibi bir yer değil. "Kendi ihtilalleri de buna dahil olmak üzere Bolşevikler her şeyi mahvetmişler,."

"Anladığım kadarıyla siz bir Marksist değilsiniz."

"Ben hiçbir şey değilim."

Henny Gurland "Siz bir yazarsınız" dedi. "Ve ünlü bir eleştirmen."

Benjamin "Ünlü eleştirmen diye bir şey yoktur, evet ben bir eleştirmenim ya da daha doğrusu bir zamanlar bir eleştirmendim. Şimdi ise sadece kaçan bir Yahudiyim" diye yanıtladı.

Öğlene doğru Pireneler'i, nefis manzarasına hâkim bir platoya

vardık; koyu maviden başlayarak giderek açılan dağ sıralarının görüntüsü göz kamaştırıcıydı. Arazi ardımızda sarp bir uçurumla sınır boyuna; bağların, biçilmiş ekin tarlalarının arasında dizili köylerin olduğu vadiye iniyordu.

Arkamızdan esmekte olan rüzgârda süzülen bir şahin vardı, gözleri bize dikili, havada asılı kalmıştı sanki. Kaygıyla hayvana bakan Benjamin'i yatıştırmak için "Endişelenmeyin," dedim, "o bir akbaba değil." Benjamin, "Hangi leş yiyici olduğu fark etmez" dedi. "Eski Yunanlılar işte bu yüzden ölülerini gömmeye bu kadar özen gösterirlerdi. Kimse ölüsünü kuşların didiklemesini istemez."

"Meksika'daki Kızılderililer bunun olmasını istermiş. Yaşlılar bir tepeye tırmanır, kendisini doğaya bırakırmış; kuşların gövdelerini parçalamasına izin verirlermiş. Benim için de fark etmez" José bu açıklamasıyla hepimizi şaşırtmıştı.

"Umarım kuşlar işe başladığında bu insanlar ölmüş oluyorlardır" dedim.

"Kesinlikle, çoktan ölmüş oluyorlar" diye yanıtladı.

Annesi José'ye bunları nereden duyduğunu sordu. "Babam anlattı" dedi oğlan. Sesi, *bir şeyi başka türlü nasıl öğrenmiş olabilirdim ki?* der gibiydi.

Yaşlı Benjamin "Çocukken ben de Aztek kültürüyle çok ilgilenirdim" dedi.

"Aztek rahipleri haftada bin kadar insanı öldürürlermiş. Uçları taştan bıçaklarla öldürdükleri kişilerin kalbini söker, bu kalpleri güneş tanrısı Huitzopochli'ye sunarlarmış" diye devam etti José açıklamalarına.

Benjamin, "Tanrıların bu kurbanları istediğine inanır, bu kurbanlar sayesinde dünyanın sonunun gelmesini engellemeye çalışırlardı" diye sürdürdü.

"Çılgınmış bu rahipler" dedi Henny Gurland.

Benjamin, "Birçok uygarlıktan daha sapkın değildiler" diye diretti.

Ben iki gün önce sahte yemek karnesiyle aldığım ekmekleri parçalara bölerken herkes sessizce bekledi. Ekmeğe Azéma'nın vermiş olduğu yumuşak bir peynirden sürdüm ve dağıttım. Ayrıca

herkese birer de domates düşüyordu.

"Kendi yiyeceğimi kendim taşıyabilir miyim Frau Fittko?" Benjamin'in bu kibarlığı içinde bulunduğumuz durumla hiç uyuşmuyordu. "Bizi uzun bir yol bekliyor, değil mi?" diye sordu.

Eğer ilerlersek bugün İspanya'ya ulaşacağımızı söyledim. José de "Tabii şayet Naziler bizi yakalamazsa" diye ekledi.

Benjamin "Tırmanmak için güzel bir gün José, yolda birbirimize arkadaşlık edebilmemiz de bir şans, öyle değil mi?" diye sordu. José sadece homurdandı. Anlaşılan bizimle yolculuk ettiği için kendini pek de şanslı saymıyordu. "Yağmur yağacak, kokusunu alıyorum" dedi. Rüzgârın kuvvetli estiğini, bulutların gökyüzünü kapatmasını engelleyeceğini sandığımı söylediysem de José Alpler'i tırmanan dağcıların çoğu kez, bahar sonlarına doğru bile kar fırtınaları yüzünden mahsur kaldıklarını söyledi.

Annesi "Ne kadar da cesaret verici konuşuyor" dedi.

Bu sözler üzerine Yaşlı Benjamin yıllar önce İsviçre'de doğru dürüst tanımadığı bir kadınla çıktığı yürüyüş esnasında nasıl bir çırpıda nişanlandığının komik öyküsünü anlattı. José Benjamin'i can kulağıyla dinlemişti ve "Peki, hiç evlendiniz mi?" diye sordu.

"Evet, ancak o da bir hataydı."

José'nin yüzünde alaycı bir gülümseme belirdi. Benjamin boşandığı karısının ve oğlunun Londra'da emniyette olduklarını anlattı ve savaştan sonra bir gün onları görmeyi umduğunu söyledi. "Oğlum seninle yaşıt José."

Gökyüzü her saniye daha da kararıyordu, bir an önce hareket etmemiz gerektiğini söyledim.

Önümüzdeki bir saat içinde dik ve zorlu bir bölgeyi aşmak zorunda kalacaktık. Haritada geçmemiz gereken bir bayırda keskin bir dönüş olduğu işaretliydi ve bu virajın bir yanında derin bir uçurum vardı. İşi daha da zor kılan şey ise anayolun bu noktada Lister'e iyice yaklaşmasıydı. Burayı geçerken kesinlikle ses çıkarmamalıydık.

Bu yolculuğu izleyen sayısız seferde yolu artık ezbere bildiğimden Pireneler'i yarım günde aşabilir hale geldim; ancak Benjamin'le yaptığım benim ilk yolculuğumdu ve yanımda yürütmeye

çalıştığım hasta bir adamdı. Bazen Yaşlı Benjamin emeklemek zorunda kalıyor, tırmanışa hiç uygun olmayan ayakkabılarını dağın yamacına gömercesine bastırıyor, ceketinin yanları yerlerde sürünüyordu.

"Ayağınızda su toplayan yerler ne âlemde?" diye sordum.

"Patladılar ve çoraplarım sırılsıklam oldu, ama şimdi ayaklarım daha rahat, iyi bir gelişme sayılabilir bu."

Tırmanmaya başlayalı yirmi dakika kadar olmuştu ki dolu yağmaya başladı: Dağın yamaçlarına kurşun gibi düşen beyaz taneler yola düşünce eriyor, yolu büsbütün kayganlaştırıyordu. Yalpalayarak tırmanan Benjamin'in dolu tanelerinin keskin inişinden korunmak istercesine irkildiğini ve uçurumun kenarında sendelediğini fark ettim.

"Dikkatli olun," diye fısıldarken Benjamin dengesini kaybedip çamura yüzüstü düşüverdi. José ve ben hemen yardım etmeye koştuk.

Benjamin "Çamuru pek sevdim" dedi.

"Birkaç dakika dinlenelim. Dolu fırtınası dursun" diye önerdim.

Çıkıntılı bir kayalığın altına sığındık, Benjamin titremeye başladı. Ufacık bir uyarı almaya görsün, hemen dudaklarından engin geçmişin olayları dökülüyordu. Şimdi de "Küçük bir çocukken annemle babam beni Thüringen'de Haubinda adında bir okula göndermişlerdi" diye başladı. "Harika bir yerdi, okulun arkası çayırlıktı ve nisan ayında silme balçık olurdu. Hocalar katı insanlardı ama duyarlı davranıyorlardı; bir erkek çocuğuyla çamurun, platonik bir bütünün iki yarısı olduklarını anlıyorlardı" diye anlatıyordu.

Tepemizdeki çıkıntıyı işaret ettim ve "Eğer harita doğruysa tehlikeli geçit tam tepemizde, lütfen biraz sessiz olalım" dedim.

Benjamin bana ciddiyetle baktı. Dolu dininceye kadar bir on dakika bekledik; ardından güneş birdenbire öylesine keskin bir parıltıyla çıktı ki gözlerimi kapamak zorunda kaldım.

Otlarla kaplı bir düzlük boyunca ilerlemeye koyulduk, büyükçe bir hayvanın, muhtemelen bir keçinin beyazlamış kemikleri yol üstüne dağılmıştı; kafatasındaki göz delikleri boş boş dışarıya bakıyordu, görüntü korkunçtu. Yaşlı Benjamin'in "zavallı Yorick" üzerine uzun bir nutka girişeceğinden endişe duydum, ama kendine hâkim oldu.

Yol, yeniden dik yar boyunca ilerlemeye başladığında tepemizden sesler gelmeye başladı. Sırtımızı yarın duvarına yapıştırıp bekledik. On beş dakika geçti, sonra Benjamin evrak çantasını almak üzere eğildi ve kalp atışlarım hızlandı. Kendini iyi hissetmiyor muydu acaba? Onun ilacını araması uğruna yakalanacak mıydık? Ancak Benjamin beni şaşırtarak çantasından sadece Goethe'nin bir şiir kitabını çıkarttı ve sesler kayboluncaya kadar sırtını taştan duvara dayayıp okumaya koyuldu. Yeni bir on beş dakikanın sonunda dudakları sessizce oynamaya başladı. José büyülenmiş bir şekilde onu izliyordu. Kuşkusuz daha önce Benjamin gibi birisiyle hiç karşılaşmamıştı.

Tekrar ilerlemeye başladık, tek sıra halinde, yarın kireçtaşından duvarına tutunarak yürüyorduk. Haritaya göre yarım saat kadar bu kireçtaşından duvarı izleyecektik, sonra da nispeten daha kolay bir bölgeye inecek ve zirveye ulaşmak için son bir dik tırmanış yapacaktık. Benjamin'i önden yolladım, Henny Gurland ve oğlunu da arkama aldım. Onun hızımızı belirlemesi, şartlar göz önünde bulundurulduğunda en doğru yoldu, ama bu alanı aştıktan sonra ben yine liderliği ele alacaktım. Her birimizin arasında onar ya da yirmişer adımlık mesafe vardı.

Kaza hepimizin gözü önünde gerçekleşti. Benjamin birdenbire dengesini kaybedip tutunduğu duvardan açıldı. Uçuruma doğru sendeleyişini, uçurumun kenarında yalpalayışını, yeniden dengesini bulup sonra tekrar sallanışını dehşet içinde seyrettim. İçgüdüsel olarak ona doğru atılmış ama geç kalmıştım. Onun patika boyunca kaymasını, yuvarlanıp aşağı düşmesini, arada ayaklanıp boş kalan eliyle köklere, dallara tutunmaya çalışmasını seyretmekten başka bir şey gelmedi elimden.

Yirmi beş metre kadar düştü ve aşağıdaki bir kayanın üzerine yığıldı, uçurumun sonuna yuvarlanmasını engelleyen tek şey düşerken çarptığı çam çalılığıydı. Eğer o çalılığı atlamış olsaydı şu anda hâlâ düşüyor olurdu.

Ona bağırmaya cesaret edemiyordum, ama el salladım ve o da hiç geçmek bilmeyen bir dakikanın sonunda bana el salladı.

"Ben aşağıya iniyorum" dedim. José de benimle geldi. Frau

Gurland oğlunun bana yardım etmesini istemiyordu ama başka seçeneği yoktu, çünkü José'nin yardımı olmadan Benjamin'i kurtarmam mümkün değildi. Eğim boyunca yolumuzu dikkatle seçtik. Bir keresinde ayağım bir köke takıldı ve tökezleyerek sektim. Elimle yakaladığım diğer bir kök aşağıdaki kayalığa Benjamin gibi yuvarlanmamı engelledi. José bir dağ keçisi gibiydi, emin adımlarla elimden tutup beni geri çekti.

Yaşlı Benjamin'e ulaşmamız yarım saatimizi aldı. Benjamin sırtüstü yatıyordu, evrak çantasına yapışmıştı ve gökyüzüne bakıyordu. Şakağı yarılmıştı, çene kemiğine doğru kan sızıyordu ve ceketi yırtılmıştı ama bunun haricinde pek zarar görmemiş gibiydi.

"Dr. Benjamin, bizi korkuttunuz" dedim.

Yüzünde acı bir gülümseme belirdi. "Benim için hayatlarınızı tehlikeye attığınız için çok teşekkür ederim." Son yirmi dakikayı bu cümleyi tasarlayarak geçirdiğini tahmin ettim. "Ama size hemen belirtmeliyim ki bana yardım etmenin hiçbir anlamı yok. Devam edemeyeceğim."

"Bu saçmalık" dedim.

"Hayır, gerçek. Bacağım çok kötü bir vaziyette," diyerek sol dizine uzandı.

"Kırık mı?"

Benjamin'in yüzü acıyla burkuldu.

"Bacağınıza bir bakayım." Dizinin acıdığını söylediği noktayı dikkatle inceledim. Kırık olması pek muhtemel değildi. "Büyük bir ihtimalle lif kopması, ayakta durabilecek misiniz bir bakalım."

"Bir anlamı yok. Bildiğiniz gibi benim kalbim zayıf. Hayatım artık sona erecek, ama eserimi almalısınız... o benden çok daha önemli. Anlıyor musunuz?" Anlamadığımı görüyordu. Hiçbir eser bir insan hayatından daha değerli olamazdı. "New York'ta arkadaşlarım var, kitabı..." bitkin bir şekilde geri yattı, nefesi kesilir gibiydi..

José "Kitabı ben taşırım" diye atıldı.

Ben de, "Evet kitabı götüreceğiz, ama sizi de alıyoruz" dedim kararlılıkla. Tartışacak zamanımız yoktu, gökyüzü gitgide kararıyor, ışık azalıyordu. Bu insanların gece olmadan sınırı geçebilme-

leri için iki saat içinde dağın zirvesine varmamız gerekiyordu.

Benjamin onu ayağa kaldırmamıza izin verdi. "Ah!" diye haykırdı, dizleri titriyordu. "Korkarım hiçbir faydası yok. Sol dizim..."

Dizini dışarı fırlayan bir kemik var mı diye bir kere daha yokladım. "Üzerine hiç ağırlık verebiliyor musunuz?"

"Hayır."

"Lütfen deneyin Dr. Benjamin!" Yola doğru baktım ve Henny Gurland el salladı. Yukarılarda sınır muhafızı var mı diye etrafı kolaçan ettim.

Benjamin incinen dizinin üzerine yavaş yavaş ağırlık vermeye başladı. Bir iki adım, sonra birkaç adım daha attı.

"Bu iyi! Kırık değil, çünkü eğer kırık olsa yürümenize imkân olmazdı. Büyük bir ihtimalle burktunuz" dedim.

Yaşlı Benjamin yüzünü gülümsemeye benzer bir ifade almaya zorladı. "Siz müthiş bir kadınsınız Frau Fittko." Yüzünü silmek için ceketinin cebinden bir mendil çıkarttı, alnı çamur ve terle kaplıydı. Sol kulağı da sıyrılmıştı ve hâlâ gömleğinin yakasına kan damlıyordu.

Aniden tepeden gelen bir ışıltı gözümü aldı. Bir asker nişanı ya da miğferi olabilir miydi acaba?

"Burada bizi herkes görebilir" dedim.

José ile birlikte Benjamin'e omuz vererek dikkatle taşımaya başladık, şu noktada üçümüzün de yuvarlanıp boşluğa düşmemiz çok korkunç olurdu. Benjamin önceleri bize çok abanıyordu, ama sonraları kötü durumda olan dizine daha fazla ağırlık verebilir hale geldi, bu durum bana dizinin tahmin ettiği kadar kötü bir biçimde hasar görmüş olamayacağını düşündürdü.

Islak kaygan yamaçta yükümüzü iterek, çekerek, kucaklayıp kaldırarak yukarıya, patikaya taşımamız bir saate yakın sürdü. Yola vardığımızda dizi daha da iyileşmişti. Bu noktadan sonra sekerek de olsa yürümesi, en zorlu eğimlerde yardıma ihtiyaç duymasına rağmen yola devam etmesi mümkün görünüyordu. Göğsü sıkıştığında nefes almak için biraz dinleniyordu. Dağın tepesine yaklaştıkça dikkati daha da yoğunlaşıp şeytani bir hal almıştı; gözleri ileriyi tarıyordu, nefes alışları daha düzenli, yavaş ve ölçülüydü.

Eğreltiotlarıyla dolu bir bayır boyunca hiç bitmeyecekmiş gibi gelen bir tırmanıştan sonra küçük bir düzlüğe vardık; büyük kızıl çamlardan başka hiçbir bitki bulunmayan bir adacıktı bu. Ağaçların kızıl-mor renkli gövdeleri dimdik yükseliyor, birbirine kenetlenmiş dallarının koyu gölgesi yere düşüyordu.

Benjamin biraz oturmamız için ısrar etti. "Burasını öyle çok sevdim ki, insana her an ağaçların arasından büyücüler fırlayacakmış gibi geliyor!" Benjamin'in dudakları soluk bir mor renk almıştı, büyücüleri gözlemek için durmadığından emindim.

"Son tırmanış hemen önümüzde, bir şeyler atıştıracak vaktimiz var" dedim.

"Çok acıktım" dedi José. Henny Gurland "Unutma José, dört kişiyiz, tek başına değilsin" diye uyardı oğlunu.

"Acıkmakta çok haklı," diye onu savundu Benjamin.

Henny "Kimse sana fikrini sormadı, Allah aşkına bir kere olsun kendi işine bak" diye tersledi.

"Üzgünüm ama José büyümekte ve vücudunun beslenmeye ihtiyacı var."

"Anne, her şey yolunda" diyerek José annesine doğru gitti.

"Benden uzak dur!"

"Hedefimize neredeyse vardık Henny" dedim.

José tekrar oturdu.

Benjamin "Evet, hava kararmadan İspanya'ya varmış olacağız ve attığımız her adıma değecek!" yorumunda bulundu.

Bu son fırtınanın bu kadar çabuk geçmesi içimi rahatlatmıştı, son ekmek parçalarıyla çikolatayı dağıttım. Bir tane küçük ve pörsümüş domates kalmıştı, bunu da José'ye verdim. Henny Gurland yemek yemeyi reddetti.

"Neden yiyecekler azken bu kadar lezzetli gelir anlamıyorum," dedi yaşlı Benjamin, "Alpler'de yürüyüş turlarına çıkarken dikkatimi çekmişti. Yanımıza azıcık peynir ve ekmek alırdık, tadına doyum olmazdı."

Bu korulukta insan kendini oldukça güvende hissediyordu, hatta bahtiyar; hele de gökyüzünden bir yağmur perdesi iniverince. Henny bile biraz daha gevşeyip bir parça ekmeği yemeye başladı.

"Yağmur sürmeyecek" dedim ve ilerde beliren güneş ışığını işaret ettim. "Yalnızca hafiften çiseliyor." Çam pürleriyle kaplı zemine uzanıp başımı sırt çantama dayadım ve yüzümü yumuşatan, hafif hafif üstüme çiseleyen yağmur suyunun tadını çıkarttım.

Benjamin ansızın eski bir Musevi şarkısı söylemeye başladı, aslında doğrusu söylemekten çok mırıldanıyordu. Bu şarkıyı çocukken duymuştum ve şimdi bu şarkı yağmurun içinden unutulmuş bir güçle, bir anlayış ve şefkatle sesleniyordu bana. Hepimizin kaçmakta olduğu dehşeti çağrıştırdı ve uzun süre önce ölüp gitmiş bir şeye hayat verdi. Şarkısı etrafımızdaki havanın gerginliğini aldı ve dinlenip güç toplayabileceğimiz bir sığınak yarattı. Kısa süre sonra Henny Gurland'ın dudakları da oynamaya ve Benjamin'e eşlik etmeye başladı.

Tahmin ettiğim gibi, yağmur dağın tepesinden aşıp gitti ve ardında fil rengi kayaları kırmızıya bürüyen parlak akşamüstü ışığını bıraktı. Benjamin şarkı söylemeyi bıraktı. Hava tazelik, temizlik ve özgürlük kokuyordu.

Son tırmanışımıza başladık. Yolumuz kaygan ve dikti, her yer kaygan mıcırla ve çam pürleriyle doluydu. Mümkün olan yerlerde her iki eliyle otlardan güç alarak kendini çeken yaşlı adama "Yavaş yavaş yürüyün, her adımınızı dikkatle atın," diye tavsiyede bulundum. Bu kez yanında yürüyordum. Eğer bu tırmanışta düşecek olursa, bu onun sonu olurdu. Bu seferki uçurum daha dikti ve düşüş esnasında tutunacak dal veya kaya parçası da yoktu. Tırmanış esnasında birçok kez ayaklarımızın altında küçük kaya parçaları yerinden oynayıp boşluğa yuvarlandı; böyle durumlarda hepimiz duraksayıp taşların derin uçurumdan aşağıya inerken döktükleri toprağın sesini dinledik.

Tırmanışımızın son on beş dakikası boyunca Benjamin dinlenmeyi istemedi. Bir çeşit öfke içerisindeydi ve kendisini zirveye doğru savurur gibiydi. Yumrukları sıkılı, çenesi yerçekimine ve vücudunun rahatsızlıklarına meydan okurcasına önde ve kararlı ilerliyordu.

Zirveye oldukça iyi halde vardık ve Benjamin dizlerinin üzerine yığıldı. Alnını yere yapıştırdı, kollarını dengeyi koruyabilmek

için ileri doğru açtı.

"Başardınız, Dr. Benjamin" dedim ve ilerde beş mil kadar uzaktaki ev öbeklerine işaret ettim, köy oyuncak gibi görünüyordu. "Orası Port-Bou."

Port-Bou gurubun kızılını almış olan denize bakıyordu. Katalonya'nın Vermillion kıyısı parlıyor, karanlık tepeler suları sığlaştırıyordu. Şimdi güneş gökyüzünün batısında ufku saran bulutları pembe bir ışık kılıcı gibi yarıp geçiyordu, sanki İbrahim ve Musa'nın Tanrısı icazetini gösteriyordu. Gözlerim bir gökkuşağı aradı ama görünürde yoktu.

Henny Gurland "Bu manzara öylesine güzel ki," dedi.

José de "Böylesine güzel bir ülkenin faşist dolu olması ne acı" yorumunda bulundu. Annesi, "Baban İspanya'yı çok severdi" diye karşılık verirken yanakları parıldıyordu.

Bu noktadan sonra onların kendi başlarına yola devam etmeleri ve benim geri dönmem gerekiyordu, ama nedense onları bırakmak istemiyordum. Onlara bir mil kadar daha, dağ yolunun gerçek anlamda bir yola çıktığı noktaya kadar refakat etmeye karar verdim. İğrenç bir su birikintisine gelince durduk, suyun yeşilimsi bir köpüğü vardı ve berbat kokuyordu.

"Ben çok susadım, biraz su içersem beni mazur görün" diyen Benjamin'in karşısında çaresizdim, ama onun bu sudan içmesi fikri beni şaşkına çeviriyordu. "Bir saate kalmaz Port-Bou'da olursunuz ve orada bol miktarda temiz su bulabilirsiniz."

"İçmeliyim, başka seçeneğim yok."

Kızmaya başladığımı hissettim. "Dr. Benjamin, lütfen. Bunca yolu beraber geldik. Mantıklı davranmalısınız. Bu sulu çamur tehlikeli olabilir. Tifo hastalığına mı yakalanmak istiyorsunuz?"

"Korkarım elimden başka türlüsü gelmiyor, *gnädige Frau* affedersiniz." Emekleyerek birikintiye doğru gitti ve birkaç avuç dolusu suyu zorlanarak yuttu. Henny Gurland ve oğlu kafalarını çevirdiler.

Tekrar yanımıza geldiğinde geri dönmem gerektiğini söyledim. Yolun büyük bir çoğunluğunu ay ışığında katedecektim.

Yaşlı Benjamin "Size teşekkür etmeliyiz Frau Fittko," diyerek

ellerimi tuttu. İki yanağımdan öpmesine izin verdim. Onların teşekkürlerini istemiyordum. Bunu yalnızca onlar için yapmıyordum, aynı zamanda teyzelerim, amcalarım, kuzenlerim ve Nazi kamplarındaki sayısız arkadaş için yapıyordum. Bu küçük bir meydan okuma, hayal edilemeyecek kadar insanlık dışı ve korkunç bir şeyi silmenin bir yoluydu sadece.

"Eğer bir insan kişilik sahibiyse," der Nietzsche, "aynı deneyimi tekrar tekrar yaşayacaktır." Bu durumun genel olarak geçerli olup olmadığı tartışma konusu olsa da belli bir azınlık için her halükârda doğru olduğu söylenebilir. Bizi tekrar tekrar, sonuçta aynı işleve hizmet eden birtakım insanların eline düşüren, bizi aniden onların karşısına çıkaran yollar var. Bu yürüyüş yolları bizi hayatın çeşitli dönemlerinde arkadaşa, ihanet edene, sevgiliye, çırağa ya da ustaya götürür.

Walter Benjamin

XII

Benjamin geriye bakmaya korkuyordu. Hayatında birçok kez geriye bakmış ve çoğu zaman olayların şirazesinden çıktığını görmüştü. Karısı Dora ile yürümeyen, tatsız bir evlilik denemesi yapmıştı; yıllar sonra kendi aralarında evliliğe son vermeye karar vermişlerdi ama o Dora'yı görmek için ısrar etmiş ve Dora da çoğu zaman buna izin vermişti. Belki de hiçbir kötü niyeti olmayan ve her zaman düzelmeye, bir koca ve baba olarak geçmişteki başarısızlıklarını telafi etmeye çalışan bu adama hayır demek zor geliyordu.

Şimdi Dora ile Paris'te geçirdiği bir dönem aklına gelmişti. 1927'de Mayıs ayının ortasıydı. Nehir boyundaki armut ağaçları çiçek açmıştı, saçtıkları hoş koku insanı hoş duygularla dolduruyordu. Jula, Asja ve başka kadınlarla yaşadığı gönül ilişkileri karısıyla

arasını açmıştı, bu da çok doğaldı; Dora'yı çileden çıkarmıştı. Birkaç yıldır ayrı yaşıyorlardı, yine de Benjamin'in daveti üzerine Paris'te bir araya gelmişlerdi: ve her saygın burjuva çift gibi Montparnasse'de La Coupole'da Pernod içiyorlardı.

Benjamin nadiren çok miktarda alkol alırdı ama Dora'yı görmenin yarattığı heyecan ve endişe onu içkiye yöneltmişti, iyice sarhoş olmuştu. "Bu kafe merkezin merkezidir" dedi. Gerçekten de restoran ünlü sanatçılarla, gayretli ama başarısız sanat heveslileriyle, dünyanın dört bir yanından gelen bohemlerle, şairler ve sözde şairlerle, filozoflar ve sözde filozoflarla, üçkâğıtçılar ve şarlatanlarla dolup taşıyordu.

"Fransızlar öylesine tuhaf insanlar ki" dedi Dora.

"Buradaki insanların yarısı bile Fransız değil. Etrafına bir bak: her yanda Çekler, Polonyalılar, Amerikalılar ve İspanyollar."

Dora "Ve Almanlar," diye ekledi.

Benjamin kaşlarını kaldırdı, "Arkadaşımız Scholem bizi Alman değil Yahudi olarak tanımlardı."

Dora "Bizler Almanız. Almanya'da birçok din var" diye ısrar etti.

Benjamin onun fikrini onaylamakla yetindi. Yahudiler ve Almanya konusu artık onun ilgisini çekmiyordu. Kendisini gönüllü bir sürgün olarak görüyor ve bu tuhaf sanatçı özentili tiplerin içinde kendini rahat hissediyordu. Konuşuyor, ucuz bir bardak içkiyle vakit öldürüyor ve gözlerini kalabalıktan ayırmadan not defterine bir şeyler karalıyordu. Çok şaşırtıcı bazı konuşmalara kulak misafiri olmuş, bunlardan birçoğunu harfi harfine defterine geçirmişti: "Buluntu Şiirler" diyordu bunlara.

Dora ile harika bir hafta geçirdi, sanki ilk defa flört ediyorlarmış gibi ona kur yaptı. Benjamin'in Dora'ya geri dönme olasılığı ve evliliklerinin yeniden başlaması hem işkence çektiren hem de umut veren bir ihtimaldi. Kız kardeşinin iddia ettiği gibi "Dora'yı kullandığı" doğru değildi. Dora bu olayları onunla daha önce de yaşamıştı, dolayısıyla baştan çıkması Benjamin'in suçu değildi. Vicdanı onu gecenin bir yarısında, karalara bürünmüş esrarengiz bir misafir gibi ziyaret ettiğinde kendisini bu düşüncelerle avutuyordu.

Sabahın erken saatlerinde Dora ile konyak eşliğinde din, edebiyat, politika ve felsefe üzerine fısıldaşırlarken Benjamin onunla evlenme nedenlerini hatırlıyordu yalnızca; geçici olarak da olsa evliliklerinin niye yürümediğini de unutmuştu. Bir gece saatlerce yıldız dolu bir gökyüzünün altında İle St-Louis'den Sienne Nehri'ne bakan bir bankta oturduktan sonra Benjamin'in avenue du Parc Montsouris'deki oteline, Hotel du Midi'deki izbe odasına gittiler ve ilk defaymışçasına seviştiler.

Nemli ve parfümlü çarşafların üzerinde yanyana ve çıplak uzanmışlarken konu evliliklerine döndü ve her ikisine de biraz önce yaptıklarının ne kadar yanlış bir şey olduğunu hatırlattı.

"Beni seviyor musun Walter?" diye kısık sesle ve korkarak sormuştu Dora.

"Evet, seni her zaman sevdim. Bunu biliyor olmalısın."

"Mütemadiyen başka kadınlarla yatarken böyle bir şeyi bana söylemeye nasıl cesaret edersin?"

"Abartıyorsun. Öyle ya da böyle, duygularım karşısında dürüst olmalıyım."

"Peki ya benim duygularım? Onların senin için hiç önemi var mı?"

"Sana vermiş olduğum acıdan ötürü üzgünüm Dora."

"Ya oğlumuz?"

"Evet, oğlumuz. Stefan konusunda özellikle suçluluk duyuyorum. Benim gibi bir babayı hak etmiyor."

"İstediğin zaman iyi bir baba olabiliyorsun. Ya da olabilmiştin."

"Ben güvenilmez biriyim."

"Bu doğru."

"Ve kararsızım."

"Kesinlikle."

"Olayları kontrol etmeyi ve nasıl iyiye götüreceğimi bilmiyorum."

"Bu çok sinir bozucu, konunun kendisi zaten sinir bozucu."

"Benimle neden evlendin Dora?"

"Yakışıklılığın belki de, ama yok hayır..."

"Beni kızdırmaya çalışma. Doğruyu söyle."

"Seninle evlendim, çünkü sen her zaman doğru şeyler söyledin."

"Ama yanlış zamanda."

"Çok doğru."

"Ama seni sevdiğimi biliyorsun."

"Bu senin söylemekten pek hoşlandığın bir cümle. Ağzında bıraktığı tat hoşuna gidiyor olmalı."

"Biraz önce benimle seviştin."

"Bazı ihtiyaçlarım var, tıpkı senin gibi."

"Ben yanında olmadığım zaman başka erkekler bu ihtiyacı gideriyor mu?"

"Bu seni alakadar etmez Walter."

"Haklı olabilirsin ama merak ediyorum."

"Harika bir hayal gücün var. Ne güne duruyor."

"Böyle bir tavır içine girmemeni tercih ederdim."

"Senin kendini iyi ve erkeksi hissetmeni sağlamalıyım, öyle mi?"

"Böyle konuştuğunda sana karşılık veremem."

"Sen bir pisliksin Walter."

"Biliyorum."

"Kadınlar için bir zehirsin sen."

"Öyle mi düşünüyorsun?"

"Öyle olduğunu biliyorum."

"Yine beni ziyaret etmeye gelecek misin Dora? Eğer rica edersem?"

"Muhtemelen."

"Bunu duyduğuma sevindim. Seni kaybetmek istemiyorum."

"Hayatım, sen delisin."

"Dünyanın aklı benimkinden daha mı yerinde sanki?

"Bu dünyanınki değil."

"Ama ben bu dünyayı çok seviyorum."

"Sevdiğini biliyorum."

"Ayrıca bu dünyadan nefret de ediyorum."

"Biliyorum, biliyorum. Seninle ilgili her bir haltı biliyorum."

"Biz ne olacağız Dora?"

"Öleceğiz."

"Ya sonra?"

"Bunu öğrenmek için beklemeliyiz ve sabırlı olmalıyız."

Bu konuşma kulaklarında yankılanıyordu. Kendi kendine gülümsedi. Böyle anıları durmadan karşısına çıkaran geriye bakışın bir sorun olduğu kesindi: Dora ile, Jula ile, Asja ile ve yattığı bir düzine kadar diğer kadınla anılarını. Peki insan geriye dönmeden ve yeniden düşünüp yorumlamadan nasıl durabilirdi ki? Arkamızda üst üste biriken, bizi arkaya bakmaya zorlayan ve söz dinlemeyen Tarih'e doğru çekilmiyor muyduk doğal olarak? Hikâyelerin ve iç çekişlerin, birikintilerin ve kamburların karışımı olan Tarih, mütemadiyen bugünü yeniden istila etmekle ve yarının yerine geçmekle tehdit etmiyor muydu bizi?

Özlem içinde Wilhelm çağı Almanya'sına, babasının Koch Sokağı'ndaki evindeki koyu renk ahşap pencereleri olan çalışma odasına, gençliğine doğru çekildiğini hissederek iç geçirdi. Evi getirdi gözlerinin önüne oda oda; gösterişli resimleri ve İran halılarını gözünde canlandırdı. 1904'te ailesinin eve aldığı ilk telefonu hatırladı, o günlerde telefon müthiş bir statü göstergesiydi. Sonra da Berlin'in Eski Batı Bölgesi'nde, Landwehr kanalına yakın arkadaşlarıyla toplandığı kadife gibi yaz gecelerinde geçen sepya tonlu titrek saatleri hatırladı. Büyük savaş patlak vermeden önceydi; tükenene, hiçbirinde zerre kadar entelektüel enerji ve bilinç kalmayana kadar estetik ve ahlâk üzerine tartışırlardı. İlk nişanlısı, topaç gibi görünen Grete Radt'ı hatırlayabildi o an, gözünün önüne gelen görüntü onu eğlendirdi. O ne felaketti öyle!

Fritz Heinle'nin, kendisini o neslin en büyük Alman şairi olmaktan alıkoyan trajik intiharı da aklına geldi ama şimdi duyduğu acı daha hafifti. Tek bir adamın ölümü her şeyi, özellikle de savaşa olan tutumunu kökten değiştirmişti. Heinle gittikten sonra hiçbir şey eskisi gibi olamazdı. Kendi canına kıymıştı Heinle, ama beraberinde bir düzine genci de sürüklemişti... Cesetler yerde çıkmayan lekeler gibi kalmıştı; ve solmuyorlardı.

En çok da, ele avuca sığmaz, şaşırtıcı dehası ile Gerhard Scholem'i hatırlıyordu. Koca kulakları ve fıldır fıldır gözleriyle Benja-

min'in rüyalar âleminde geziniyordu. 1918'de İsviçre'de geçirdikleri o yaz öylesine mükemmeldi ki... Sonraları o altın çağı yeniden yaratmaya çalışmışlar ama başarısız olmuşlardı. Entelektüel arkadaşlıklarını yazışmaya gayret ederek sıcak tutmaya çabalamışlardı. Ancak her zaman bir şeyler eksik kalmıştı, biraz hüzünlü ve dile gelmeyen bir şeyler...

Fransa'da geçen bu son on yıl çok zorlanmıştı, bu yüzden o dönemi nostaljiyle anmak yanlış olurdu.. Benjamin artık geleceği istiyordu, ahlâkın zaferi ve yeni bir diyalektikle geri kazanılmış bir dünya. Belki bir gün Paris'e dönerdi. Bir süre Manhattan'da yaşadıktan sonra La Coupole'daki Café Dome'de geçen o uzun akşamüstlerine dönüş yapabilirdi. Adolphe Menjou'nun, Harika Menjou'nun başrol oynadığı her filmi dört beş kere izlerdi. Grand Guignol'u ziyaret ederdi ve imkânsızı başarmaya çalışırdı: Simenon'un yazmış olduğu her şeyi onun yazdığı kadar süratli bir şekilde okumak onun hayaliydi. Ayrıca pul koleksiyonunu düzene sokacak, oyuncak koleksiyonunu elden geçirecek, elyazması ve eski kitaplar kütüphanesini yeniden toparlayacaktı. Her şey bambaşka olacaktı ama hiçbir şey değişmeyecekti. İşte bu katıksız mutluluktu.

Savaştan sonra pasajlarla ilgili kitabı da basılacak ve tarihin yazılış biçimini değiştirecekti. İnsanlar, "Siz o Walter Benjamin misiniz?" diye soracaklar ve o da onlara böylesine utandırıcı bir soru yönelttikleri için ters ters bakacak, kabalıkları yüzünden sinirlenerek, "Walter Benjamin? Kimdir Walter Benjamin?" diye kalın kaşlarından birini kaldırarak soracaktı.

Benjamin'in hayal perdesi tiz bir sesle bölündü: "Dr. Benjamin iyi misiniz?"

José Gurland'dı: İspanya'ya inişini gerçekleştirebilmesi için ihtiyacı olan değneği bulmuş olan adam.

"Evet, iyiyim José , sorduğun için teşekkürler."

José sorunlu da olsa iyi bir çocuktu. Somurtuyor olması ve bıçkınlıkları önemli değildi. Onun yerinde olan herkes aynısını yapardı. Şahsen Frau Gurland'ın zor bir insan olduğunu düşünüyordu. Benjamin, Arkady Gurland'la İspanya İç Savaşı sırasında Cumhuriyetçiler'in safında mücadele etmişti. Sonra Nazilerin elinde ölüp

gitmişti Arkady ve şimdi eşiyle çocuğu kaçıyorlardı işte. Onları İspanya sınırından geçirmek Benjamin için gizli bir görev halini aldı ve görünüşte başarmıştı bunu. Bir de İspanyol gümrüğünü sorunsuz olarak geçebilselerdi!

İyi ki Lisa Fittko vardı. Hans'ın sesi hâlâ kulaklarında çınlıyordu: "Lisa size yardım eder." Savaştan sonra ikisiyle de buluşmanın bir yolunu bulup onlara teşekkür etmeliydi.

Lisa'nın planına göre Benjamin ve Gurland'ların geceyi Port-Bou'nun tek oteli Fonda Franca'da geçirmeleri gerekiyordu. Azéma bu otelden söz ederken "Oteli işleten kadına dikkat edin, hiç güvenilir biri değildir." demişti. Hangi konuda güvenilemeyeceğini söylememişti ama, ses tonu ve ifade biçimi kitap gibi açıklamıştı her şeyi.

Benjamin, çantasını taşımakta olan José'nin yanında topallayarak yürüyordu. Frau Gurland onları taşlı yerlerden, aniden bastıran yağmurun sularının oluşturduğu dereciklerden geçiriyordu. Dağın etek yamaçlarına gelince Port-Bou'ya doğru giden yola çıkmak için bellerine kadar yükselen bakır kırmızısı otları yararak yürümek zorunda kaldılar. Çayırın tam ortasına varmışken durdu Benjamin, bacakları hareket etmiyordu. Çenesini yukarıya doğru kaldırdı, masmavi gökkubbe ve dağın zirvesini köpük gibi saran şeftali tonlarındaki bulutlar onu hayretler içerisinde bırakmıştı. Uzun, ağır soluklar alıyordu.

"Hızımızı kesmemeliyiz" dedi Frau Gurland. "Güneş bir saat kadar sonra batacak ve eğer geç kalırsak sınır polisi bizden şüphelenecektir."

Benjamin, "Her halükârda bizden şüphelenecekler. Bu onların görevi," diye yanıt verdi. Frau Gurland'ın asık yüzü gülmedi: "Her söylediğime karşı gelmeseniz, bu çok saçma oluyor."

Frau Gurland'ın kabalığın sınırlarında dolaşan ani tepkileri bu şartlar altında affedilemezdi. Eğer bacakları daha hızlı hareket edebilse bunu yapardı.

"Anne, onunla böyle konuşmamalısın."

"Bugün bana karşı yeterince terbiyesizlik ettin José, eğer baban burada olsaydı..."

Benjamin "Ben gayet iyiyim," diyerek alevlenmeye hazır tartışmayı biraz yatıştırmaya çalıştı. "İlerlemeliyiz. Bu konuda haklısınız, Frau Gurland." Sesi barıştırıcı ve sakinleştirici bir etkiye sahipti ve Frau Gurland'ın öfkesini dindirir gibi oldu.

Port-Bou'nun taş kaplı yolu otluk alanın hemen ardında ıslak ıslak parlıyordu, Benjamin ayaklarının altında bu taşları hissettiğinde rahatladı. Bundan sonra artık kolaydı yol. Gümrüğü bile kafasına takmıyordu, İspanya sınır polisleri aşırı derecede rahat olmakla nam salmıştı. Savaş zamanıydı, çoğu yolcu sahte kimlikle dolaşıyordu.

José Benjamin'e yakın yürüyordu. "Dr. Benjamin, siz öğretmen miydiniz?"

"Ben bir yazarım. Eleştiri yazıları yazdığım da söylenebilir."

"Size bunun için para mı veriyorlar?"

"Bazen." Bunu derken gülmemek için kendini zor tutuyordu, çünkü bunca emeğin bu kadar az para getirmesi onu hayretler içerisinde bırakıyordu.

Henny Gurland oğluna Benjamin'i soru yağmuruna tutmamasını söyledi. "Şu aşamada konuşmak çok da doğru bir hareket değil. Birilerinin seni duyabileceğini unutmamalısın."

"Kasabaya millerce uzaklıktayız anne."

Bunun üzerine Benjamin José'ye, "Soruların harikulade ama annen doğru bir noktaya değindi. Gereksiz yere şüphe çekmemeliyiz" dedi.

Benjamin José'yi dikkatle inceledi. Çocuğun alnını düz bir çizgi halinde kaplayan platin sarısı saçlarının arasındaki daha koyu sarıların ahengi ve sivri, düz burnu pek hoştu. Üst dudağında belli belirsiz bir tüylenme başlamıştı; teni bisküvi gibi tatlı bir yanık tondaydı, gün boyu tırmanmaktan ötürü kesif bir ter kokusu yayıyordu. Kendisinin farkında olmaması onun güzelliğini pekiştiriyordu.

Şimdi hızlı adımlarla yürüyorlardı, yorucu günün sonuna yaklaştıklarının farkındaydılar. Denizden ani ve tuzlu bir esinti geldi. yolun her iki yanındaki otları canlandırıp, yolcuları serinletti. Büyük bir kuş gökyüzünü boydan boya aşarak güneşe doğru uçtu ve

tam güneşle temas eder gibi olduğu an sanki eridi, gözle görülmez oldu.

"O olağanüstü kuşu gördünüz mü?" diye sordu Benjamin.

"Uçan kuş bir deniz kırlangıcıydı" diye olaya açıklama getiren José babasının ona bir zamanlar Avrupa kuşlarını gösteren bir katalog verdiğini, Fransa'dayken hafta sonlarında sık sık kuş gözlemlemek için kırlara çıktıklarını anlattı.

"Peki bir gün ne yapmayı umuyorsun José? Yani büyüdüğünde?" Benjamin sorduğu sorunun resmi üslubundan rahatsız olmuştu ama çocuğa başka nasıl hitap edebileceğini de bilemiyordu. Aynı sorun Stefan'la iletişim kurmaya çabaladığında da baş göstermişti. Belki de bir babayla oğul arasında, her ikisi de durumlarının ontolojik imkânsızlığını anladıklarından dolayı kaçınılmaz mesafeler vardı. Bir baba kendisinin kopyasına, halefine ya da celladına nasıl hitap edebilirdi ki? Bir oğul olarak insan, hayatın alabildiğine ve vurdumduymaz gidişatını ve tabiatın hayatın devamını sağlamak için bulmuş olduğu eşsiz yolu nasıl anlayabilirdi? Beni yaratan ve bundan ötürü beni tanıdığını ileri süren bu yaratık da kimdi?

José, "Bilim adamı olacağım" diye yanıtladı, "ya da mühendis."

Frau Gurland söze karışarak "José akıllı bir çocuktur, lisede en yüksek matematik notlarını o alırdı. Herr Benjamin'e sınavlarından söz etsene José."

Çocuğun rengi atınca Benjamin onun yerine atıldı. "Benim matematiğim her zaman kötüydü, halen de öyle."

"Diziniz nasıl? Yine fena şekilde topallıyor gibisiniz."

"Aslına bakarsanız korkunç bir halde. Umarım yakınmalarımla sizi rahatsız etmiyorumdur Frau Gurland."

"Birisinin de yakınması gerekiyor Dr. Benjamin," derken Frau Gurland'ın yüzünde hafif bir tebessüm vardı.

Bitap düşmüş olsalar da susuzluk ve açlığın getirdiği bir hırs ve temiz bir yatağın hayaliyle yürüyorlardı. Yarım saat kadar sonra yol pembe çakıl taşlarıyla dolu bir yola dönüştü ve uzakta Port-Bou bir serap gibi parıldadı. Bir kilise kulesi evlerin kırmızı kiremitli damlarının arasında yükseliyordu. Deniz, kayalıkların altında dalga dalga kayalara vurarak adeta kendisiyle dövüşür gibiydi, kan kırmızı-

sı parıltısı ufku kızıla boyuyordu.

José "Denizin kokusunu alıyorum," dedi.

Benjamin, "Ben de" derken, kendisine 1933'te İbiza'da muhteşem olduğu kadar hüzünlü de geçen bir yazı hatırlatmasına karşın, denizi ne kadar çok sevdiğini düşündü. O güne kadar kendisini bir yabancı gibi hissetmediği tek yer olan Berlin'e geri dönme umudunu yitirmemişti. Çocukluk arkadaşı Gretel Karplus, Almanya'dan uzak durmasını yazmıştı: "Yahudiler için uygun bir yer değil burası. Hitler gidinceye kadar beklemelisin."

O günlerde sürgün böyle ağır gelmiyordu. Sahile yakın bir yerde inşaatı tam bitmemiş tuğladan bir evde oldukça rahat şartlarda yaşamıştı. Arkadaşı Jean Seltz yanında kalıyordu, birlikte Benjamin'in eserlerini Fransızca'ya çevirmeyi düşünüyorlardı. Berlin'deki bir başka arkadaşı, Benjamin'in elyazması eserler koleksiyonunu satışa çıkartmış, buradaki kira ve yiyecek masraflarını karşılayacak parayı göndermişti. Ayrıca Benjamin Alman gazetelerine takma isimle makale ve eleştiri yazıları vererek para kazanabildiğini de keşfetmişti.

İbiza'da kaldığının ikinci haftasında, sahilde, Nancy'li genç bir kadınla tanışmıştı; kız onunla arsızca flört etti. Dansçıydı ve Benjamin'le birlikte sıcak ve temiz kumların üzerinde, denizin yanı başında uzun günler geçirdiler. Beyaz gökyüzünün altında yan yana uzanırlarken kızın güneşten yanmış bacakları üstünde ter damlacıkları parıldıyordu. Parmakları kendiliğinden birbirine doğru yönelip, buluşuyor ve örümcekler gibi kenetleniyordu. Bazen kız avcunu Benjamin'in kollarının üzerinde gezdirerek onu ürpertiyor ya da onu delirtircesine kasığında gezdiriyordu. Bir ya da iki kere tuzlu dudaklarını Benjamin'inkilerin üzerinde gezdirmişti. Benjamin evinin arkasındaki davetkâr portakal ağaçlarının altında her gece kıza yatak odasına gelmesi için yalvardı ama kız hep karşı koydu. Katolik olduğundan ve bir manastırda yetiştirildiğinden bunu yapamazmış. Bunu, Benjamin'in kucağında oturup bir yandan kulak memeleriyle oynayıp, diğer yandan da onun bacağını okşarken söylerdi. Benjamin arzudan felç olmuş ve nefesi kesilmiş, inler halde kalırdı. Bir gün hiçbir şey söylemeden ve adres bırakmadan yok ol-

du. Şimdi ise Benjamin kızın adını bile hatırlayamıyordu. Aklında sadece tuzlu dudakları ve parıldayan dişleri kalmıştı.

Port-Bou belirmeye başlıyordu yavaş yavaş. İspanyol köylerinde alışılageldiği üzere taş ve çamur üst üste yığılarak yapılmış basit evlerin arasındaki sokaklar pislik içindeydi; binaların taştan avluları vardı. Birkaç tozlu palmiye denizden gelen esintiyle tembel tembel salınıyordu, sağda solda gelişigüzel öbekler halinde ardıç ağaçları büyümüştü. Fransız köylerinde görülen o düzen yoktu. Benjamin yola atılmış ham bir portakalın kabuğuna basmamak için adımını ayarlarken çevrenin ne kadar dağınık olduğunu düşündü.

Bir keçiyi önüne katmış, üstünde bol bir pantolon olan siyah gözlü küçük bir oğlan karşılaştıkları ilk insandı. Onlarla pek ilgilendiği söylenemezdi. Kafasını Benjamin ve grubunun olduğu yöne doğru çevirmedi bile. Dakikalar sonra motosiklet süren deri ceketli bir adam yanlarından geçti ama o da onları fark etmedi.

Henny Gurland "Frau Fittko'nun söylediklerini unutmayın, ne kadar az konuşursak o kadar iyi" diye fısıldadı. "Sanki keyifli bir yürüyüş yapıyormuşsunuz ve temiz hava alıyormuşsunuz gibi davranın."

Benjamin de kimseyle konuşmamanın doğru olduğuna katılıyordu, keyif içinde görünmeye çalışmaksa pek hoştu doğrusu; ayakları yara içindeydi, attığı her adımda büyük ıstırap çekiyordu. İncinen dizi çok fena şişmişti, zorlukla azıcık bükebiliyordu. Keskin bir sancı baldır kemiği boyunca kurumuş otlarda yayılan alevler gibi yayılıyor, sol kalçası paslanmış gibi hareketsiz kalıyordu. Kafasının içinde sanki kızgın bir vida vardı ve bir şakaktan ötekine oyuyordu. Başının arkasında, muhtemelen birkaç saat önce düşerken taşa çarpmaktan oluşan bir yumru vardı. Nefes alışverişi iyice zorlaşmıştı. Kulağında Goethe'den bir satır çınlıyordu: "Ve ben yaşlı bir adam olarak, üstümde acılardan örülü bir elbiseyle tuhaf bir şehre girdim."

Port-Bou'ya güneyden girdiler. Gümrükte durdular. Sokaklarda yorgun ve yılgın bakışlı kediler başka bir âlemden gelen ziyaretçiler gibi dolaşıyor olsa da kapısında İspanyolca ve Fransızca talimatlar yazılı tuğla binanın kapısı kapalıydı. Güvercinler kerpiç ça-

tılara yerleşmiş, kendi aralarında muhabbet dolu seslerle ötüyorlardı. Kapalı kapıların arkasından yüksek sesle Katalanca konuşmalar işittiler.

"Gümrük görevlisini burada bekleyelim, herhalde yemeğini yiyordur."

Henny Gurland hayır anlamında başını salladı: "Şansımız yine yaver gidiyor Walter. Burada kimse yoksa şanslarına küssünler, biz gidip otelimizi bulalım."

Bariyerlerden içeri adım attıklarında sınırı böyle tereyağından kıl çekercesine geçtiklerine inanamadı Benjamin.

Siyah şala sarınmış yaşlı bir kadın Katalanca bağırarak ortaya çıktı aniden; koyu renk gözleri ve sivri burnuyla, tepelerinde kanatlarını açmış yarasa-insan karışımı bir şeydi sanki. Frau Gurland karanlık bir kapı aralığından geçmelerini şüpheli bakışlarla izleyen kadına dikti gözlerini.

Benjamin karnında daha önce hiç hissetmediği tuhaf bir ürperme hissetti ve kalbi güm güm atmaya başladı. Beti benzi attı, iki büklüm oldu, nefesini sıkmakta olduğu dişlerinin arasından veriyordu.

Henny Gurland, "İyi misiniz Dr. Benjamin?" diye sordu.

"Sayılır, belki de kendime gelebilmek için bir iki dakikaya ihtiyacım var."

"Harita sizde mi?"

Benjamin kafasıyla onayladı ve çantasından belediye başkanının Port-Bou'ya kabaca benzetmiş olduğu kurşun kalemle çizilmiş krokiyi çıkarttı. Fonda Franca Oteli haritanın üzerinde bir çarpıyla işaretlenmişti.

Talimatlara dikkatle uydular, yemek saati olduğu için bomboş olan labirentvari dar sokaklardan geçtiler. Kasaba sakinlerinin sesleri yüksek bir uğultu halinde kulaklarına geliyordu; etrafa sarmısak, kızarmış balık ve soğan kokuları, tabak çatal şıngırtıları yayılıyordu.

"Çok geçmeden yemeğini yiyeceksin José," derken duyduğu acıya rağmen neşeliydi Benjamin.

On dakika sonra otele vardıklarında hepsi çok şaşırdı. Soluk

pembe renkli villa denize bakan bir yamaçta, iki yanında servi ağaçları sıralanmış bir yolun sonunda duruyordu. Ana binayı bakımlı bir bahçe çevreliyordu.

Bahçe Benjamin'i büyülemişti, gözleri bir mimozanın yanındaki taş banka takıldı.

"Siz burada kalın Dr. Benjamin, ben hepimizin otele kaydını yaptırırım."

"Bu çok iyi olur. Ben de az sonra gelirim. Burada birkaç dakika dinlenmek istiyorum." Banka doğru topalladı, Frau Gurland'la oğlu içeri girdiler.

Denizin güçlü bir kokusu vardı, yakınlardaki yamaçlardan yükselip gelen bu koku aklına İbiza'yı getirmişti. Benjamin ne İbiza'yı ne de Nancy'den gelen o genç kadını aklından çıkarabildiğini fark etti. Adı neydi, Bella? Bernice? Belinda?

"Beatrice!" dedi, yüksek sesle. İsim bahçede yankılanır gibi oldu. Acıyan ayaklarının üzerinde doğruldu, bahçenin ucundaydı, buradan dik bir yamaç düşercesine aşağılara kadar iniyordu; deniz yukarıdan lacivert mürekkep gibi görünüyordu. Dalgalar siyah kayalara çarpıp dağılıyorlardı, Benjamin bir an için kendini aşağıya, mavi-siyah denize atmayı düşündü; ölmek için gayet iyi bir yoldu. Artık ölmeye hazır olduğunu fark etmek onu şaşırttı. İspanya'ya ulaşmak ve önünde Amerika ya da Portekiz'de geçecek uzun yıllar olduğu düşüncesi onu yıldırıyordu. Ne de olsa kitabı bitmiş sayılırdı. Yine de birçok bitmemiş projesi vardı; Baudelaire, Brecht ve sinemanın yazı üzerindeki etkileşimi üzerine yazmakta olduğu kitaplar dahildi bunlara. Kitap ve makale için karşısına her gün sayısız fikirler diziliyordu, yetimhanelerde iyi beslenememiş ve ilgiye muhtaç çocuklar gibi.

"Uyuyor musunuz?"

Benjamin kafasını çevirdi ve José'yi gördü. Çocuğun yüzünde masum bir gülümseme vardı.

"Otelde her şey yolunda mı?"

"İdare eder."

"Yataklar temiz olsun, musluktan da sıcak su aksın yeter."

"Annem biraz uzandı, başı ağrıyormuş."

"Ah, nasıl bir şey olduğunu iyi bilirim." José Benjamin'in yanına oturdu, Benjamin de eliyle çocuğun bileğini tuttu.

Mimoza rüzgârın etkisiyle hışırdıyordu, hava serindi.

Uzun bir aralıktan sonra José, "Bazen babamı özlüyorum" dedi.

"Kuşkusuz öyledir. Muhakkak çok harika bir insandı."

José kafasıyla onayladı ve ağlamaya başladı. Ağlaması önceleri sadece uzaklardan ve çok derinlerden gelen bir inilti gibiydi, fakat sonra gözyaşları özgürce akmaya başladı ve çocuk hıçkırıklara boğuldu. İri omuzları sarsılıyor, dudakları titriyordu.

Benjamin José'yi kendine doğru çekti, eli çocuğun ensesindeydi. "Dünya her zaman umutsuzluk içinde olan karanlık bir yer, ama sen ve ben José, bizim az da olsa bir şansımız, küçük bir fırsatımız var. Eğer gerçekten çok uğraşırsak iyiliği hayal edebiliriz ve zararın her bir parçasını telafi etmenin yollarını düşünebiliriz."

Dağları aşıp geçen bir patikanın gücü, üzerinde yürüdüğünüz zaman farklı, uçakla üzerinden uçtuğunuzda farklı hissedilir. Aynı şekilde bir metnin gücü de elle yazılmış bir nüshası okunduğunda bambaşka hissedilir. Uçağın yolcusu, yolun manzara boyunca nasıl sürüp gittiğine dikkat eder yalnızca; yol arazinin şartlarına göre şekil almıştır. Bu yolun kudretini binbir zahmete katlanarak yürüyen kişi anlayabilir ancak; uçaktakinin altına serili olan arazi, yayanın karşısına –askerlerini cephede mevzilendiren bir komutan için olduğu gibi– her dönemeçte bir başka şey çıkarır: Bazen yol onun için katedeceği mesafeden ibarettir, bazen manzarayı seyredeceği bir teras ya da her şeyin göründüğü apaçık bir meydan.

Walter Benjamin

XIII
Madame Ruiz

Bu serserilerin benden konukseverlik beklemeleri katlanılır şey değil. Her gün taburlar halinde otelimin önüne gelip onlara bir tatil borçluymuşum gibi davranıyorlar; benim, Fonda Franca'nın yegane sahibinin onlara hizmet etmek için doğduğumu sanıyorlar. Son zamanlarda, polisler bu işe bir son vereceklerini söyleseler de olay daha da kötüye gitmeye başladı. Geçenlerde Subay Consuelo, kendi tabiriyle "mülteciler sorununu" kontrol altına almaya başladıklarını söylemek için geldi, ama ben samimiyetine pek inanmıyorum, (nefesi buram buram alkol kokuyordu ve habire ismimi unutuyordu).

Bu insanların kabalıkları akıl alacak gibi değil. Kendi kendime, daha iyi davranmayı beceremedikleri için böyle olduklarını söyle-

yip duruyorum. Terbiye ve yetiştirilme meselesi. Babamın Nice'te şehir meclisi üyesi olduğunu veya Paris Üniversitesi'nde hukuk ve muhasebe eğitimi aldığını bilmiyorlar ve umursamıyorlar. Bu muhterem zatı, düğmeleri açık lacivert ceketi içindeki gömleğinin yakasını çözmüş, ayaklarını Osmanlı tarzı bir pufa dayamış olarak gazete ya da Anatole France'ın romanlarından birini okurken görür gibiyim. Artık babamın ayarında fazla insan kalmadı. Yenilerin ne sorumluluk duygusu ne de gururu var. Bu tip şeyleri küçümsüyorlar, aslında kültürümüzün bugünkü durumu göz önünde bulundurulduğunda belki de ellerinden başka türlüsü gelmiyor diye düşünüyorum. Peki ama bu kimin elinden gelecek o zaman? Birileri sorumlu olmalı.

Victor Hugo Sokağı'nda, güneş gören, iki tane hizmetçi odası olan, geniş bir dairede otururduk. Yazın binayı kocaman ağaçların gölgesi korudu, yapraklar sararmaya ve kaldırımların kenarlarına döne döne düşmeye başladıklarında, yakınlarda gezinen seyyar satıcıdan sıcak kestane alırdık. Ben ve kız kardeşlerim Paris'ten gelen elbiseler giyerdik; bu elbiselerin hemen hemen hepsi anneme özel hesap açan Chanteque mağazasından alınırdı. İsviçre'den özel olarak getirtilen çikolatalar yerdik; keman dersleri, dans dersleri almıştık. İki kere Besançon'da yaşayan uzak bir akrabamızın evinde uzun tatiller yapmıştık. O mücevher gibi şehrin kalesi ve bu kalenin zaptedilemez olduğu imgesi aklımda hep canlı kalmıştır.

Yirmili yılların sonlarına doğru babamın serveti azalmaya başladı, bu üzücü bir olaydı elbet. Bir keresinde ona sorunun ne olduğunu sordum, o da "Küçük kızlar mali konulara hiç karışmazlar" demişti. Sanırım siyaset konusunda pek yetenekli değildi ve bu da bir politikacı için kötü bir durum tabii. O günlerde Nice en kötü dedikodu ve entrikalarla çalkalanmaktaydı, hükümetin her kademesinde yalancılar, hainler vardı. Birileri babamı zimmetine para geçirmekle itham etti ve babam bu suçtan yargılandı. Sözde arkadaşlarından biri onun hakkında korkunç şeyler söylemiş, ama buna rağmen dava düştü. Söylenenler asılsız iftiralardı tabii. Ancak babam utancından asla kendine gelemedi (çünkü yerel gazeteler bu olayı baş sayfa haberi yapmışlardı). Daha da kötüsü babamın borsa

yatırımları dünya ekonomisinin çökmesiyle heba olup gitti, 1930 yılında o yatırımların hiçbir değeri kalmamıştı diyebilirim.

Annem hayatın zorluklarına göğüs geremedi ve 1933'te üzüntüden öldü, neyse ki babamla evlendikleri günden beri oturdukları daireyi terk etmek zorunda kalmadan önce oldu bu. Daha sonra çok daha küçük ve dar bir yere taşındık, bu ev ben küçükken oynamamın yasak olduğu bir semtteydi. Bu çok korkunç ve utanç vericiydi. Sanat ve müzik derslerim bitti, hayatımdaki bütün güzel şeyler yok olup gidiyor gibiydi.

Kocam Claudio Ruitz'le Nice'teki otelde tanıştık. Clairon Oteli'nde resepsiyon şefiydim. Deniz kenarında hoş bir yerdi, o da tatilini geçiriyordu otelde. Babam gibi seçkin ve eğitim görmüş biriydi. İspanya İç Savaşı sırasında Sivil Muhafızlar'a katıldı. Biz o zamanlar Barselona'da yaşadık, kendisi kısa sürede yüzbaşı rütbesine yükseldi. Bir keresinde General Franco bizzat kocamın göğsüne bir kurdele iliştirdi, böyle bir kahramandı işte benim kocam. Ne yazık ki kahramanlar erken ölüyorlar. Claudio Katalanya'da bir meydanda yürürken serseri bir kurşuna hedef olup öldü. Eğer bana söylenenler doğruysa POUM veya onun gibi bir grup tarafından öldürülmüş. Savaşan bütün fraksiyonların adını aklımızda tutamıyorum, Claudio da tutamazdı. Onun hayali gerçek bir monarşiydi: Krallar, kraliçeler ve onurun hüküm sürdüğü bir gelenek. "Krallar ve kraliçeler olmadan dünyada düzen korunamaz. Doğal dünyada anarşi yoktur, bir etrafına bak. Hiç karıncaların milyonlarca farklı yöne doğru saçıldıklarını gördün mü? Göller dağların seviyesine yükselmeye ve onları aşmaya çalışıyorlar mı?" derdi.

Hayatım Claudio'nun ölümünden sonra daha da zorlaştı. Kızımız Suzanne henüz çok küçüktü ve Claudio'nun mirasını alabilmek için ailesiyle uğraşmam gerekti, bu da oldukça utanç vericiydi. Para konusunda bir aile kavgası kadar utanç verici bir şey yoktur. İki sene önce, Claudio'nun seksen yaşındaki büyük teyzesi –Allah bilir Port-Bou'dan sıkılmıştı– bana Fonda Franca'yı verdi. Ben de fırsatı tepmedim, çok ihtişamlı bir yer olmasa da Fonda Franca'nın kendine has güzellikleri var.

Nice'e geri dönme düşüncesi aklıma gelmedi değil ama aileyle

kendi aramdaki mesafeyi korumaktan gurur duyduğum için, bu ihtimali değerlendirmedim. Fonda Franca'yı hiç görmemiş olan kız kardeşlerim, benim İspanyol Rivierası'nda büyük bir otel sahibi olduğumu söyleyerek etrafa hava atıyorlarmış. Hem de İspanyol Rivierası!

Eğer nesnel bir bakış açısıyla değerlendirecek olursam Port-Bou'yu bir bataklık olarak nitelediğimi söyleyebilirim. Sosyal hayat bakımından oldukça yavan bir yer, üstelik kibar bir yaşam tarzını ve aynı düşünceyi paylaşan insanları destekleyen topluluklar da yok burada. Parlak bir kişiliğe sahip olan belediye başkanı Sènor Lopez ile iyi anlaşıyorum ama köyün hekimi Dr. Ortega her şeye söylenip duruyor. Söylendiğine göre rahibimiz Peder Murillo Salamanca'daki üniversitede felsefe eğitimi almış; gerçi bu kurum köklü ve saygın bir yerdir, ama aldığı eğitim konuşmasına pek aksetmiyor doğrusu. Bütün gün Café Moka'da kâğıt oynuyor ve *vino con gas* içip kadınlar üzerine kaba saba şakalar yapıyor. Hakkında korkunç şeyler anlatılıyor ama bunlar muhtemelen hiç doğruluk payı olmayan ya da büsbütün doğru olmayan söylentilerden ibaret. Yine de ona günah çıkartmaya gitmekten hoşlanmıyorum, karanlık, küçük hücrenin içini adamın şarap kokulu nefesi dolduruyor, ayrıca verdiği cezalar da pek münasip değil.

Sahilde, geniş ve beyaz bir villada, yaşlı bir İngiliz düşes oturuyor; köy halkından arkadaşlar edinmeye pek tenezzül etmiyor. Onun anlayışına göre hepimiz köylü, çapulcu ve hatta serseri sınıfını temsil ediyoruz. (İngilizlerin nasıl insanlar olduklarını bilirsiniz!) Parlak siyah bir Hispanosu ve Maltalı bir şoförü var. General Franco kısa süre içinde onun da icabına bakmazsa şaşarım, çünkü burada İngilizlerin varlığı da hoş karşılanmıyor.

Ne mutlu ki, yaşamım hiç de renksiz geçmedi. Sınıf arkadaşım ve sevdiğim dostum Valerie Frunot bir zamanlar Antibes'te, eski rıhtıma bakan bir evde otururdu ve ben genç kızlığımda çok kez hafta sonlarını orada geçirmişimdir. Ufuk boyunca süzülen yatların beyaz yelkenlerini seyretmek çok hoştu. Daha sonra Valerie Paris'te bir liseye gönderildi ve orada uluslararası çalışan bir bankerle tanışıp evlendi. Bir türlü anlayamadığım nedenlerle ara sıra yol-

ladığım mektuplarıma artık cevap yazmaz oldu. Babamın ters giden işleri yüzünden tedirgin olmuş olabileceğinden şüpheleniyorum. Kötü şans bulaşıcıdır.

Paris'in en meşhur restoranlarında yemek yediğimi söylememe gerek bile yok, bunlara Chez Lumiet ve St. Jacques de dahil. Annemin baba tarafından ikinci dereceden kuzini olan Madame Felice de Cluny bir zamanlar Vosageler bölgesinde, kralın yazlık köşkünü ön cepheden gören bir evde yaşarmış, burası bir zamanlar Victor Hugo'nun yaşamış olduğu eve de oldukça yakınmış. Kocasının işlerinin kötüye gitmesiyle birdenbire yoksul düşmüş ve şimdilerde görümcesinin yanında Rouen'de yaşıyor. İnsanlar ne durumlara düşebiliyor!

Suzanne şimdi yedi yaşına geldi, İspanyollara has koyu renk gözleri tıpkı babasınınkilere benziyor. Kestane rengindeki bukleleri bütün göz alıcılığıyla yakasına doğru dökülüyor. Harika bir kız ama bu sefil köyde bir kız çocuğu yetiştirmek kolay olmadı; oyalayabileceği hiç kimse, gidebileceği hiçbir yer yok. Bazen onun geleceği konusunda endişeleniyorum, ama bunun çaresine daha sonra bakacağım.

Maddi durumumuz düzelir, savaş da biterse onu Paris'e götüreceğim ve gerekli yerlere takdim edeceğim. Büyük amcası Dr. Maurice Berlot ile tanıştırırım, adamın St. Denis Caddesi'nde iyi para getiren bir muayenehanesi var. (İtiraf etmeliyim ki karısı pek konuksever değildi, yıllar önce bir keresinde onları ziyaret etmeye gittim fakat başının ağrısını bahane ederek onlarda kalmama razı olmadı. Rezil olmuştum, çünkü yanımda Claudio da vardı. Claudio'yu Madame Berlot'nun görgüsüzce davranışına maruz bırakmamak için akıl almaz bahaneler uydurmak zorunda kalmıştım.)

Suzanne köyün okuluna devam ediyor ama hiç memnun değil. Öğretmenleri Sénor Rodriguez'de öğrencilerine şevk aşılayacak yetenek yok. Otuz beş yıldan beri burada öğretmenlik yapıyor olmasına rağmen hiçbir zaman tam anlamıyla öğretmenliği belgelenmiş değil. "Sénor Rodriguez aptalın teki, elleri hep titriyor, hem de kötü kokuyor. Öteki çocuklar da birer haydut." Bunlar Suzanne'nin sözleri. Diğer çocuklar konusunda ben de onunla hemfikirim ama

insan ne yapabilir ki?

İspanya'da bulunduğum için kendimi şanslı sayıyorum çünkü Fransa dağılıyor: Sokakları ihtilalciler doldurmuş, arka sokaklar ise serserilere kalmış. Tours'da yaşayan eski bir okul arkadaşım bana dertlerin bitmek bilmediğini söylüyor: "Trenler Çingene ve Yahudilerle dolu, artık kimse güvende değil." Bugün bir somun ekmeğin fiyatı benim çocukluğumda büyük bir parça bifteğe verdiğimiz paradan çok.

Dünya Almanlardan nefret ediyor gözüküyor ama onların tek istediği sadece düzeni geri getirmek. Hitler ve Nasyonal Sosyalistler Polonya, Belçika ve Fransa'nın halkında sivil sorumluluk hissini uyandırıp pekiştirmeye çalıştılar, ki bu da her zaman iyi bir şeydir. General Franco da İspanya için aynı hedefleri belirlemiş bulunuyor ve insan bu konudaki gelişmeleri gözleriyle görebiliyor (her ne kadar burası kadar geri kalmış bir ülkede bu gelişmeler çok daha yavaş oluyorsa da). Yıllardan beri ilk defa Madrid'in sokakları parıldıyor ve ilk defa demiryollarının sunduğu hizmetler güvenilir ve ucuz, ayrıca anarşistlerin çoğu ait oldukları yerleri, yani mezarı ya da hapsi boyladılar. General'in ayyaşlığa karşı verdiği mücadele de büyük ölçüde işe yaradı; en azından hiç kimse başkentin kaldırımlarında yerde serili insan gövdelerine takılmıyor! İspanya'yı yeni bir zindelik ve kendini kollama ruhu sardı, çok yakında Fransa'da ve başka yerlerde de uyanacak olan bu ruh belki zamanla Port-Bou'ya bile gelebilir.

Hitler'in kendisini bir insan olarak sevmem. Söylenenlere bakılırsa bir megalomanmış. Ordularının saçma sapan bir şekilde böbürlenip durması da iyiye alamet değil. Şaşaa başka şey, kurumlanıp durmak başka. Dünyadan haberler veren filmlerde görüyoruz onu, yuvalarında dönen deli gözleri ve konuştuğu zaman oynayan kısa bıyığıyla. Konuşmasında da kaba bir aksan varmış. Ama işte bazen insan egoizm ve kendini beğenmişlik gösterilerine katlanmak durumunda, özellikle de ortam ve zaman kötüyse. Hitler'in Almanlar için çok şeyler yaptığı kesin ve onlar da bu çabayı takdir ediyora benziyorlar.

Bir gün (eğer her şey yolunda giderse) Fonda Franca'yı satır

yeniden Riviera'ya taşınacağım. Ömrümün geri kalan günlerini deniz kenarında küçük bir otelde geçirmek hoş olur: Beyaza boyanmış küçük bir evren, gümüş aynalar ve fındık rengi parke döşeli yerler. Yazları penceremin tahta kepenklerini suya, masmavi gökyüzüne ve portakal gibi güneşe merhaba demek için açarım. Bahçemin sarmaşıklara bürünmüş duvarları boyunca sıralanmış saksılardan çiçekler sarkar ve ben de her şeyini yitirmiş bir Rus prensesiyle artık hava dışarıda durulmayacak kadar sıcak olana dek *café au lait* içer, terasta sohbet ederim. Serinlemek için belki denizde yüzer veya kütüphaneme çekilerek tüm akşamüstünü kitaplar ve resimlerle oyalanarak geçiririm. Daha sonra, derin bir siestanın ardından bir sürü seçkin konukla birlikte akşam yemeği yer, onlar da beni Paris, Milano ve Münih'teki evlerine davet ederler. Ben mecburen "Kusura bakmayın, zamanım yok, artık bu kıyı şeridinden hemen hemen hiç ayrılmıyorum ama davet etmeniz büyük incelik," derim.

Fonda Franca köyün en eski bahçesine sahip ve kireçtaşı bir yamacın üzerinde kurulmuş. Gördüğü deniz manzarası Claudio ile benim balayımızı geçirmiş olduğumuz Hotel Luna'nın bulunduğu Amalfi'nin manzarasından bile üstün (otelin sahibesi bize Wagner'in birkaç yıl önce burada yaşamış olduğunu ve *Parsifal*'i burada yazdığını söylemişti. Böylesine küçük detayların insanın aklına sinek kâğıdına yapışır gibi yapışması ne kadar da ilginç!) Tıpkı Amalfi'nin havası gibi burada da havaya lavanta ve kekik kokusu hâkim, uzun servi ağaçlarının arasında zeytin ve limon ağaçları da var. Buranın şarapları inanılmaz iyi, özellikle de beyaz şarapları; sek ve kokulu oluyorlar. Her zaman dolu tutmaya çalıştığım küçük bir mahzenim var ama bunu başarmak o kadar kolay değil, bu günlerde her şey o kadar pahalı ki!

Son zamanlarda arada sırada gramofonda *Parsifal*'i çalıyorum. Bu müzik bana başka bir dünyayı, daha büyük ve muhteşem bir evreni çağrıştırıyor. Burada gurur ve azim saygıyla karşılanıyor, hatta el üstünde tutuluyor ve hayatın esrarengiz unsurları doğal karşılanıyor. Yaşadığımız dünyada insanı geleceğe dair ümitlendirecek o kadar az şey var ki.

Zavallı Suzanne'ıma acıyorum. Yoksullaşmış, bayağı bir dünyayı miras alacak; tabii eğer kökten bir temizlik yapılmazsa. Bu savaş bu temizliği yapabilir ama ben yine de bundan şüpheliyim. Büyük Savaş bunu yapamadı çünkü.

Ben devraldığımda Fonda Franca'nın büyük bir tadilata ihtiyacı vardı. İlk zamanlar her ne kadar elimdeki kısıtlı sermayeyle yapabileceğimin en iyisini yapmaya çalıştıysam da bu iş gözümü korkutmuştu. Bina iki katlı, her katında kiraya verebileceğim dört odası var. Suzanne ve ben zemin katta küçük bir dairede yaşıyoruz, dairenin arka oturma odasının Fransız usulü pencereleri harikulade kuşları cezbeden minik bir havuza açılıyor.

Diğer odaların yüksek tavanlarında yer yer sıva çatlakları varsa da otele bir zarafet katıyor bu. Odalardan birinin tavan sıvası büyük bir parça halinde düşmüş ve kirişleri ortaya çıkmış durumda. Diğer bir odada geçenlerde avize yere düştü ve parçalandı; bereket versin o zamanlar odada yaşlı ve uykucu zavallı bir Romen kalıyordu ve pek farkına varmadı. Avizenin şangırtısı onun dışında herkesi uyandırmıştı!

Her katta koridorun sonunda bir banyo var, bunlar da yalnızca geçtiğimiz aylarda gereken niteliklere kavuştular. İnsan tahta klozet kapaklarına nispeten daha rahat oturuyor, bu kapaklar İngiliz malı. Sifonu çekmek için de yeşil bir ip var, mekanizması iyi işlediği zaman çıkan gümbürtüyü dinlemek kulağa çok hoş geliyor. "Zenginliğin ilk göstergelerinden biri iyi ve bakımlı bir tuvalettir" derdi hep babam. Babam Ville de Nice Oteli'ndeyken tuvaletlerin gayet iyi çalışır durumda olmasına özen gösterirdi. (İspanya'daki birçok tuvaletten nefret ederdi herhalde. Burada, Madrid'in iyi otellerinde bile Arapların yere açılmış delik modeli hâkim.)

Yemek odasının daha tadilata ihtiyacı var; masa örtüleri solmuş ve oda fazla kasvetli çünkü kuzeybatıya bakıyor. İyi bir yemek odasının kesinlikle güneye bakması lazım. Yerler kahverengimsi siyah renkte cilalanmış, bu da küçük bir problem yaratıyor: Gün ne kadar aydınlık olursa olsun yerler renklerine uygun bir kasvet yayıyor. Ben bunu saksı çiçekleri, mevsim bitkileri ve renkli resimlerle telafi etmeye çalışıyorum, ama insanın karanlık ve kasvetli bir oda ko-

nusunda yapabileceği çok fazla bir şey yok. Doğru düzgün kristal bir avize çok işe yarardı, belki Bavyera kristali bir avize, ama şu anda maddi imkânlarım buna elvermiyor, çünkü misafirlerimden pek azı oda ücretini ödemeye niyetli ya da pek azının imkânı buna elveriyor. Hepsinin beni bu şekilde suiistimal etmeleri çıldırtıcı boyutlara ulaştı! Müesseseme "Madame'nin imarethanesi" dense yeridir diye düşünmeye başladım doğrusu.

Konukseverliğimi takdir edenler de çıkıyor, ama beleşçi ve ne olduğu belirsiz gezginlerle uğraşmaktan bıktım. Fransa'yı boydan boya kitleler halinde katediyorlar, saman arabalarına saklanıp pisliğin içinde sürünerek yol alıyorlar. Alpler'i keçiler gibi tırmanarak, İspanyol sınırını da hırsızlar gibi parmak uçlarında geçiyorlar. Gümrükteki askerler bunca insanla baş edemiyor tabii. Çavuş Consuleo Port-Bou'nun yerli halkının küçük de olsa katkılarını beklediğini belirtti: "Her şeyi tek başımıza nasıl halledebiliriz ki? Kanunlara riayet eden vatandaşlarımız bizimle işbirliği yapmalı."

Bugüne kadar yaptıklarından daha fazlasını yapabilecekleri kesin, ama gene de ben elimden gelen yardımı esirgemeyeceğim. Geçen hafta ona otelimde kalan, ipten kaçtığı her halinden belli olan bir adamı ihbar ettim. Anladığım kadarıyla sınırı yaya olarak geçmişti, buna rağmen kesif bir benzin kokusu yayıyordu; biçimsiz sakalı ve gülümsediğinde ortaya çıkan eksik dişleri benim şüphelenmeme yol açtı ve her ne kadar geldiğinde nakit ödeme yaptıysa da (benim isteğim üzerine) ondan kuşkulanmak için birçok neden vardı. Evrakları eksikti, Fransızcası berbattı ve İspanyolcası yok gibi bir şeydi. Tahminimce Macarca veya onun gibi bir lisan konuşuyordu. Consuelo adamı saatlerce oteldeki odasında sorguya çektikten sonra "Büyük ihtimalle bu adam Bolşevik bir casus," dedi. Adam son birkaç yıldır acemiliğini üzerinden atmakta olan Fransız sınır polisine teslim edildi.

Bu sabah Léon'dan gelecek olan birkaç ordu mensubu arayıp telefonla yer ayırttı: Dört gece için dört adam. Onların gelmesini dört gözle bekliyorum, çünkü içlerinden biri kocamı askeri akademiden tanıyor. Bana Claudio'nun yirmi yaşındayken çekilmiş bir fotoğrafını getirmeye söz verdi. Zamanında hiç resim çekmemiş ol-

mam çok acı, ama çekmedim işte. Bunun sonucu olarak da Suzanne'ın babasının nasıl göründüğüne dair en ufak bir fikri yok, dolayısıyla her resim çok makbul.

Onlar buraya gelmeden önce oteli istenmeyen varlıklardan temizlemeliyim. Şu anda yegâne müşterilerimmiş gibi görünen tiplerle aynı mekânı paylaşmaktan memnun kalmayacaklardır.

Üç gün önce birkaç aptal Fransız kız otele geldi. Yaşları on sekizi, on dokuzu geçmez ve ben de onları fazla sorgulamaya gerek duymadım. Evrakları bana her şeyin yolunda olduğunu ispatladı zaten. Herhalde bu aralar Fransa'dan uzaklaşmak istiyorlar ve onların gerekçelerini de anlayabiliyorum; yine de insan temkinli davranmalı. Kızlar yarına ya da öbür güne kadar kalmayı planlıyorlar, sonra Portekiz'e doğru yollarına devam edecekler. Herkes Portekiz'e gidiyor. İçlerinden birinin kız kardeşi bu yakınlarda buraya gelecekmiş, belki yarın.

Diğer bir şüpheli misafir Belçika'dan gelen yaşlı Prof. Lott. Bir haftadır burada kalıyor, eğer hikâyesi gerçekse Brüksel'de birkaç yıl tarih hocalığı yapmış. Tavırları hoşuma gidiyor ama onda da tedirginlik veren bir şeyler var. Sözümü doğrulamasını istemediğim zamanlar da dahil, her dediğimi "Dediğiniz muhakkak doğrudur madame" diye onaylıyor. Eğer daha genç olsaydı ona güvenmezdim, ama adamcağız muhtemelen yetmiş beş veya seksen yaşlarında ve o yaştaki bir adam sayılmayı ve itibar görmeyi hak ediyor. Ayrıca insan misafirlerinin mükemmel olmasını bekleyemez. Otel işletmek mükemmeliyetçi bir insan için hiç de uygun bir meslek değil.

Bu akşam otele üç tane Alman geldi. Yahudi oldukları belli: çok az konuşan bir anne-oğul ve Dr. Benjamin adında çökmüş ufak tefek bir adam. Dr. Benjamin yolda bacağını incitmiş ve etrafta inleyerek topallıyor, yanından hiç ayırmadığı bir evrak çantası taşıyor. Kaç gündür doğru dürüst tıraş olmamış, yaydığı kesif kokusu yemek odamda pek hoş karşılanmayacaktır.

Buraya vardıklarında akşam yemeği servisi çoktan sona ermişti ama korkunç derecede aç görünüyorlardı ve ben de acıdım. İnsan başka ne yapabilir ki? İnsan insandır, pasaportu ne olursa olsun.

Önlerine bir tabak soğuk et, zeytin ve peynir, bir somun da ekmek koydum, sonra da herşeyi on dakika içerisinde silip süpürmelerine bakmamaya çalıştım. José adındaki oğlan bir domuz gibi yemek yiyor, tıpkı yaşıtları gibi. Suzanne'ı bu insanlardan uzak tuttum.

Birkaç lokma yiyince gayet konuşkan oldular ve enteresan bir sürü evrak çıkarttılar. Bu evrakların sahte oldukları tartışılmaz bile: kâğıtların rengi yanlış ve pulları da gülünç. Fotoğrafları bile silik. Ama bu insanlar suçlu veya casusa benzemiyorlar, sadece kaçmakta olan sayısız Yahudiden üçü, o kadar. Her zamanki gibi dünya Yahudilerle dolup taşıyor. Hitler çoğunu çalışma kamplarına gönderdi ya da sınır dışı etti, kısa süre sonra Fransa da aynısını yapacak. Peki ama bu insanlar nereye gidecekler? İspanya onları on beşinci yüzyılda nasıl istemediyse şimdi de aynı duyguları besliyor. Belki Amerika onları kendi içinde eritir; Amerikalıların her şeyi kendi içlerine alıp, tıpkı büyük bir gözenekli sünger gibi emme özelliği var. Yakında Yahudilerin kokusunu Atlantik okyanusu boyunca da alabilir hale geleceğiz.

Dr. Benjamin Fransız vatandaşı olduğunu iddia ediyor ve bu dili gayet de iyi konuşuyor, sadece belli belirsiz bir aksan bozukluğu var. Bir süre önce onu oturma odasında Prof. Lott'la fısıldaşırken gördüm; bu fısıldaşmanın gizli bir randevuyla ilgisi olup olmadığını merak ettim doğrusu. Nereden çıktı bu sıkı fıkılık? Eğer Fonda Franca tıpkı ucuz casus romanlarında okunduğu gibi casuslara yataklık eden bir yer haline gelirse hiç iyi olmaz.

Dr. Benjamin'i en kötü odaya yerleştirdim, tavanı delik odada kalıyor. Arkadaşı olan Gurland'lar yan odada kalacaklar, bu oda iki yataklı. Sabahleyin Madrid trenine yetişip buradan ayrılmayı düşünüyorlar. Bu benim açımdan gayet iyi, çünkü eğer Madrid'den gelen askerlerle karşılaşacak olurlarsa korkunç olur. Carl Ruiz'in dul eşinin böylesi sığıntıları barındırmasına anlam veremezler.

Bu dünyanın nesneleri sıcaklıklarını giderek yitirirler. Her gün kullandığımız nesneler sessiz sedasız ama ısrarla itiyorlar bizi, istemiyorlar. Bu nesnelere karşı gizli direncimizi yenme gayretiyle çok özel, büyük emekler harcamak zorunda kalıyoruz günden güne. Bizi dondurmasınlar, yabancılıklarıyla bizi öldürmesinler diye nesnelerin soğukluğunu kendi ısımızla telafi etmek zorunda kalıyoruz: Dikenlerini sonsuz bir sabır ve dikkatle tutuyoruz elimizde, bizi ölümüne kanatmasınlar diye.

Walter Benjamin

XIV

Küçük kız "Nerelisiniz siz, nereden geliyorsunuz?" diye sordu. Gözbebekleri opal boncuklar gibi parıldıyordu. Üstünde beyaz bir bluz ve siyah bir etek vardı ve tuhaf bir aksanla Fransızca konuşuyordu. "Sizler Fransız değilsiniz, öyle değil mi? Çünkü Fransız gibi konuşmuyorsunuz."

Benjamin "Uzun yıllar boyunca Paris'te yaşadım" diye yanıt verdi.

"Peki ya daha önceleri neredeydiniz?"

Otelin sahibinin küçük kızının bu kadar meraklı olması Benjamin'i tedirgin ediyordu. Kızda insanın sinirini bozan bir şeyler vardı. Bahçede yanına sokularak sorgusuna başlamıştı.

Onun çocukluğunda, çocuklar büyüklerine doğrudan doğruya

hitap etmezlerdi Berlin'de; nadiren konuşurdu çocuklar, bu da kendi aralarında olurdu. Bir yemek daveti sırasında sözünün annesi tarafından nasıl kesildiğini hatırladı. Babasının gözlerindeki rahatsız olmuşluk ifadesi ona cezadan beter gelmişti ve bir daha aynı hatayı tekrar etmedi.

Benjamin kıza nereden geldiğini söyleyebilmeyi isterdi. Ona Berlin'i anlatmak çok hoş olurdu: Parklardaki toprağın kokusunu, yürüyüş yollarının yanındaki kuru çimleri, ölen ağaçların arasından geçen rüzgârların çıkarttığı sesleri; her şey ona çocukluğunu, tatlı bir yokuşun ardından gelen Herkules Köprüsü'nü aşarak Tiergarten'e yürüyüşlerini hatırlatıyordu. Okuldan sonra sonbahar başlangıcında yokuşu iner ve bir huş ağacının altında veya nehre bakan yosun tutmuş olan bir bankta otururdu; bu atmosfer Fonda Franca'nın bahçesinde de vardı.

Kızın ısrarcı tavrı ona eski bir okul arkadaşı olan Luise von Landau'yu hatırlattı. Berlin'in varlıklı ailelerinden birinin çocuğu olan bu kara gözlü küstah kız, Benjamin'in ilk gittiği okulda, enerjik bir öğretmen olan Fräulein Pufahl'un nezaret ettiği burjuva çocuklarından oluşan bir öğrenci grubunun elebaşısıydı. Bu sınıfın idaresini ele almak için verdikleri savaş takdire şayandı ve Fräulein Pufahl her zaman Luise'ye yenilirdi.

Luise'nin ailesi hayvanat bahçesine yakın, Lichtenstein Köprüsü civarında asil görünümlü bir evde oturuyordu; hafta sonlarında dadısı Benjamin'i hayvanat bahçesine götürür, onu Güney Afrika antiloplarının, zebraların; üstünde akbabaların ve kondorların tünediği çıplak ağaçların, ağıllarda bekleyen kurtlar ve ayıların büyülü dünyasına sokardı. Bu gece o bahçenin vahşiliğiyle Luise'yle ilgili anıları tuhaf ve coşkulu bir şekilde harmanlanıyordu. Hiçbir zaman yakın arkadaş olmamışlardı gerçi, ama Luise ona yaz tatillerinde Tabarz, Brindisi ya da Madonna di Campiglio gibi egzotik yerlerden kart atardı. Hâlâ gözünde canlandırabiliyordu kartları: Tabarz'ın kan kırmızısı parlak böğürtlenlerle kaplı yolları olan soluk pastel renkli dik ve ormanlık tepelerini; Brindisi'nin sarı ve beyaz rıhtımlarını ve iskelenin altındaki sıcak havanın etkisiyle buğuya dönüşen dalgaları koklayabiliyordu. Madonna di Campiglio'nun

kubbelerinin masmavi halini canlandırabiliyordu. Büyük Savaş'tan önceki dünya, bu imgelerden oluşan bir antolojiydi. Her biri güzel ve şimdiki dertlerinden uzak, insanı cezbeden imgelerdi...

"Port-Bou'ya neden geldiniz? Annem buraya gelen herkesi sevmez."

"Gerçekten de öyle."

Bu gece kendisini çok kötü hissediyordu; çünkü dizi zonkluyordu, ayrıca birkaç kere boynunda ve göğsünde kasılmalar hissetmişti; bu açıkça kötü durumda olduğunun göstergesiydi. Bileklerindeki damarlar bile daha kabarmış gibiydi.

Kız, "Annem sokak serserilerinin bu otele uygun olmadığını söylüyor," diye devam etti.

"Bu müessesenin para ödeyen misafirlere ihtiyacı yok mu?" diye sorarken ses tonundaki keskinlik Benjamin'i şaşırtmıştı.

"Ne demek istiyorsunuz?"

"Bu otel... eminim annenin para getiren misafirlere ihtiyacı vardır." Küçük bir kızla sanki yirmi yaşındaymış gibi konuşmak tuhaftı ama bu kızın yaşından olgun olduğu kesindi. Aklına bir Leton halk masalı geldi: Şeytanlar küçük çocukların vücutlarına giriyor ve kendi kötü niyetliliğini kabul etmeyen kırılgan yetişkinlere ciddi psikolojik zararlar veriyorlardı. Benjamin eğilerek kızın lacivert gözlerine baktı.

"Çok sayıda uygunsuz müşterimiz var, annem bazılarını seviyor ama ben aynı fikirde değilim."

"Ah, demek bu senin görüşün? O zaman annen senin her söylediğine katılmıyordur."

"Annem senin pis koktuğunu söylüyor."

Bu yargı Benjamin'i panikletmişti. "Özellikle ben mi kokuyorum?"

"Sen ve arkadaşların. Bu kıyafetlerle mi dağ tırmandınız? Bu çok saçma, uygun kıyafet giymeniz gerekirdi."

Benjamin lafa nereden başlayacağını bilemiyordu. "Evet, kırlarda yürüdük."

Suzanne'ın yanakları elma gibi kızardı, sanki patlamak üzereydi. "Keşke hepiniz buradan gitseniz."

Kız mırıl yolda hoplaya zıplaya otele doğru giderken Benjamin arkasından şaşkınlıkla bakakaldı. Saçları çok hoş ve gürdü, gözleri insanı altüst ediyordu. İleride çok güzel bir kadın olacaktı, bir yabancıyı tek bir bakışıyla mahvedecek cinsten. Böylesi güzel kadınlara ne çok gününü feda etmişti.

Kızın sözleri üzerine Benjamin banyo yapmak için odasına çıktı, üzerindeki pis kokuyu yok etmeliydi. Gurland'ların yemek yemekte olduğu odanın kapısında bir an için duraksadı, sonra da yukarı çıktı. Vücudu öylesine yorgundu ki yemekleri sindirebilecek enerjiyi kendinde bulamıyordu.

Küvetin içinde fena halde zedelenmiş ve yeşilimsi bir mora dönüşmüş dizkapağına su dökerken hafızasında bir yolculuğa çıktı. Temizlik kokusu belli bir imgeler dizisini harekete geçirmişti. Yazları ailesi Berlin'deki dairelerinden babasının tabiriyle "her yanı kelebek ve çimen olan" evlere taşınırlardı. Ya Potsdam'a ya da Neubabelsberg'e ya da daha da iyisi Griebnitz Gölü'ne giderlerdi. Zümrüt yeşili yarı şeffaf suları ve uzun, örgülü saçlar gibi dallarını aşağılara doğru sarkıtan salkım söğütleriyle Benjamin'in en sevdiği yerdi Griebnitz Gölü. Gölün tam ortasında çam ağaçlarıyla bezenmiş bir adacık vardı; adı da kendine pek yakışırdı: Tavuskuşu Adası. Bu ada Benjamin'e hayatının ilk büyük hayal kırıklığını yaşatmıştı. Tavusları görmeyi çok istemişti, bunun üzerine babası bir kayık kiralayıp Walter, Georg ve Dora'yı kuşları görsünler diye adaya götürmüştü. Émile onlara, "Ortalıkta olmasalar bile dökülen tüylerini çimenlerde görebilirsiniz" demişti. Bütün adayı bu ünlü kuşları bir kere olsun görebilmek için taradılar ama ortada ne kuşlar ne de çimenlerde dökülmüş tüylerinden eser vardı. Benjamin bu konuda sitemde bulununca babası ona "Asla beklenti içinde olmamalısın" demişti. "Beklentiler insanı sadece mutsuzluğa götürür!"

O günden bu yana beklenti içinde olmamayı öğrenmişti. Şimdi önü bu kadar açıkken bile New York'a ulaşmayı başarabileceğine inanmıyordu. Aklına Berlinli eski bir tanıdığın söyledikleri geldi. Amerika'da birçok üniversitenin hocaya ihtiyacı varmış ve Almanya'da doktora yapan araştırmacılarla ilgileniyorlarmış, maaşlar da oldukça dolgunmuş. Birçok kurumun adını bir kenara not etmişti.

New York Üniversitesi, City College of New York, Colorado Üniversitesi ve Delaware Üniversitesi. Eğer Lizbon'a varabilirse bütün bu üniversitelere oradan mektup yollayacaktı. "On dokuzuncu yüzyılda Fransız kültürünün gelişimi" üzerine ders vermeyi önerecekti. Marsilya'dan Port-Vendres'e giden trendeyken defterine verebileceği çeşitli dersleri not etmişti. Hemen hemen hiç hazırlanmadan Goethe, Kafka, Proust, Baudelaire ve bir düzine daha yazar üzerine konuşabilir ve ders verebilirdi. Ayrıca felsefe, Alman tarihi ve kültürel politika öğretebilirdi. Herhalde oradaki üniversitelerden birisi onun vasıflarında birini isterdi?

Paris'in pasajları üzerine yazmış olduğu kitap yayınlandığında bu daha da geçerli hale gelirdi; belki de Paris'e geri dönerdi. Ya da Berlin'e, evet bu daha iyi bir tercih olacaktı. Doğduğu şehre olgun, kültürlü ve belirli bir yere ulaşmış bir adam olarak geri dönmenin ayrı bir zevki olacaktı. Babası ona birçok kere "Sen asla bir konuda başarılı olamayacaksın Walter, fazla kararsızsın" demişti. Eğer Berlin'de bir profesör olmayı başarırsa bu babasına verilecek en güzel karşılık olurdu. Émile'in mezarının başında durup sakince, içinde hiç kin duymadan "Demek ben kararsızım baba, öyle mi?" diyecekti.

Berlin'de olmak, taze bir mayıs sabahını, kapalıçarşıya giden yoldaki taş saksılarından dökülürcesine sarkan çiçeklerin arasında geçirmek için her şeyini verebilirdi. Küçükken gitmeyi en sevdiği yerlerden biriydi bu çarşı. Sürekli bir şeyler alınır satılır ve bu denetimli cinnet onu, insanın ardından kamçı şakırtısı gibi kapanan büyük tahta kapıların ardındaki avluya çekerdi. İçeri girdiğinde kadın satıcıların büyüsüne kaptırırdı kendini; bu kadınlar Benjamin'e Ceres'in büyük tapınaklarının dinsel törenlerini yürüten kadınlar gibi görünürdü. Tezgâhların arkasından her tür yenebilir nimeti sunarlardı: Tarlalardan, meyve bahçelerinden henüz toplanmış taze yemişler, vurulmuş av hayvanları ve asıldıkları kancalarda ebediyetin boş bakışlarıyla korkunç görünen yaban kuşları. Balık suları yüzünden hep kaygan olan taş döşeli zemine, salata yaprakları, muz kabukları saçılmış olurdu. Bu pisliği hortumdan püskürttüğü suyla temizlemeye çalışan, kırmızı şapkası çalıştıkça bir aşağı bir yukarı

oynayan kambur adamı hâlâ hatırlıyordu. "Kenara çekilin bayanlar!" diye bağırırdı.

Kollarında sepetler ve bez torbalar taşıyan ev kadınlarıyla ve emektar hizmetkârlarla dolup taşardı ön avlu. Birçok kere aşçıları tombul Gretel'le gitmişti oraya Benjamin; kadını biraz geriden izler ve onun pazarlık etmekteki ustalığına hayran kalırdı. Çetin kadındı Gretel, herhangi bir yerinde çürük ya da ezik olan bir meyveyi çabucak fark edip itiraz eder, kesilen etin iyi olup olmadığını, bir top salatanın kenarlarının kararmaya başlayıp başlamadığını hemen anlardı. Her satıcıya direnir ve iri göğüslerini öne doğru birer top gibi çıkararak "Bu olmadı işte!" diye bağırırdı. Şimdi bile, Fonda Franca'dan nöbetçiye görünmeden kaçma ihtimalini değerlendirirken, Gretel'e duyduğu hayranlık sürüyordu. Port-Bou'dan kaçmayı başarsa bile aşması gereken çok sayıda tehlikeli geçit vardı ve Gretel'in burada olup onun yerine çabuk ve doğru kararlar almasını isterdi.

Banyonun açık duran büyük penceresinden görünen erguvani gökyüzü kara bulutlarla koyulaşmaya başlıyordu. Birdenbire bir yaban kazı sürüsü uçarak geçti, V şeklinde güneye doğru süzülürlerken bağırtılarının yankıları bir uçurtmanın kuyruğu gibi sürükleniyordu arkalarından. Pencereyi geçtikten çok sonra bile Benjamin onların bağırtılarını işitebiliyordu; ve dizinin ağrısını, kollarına saplanan sancıları düşünmemek için dikkatini bu seslere verdi. O kuşlarla birlikte güneye gitmeyi isterdi, hatta onların gittiğinden daha da uzaklara.

Banyo sabahtan beri onu rahatsız eden gergin enerjiyi emip yok etmişti, şimdi sanki o saatleri başka bir hayatta yaşamış gibi geliyordu. Bitkinlik, karanlık gölgesiyle vücudunun her bir zerresini kaplayıverdi aniden, ciğerleri bu karanlığın isiyle doldu, eklemleri kitlendi. Vücudu buharlaşmıştı adeta; banyonun tavanı akşamın renklerine boyanırken soğuyan suda uzanan Benjamin sanki oynaşan ışık, uğuldayan rüzgâr, aşağıdaki odadan gelen tabakların şıngırtısı ve uzaktan işitilen dalgaların ritmik nabzı olmuştu.

Prof. Lott, otelin eski püskü eşyalarla dolu lobisindeki hırpalanmış deri bir koltukta oturmuş gazetesini okuyordu; yeni yıkanmış ve taranmış olan Benjamin, odanın diğer ucunda, kucağında bir tabak soğuk etle dikdörtgen bir maun masanın başında oturuyordu. Yanındaki duvarda küçük bir Bechstein piyanosu duruyordu, annesinin Berlin'de Nettlebeck Sokağı'ndaki evlerinde çaldığı piyanonun aynısıydı. Bu piyanonun görüntüsü bile, uzaklarda çakan şimşeklere rağmen insana huzur veriyordu. Şamdanda yanmakta olan mumlar şimşek çaktıkça titriyorlardı. Bir an için elektrikler kesildi, sonra eskisinden daha parlak geri geldi.

Lott Almanca, "Denizde bir fırtına," dedi.

Benjamin odanın diğer tarafına doğru anlamsızca baktı. Miyop olduğu için uzak mesafeleri görmesi oldukça zordu. "Fırtınayı severim ben, ya siz?"

"Duruma göre değişir." Yaşlı adam gazetesini katlayıp gözlüklerini çıkarttı. "Siz bir Almansınız, öyle değil mi bayım? Aksanınızda Berlin'i duyumsar gibi oluyorum."

Benjamin içgüdüsel olarak bu adama güvendi. Herhalde iyi niyetli birisiydi, aksi takdirde bu kadar açık konuşmazdı.

"Evet, öyleyim."

Lott memnuniyetle başını salladı. "Madame Ruitz sınırı bu akşamüstü geçtiğinizi söyledi."

"Madame Ruitz doğruyu söylemiş."

Bitkinlik ve utangaçlık Benjamin'i her zamankinden daha suskun hale getirmişti, Lott sohbeti koyultamıyordu. "Sizi korkutmak istemem, ben de bir sürgünüm. Annem aslen Düsseldorfludur, adı Eva Blum'du."

Bu itiraftan sonra Benjamin gözle görülür biçimde rahatladı. Karşısında kısmen Alman bir Yahudi daha vardı.

"Ben Belçikalıyım, yani pasaportum benim Belçika vatandaşı olarak seyahatime imkân sağlıyor. Eğer geri gönderilecek olursanız Marsilya'daki Belçika konsolosluğuna gidin, duyduğuma göre oradan hâlâ pasaport edinilebiliyormuş. Burada çalışanlar, içinde bulunduğumuz zor durumu anlıyorlar. Monsieur Peurot'u arayın."

Benjamin "Bunu aklımda tutacağım, teşekkür ederim" dedi. Tit-

reyerek odanın öbür tarafına geçti ve hafifçe eğilerek "Ben de Dr. Walter Benjamin'im" dedi.

"Alphonse Lott." Bunu derken yaşlı adam kafasını hafifçe öne eğdi. "Gazetelerde hiç yazınız çıktı mı Dr. Benjamin? İsminiz yabancı değil."

Benjamin bir okurunu bulduğuna son derece memnun, gün görmüş bir hasır sandalyeye oturdu. Bu deneyim onun için ender rastlanan türdendi. "Evet, ama ağırlıklı olarak Alman dergileri için yazdım" diye yanıt verdi.

"*Literarische Welt*'e yazdınız mı?"

Benjamin'in keyfi yerine geldi "O dergiye de yazdım, evet, ve birkaç başka dergiye daha. Geçimimi serbest çalışarak sağlıyordum. Söyleyebileceğim tek şey, istikrarsız bir yaşam olduğuydu."

Lott ona Brüksel'de profesör olduğunu ve kendisinin de yazarlık yaptığını ve her ne kadar son onbeş yıldır olmasa da eskiden yorum yazılarının birçok tanınmış Belçika gazetesinde yayınlandığını belirtti.

İki beyefendi bir süre oturup kitaplardan söz ettiler. Prof. Lott da Benjamin gibi bir Simenon hayranıydı, Proust da okumuştu. Kendisi gibi edebiyatla ilgilenen ve aynı fikirleri paylaşan birisine rastlamak Benjamin'i rahatlatmıştı. Gerçekten de kendisiyle aynı konularla ilgilenmeyen insanların yanında olmak oldukça yorucuydu, aslında onu sıkıntıdan patlatan şeylerle ilgileniyormuş gibi görünmek zorunda kalıyordu. Paris'ten ayrıldığından beri gerçek bir sohbet için yanıp tutuşuyordu.

"Peki şu sıralar ne okuyorsunuz Prof. Lott?" diyerek kaşları kalkmış bir şekilde eğildi adama doğru ilgi ve hevesle. "En son ne zaman bir kitapçıya girdiğimi hatırlamıyorum."

Benjamin, Prof. Lott'a iyi geceler diledikten sonra merdivenleri tırmandı ve yatağına girdi, her adımı yavaş yavaş atıyordu. Dizi kitlenip durduğu için her katta dinlenmek zorunda kalmıştı, en sonunda odasına varabildiğinde göğsüne ansızın giriveren keskin bir sancı onu hazırlıksız yakaladı ve göğüs kafesinin tam arkasında bir

noktaya balyoz gibi indi. Yere yüzükoyun yığılıp kıvranmaya başladı ve orada bir süre nefes alamadan, burnu halının pis kahverengi tüylerine gömülü olarak yattı. Odası koridorun tam karşısında olan Henny Gurland'ı çağırmayı denedi ama hiç ses çıkaramadı. En sonunda sırtüstü dönmeyi başardı.

Kendi kendine, *ölüyorum* diye düşündü; *sonum geldi ve üzgün değilim.* Yarım saat geçti, göğsündeki sancı hafifledi ve bir süre sonra oturabilir hale geldi, sonra da ayağa kalktı. Ellerini, kör bir adamın Braille alfabesiyle yazılmış bir şiir sayfasını hissetmeye çalıştığı gibi gezdirdi gövdesinde; gerçekten hayattaydı ve sancı çekmiyordu. Şiddetli rahatsızlığın sona ermesine memnun olmuştu ama bu mucizevi iyileşme onu hayal kırıklığına uğratmıştı; ölmeye hazır, hatta hevesliydi. Her şeyin sonuna gelir gibi olmuştu ve ne korkmuş ne de hüzünlenmişti. Hatta biraz mutlu bile olmuştu.

Geceliğini yavaş hareketlerle giyip yatağına emekleyerek ulaştı. Sırtını meşe yatağın başucuna yaslayıp ileriye doğru bakmaya başladı, sistemli bir şekilde nefes alıyordu. Kulağı şifonyerin üzerindeki saatin dolgun sesindeydi. Her tik takın arasında sanki bir sonsuzluk uzanıyordu: Yaşamdan önce ve sonraki zaman, ve neredeyse yarım yüzyıldır yolunu bulmaya çalıştığı bu karanlık geçidin her iki yanındaki ışık.

Ortasındaki delik yüzünden deforme olan tavandan aralıksız olarak sıva parçaları yağıyor, Benjamin'in yastığına ve suratına düşüyordu. Kafasında bunu "İspanyol karı" diye isimlendirdi ve kendi kendine sessizce güldü. Yere düştüğünde hüzün ve pişmanlık duymadığı için hâlâ memnundu, ölüm iyi niyetliydi, bir nevi bedensel unutkanlık. Ölüm son değil başlangıçtı. Vücut sadece günlük ve acıklı varlığını unutuyor ve ruh uçup gidiyor, başka bir yerde vücut buluyordu. Hayali olmayan, maddi bir krallıktı burası; bayağılık yoktu, yas tutmak yoktu burada, ve iyilikle kötülüğün ötesinde bir yerdi. Benjamin şimdi bütün benliğiyle buraya gitmek istiyordu, onu neyin beklediğinin bir önemi yoktu: Sonsuz masal, cennetin kat'iyetsiz soyutluğu. Orada sevgilisiyle, Asja Lacis ile sonsuza dek el ele tutuşacaktı.

Başını yukarıya kaldırdığında kendisine doğru gelmekte olan

ışıl ışıl yüzüyle Asja'ydı kesinlikle, Jula değil. Zaman sapı samanı kusursuzca ayırmıştı.

Dışarıda koy boyunca şimşekler çakıyor, odasının penceresine inceden bir yağmur vuruyordu. Rüzgâr denizi kamçılıyor, Fonda Franca'nın duvarları birer panjurdan ibaretmiş gibi içeri doluyordu bütün gücüyle. Odanın içi soğuktu; Benjamin şöminede bir ateş yanıyor olsun isterdi. Akşamın daha erken saatlerinde Madame Ruitz'den böyle bir talepte bulunduğunda kadın kaşlarını kaldırıp odayı aniden terk etmişti. Anlaşılan insan saygın İspanyol otellerinde ateş yanmasını istememeliydi. Isınmayı istemek *déclassé*'ydi.

Nettlebeck Sokağı'ndaki evin her odasında ayrı ateş yanardı soğuk kış akşamlarında; her sabah bir hizmetkâr Benjamin'in odasına daha şafak sökmeden girer ve şöminesini yakardı. Alevler yüksek tavanı şekilden şekile sokarken o da yavaş yavaş uyanır ve oda ağır ağır ısıyı emer, sonra da yayardı. Erken kalkması gereken okul günlerinde oda daha tam olarak ısınmadan yataktan kalkması gerekirdi ve alevlere öyle çok yaklaşırdı ki baldırları ısıdan iğnelenirdi. Ama bu hoş bir acıydı, bolluğun ve refahın getirdiği bir acı.

Hatıraların ağırlığı göğsüne kalın bir mermer parçası gibi çöktü, aklına Brecht'in ünlü sözlerinden biri geldi: *Eski ve iyi günlerinizin değil, yeni ve kötü günlerinizin üstüne kurun dünyanızı.*

Birdenbire kendini Brecht'i, onun kurnazlığını ve amansız egoizmini özlerken buldu. İki sene önce onun Danimarka'daki evinde geçirdiği son gün aralarındaki arkadaşlığa kusursuz bir son olmuştu: Sıcak bir yaz günü, gökyüzü sert ve maviydi... Benjamin bütün bir akşamüstü bahçede bir huş ağacının sarkan dallarının altında, daha önce birçok kez okumak üzere eline alıp bırakmış olduğu *Kapital*'i okuyarak vakit geçirmişti. Beyaz ve esnek bir şapka onu güneşten koruyordu.

Brecht ona elinde bir fincan çayla gelmiş ve "Ah, Marx! Bunlar artık geride kaldı. Kimse onu okumuyor, özellikle de Marksistler" demişti.

Benjamin "Kitapları moda oldukları sıra okumamayı tercih ederim, nedense bu bana hep alçaltıcı gelmiştir" diye yanıtlamıştı.

"Haklısın Walter, bir kitap meşhur olduğu zaman onu tutup bel-

ki sayfalarını koklamayı severim ama asla okumam. Yazarının ya da şöhretinin ölmesini beklerim."

Bir gece önce Brecht, Benjamin'e "Çiftçiyle Öküzü" başlıklı bir şiirini göstermişti. Şiir Stalin hakkındaydı ve Benjamin bu iğrenç, megaloman lidere karşı arkadaşının sergilediği tutumu anlamakta güçlük çekiyordu. Brecht'in söz konusu diktatörün tarafını tutmadığı aşikârdı, ama tam anlamıyla karşıtı olduğu da söylenemezdi; ne düşündüğünü anlamak zordu.

Benjamin'de dünya sosyalizminin bir şeyleri değiştirebileceği umudu vardı, tıpkı evinde kaldığı arkadaşında olduğu gibi; ama geçen on yıl boyunca Stalin'in işlediği suçları asla affedemezdi. Milyonlarca insan öldürülmüş, hapsedilmiş ve işkence görmüştü. Moskova'da yürütülen göstermelik mahkemeler ve enteli jensiyanın yok edilmesi Benjamin'in olduğu gibi çoğu Batılı sosyalisti de yılgınlığa sevk etmişti. Daha da kötüsü, halen Moskova'da yaşamakta olan Asja'dan hiç haber alamamıştı. Her ne kadar onun ölmüş olması ihtimalini aklına getirmeye cesaret edemiyorsa da çok endişeleniyordu.

Kremlin'den yayılmakta olan edebiyat karşıtı tavır hem Benjamin'i hem de Brecht'i rahatsız ediyordu. Her zaman olduğu gibi bu konuda da bir teorisi vardı Brecht'in: "Edebiyatçılar Kızılların huzurunu kaçırıyor" diyordu. "Hakiki sanat ürünlerinden nefret ediyorlar. İstikrar yok çünkü, hiçbir şeyi kestiremezsin. Ne zaman nereden neyin çıkacağını ve halkın buna nasıl tepki vereceğini tahmin etmeye imkân yok. Kendileri de hiçbir şey üretmek istemiyorlar. Allah'tan da istemiyorlar, bırakalım *apparaçik*'i oynasın onlar."

Benjamin konuyu daha tanıdık bir alana, Goethe'nin romanlarına kaydırmıştı, ama Brecht konuyu takip etmekte güçlük çekiyor gibiydi ve Benjamin ona bir cevap vermesi için direttiğinde, "Üzgünüm Walter ama sadece *Gönül Yakınlıkları*'nı okudum" diye cevap vermişti.

Benjamin bu cevaba ne kadar şaşırdığını belli etmemişti. Brecht'in her konuda, ama sadece birazcık bilgisi vardı ve kendi bilgi eksikliklerini itiraf etmekten pek hoşlanmazdı; başkalarının açığını görüp onların altını çizmeyi ise pek severdi. Brecht bu ko-

nuda bir yorumda bulunmadan geçemedi. *"Gönül Yakınlıkları* gerçekten de mükemmel bir roman," diye devam etti. "Goethe'nin bu romanı yazdığında ne kadar genç olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu şaşırtıcı tabii."

Benjamin üstün bir edayla "Romanı yazdığında altmış yaşındaydı. Neredeyse doksan yaşına kadar yaşadığı düşünülerek Goethe'nin gençken yazdıklarından sayılabilir ama bana kendimi kundaktaki bebek gibi hissettiriyor" dedi.

Brecht burnunu çekti ve "Beni kızdırmaya çalışıyorsun Walter, aferin" dedi. Kollarını kavuşturup dirseklerini birer çift kanatmışçasına kaldırdı ve "Bu romanı güzel kılan şey içinde o estetik inceliği eksik etmemesi. En iyi halleriyle bile Almanlar estetik incelikten korkunç derecede yoksundur" diye belirtti.

"Roman iyi tepki almadı biliyorsun."

"Bunu bilmiyordum ama beni hiç şaşırtmadı. Almanlar korkunç insanlar ve onlar hakkında Hitler'e bakarak genelleme yapılamayacağı da doğru değil. Korkarım Almanlar için o son derece tipik bir karakter o. Augsburg'da okuduğum lisenin bütün hocaları aynen Hitler gibiydiler."

"Peki ya sen, Brecht? Sen de Almansın!"

Brecht gerindi, güneş ışığı başının etrafında beyaz bir halka oluşturuyordu. "Sana bir şey itiraf etmeliyim Walter. Eserlerimde korkunç olan öğe, Alman öğesi. Şaşkın şaşkın bakma! Her yapıtımın içerisinde gerçekten korkunç olan bir şeyler var. Bunun gerçek olduğunu biliyorsun!"

Benjamin ısrar edecekti ama Brecht onu bir el hareketiyle susturdu. "Almanları çekilmez yapan şey dar kafalılıkları ve bu dar kafalı hallerinin kendilerine yetmesi. Bizim emperyal kentlerimiz gibi kentler Alman toprakları dışında hiçbir yerde olmadı; Lyons hiçbir zaman özgür bir kent olmadı. Rönesans'ın bağımsız kentleri birer kent devletiydi gerçi, ama farklıydılar çünkü aidiyet bilincine sahipti her biri. Almanlar bu sözcüğün anlamını bile bilmezler."

Fonda Franca'daki yatağında uzanmış olan Benjamin, Brecht'in sesini öylesine net duyabiliyordu ki. Masasının üzerinde, gaz lambasının yanına koymuş olduğu not defterini almaya çalıştı. Bu ko-

nuşmaları tam hatırladığı gibi kâğıda aktarmak istiyordu. Kaydedip hatırlayacak öyle çok şey vardı ki. Bir zamanlar Goethe "Sanat düzenlenmiş hafızadan ibarettir" demişti, bu cümle Brecht ile yaptığı konuşmaları yazmaya başlayan Benjamin'in aklına geliverdi.

Benjamin yazarken gaz lambasının ışığı titreşiyor, harfleri seçilemez oluyordu. Kaleminin ucu sanki kâğıda yapışıp kalmıştı. Günün yorgunluğu ve gerginliği sinirlerini yıpratmış, ellerinin titremesine yol açmıştı. Ne okuyabiliyor ne de yazabiliyordu.

Şimdi gözlerini kapatmış, geçmişin, köpük köpük dalgalarla gelen denizin karayı kaplaması gibi kendisini kaplamasına izin veriyordu. Sanki kulağı yıllardan beri bir deniz kabuğuna dayalı durmuştu ve o hâlâ denizi uzaktan uzağa duyabiliyordu. Bu gece deniz ona şaşırtacak derecede yakındı. Denizin kokusunu duyabiliyordu, tuz gözlerini yakıyor ve esen rüzgâr yüzünde gezerken ıslık çalar gibi ötüyordu. Suyun yüzeyindeki ışık gözlerini kamaştırmıştı ve suyun üzerinden ona doğru Botticelli'nin Afrodit'i gibi süzülerek gelen ilahi ama tam anlamıyla vücut bulmuş bir varlık vardı.

Yine Asja'ydı bu, onun kendi Venüsü. Düşünceleri doğal olarak ona yöneldi ve gülümsedi. Asja gerçekten de oradaydı, arkasında duran ve omzuna elini dayamış olan Brecht'i de görebiliyordu. Bu görüntü Asja'nın bir zamanlar Münih'te *İkinci Edward*'ın sahnelendiği dönemlerde Brecht'in başasistanı olarak çalıştığını hatırlayıncaya kadar anlamsız geldi. Oyunun tam ortasına denk gelen savaş sahnesi tam kırk beş dakika sürüyordu ve bu da birçok yönetmenin altından kalkamayacağı bir durumdu. Bir prova esnasında Brecht Asja'ya dönerek "Bu askerlerin nesi var?" diye sorduğunda Asja ona son derece uygun bir cevap vermişti: "Yüzleri solgun ve ölmekten korkuyorlar." Bunun üzerine Brecht bir dakika kadar düşünmüş ve "Evet çok yorulmuşlar. Onların birer hayalet gibi görünmelerini sağlamalıyız" demiş ve her askerin suratını kalın bir tabaka tebeşir tozu ile kaplatmıştı. Daha sonraları Asja'nın Benjamin'e dediği gibi "O gün epik tiyatro birdenbire doğmuş ve Atina Zeus'un kafasından bir yetişkin olarak fırlamıştı"

Kapının vurulmasıyla Benjamin şimdiki zamana döndü ve Asja Lacis ile Brecht'in hayaletleri tavandan kaçıp gittiler.

"Bir dakika lütfen," Benjamin canı sıkılarak, güçlükle ayağa kalktı. Gömleğini giyip kapıya doğru yavaş adımlarla nefesini içine çeke çeke gitti.

Bu sefer daha hızlı vuruldu kapıya.

"Bir dakika daha lütfen, geliyorum."

Tüm yakın ilişkilerin göz kamaştıran aydınlığı insanı esir alır. Bir yanıyla her hayati ihtiyacın odağında bütün tahripkârlığıyla para durur, diğer yanıyla her ilişkinin önünde çakılıp kaldığı engel yine paradır; bu yüzden de günbegün, hem doğal alanda hem ahlâki alanda güven, huzur ve sağlık hızla yok oluyor.

Walter Benjamin

XV
Madame Ruiz

Bu yalnızlığı tarif etmek zor, hatta itiraf etmek bile zor. Çoğu zaman kendimi tarihin o yüksek, mor göğüne savrulan şeffaf bir bulut gibi hissediyorum. Zamanın rüzgârının saçlarımdan akıp gittiğini duyumsuyorum; zamanı, sağa sola savrulan, birbirine çarpan ağaçların tepesinde, günlerin hışırtısında ve dalların düşerken çıkardığı çıtırtılarda duyuyorum. Her zaman bu gürültünün üzerinden uçuyorum. Ben hayata gerçek anlamda katılmıyorum, hayatın daimi gözlemcilerinden biriyim sadece.

Akşam yemeğinden önce köyün meydanından geçen diğer anneleri görürüm. Özellikle pazar günleri ayinden sonra, yanlarında en iyi giysileri giydirilmiş çocukları ve önlerinde artlarında kirlenmiş kar yığınları gibi güvercinler kaçışırken. Bu insanlar benim gi-

bi yalnız değiller; evlerine, çocuklarının babalarının yanına gidiyorlar; çocuklarını koruyan, gözeten ve destek olan erkeklerin yanına. Hem ana hem baba gibi davranmak zorunda değil bu kadınlar, çocukları beslemek ve eğitmek onların görevi değil.

Bazen Suzanne'ın üzerindeki baskıyı düşünüyorum. Durup dururken ağlıyor, uzun saatler bahçede tek başına oturuyor ve günlerce konuşmayı reddediyor. Mesela bugün korkunç derecede huysuzlandı. Nereden çıkıp geldikleri belli olmayan, pis ve yorgun Almanlardan rahatsız olduğu belli. Son gelenlerden farkları yok. Anlamıyorum. Özellikle "yaşlı adam" diye hitap ettiği Dr. Benjamin adındaki adama takıldı.

Adam elli yaşında bile değil ama teninin rengi, dokusu tıpkı yağmurdan ıslanmış ve defalarca kurutulmuş mukavva kutular gibi ve pek çok şey anlatıyor. Acılar çektiği gözlerinden belli, acı çekmek insanın cildinin kalitesini de etkiler; hayatın o insan için kolay geçmediğini anlatır dünyaya. Anladığım kadarıyla uzun yıllar Paris'te yaşamış ve bir tür edebi veya felsefi araştırma yapmış. Onunla yolculuk eden kadın, Frau Gurland odalarını ayırtırken adamın meziyetleri ve çevresi konusunda övünmeye kalktı. "Edebiyat dünyasının çok önemli isimlerindendir, çok sayıda dergi ve gazeteye katkıda bulunmuştur" dedi.

Onu görünce acıdım. Yufka yürekli biriyimdir ve adam bana babamı hatırlatıyordu, bu da huzurumu kaçırıyordu doğrusu. Aynı kibar, abartılı hareketler ve resmi tavır, gözlerinde aynı hüzün. Bütün dünya onun omuzlarına yıkılmış, bu ağırlık onun belini bükmüş gibiydi. Dr. Benjamin, tıpkı bir zamanlar kocamla birlikte güney İtalya'da Paestum yakınlarında gördüğümüz eski Roma yapıları gibi dökülüyordu, hayatın yok edemediği bir kalıntı gibi. Bir zamanlar var olan ve asla geri getirilemeyecek ihtişamın hatırası.

Geldiği akşam Dr. Benjamin bir saat kadar yalnız başına bahçede oturdu, sonra ağır aksak villaya girdi. Görüntüsü felaketti: Yüzünde bir yarık açılmış, takım elbisesi buruşmuş ve yırtılmış, ayakkabıları aşınmıştı. Saçları yağ içinde ve darmadağınıktı. İçeri girer girmez gözlük camları buğulandı, hiçbir şey görmese de doğruca bana baktı.

"Kızınız" dedi, "çok güzel, o koyu renk gözler."

"Evet gözleri harikadır." Tabii bunu derken Suzanne'ın gözlerinin benimkilerin aynısı olduğunu belirtmeme gerek yoktu.

"Çocukluk çağımda tanıdığım bir kıza benziyor."

"Ah," dedim.

"Tuhaf, kararlı bir kızınız var."

Hiçbir şey söylemedim. Kızım ne tuhaf ne de kararlı, belki benim gibi ara sıra ısrarcı birisiydi. Israrcıyı kabul edebilirdim ama kararlı?

Bir öksürük nöbeti onu konuşamaz hale getirmeden önce "Birazdan aşağıya inerim," dedi.

"Nasıl isterseniz. Size biraz su getirmemi ister misiniz?"

"Hayır, teşekkür ederim."

Başını kaldırıp bana yeniden baktığında dudakları solmuş, yanaklarını da kırmızıya çalan mor bir renk almıştı. Bunlar sağlık emaresi değildi; kalp yetmezliğinden ölmeden önce babamın yüzü de bu renklere bürünmüştü.

Dr. Benjamin koridor boyunca ağırlığını bir bacağının üzerine vererek yürüdü, sonra da basamak basamak üst kata çıktı. Elinde eski bir evrak çantası taşıyordu, (Frau Gurland'dan öğrendiğim kadarıyla) içinde önemli, elyazması bir eser varmış. Birkaç düzine merdiveni tırmanmak onun on-on beş dakikasını aldı, arada düşüp merdivenlerden aşağı yuvarlanacağını zannettiğim anlar oldu. Hizmetçilerimizden biri, Lucia, merdivenlerin dibinde durup gergin bir şekilde onun tırmanışını seyretti.

Küçük kızım onunla aynı görüşü paylaşıp paylaşmadığımı anlamak istercesine elimi sıkarak "Yaşlı adam pis kokuyor" dedi.

"Lütfen hayatım. Bu evde pis kokulardan bahsetmiyoruz çünkü çok kaba." Saçlarını fırçaladım. Bu onun her zaman hoşuna giden, rahatlatan bir hareketti. "Zavallı adamcağız iyi değil. Beti benzi atmış görüyorsun, topallayışı da, öksürüşü de içler acısı."

"Beni ilgilendirmiyor. O pis kokuyor."

Suzanne'ın terbiyesinin bu kadar bozulduğunu görmek asap bozucu bir durumdu. Köylü zihniyeti ona da nüfuz etmeye başlamıştı, onların kaba Katalanca konuşma tarzları Fransızcasını bile etki-

ledi. Artık fiillerini sadece geniş zamanda kullanıyor ve gramer kurallarına hiç dikkat etmiyor. Bir şey istediği vakit homurdanmaya veya mızmızlanmaya başlıyor. Ona özel bir okul bulabilmeyi çok isterdim, belki Madrid'deki Carmelit rahibelerinin yönettiği güzel bir manastırda eğitim alması iyi olurdu. Çocukları katı bir disiplinle eğitiyorlar ve kabalığa müsamaha göstermiyorlar. Kızım için evde ben bundan fazlasını yapamıyorum.

Frau Gurland gözleri yuvalarından uğramış şekilde içeri girdi ve beni mutfakta buldu. Saçları çalı gibiydi, kıvır kıvır ve kırlaşmış. Nice'te sık duyulan, gırtlaktan gelen Almanvari bir Fransızca konuşması var; yirmili yıllarda turist olarak sahil şeridini dolduran sonra da kıyı kesitlerinden otel satın alan Almanların konuşmasına benziyor.

Gayet renksiz bir ses tonuyla "Yardımcı olabilir miyim?" diye sordum.

"Oğlum aç" dedi. "Yemek yemeyeli çok oldu."

Sadece kafamı salladım olur anlamında ve cevap vermedim. Yemek masasını çoktan toplamıştım aslında.

"Yemek verecek misiniz, vermeyecek misiniz?"

"Bana birkaç dakika müsaade edin, gördüğünüz gibi şu anda yeterince elemanımız yok."

Kadının davranışı son derece yakışıksızdı. Kültürsüz ve duyarsız biri olduğunu düşündüm. Oğlu buluğ çağındaki erkek çocuklar gibi güzel görünse de onda da bir kabalık var. Onu oturma odasında, parmağı burnunun içinde, pencereden dışarısını seyrederken gördüm. Eğer benim oğlum olsaydı bu hareketinden ötürü suratına tokadı yerdi. Bu yaştaki çocuklara engel olunmalı çünkü içgüdüleri onları tamamıyla yanlış yönlendiriyor. Şayet erken yaşta çocuğun eğitiminde disiplin ihmal edilirse, sonradan davranışları düzeltmek iki misli zorlaşır.

Oldukça uzun bir gündü ve ayakta durmaktan ayaklarım şişmişti ama sofraya bir şeyler koydum; sonra da Lucia'nın yardımıyla bulaşıkların çoğunu temizleyip ortadan kaldırdım. Daha sonra Suzanne ile ödevleri konusunda konuşup ona banyo yaptırdım ve odama çağırıp kitap okutturdum. Fırtına doğal olarak onu tedirgin et-

mişti. Yağmur camlara vurmaya devam ediyordu, rüzgâr ağaçların arasından uğulduyor, suların üzerinde şimşekler çakıp duruyordu. Bir yerlerde kepenkler açılıp çarptı.

Suzanne "Kim o?" diye sordu.

"Fırtınadan korkmana gerek yok," dedim.

"Ben korkmuyorum."

"Bu gece kötü rüyalar görebilirsin canım. Ben çocukken denizden, özellikle de kışın korkunç fırtınalar gelirdi. Tabii Atlantik fırtınaları en kötüleri."

"Ben asla rüya görmem."

"Bu doğru değil Suzanne. Kaç kere ağlayarak uyandığını unuttun mu? Birçok kez kâbus gördün, hepimiz gibi."

"Ben görmem."

Suzanne'ın tavrı son derece asap bozucuydu. On iki-on üç yaşlarına geldiğinde terbiye edilmesi imkânsız bir hale gelir mi diye düşünmeye başladım. Eğer bu yaşları evde, onun içgüdüsel davranışlarını kontrol eden bir babanın varlığı olmadan geçirirse korkunç bir on yıla katlanmak zorunda kalabilirdim. Zavallı annem olsa hiç tahammül edemezdi. Hayatın baskılarını kaldıracak güçte değildi; hemen yatağına çekilir, başı ağrıyormuş gibi yapardı. Bizi eğitme işi de hizmetkârlara kalırdı. Babamın servetinin batmasından sonra da kendi kendimizi eğitmek durumunda kalmıştık zaten.

Kitap okuyarak rahatlasın diye Suzanne'ın yatağının yanı başındaki gaz lambasının ışığını açık bırakıp dışarıya çıktım; hangi kepenklerin çarptığına bakmak istiyordum. Yağmur toprağı kamçılar, deniz kudurmuş gibi dövünürken bahçede olmak son derece heyecan vericiydi. Dalgalar aşağıdaki kayalıklara vurup patlıyor, bembeyaz püskürüp tekrar karanlık sulara karışıyordu. Yağmurun yüzümü de kamçılamasına izin verdim ve hiç irkilmedim. Su ürpertiyordu ama soğuk değildi.

Çarpan kepenkler birinci katta, tam oturma odasının üzerindeydi. Burası esrarengiz Prof. Lott'un kaldığı odaydı. Gerçi vizesi düzgün görünüyordu ama bu adamın Fransız hükümetinin bir ajanı olduğuna gitgide daha fazla inanmaya başlamıştım. Odasının Simenon ve Maugham'ın kitaplarıyla dolu olması beni endişelendirme-

ye başlamıştı. Maugham, Nice'ten birkaç mil uzaklıkta bir evde otururdu ve babam onun bir İngiliz casusu olduğunu söylerdi. Simenon'un bir alçak olduğu da kesindi. İnsanın misafirlerinin ne tür kitaplar okuduğuna da dikkat etmesi gerek, kitaplar kişinin karakterini ele verir.

Prof. Lott'u uyandırıp kepenkleri kapatmasını söyledim. Oldukça şaşırmış ve rahatsız olmuştu ama dediğimi yaptı. Sonra bir bardak süt içmek için mutfağa gittim. Lavabonun yanında yanan lambayla hafifçe aydınlanan mutfaktaki ahşapların tatlı ılıklığı ve temiz yüzeylerin görüntüsü insanı rahatlatıyordu. Yatmadan önce süt içmek iyidir diye bir bardak da Suzanne'a hazırladım. Lavabonun başında dururken bahçede birtakım gölgeler görür gibi oldum, sanki kafasını öne eğmiş adamlar sağa sola kaçışıyorlardı. Kalbim hızla atmaya başladı, kimdi bu sinsi gölgeler? Sonra büyük sedir ağacının sallandığını gördüm; anladım ki gördüğüm ağacın dallarıymış.

Ani bir dürtüyle Çavuş Consuelo'yu aramaya ve yeni gelenleri ihbar etmeye karar verdim. Daha bir gün önce herhangi bir sorun olduğunda kendisini aramamı söylemişti, kanun meseleleri söz konusu olduğunda tedbirli olmak iyidir. Yabancı bir memleketteyseniz oranın kanunlarına uymaya önem vermelisiniz. Hatta insan resmileşmemiş kanunları bile sezinlemeli ve bu kanunların gereklerini yerine getirmeye hazır olmalıdır.

Elbette Port-Bou üzerinden geçen bütün kaçaklar Fonda Franca'da kalacaklar. Başka nereye gidebilirler ki? Zannedersem parasız olanları, etraftaki tarlalarda, samanlıklarda ve ahırlarda uyuyorlar. Köyün yedi mil güneyinde El Faro adında küçük bir taverna var. Sahibinin sol eğilimleri var ve söylentilere göre iç savaş sırasında kral yandaşlarına destek vermiş. Doğru mu bilmiyorum ve umursamıyorum da. Muhtemelen babamdan ötürü burnumu politikaya sokmuyorum, çünkü politikanın inişli çıkışlı olduğunu biliyorum.

Ama elimden geldiği kadar yardımcı olmayı isterim. Bu dönem İspanya için zor bir dönem. Çavuş Consuelo benim kaygılarımı takdir ediyor ve iyi karşılıyor, bu yüzden aradığıma sevindi. Yirmi

dakika içinde yanında Rubio adında, polisliğe daha yeni başlamış olan genç bir adamla geldi. Onlara mutfakta birer bardak şarap ikram ettim.

"Demek misafirleriniz Alman?"

"Sahte pasaportları var," diye açıkladım. "Adam tam bir beyefendi, Fransızcayı bir Parisli aksanıyla ve mükemmel konuşuyor, ama Alman olduğuna eminim. Vizesi öyle ıslanmıştı ki güçlükle okuyabildim."

"Peki ya kadınlar?"

"Sadece bir kadın var, bir de onun oğlu. Görünüşe bakılırsa çocuk İspanyol, ama ben tam olarak anlayamıyorum çünkü Çekoslovak pasaportu taşıyorlar."

"Çekoslovak mı?"

"Peki başka?" Çekoslovak pasaportunun hiçbir değeri yoktu; Fransa ve Almanya'da karaborsada sudan ucuza satılıyordu. *Sans nationalité* olan herkes, ne dilini konuşabildiği ne de haritada bu sözde anavatanının yerini gösterebildiği halde Çek vatandaşı görünüyordu.

"Peki ne zaman geldiler?"

"Bu akşam... dağları aştıktan sonra."

"Bu geçişle ilgili hiçbir kaydımız yok."

"Eminim yoktur."

Çavuş Consuelo şarabını yudumlayıp purosunu içti. Consuelo ağırkanlı bir adam; geniş, siyah bıyığı ve tilki gibi uyanık fıldır fıldır gözleri var. Yağlı saçları geriye doğru taranmış, tıpkı gemi bordasındaki tahtalar gibi sıra sıra. Herhalde otuz beş yaşlarındadır ama yüzündeki çizgiler onu daha yaşlı gösteriyor. Bu çizgiler gülümsediği zaman açılan bir perdenin katları gibi daha da belirginleşiyor. Onun neşeli bir insan olduğunu düşünüyorum ama bu köydeki birçok insan gibi onun tavrında da en ufak bir vakar yok. Çavuş Consuelo'nun konumundaki birinin örnek davranışlar sergilemesi, dimdik durması gerekirken çoğu zaman barlarda sarhoş bir halde görülüyor. Kızıyla Suzanne iyi arkadaş olmasalar ve bu bölgenin yetkili kişisi olmasa onunla ahbaplık edeceğimi hiç sanmıyorum. Ama bu konuda pek seçim şansım olmadı.

"Nasıl sorunlarla karşı karşıyayız, görüyorsunuz Madame Ruitz. İspanya serserilerle doluyor."

Rubio "Casuslar ve suçlularla da" diye ekledi.

Önlerine bir tabak dilimlenmiş domuz eti koyup "Bir şeyler yemelisiniz" dedim.

Purosunu bardağın içinde söndürerek, "Teşekkürler madame, memnuniyetle" diye cevap verdi. Yerken hızlı hızlı konuşuyor, yemeğini döküp saçıyordu. "Kısa süre önce kanunları değiştirdiler. Pazartesi günü Madrid'den bir mektup geldi. İspanya'dan hiç kimse belgesiz olarak geçemez. Biz de bu işi kovalıyoruz."

Rubio "Çavuş terfi edebilir" dedi.

Bunun doğru olup olmadığını sordum. Çavuş biraz nazlandı ama benim onun terfi etmesinin ihtimal dahilinde olduğunu düşünmem onu memnun etmişti.

"Sıkı tedbir almak gerek, değil mi ya?"diye vurguladı.

"Elbette," dedim, "hem de bir an önce." Misafirlerimin çoğunun borçlarını ödemediğini söyledim. "Eğer hemen bir şeyler yapılmazsa bu savaş iflas etmeme yol açacak" dedim. Ona köyden pek çok sayıda kadını hizmetçi olarak tuttuğumu, bir kişiyi de bahçıvan olarak işe aldığımı hatırlattım –bahçıvan Çavuş'un kuzeniydi.

Çavuş "Harika bir düzen kurmuşsunuz" diyerek hayranlığını dile getirdi. Yiyip içmesini biraz da tiksintiyle izledim. Bir daha evlenmeyi neden düşünmediğime şaşmamak gerek.

Kısa ve sıkıcı bir sohbetti; karısı ve çocuklarından, okuldan ve üstünkörü de olsa savaştan söz ettik. Çavuş İspanya'nın Almanya'nın tarafında savaşa girmesini ihtimal dahilinde görüyordu. Bense General Franco'nun bir ahmak olmadığını bildiğimden, savaşa girmek hariç her konuda Almanya'nın izinden gideceğini, ama mümkün olduğu kadar tarafsız görünmeye çalışacağını düşünüyordum. İspanya'nın maddi yardım bakımından Hitler'e fazla destek olmasına imkân yoktu; burası fakir bir ülke ve Almanya'nın geleneklerinden ve alışkanlıklarından yıllarca, belki de yüzyıllarca geride. Ayrıca İspanya bir Ortaçağ ülkesi; çağdaş dünyayı hiç çekici bulmamış. Zaten İspanyol komünistleri de Stalin'le pek fazla ilgilenmiyorlar, Marx'la Lenin'i okumadıklarından da şüphem yok.

"Şimdi bana şu şüpheli misafirlerinizden bahsedin, onların evraklarını dikkatle incelemeliyiz."

Rubio gülümsedi ve ağzındaki altın dişler ortaya çıktı. Bunu görür görmez onun resmi işlere hiç uygun olmayan bir serseri olduğunu anladım.

Önce Dr. Benjamin'in kapısını çaldık, çünkü hâlâ odasının ışığı yanıyordu. Büyük bir ihtimalle giyindiği için uzun süren ve bitmek bilmeyen bir bekleyişten sonra bizi içeri aldı. Yüzünde hiçbir ifade yoktu ve odaya kirli kıyafetlerin ağır kokusu sinmişti. Yatak yapılmamıştı, gardırobun kapıları ardına kadar açık bırakılmıştı. Yerde birkaç kitap saçılmış duruyordu.

"İyi akşamlar Dr. Benjamin," diyerek odaya girdim. "Bu bey Port-Bou polisinden Çavuş Consuelo." Benjamin hafifçe eğilerek "Nasılsınız bayım?" dedi. Eğilirken tuhaf bir şekilde eliyle göğsünü tutuyordu.

Bu resmiyeti, kendine hâkim oluşu oldukça hoşuma gitmişti. Karşımda gayet iyi eğitilmiş ve kaliteli bir adam duruyordu. Şartların bükemediği bir adam. Çavuşla yardımcısı ve Dr. Benjamin arasındaki fark o kadar büyüktü ki onları çağırmaktan büyük bir pişmanlık duydum. Ancak bir kere çağırmıştım ve geriye dönüş yoktu.

Dr. Benjamin Katalanca konuşamadığından ben tercümanlık rolünü üstlenmek durumunda kalmıştım.

"Çavuş evraklarınızı görmek istiyor."

"Elbette, her şeyin yolunda olduğunu göreceklerinden eminim."

"Sınırda gümrük memuru evraklarınızı onayladı mı?"

"Kimse yoktu, biz de önemli olmadığını düşündük."

Rubio kafasını hevesle sallayarak sırıttı, altın dişi parlıyordu. Dr. Benjamin evraklarını ararken biz de ayakta sabırsız bir şekilde bekliyorduk. Özellikle yavaştan alıp almadığını anlamak güçtü, ama sanki hiç sona ermeyen bir bekleyişti. Ağır hareket ediyor, özellikle burnunu silmek veya öksürmek için duruyordu.

Çavuşa doğru titreyen ellerle yürüdü, her zamanki gibi topallıyor ve hırıltıyla soluyordu. Çavuşa verdiği evraklar mavi ve pembe

renklerdeydi, soluk ve yıpranmıştı hepsi. Bir paket haline getirilip bir parça iple bağlanmışlardı. Çavuş Consuelo masaya oturdu ve tavandaki çıplak ampulden gelen ışığın altında incelemeye koyuldu evrakları. Çok utandım ama bu günlerde insanın kabul edilebilir standartlarda bir otel sahibi olmak için gerekli parayı bulması biraz zordu. Özellikle bu odayı çok ihmal etmiştim.

Çavuş bana, "Doğduğu memleket neresiymiş?" diye bürokratik bir ses tonuyla sordu. Bu ses tonunu bir zamanlar babam, emrinde çalışan insanlar aradığı zaman kullanırdı.

Ben tercüme etmeden de Dr. Benjamin soruyu anlamış gibiydi. "Ben bir Fransız vatandaşıyım," dedi. "Benim Paris'te bir dairem var. Adresim hâlâ geçerli, ben ve kız kardeşim orada yaşıyoruz." Cebini karıştırıp Bibliothéque Nationale'nin kitap ödünç alma kartını çıkarttı. "Bir kitap için araştırma yapıyorum ve uzun yıllardır Paris'te oturuyorum" dedi.

Çavuş bana "O bir Alman, öyle değil mi?" diye sordu.

Ben de Dr. Benjamin'e "Siz bir Alman mısınız?" sorusunu yönelttim.

"Kendimi Fransız kabul ediyorum. Vurgulamak istediğim nokta artık ülkemi tanımadığımdır. Ben Almanya'yı vatanım olarak görmeyi reddediyorum."

Rubio, "Bu adam bir Yahudi," dedi.

Çavuş yardımcısına öfkeyle baktı. Yorum yapacak konumda değildi henüz.

Yine de Dr. Benjamin edilen lafı anladı ve başını salladı.

Asker geriye doğru taranmış saçlarının arasından parmaklarını geçirdi. Rahatsız olduğu açıktı. "Korkarım ki İspanyol kanunlarına göre bu adam *sans nationalité*." Sonra da bana gerekli vizeleri ve milliyetini belirten evrakı olmayan kimsenin İspanya'ya alınmadığını ve sabahleyin onu sınır polisine teslim etmekten başka yapabileceği bir şey olmadığını söyledi. "Kahvaltıdan sonra tabii" diye ekledi.

Bunu Dr. Benjamin'e anlattığım vakit adamın yanaklarından kan çekildi ve bembeyaz, hayalet gibi bir renge büründü, geriye doğru sendeledi.

"Rubio geceyi burada geçirecek, adamı istasyona sabahleyin götürecek."

Yani Dr. Benjamin ev hapsinde tutulacaktı; bunu da gayet iyi anlamıştı.

"Sınır polisleri sorumluluk sahibi insanlardır, onlardan korkmanıza gerek yok," dedim.

"Onlar katil" diye yanıtladı. Çavuş buruk buruk gülmekten başka bir şey yapamadı. Ne yapabilirdi ki? "Diğerleri nerede?" diye sordu. "Frau Gurland ve oğlu diğer odadalar, sizi onlara götüreyim."

Consuelo'nun huzursuz hareketlerine bakılırsa acı çekiyordu.

"İyi geceler Dr. Benjamin" dedim.

Dr. Benjamin yine eğilerek selam verdi. Şimdi kendini toparlamışa benziyordu, hatta gururlu bir hali olduğu bile söylenebilirdi. Yine de onun açısından bakıldığında uzun yolculuğu hoş olmayan bir noktada sona ermişti. Kendisini orada, odanın ortasında ayakta dikilir halde, tüm bilgeliğiyle, ufacık ve gördüğüm en yalnız adamlardan biri olarak bıraktık.

Ölüm, öykü anlatıcısının anlatabileceği her şeyi kutsar. Zaten anlatıcı otoritesini ölümden ödünç alır.

Walter Benjamin

XVI

José boynunu uzatarak odaya bakındı. "Ters giden ne anne?"

"Hiçbir şey canım. Sen yat uyu."

"Birtakım sesler duydum."

"Hiçbir şey değildi, sadece fırtınadan çarpan kepenklerin sesi."

Polisler bir saat önce gitmişlerdi ve kendisinin uyuması imkânsız olsa da hiç değilse José'nin biraz dinlenmesini istiyordu. Zavallı çocuk yorgunluktan bitap düşmüştü. Şu ana kadar gayet iyi dayanmıştı ama oğlunun tükenme noktasına geldiğini biliyordu.

Babası onu görse gurur duyardı, diye düşündü. Arkady Gurland'ın direnci nam salmıştı; yorgunluk nedir bilmez, açlığa aldırmazdı. "Yapacak hiçbir şey olmadığında uyur, yiyecek olduğu vakit de karnımı doyururum" derdi.

Gökgürültüsü odayı sarsıyor ve her çakan şimşek kepenkleri ışıktan levhalara dönüştürüyordu. Yağmur çatıdan ve duvarlardan kâh hızlanarak, kâh yavaşlayarak akıp gidiyordu.

"Arkady." Henny Gurland kendi kendine fısıldayarak kocasının cesur ruhunu çağırmaya çalışıyordu. Artık tek sahip olduğu varlık José'ydi, oğlunda Arkady'nin yankılarını duyabiliyordu: Bir soruya cevap verirken başını kaldırışında, alaycı gülüşünde ve bastırmaya çalıştığı kahkahalarında onu görebiliyordu. Tıpkı babası gibi o da başını rüzgârda geriye atıyor, uyurken dizlerini çenesine kadar çekiyordu.

Kapı çalındı. "Frau Gurland, lütfen kapıyı açın!" Kapının ardından gelen ses tuhaftı ama tanıdık geliyordu.

Önce kasları beyninin çağrısına uymayı reddetti. Sonunda rahatlamaya başlamış, gerçek uykudan önce insanı saran o trans haline geçmeye başlamıştı.

"Frau Gurland, yalvarırım açın!"

José uzun geceliğiyle kalktı, soğuktan titriyordu. Annesinin talimatı üzerine önce kapıyı azıcık araladı.

Henny Gurland "Kapıyı çalan kimmiş?" diye sordu.

"Gelen Dr. Benjamin anne."

"İçeri al!"

Benjamin yıkılır gibi içeri girip kapı pervazına dayandı. Gözleri kafatasında iki karanlık oyuk gibiydi, saçları karmakarışıktı. Bir elinde her zaman yanında taşıdığı çanta sarkıyordu, kesik kesik nefes alıyor, yüzü kasılıyordu.

"Ulu Tanrım, Walter, sana neler oldu böyle?"

Benjamin dengesini güçlükle koruyarak, sanki sırıkların üzerinde yürüyormuş gibi Henny Gurland'a doğru ilerledi. "Sizi bu şekilde rahatsız ettiğim için beni affedin lütfen..." Sesi çok zor duyuluyordu.

Henny Gurland "Sorun nedir Dr. Benjamin?" diye sordu. Benjamin'in görüntüsü ürkütücüydü.

"Ben... ben..." diye kekeleyerek dizlerinin üzerine çöktü, karyolanın direğine tutunarak güç alıyordu. José zorlanarak yardım etti ve yatağın yanındaki koltuğa yerleştirdi. Annesi de ayaklarını şil-

teye uzatıp ayakkabılarını çıkarttı ve:

"Derhal bir doktor çağıracağız!" dedi.

Benjamin "Doktor çağırmayın, hiçbir anlamı yok" diyerek karşı çıktı.

"Bir şeyler yapmalıyız!"

"Hiçbir şey yapamazsınız. Ben yüksek dozda hap yuttum..." Tam bayılacakken kendini toparladı.

Henny Gurland "Neden bahsediyorsunuz, ne hapı?" diye Benjamin'i soru yağmuruna tutuyordu, bir yandan da onu sarsmak istiyordu. "Kendinize ne yaptınız böyle Dr. Benjamin?"

Benjamin ona yaklaşmasını işaret etti ama Henny şaşkın, olduğu yerde duruyordu. Duyduğu panik ikisinin de aşamayacağı bir engel oluşturuyordu.

José annesine "Lütfen onu dinlemeye çalış, bize bir şeyler anlatmak istiyor" diye yalvardı. Bu sözler José'nin dudaklarından boğuk bir sesle döküldü ve yere düşen madeni paralar gibi dönerek sessizliğin ardında yok olup gitti.

Frau Gurland Benjamin'i yığıldığı sandalyede dikleştirip her iki yanağını tokatladı. "Bizimle konuş Walter! Kendine ne yaptın böyle?"

Benjamin'in kafası bir tarafa düştü. José "Öldü!" dedi.

Annesi "Hayır ölmedi, ama ölüyor" diye yanıtladı.

Benjamin birdenbire ayıldı. "Frau Gurland, ben... ben..." Anne-oğul eğilip dikkatle dinlemeye çalıştılar. Benjamin'in sesinin netliği ve yüksekliği her ikisini de şaşırtmıştı. Ancak Benjamin devam edemiyordu; kelimeler dudaklarına erişemeden boğazında takılıp kalıyorlardı. José gördüklerinin doğru olduğuna inanamayarak gözlerini ovuşturdu. Ölmekte olan adamın yanına eğilince annesi José'yi teselli etmek için elini omzuna koydu.

José "Konuşmaya çalışıyor," dedi.

Benjamin sayıklar gibi konuşmaya başladı, kelimeler güçlükle seçilebiliyordu. "Kalbim ve bacağım. Nasıl yürüyebilirim ki? Trene binin... saat altıda kalkıyor. Nöbetçi sizi durdurmayacak." Kapıya doğru baktı. "İkiniz de gidin... çabuk!"

Henny Gurland, "Sen olmadan hiçbir yere gitmiyoruz" dedi.

Gözlerini iri iri açarak doğrulur gibi oldu. "Ben az sonra ölmüş olacağım. Siz kendinizi kurtarın." Bu konuşma onu kendine getirir gibiydi. "Kitabımı New York'a Adorno'ya yollayın." Çantayı eliyle gösterdi. "Her şey o çantanın içinde... Teddy şaşıracak, o..."

Gurland'lar cümlenin sonunu duymak için eğildiler ama Benjamin sadece gözlerini kapadı, kafası geriye düştü ve sandalyeye dayandı kaldı.

Frau Gurland saate baktı ve neredeyse dörde geldiğini gördü. José'ye "Eşyalarını topla hemen buradan gidiyoruz" diye emretti.

"Benjamin olmadan gitmem."

"Korkarım onsuz gitmemiz gerekecek." Bunları derken kendi sırt çantasına eşyaları doldurmaya başlamıştı bile.

Tanımadıkları bir ses "Bir sorun mu var?" diye sorarak onları şaşırttı. Gelen Prof. Lott'tu. Elinde titrek bir ışıkla yanan mum, üzerinde geceliğiyle kapı eşiğinde duruyordu.

"Lütfen içeri girin profesör." Henny ona kapıyı kapatmasını işaret etti. "Dr. Benjamin aşırı dozda hap almış."

Lott hemen durumu anladı. "Ben onunla kalırım, ama siz ve oğlunuz hemen gitmelisiniz." Frau Gurland gitmeleri gerektiğinin onaylanmasından memnun olmuştu ve yalvaran gözlerle artık Benjamin'e yardım edilemeyeceğini anlamış olan José'ye baktı.

Henny Gurland Prof. Lott'a dönerek "Emin misiniz?" diye sordu

"Eminim. Muhafız uyanmadan gitmeli ve ilk treni kaçırmamalısınız."

Benjamin gözlerini yeniden açtı ama ne kafasını kaldırabiliyor, ne de konuşabiliyordu.

Frau Gurland Benjamin'in kulağına eğilerek "Tanrı seni korusun Walter," diye fısıldadı.

José "Hayır, bu yaptığımız doğru değil" diye karşı çıkıyordu.

Annesi "Lütfen hayatım," diyerek onu uzaklaştırmaya çalıştı.

"Onunla kalmak istiyorum, ona yardım etmeliyiz!"

"Anlamıyorsun. O da bizim kalmamızı istemez."

Oğlan oracıkta hıçkırmaya başladı; ayakta dikilmiş, boyu da yaşı da ağlayacak çağı çoktan geçmiş, ama yine de bir çocuk gibi hıç-

kıra hıçkıra ağlıyordu. Annesi başını oğlunun göğsüne yasladı, José de annesine sarıldı. Prof. Lott "Henüz vaktiniz varken gitmelisiniz, Dr. Benjamin'le ben ilgileneceğim merak etmenize gerek yok" diyerek duruma müdahale etti.

Benjamin oturmaya çabalıyordu, "Çok naziksiniz bayım," dedi. Prof. Lott'un gözlerinin hızlı hareketleri ona Scholem'i hatırlatıyor, bu da onu rahatlatıyordu. Bu, adamın akıllı ve özgüven sahibi olduğunun göstergesiydi.

Lott "Hareket etmeyin," derken, Benjamin'in elini hasta ve ürkmüş çocuğunun elini tutan bir anne gibi tutuyordu.

"Sizce o hapları almamalı mıydım?"

Lott cevap vermeden önce duraksadı. Boş morfin şişesi Benjamin'in odasında yerde duruyordu, konuşabilmesi bile ona şaşırtıcı geliyordu.

"Devam edemezdim, kalbim..." Ama sorun sadece kalbi değildi, dünyanın kendisiydi. Önüne serilmiş olan bu renksiz ve ruhsuz yola kendi rızasıyla daha fazla devam edemez, bağlanamazdı.

Genç bir adamken sağduyuya ve bilime güveni tamdı. Scholem'le Muri'deki hayali üniversitelerinde, ellerine dünya hakkında geçen ne kadar bilgi varsa her bir lokmasını yiyip bitirmişler, bilgiyi hava ve su gibi tüketmişlerdi. İnsan Kant, Platon, Kafka, Frege, Goethe ve Heine'yle pekâlâ beslenebilirdi. Kafka kara, isli bir karga gibi insanın omzuna tüneyerek duruma uygun ciddiyetteki müziği sağlar, ormanlardan Karl Krause'nin karanlık gülüşü yankılanırdı.

Benjamin sayısız kitabı sevmişti; sadece metinlerini değil, bu metinleri içeren kitapları fiziksel nesneler olarak da sevmiş, sevdiği kitaplar onunla birlikte evden eve, ülkeden ülkeye yolculuk etmişlerdi. Kitaplarının hepsi günlerin ve çalışmanın hüzünlü gailesi içerisinde eriyip gitmişlerdi ve şimdi Benjamin'in hayal edebildiği tek ebediyet, metnin ebediyetiydi. İnsanın hiç durmadan okuduğu, son kelimenin *ad infinitum,* ilk kelime olduğu bir dünya. Son labirent.

Benjamin kendi kendine "Metin olarak, marjinalite olarak ger-

çeklik" diye sayıklıyordu. Şu anda Prof. Lott'la net bir şekilde konuşamasa da –aslında hiç konuşamıyordu– kendini oldukça dinç hissediyordu. Karanlıkta yüzerken cennet geniş bir gökkubbe, yıldızların, güneşin seyredildiği bir yer olarak beliriyordu gözünün önünde. Hayatını dolduran parlak vücutlar üzerinde ışıldıyordu: Dora ve Stefan ufukta Mars ve Venüs gibi duruyorlardı, kaçınılmaz ve belirgin. Sonra Asja vardı, o Güneş'ti ve etrafında öteki gezegenler dönüyordu: Jula, Beatrice ve diğerleri, kalbini alevlendiren kibrit uçlarıydı. Sevgili Scholem, o tatlı karmaşık insan; tehlikeli boyutlara varan bencilliğine rağmen bir o kadar da sevgi dolu olabiliyordu. Brecht'e gelince, o da aynı derecede bencil ve sevecendi. Her biri kendi yolunun doğru olduğuna yürekten inanmış...

Tanıyacak onca yüz var ki diye düşündü Benjamin, gökyüzünden yıldızlar yağarken.

"Beni duyabiliyor musun Walter?"

Net olarak "Evet," diye yanıt verdi.

"Kendini nasıl hissediyorsun?"

"Ölmekte olan bir adam gibi." Yüzünde buruk bir gülümseme belirdi "Bunun haricinde pek fena sayılmaz."

"Tanrı'ya inanıyor musun Walter?"

Benjamin gözlerini kapayarak "Hayır, bunu O'na yıllardır izah etmeye çalışıyorum. O beni dinlemiyor."

Prof. Lott öne doğru eğildi. "Ne dedin?"

Benjamin gözkapaklarını bezgin bir hareketle kaldırdı. "Gerhard, biliyordum..."

"Gerhard mı?"

"Bak, beni buldun..."

Prof. Lott Gerhard'ın kim olduğunu merak etti. "Korkmuyor musun Walter?"

"Korkmak mı?"

Benjamin kendi kendine kıkırdıyor gibiydi. "Kudüs'e mi? Peki, ısrar ediyorsan oraya gelirim."

Benjamin konuştuğunu duyuyor, fakat kelimelerden tuhaf bir şekilde koptuğunu hissediyordu. Sanki başka birisi yan odada konuşuyor ve o da bunları dinliyordu. Konuşulanları biraz anlayabili-

yordu, ama tam değil.

"Temasa geçmem gereken birileri var mı Walter?"

Benjamin sanki dili yeni öğrenmeye başlamış birisiyle konuşur gibi tane tane ve yüksek sesle konuşan kibar profesöre baktı. Bazı kelimeleri vurgulamak için dudaklarını büküyordu.

"Dora'ya... karıma haber verin." Kelimeler ağzına taş gibi sert geliyor, kabarmış bir dil gibi dişlerinin arasında sıkışıyorlardı.

Lott hemen kafasını olur anlamında salladı, söylenenleri anlayabildiğine sevinmişti. "Seni temin ederim, karına yazacağım." Benjamin bu dönüm noktasında canlanmış gibiydi, bir keşişe benziyordu geceliğinin içinde, saçları kafasında takke gibi duruyordu.

"Ben iyi bir insan olamadım Gerhard. Senin çalışmalarının önemli olduğunu görüyorum, Kabbala..."

Profesör, Benjamin'in çenesinden akan salyayı sildi.

"O kadar az şey başardım ki..." pişmanlık gözyaşları yanaklarında birikip kalmıştı. Midesi ekşiyordu, gözkapakları ağırdı. Safra gibi ekşi ve yakıcı bir sıvı boğazına geliyordu. Gershom Scholem'in yüzü gözünün önünde dans ediyordu, ona ulaşmaya, parlak yanaklarına ve yumuşak bakan gözlerine dokunmaya çalıştı.

Prof. Lott "Emin ellerdesin Walter," dedi.

Benjamin hasta bir hayvan gibi ona doğru baktı. Yeni, iyi günler ona hiç de yaramamıştı, eski günleri geri istiyordu; tramvayların parıldayan raylar üzerinden çanlarını çınlatarak geçtiği, ıslak taşlarında at nallarının tıkırtısının duyulduğu çocukluğunun şehrini geri istiyordu. Her sokağında binlerce bacadan tüten, insanın içini rahatlatan dumanların yükseldiği bir şehir istiyordu. O sokaklarda yeniden yürümek, o tanıdık yollardan her geçişinde o bildik desenleri yeniden keşfetmek istiyordu. Öyle bir dünya istiyordu ki içinde çok zaman olsun, bu zamanı değerlendirmek için yapacak pek bir şey olmasın.

Gözünün önünden film şeridi gibi görüntüler geçiyordu: Nehrin kenarındaki mezbahayı keşfettiği sabahı anımsadı. Dokuz-on yaşlarındaydı. Kanlı bir önlük giyinmiş yapılı bir adamın horozları, tavukları, kazları ve ördekleri kesişini seyretmişti dehşetler içinde. Ortada korkunç bir gürültü ve boğuşma vardı ve her yerde tüyler

uçuşuyordu. Çocuk ağzı acı bir köpükle dolmuştu: Ölümün tadını ilk defa keşfediyordu. Şimdi aynı tat, yeşil ve madeni, ağzını sarıyordu.

Tükürdü. "Yahudiler neden Yahudidir?" Prof. Lott hareket etmesini engellemeye çalışıyordu.

"Yahudiler," diye mırıldandı. "Haklıymışsın Gerhard."

Hitler'in kamplarındaki Yahudileri görüyordu şimdi, çöküк omuzlarıyla sıraya dizilmişler; kardeşi Georg da aralarında, zayıf ve çelimsiz duruyor. Kuzenleri Fritz ve Arthur, Münih'teki parka götürdüğü küçük kız Elise ve Gustav Hugenberg, Johanna Hochmann, Felix Kiepenheuer, Hermann Jessner. Listede birer isim. Bu insanların çoğunun ölmüş olduğundan emindi. Parçalanmış, ufalanmış. Talaşla kaplı zeminin üzerindeki kan. Ne bir bağırtı ne de boğuşma. Sebepsiz yere mahkûm edilmişlerin sessiz bakışları. Önceleri anlatılan hikâyelerin sadece bazısına inanmamıştı ama şimdi hepsine inanıyordu.

Yahudilerle Yahudi olmayanlar arasındaki farkı, daha doğrusu uçurumu düşündü. Scholem ateşli bir şekilde inanmıştı. Yahudi olmayanlarla Yahudilerin tam bir tezat oluşturduklarını savunurdu. Öyle ya, Hıristiyanların Tanrısı bir insan, dünyevi biri, bir reenkarnasyondu. Yahudilerin Tanrısı ölümlülüğün ötesinde insanlıktan uzak değildi ama insan olmadığı kesin olan bir Tanrı'ydı. *Totaliter Aliter*-Tamamıyla Başka. Ne erkek ne de kadın, cinsiyetsiz ve tekrar yaratılamayandı. Çünkü Hıristiyanlara göre Tanrı insan olabilirdi, dolayısıyla insanlar da tanrılar gibi olabilir; süper-insan olarak eylemde bulunabilirler. Her türlü yücelik onların işidir; zorbalar ve kıyıcılar, onlar da büyük ressamlar, şairler ve müzisyenler kadar saygı görürler. Büyük hükümdarlar da kutsanır, isyankârlar da. Fahişeler de; eğer şehvetleriyle olağanüstü iseler, azizler kadar gıpta edilen kişilerdir. Tutumluluk takdir edilir, tıpkı aşırı müsrifliğin edildiği gibi. Her şeyini verebilen adamın heykeli dikilir. Yahudiler büyüklüğe tapınmazlar, liderlere kapılmazlar, kendilerininkine bile. Musa'dan şikâyetçiydiler, Zekeriya'yı öldürdüler, Yeremya yolun kenarında ölümüne terk edilmiş, Samuel bile hor görülmüştü.

Prof. Lott alçak sesle konuşmaya başlamıştı, ağlıyor gibiydi.

"Karımın adı Elena'ydı. Ben Belçika'ya taşındığımda o Berlin'de kaldı. Kavga etmiştik. İkimiz de aptal gibi davrandık." Benjamin'e Elena ile ilgili hatırladığı ne varsa anlattı ve şimdi hâlâ hayatta olup olmadığını bilmediğini açıkladı. Karısına Belçika'ya taşınması için yazdığı ısrarlı mektuplara hiç yanıt gelmemişti ve şimdi karısının ölmüş olabileceğinden kuşkulanıyordu.

Benjamin elini sallamaya çalıştı ya da öyle yaptığını zannetti. Bir iki cümleyi yakaladı ve bu adam için üzüldü. Scholem miydi? Scholem'in mi karısı Almanya'da kalmıştı? Bu imkânsızdı.

Benjamin "Hepimizin Kudüs'e gitmesi lazım," diye fısıldadı.

Prof. Lott anlar gibiydi. "Kudüs!" dedi. Benjamin başıyla onayladı, daha doğrusu onaylamaya çalıştı. Aklına birkaç ay önce Scholem'in Kudüs'ten gönderdiği Kabbala'dan bir kesit geldi.

> Her işte Tanrı'nın sesine kulak verirseniz tam insan olursunuz. Akıl İlahi olanı sizden saklamak için, sizi bütün zihinsel imgeleri ve sesleri meydana getiren ayrı bir güç olduğuna inandırmaya çalışır genellikle, ama bu yanlış bir düşüncedir. Her konuda Tanrı'nın sesine kulak vererek anlarsınız Ebedi olanı. O sizin aklınız olur, aklınızda akar durur. Vahiy o zaman sizin olur.

Dolunaylı bir gecedeki köpekler gibi kulak kesilmiş, dikkatle dinliyordu. Tam insan olarak İlahi'yi keşfetmişti.

Ölüyle diriyi ayıran zar ne kadar da ince diye düşündü ve sözcükler dudaklarından döküldü. Bu zara iyice yaklaşınca, bu yarı saydam engelin öbür tarafını neredeyse görebiliyor, öbür taraftaki soluk şekilleri ve gölgeleri gözünde canlandırabiliyordu. Kısa süre sonra bu şekillerin birer yüzü, özellikleri ve somut ayrıntıları olacaktı.

Prof. Lott gözlerini kapadı; yıllar önce Berlin'deki evlerinde, ipek tüccarı olan babasının o soğuk kış gecesinde ölümünü hatırladı. Dört oğlu adamın etrafını almış, sonunun gelmesini beklemişti. Babaları öldüğünde herkes birbirini öpmüş, odaya değişik bir mutluluk yayılmıştı. Kendi yaşamlarının sonsuz bir güç, bir çerçeve kazandığını, somutlaştığını görmüşlerdi.

Benjamin arkadaşı Scholem'in ismini sayıkladı. Ne kadar güzel

bir isim, diye düşündü. Arkadaşları konusunda şanslı olduğunu biliyordu. İnsanın böyle zor bir anında yanında bunca iyi niyetli yaratığın belirivermesi iyiye gidişin bir göstergesiydi: *Tikkun olam.*

Prof. Lott, Benjamin'in yüzüne doğru eğilerek, "Endişe etme Walter, ben her şeyi ayarlayacağım" dedi.

Benjamin bu sözleri duydu, oysa endişe etmek ya da etmemek onun için söz konusu değildi. Önemli olan dinlemek ve algılar hale gelmekti. Uzaklarda henüz işitilmemiş bir müzik, bilebildiği fiziksel spektrumun dışında görülecek renkler vardı. Ölümü yaklaşırken bu kadar sakin ve mutlu olabileceğini düşünmemişti. Her şeyin bu kadar cesaretle onu ölüme doğru yönelteceğini tahmin etmemişti.

"Gurland'lar kaçtı." Profesör kelimelerini birer tohum gibi Benjamin'in şuursuz zihninin toprağına ekiyordu. Benjamin yukarı baktı ve önünde Alphonse Lott'u gördü. Vücuduna sıcak bir duygu yayıldı, sanki küvete giriyormuş gibi. Yüksek sesle ve anlaşılır konuşmak istiyordu; Prof. Lott'a dünyanın iyileştirilmesinin sonsuz çaba gerektirdiğini, asla bitmeyeceğini anlatmak istiyordu. Söyleyecek çok şeyi vardı ama kelimeleri bunu ifade etmeye yetmiyordu.

"*Tikkun olam,*" diye fısıldadı. Dünyanın iyileştirilmesi. "*Tikkun olam.*"

Prof. Lott bu tuhaf heceleri duydu ama onlara bir anlam veremedi. Huşu ve derin bir saygı içinde, cansızlığın Benjamin'i yavaş yavaş sarmasını izledi. Bir süre sonra çekinerek kulağını Benjamin'in göğsüne dayadı, boynuna uzandı, sonra bileğini tuttu, nabzını aradı. Sonunda, açıklanamaz bir yitirme duygusuyla, yatak örtüsünü Benjamin'in sarkan çenesine kadar çekti, yün battaniyeyi düzeltti ve odasına geri gitti. Artık onun için yapabileceği bir şey kalmamıştı. Walter Benjamin ölmüştü.

Bir hikâyenin dinleyicisi hikâyeyi anlatan kişiyle birliktedir: bir hikâyeyi yüksek sesle okuyan kimse de bu birlikteliği paylaşır. Roman okuruysa tek başınadır, diğer okurlardan daha yalnızdır. Bu yalnızlığın içerisinde roman okurları metinlerine herkesten daha kıskanç ve hırslı bir şekilde sarılırlar. Onu tamamen özümsemeye, hırsla yiyip bitirmeye hazırdırlar. Onlara sunulan metni, bir şöminede yanan ateşin, atılan odunları yiyip bitirdiği gibi yutar ve tüketirler. İyi bir romana sinen bekleyiş şöminede yanan ateşi harlayan ve alevlerin oynayışını coşturan hava gibidir.

Walter Benjamin

XVII

"Yiyecek bir şeyler var mı?" diye sordu José annesine.

"Durduğumuz zaman sana birşeyler bulurum. Bekleyebilecek misin?"

José evet anlamında başını salladı, en iyi şekilde davranmaya kararlıydı. Kaçıyor olmaları, açlık çekmeleri annesinin suçu değildi. Trenin kirli penceresinden içeriye giren keskin güneş ışığından başı zonkluyordu. Dışarda gökyüzü pırıl pırıldı. Fırtınadan sonraki berrak gökyüzü mavi ötesi bir maviydi ve görünürde tek bir bulut bile yoktu. Mükemmel bir sabahtı.

Oysa korkunç bir gece geçirmişlerdi: Bardaktan boşalırcasına yağan yağmur, kıyı boyunca çakan şimşekler... ve sonra sanki Tanrı gökyüzünün kapağını açmış ve bu akla gelmeyecek kadar parlak

güneş meydana çıkmıştı. Her yere ışık saçıyor ve her yerde ısısını hissettiriyordu.

Tren yolu sahil yolunu izliyordu; deniz altın parıltılarla yanıp sönüyor, vagonun solunda alabildiğine engine uzanıyordu. Sağ yanda biçilmiş güz tarlaları ve nöbetçi askerler gibi dizilmiş saman öbekleri vardı. Arada sırada yel değirmenleri ve dağınık kümeler halinde kırlara yayılmış büyükbaş hayvan sürüleri görülüyordu. Üst üste yığılmış köy evleriyle dolu, isimsiz, minik kasabaların yanından geçiyorlardı; evlerin damındaki turuncu kiremitler, gündüz vakti göğe yapışmış ay gibi parlıyordu. Etrafta yaşam belirtileri yok gibiydi: Kuyudan su çeken kadın, küçük bir tepenin üzerinde keçilerine göz kulak olan çoban, bir ağacın dibinde oturup sigara içen yaşlı adamdan ibaretti.

Henny Gurland ve oğlu kompartımanda yalnızdılar ama pek konuşmuyorlardı. Bir önceki günün ve gecenin olayları kolay dile getirilir türden şeyler değildi. Pireneler'i nasıl geçtiklerini, Port-Bou'da yaşadıkları olayları birkaç hafta ağızlarına almayacaklardı. Yıllar sonra da bu olaylara pek değinmeyeceklerdi. Bu tür deneyimlerden söz etmemek en iyisiydi. Dil, dikkatimizin bize sunduğu görüntüleri sarmalar sadece ve onları bir karikatür mertebesine indirir. Hikâye her zaman yalandır, çünkü çok şey anlatılmadan kalır.

Nöbetçi uyanmadan Fonda Franca'dan ayrılmak için acele ettiklerinden José'nin ne saçlarını taramaya ne de dişlerini fırçalamaya vakti olmuştu. Bir gün önce giymiş olduğu kirli kıyafetlerini üzerine geçirerek yola çıkmıştı. Gömleğinin koltukaltlarında kocaman ter lekeleri vardı, yayılan pis koku kendisine bile tahammül edilemeyecek kadar kötü geliyordu.

Üst üste birkaç kere esnedi, kolunun altında duran Benjamin'in çantasına doğru kaykılmıştı. Çantayı açıp içinde ne olduğuna bakmayı çok istiyordu ama buna cesareti yoktu. Bunu yapmak bir tabutun içini karıştırmak gibi bir şey olurdu.

Girona Köyü uzaktan görününce tren yavaşladı. Frau Gurland oğlunu "Eğer birileri bize soru sorarsa hiçbir şey söylemeyeceksin, unutma" diye uyardı. "Salamanca'ya babanla buluşmaya gidiyoruz, sen başka bir şey bilmiyorsun, anladın mı?"

"Evet, anladım."

"İyi. Ne kadar az konuşursak o kadar iyi. Bu en akıllıca taktik." Sonra ekledi: "Endişelenmene gerek yok hayatım, gerektiği yerde ben konuşurum."

Kendisi yerine annesinin konuşmasına itirazı yoktu José'nin. Pireneler'i tırmanırken sergilediği o bağımsız adam cakası yormuştu delikanlıyı, aynı şey nüksedene kadar annesinin ellerine teslim etmişti kendini. Kadının, içinde bulundukları şartlar altında elinden geleni yaptığını anlamıştı, bu yüzden de ona anlayışlı davranmalı ve Portekiz'e sağ salim ulaşmaları için üstüne düşen ne varsa onu yapmalıydı.

Elini Benjamin'in sert deri çantasının üzerine koydu. Bu eseri New York'a ulaştırma sorumluluğunun annesine ve kendisine verilmiş olması mucizevi bir şeydi. Fonda Franca'dan ayrılıp yola çıkarlarken bu çantayı taşımak için yalvarmıştı annesine. Çanta ağırdı, bu yükün onlara kalmış olması kadını rahatsız etmişti. "Hiçbir şeyin bizi yavaşlatmasına izin veremeyiz" demişti çantaya bakarak. José çantanın kulpunu daha sıkı tuttu, Walter Benjamin'den kalan bu parçayı korumaya kararlıydı. Çok sevdiği adamcağızın sesi hâlâ kulaklarındaydı: "Bu kitapta benden o kadar çok şey var ki José. Benim olan her şey bu sayfalarda saklı."

Küçük bir platformdan ve boyanmış ufak bir hangardan ibaret istasyona girince durdu tren. İki üç yolcu aldıktan sonra titreyerek, sarsılarak tekrar hareket etti. Kısa süre içinde yine aynı düzgün tempoda ilerlemeye başladılar; José annesinin omzuna yaslandı.

Frau Gurland kendini hırpalanmış, paralanmış hissetti. Yolculuk boyunca José'yi idare etmek çok zor olmuştu. Oğlu, çocukluğu yutup bir günde bir yetişkin olmaya çalışmıştı; bu da annesini dışlaması, istememesi anlamına geliyordu. Şimdiyse yeniden kendisine ihtiyaç duyuyordu, omzuna yaslanmış olan bu yumuşak baş bunun ispatıydı. Bir süre sonra José annesinin kucağına uzandı ve o da oğlunu küçükken yaptığı gibi kundaklarmışçasına kollarıyla sardı. Ne olursa olsun onu korumaya kararlıydı. Askerler alıp gitmeden biraz önce Arkady "Oğlumuza iyi bak Henny," demişti. *Bakacağım,* dedi yeniden. *Ona göz kulak olacağım.*

Tren hızla güneye, Barcelona'ya doğru ilerliyordu. José'nin yüzüne güneş vuruyordu. Barcelona'ya varmalarına birkaç dakika kalana kadar uyudu.

Henny Gurland "Tren değiştirmeliyiz," diye oğlunun kulağına fısıldadı.

"Geldik mi?"

"Evet, Barcelona'dayız."

José çantayı almak için uzandı, annesi de kendi sırt çantalarını aldı. İstasyon büyüktü, iyi giyimli işadamları üçlü, dörtlü gruplar halinde yüksek sesle konuşuyorlardı. Frau Gurland bir büfede durup bir somun ekmek ve yumuşak peynir aldı ama bunları yiyecek zamanları yoktu. Madrid'e giden ekspres tren on dakika içinde kalkıyordu ve son saniyede trene yetişerek, çizgili bir takım elbise giymiş, kibar bir beyin yanında yer buldular.

Bindikleri tren oldukça göz alıcıydı, kompartımanların döşemesi maviydi, duvarları kabartmalı deriyle kaplanmıştı. Her yolcunun koltuk başının üzerine lale biçiminde lambalar konmuştu; geniş, temiz pencerenin önünde açılır kapanır bir masa vardı.

İyi giyimli bey, Frau Gurland'a doğru baktı. Bebek gibi tombul, beyaz ve yumuşacıktı; parmak boğumları etin içine gömülüydü, hamurun üzerinde çıkan izler gibi duruyordu. Ütülenmiş takım elbisesi, parlak cilalı ayakkabıları, sürdüğü kolonyanın çiçeksi kokusu şatafat göstergesi olmasa dahi refah içinde bir adam olduğunu anlatıyordu. Henny Gurland adamın bir avukat ya da bir tür işadamı olduğunu tahmin etti, belki de bir politikacıydı. Kalın kırmızımtrak bir puro içiyor ve dikkatle elindeki gazeteyi okuyordu. Okurken bazen yüzü asılıyordu, haberlerden bazılarının asabını bozduğu belliydi. Bir kere de keskin bir kahkaha attı ve José'yi korkuttu. Çocuk teselli bekleyerek annesine baktı. Puronun dumanı, İspanyol'un düz, saçsız kafasının üzerinde bir bulut oluşturdu, kısa süre sonra da kompartıman nefes alınamaz hale geldi. Frau Gurland öksürmeye başladı ama şikâyet etmedi, içinde bulundukları şartlar altında hiç de akıllıca olmazdı bu.

Birden adam merakla José'ye baktı ve bir soru soracak gibi oldu ama sormadı. Henny Gurland bilinçli olarak gözlerini adamın-

kilerden kaçırıyordu, adamın ilgisini çekmek istemiyordu. Her şeyden önce adamla konuşmaya girmek istemiyordu, bu tehlikeli olabilirdi. Ya bir polis müfettişi veya devlet görevlisiyse?

Tren yavaş yavaş istasyondan ayrıldı, Frau Gurland'ın iç savaş döneminden iyi bildiği şehirden uzaklaşmaya başladı: Geniş caddeler, sıra sıra ıhlamur ağaçları, oyuncak trenleri andıran tramvaylar, fırınlar ve barlar. İmgeler büyük pencerede canlanıyor, gerçek resimlerden çok anılar halinde beliriyorlardı. Şehirden çıkıp ormanlık alana geçtiklerinde Frau Gurland oldukça rahatladı, artık manzarayı köyler, yelpaze gibi açılan bayırlar oluşturuyordu. Bir saat kadar sonra biletleri kontrol etmek için kondüktör geldi. Kısa boylu, iyi kesilmiş bir sakalı olan kondüktör Gurland'lara anlamsız bir şekilde bakarak biletlerini görmek istediğini öylesine gırtlaktan bir İspanyolca ile söyledi ki kadın anlamakta güçlük çekti.

"İspanyol musunuz?"

Frau Gurland sadece kafasını evet anlamında salladı ve biletleri uzattı. Kondüktör biletlere dikkatle bakma zahmetine bile girmedi, konuşmayı daha fazla uzatmaya da çalışmadı. Kadının İspanyolcası iyi sayılırdı (ne de olsa birkaç yıl kocasıyla Barcelona'da yaşamıştı) ama aksanı ve dilinin kıvrak olmaması onu ele verirdi.

Kondüktör "Teşekkürler Senyora," diyerek iki bileti de ona geri verdi. Frau Gurland hafifçe tebessüm etti, sonra kafasını pencereye doğru çevirip dışarıya bakmaya başladı.

Yanlarında oturmakta olan beyefendi adam çıktığında gazetesini bıraktı "İspanyol olduğunuzu mu söylemiştiniz?" diyerek gülümsedi, dişleri sahnede oynatılmaya hazır kuklalar gibi duruyordu. Son derece beyaz ama biçimsizdiler. Frau Gurland çekindi, sonra "Eşim İspanyoldur" dedi.

"Ah, öyleyse siz Kolombiyalısınız?"

"Hayır değilim."

"Aksanınız bana bir zamanlar tanıdığım Kolombiyalı bir kadını anımsattı."

José endişelendi, bu adamın annesini niye sorguladığını anlamaya çalışıyordu. Kendi İspanyolcası konuşmayı takip edecek kadar iyi değildi ama annesinin rahat görünmesi içini rahatlatmıştı.

"İspanya'yı beğendiniz mi?"

Frau Gurland oturduğu yerde kıpırdanmaya başladı.

Adam, "Benden çekinmenize gerek yok. Eğer sorularım hoş karşılanmadıysa özür dilerim. Sizi rahatsız etmek gibi bir niyetim yok" dedi. Neden konuşmak istiyor olabileceğini kestiremediği halde Henny Gurland adamın sözüne güvendi. Yüz ifadesinde insana hoş gelen bir kibarlık vardı ve sesi Henny Gurland'ın içini rahatlatmıştı. Zarar vermek istemediğini söylüyorsa, öyle olduğuna inanmaması için neden yoktu.

Çekimserliği için özür diledi. "Oğlum ve ben çok yorgunuz. Uzun süredir yolculuk yapıyoruz."

"Elbette," dedi ve yine gazetesini okumaya koyuldu.

Artık José de rahatlamıştı, çantayı ayak bileklerinin arasında sıkıştırmış otururken Marsilya'da ahbap oldukları Benjamin'i düşünmeye başladı. Çok az parası olduğu halde onlara yemek ısmarlamış, aynı gece onlara İspanyol sınırına kadar eşlik etmeyi ve Lisa Fittko ile tanıştırmayı teklif etmişti. Benjamin (ve Fittko) olmasaydı büyük bir ihtimalle hâlâ Fransa'da ve belki de Nazilerin elinde olacaklardı.

Benjamin'in engin bilgisi onu etkilemişti; babasından bile daha fazla şey biliyor gibiydi. José kendisinin de bir gün bu kadar çok bilgi sahibi olup olamayacağını merak etti. Çok kitap okumamıştı. Özellikle romanlar onun için bir bilmece olarak kalmıştı; baştan gerçek olmadığını ilan eden bir metni okumak ona mantıksız geliyordu. Dünya her gün insanoğlunun uyduramayacağı kadar etkileyici hikâye yaratırken hikâyeler bulup yazmaya ne gerek vardı? Adolf Hitler herkesin hayal gücünün ve yaratma ediminin ötesinde bir varlık değil miydi? (Hitler'in yüzü İspanyol beyefendinin okuduğu gazetenin ardından kendisine bakar gibiydi, gözleri sayfada iki delik açmıştı sanki.)

José köprüleri, hendekleri, elektrik sistemlerini ve karmaşık makineleri kitaplara tercih ediyordu. Bir gün mühendislik eğitimi görmek ve dünyanın çeşitli parçalarının birbiriyle ne tür bağlantısı olduğunu ve enerjinin nasıl transfer edildiğini öğrenmek istiyordu. Madde onun için en gizemli şeydi. Her şey kimyaydı, böyle oldu-

ğu halde maddesel dünyanın karmaşıklığı hayal ötesi bir şeydi; eğer vücudundaki tek bir atom yer değiştirecek olsa José Gurland kendi olmaz, bir başkası olurdu –belki aynı şartlar içinde kısılıp kalmış ama kesinlikle farklı bir insan olur ve bu şartlara bambaşka tepkiler verirdi. Tren bir viraj aldı ve José hayal dünyasından gerçeklere dönüş yaptı. "O ekmekten biraz yiyebilir miyim anne?"

Fransızca konuşuyor olması annesini biraz ürküttü ama beyefendi gazetesini okumaya ve purosunu içmeye devam etti. Sayfaları çevirirken onayladığı yerlerde memnuniyetini belli eden sesler çıkarıyor, hoşuna gitmeyen bir şeyler okuduğunda ise dudak büküp kaşlarını kaldırıyordu. Küçük somundan ufak bir parça ekmeği ve mum kıvamındaki peynirden bir parçayı oğluna uzatan Henny Gurland "Al," dedi, "ama bu kadarla yetinmek durumundasın."

José yemek yerken, adam gazetesinin tepesinden gülümsememeye çalışarak onu seyrediyordu. İstasyona yaklaşırlarken Henny Gurland birkaç askeri araç gördü ve saçlarının dibi korkuyla ürperdi. Bir düzine kadar siyah bereli asker platformda gruplaşmıştı, bazısı tüfeklerini dolduruyordu. Bir tanesi komut veriyordu ama Henny Gurland sesini duyamıyordu. Adam onların trenine işaret ediyordu.

Peynirini ekmeğin içine bastırmakla meşgul olan José askerleri görmemişti. Kendi kendine bir melodi mırıldanıyordu; bir çocuk gibi ne kadar yüksek sesle mırıldandığının farkında bile değildi.

Çizgili takım elbiseli adam gazetesini kenara bıraktı ve ayağa kalkarak pencereyi indirip dışarıya bakındı. Askerlerin ön taraftan trene bindiklerini görünce Frau Gurland'a dönerek, "Madame, çok çabuk treni terk edin!" dedi.

Henny Gurland kaşlarını sorgularcasına kaldırdı.

Adam "Evraklarınızın geçerli olmadığını düşünüyorum, yanılıyor muyum?" diye sordu. Henny Gurland adama baktı, hiçbir açık vermiyordu. Karnı buz kesmişti ve tek istediği bu korkunç yerden, savaştan, tehlikeden uzakta José ile birlikte mutlu olmaktı.

"Bu kompartımanda yalnız oturmuş olduğumu söyleyeceğim. Barcelona'dan beri yalnız yolculuk ediyorum, anladınız mı?"

Şimdi Frau Gurland'ın başı dönüyordu. Bu adama güvenebilir

miydi? Ya bunları onu korkutmak için söylüyorsa? Başına daha büyük dertler açmaya çalışıyor olabilirdi.

Adam aceleyle "Dediklerimi yapın ne olur, hemen" dedi. Henny Gurland adamın gözlerinde samimi bir alakadan başka bir şey olamayacak bir ifade gördü. "Size minnettarım bayım."

Yan kompartımanda bağırışlar duydular, sonra kapılar çarpıldı. "Lütfen, bana teşekkür etmeyin, yalnızca gidin!" Henny Gurland ve José hâlâ serbest olan koridora çıktılar. Trenden atlayıp kalabalığın içine karışırlarken yan arabadan yükselen sesleri duydular. José annesinin elini sıkıca tuttu. "Neler oluyor? Onlar Nazi miydi?" diye sordu.

"Sanmıyorum, Franco'nun taburlarıdır. Ama işi şansa bırakamayız. Gestapo her yerde. Şu ana kadar şansımız yaver gitti.

"Trendeki o adam kimdi anne?"

"Bilmiyorum."

Kalabalığın arkasında durup trenin düdüğünün ötüp havada hayalet gibi dumanlar bırakarak harekete geçmesini seyrettiler. Tren dönemeçten yavaş yavaş yok olurken arkasında bir kül kokusu bıraktı. José, "Askerler trende kaldı, birisini arıyorlar" dedi.

Annesi bunu doğruladı. "Bu tren ekspresti. Burada durmaması gerekiyordu."

"Burada kısılıp kaldık, değil mi anne?"

Frau Gurland kafasını hayır anlamında salladı. "Pek çok tren olduğuna eminim. Bütün yollar Madrid'e çıkar." Sonra bir café bulmayı önerdi. Ana oğul istasyonun barında, mavi sigara dumanı ve yüksek sesli İspanyollarla dolu odanın bir köşesine oturdular. "Bir parça daha peynir ister misin?" José bu ikramı geri çevirmedi, ne kadar yerse yesin karnındaki kazıntının geçmeyeceğinden emindi. Bu kazıntı ve boşluk hissini aylardır taşıyordu.

"Yavaş ye José, doymana yardımcı olur."

José'nin gözlerinin içinde küçük bir ateş yandı sanki birdenbire, ağzı açıldı. Ellerini üşümüş gibi ovuşturmaya başladı.

"Tatlım, sorun nedir?"

José kendini ifade edecek kelimeler bulamıyordu ama dudakları hafifçe oynuyor gibiydi.

Bir fısıltı halinde "Evrak çantası!" dedi.

Henny Gurland ellerinin buz kestiğini hissetti.

José ayağa kalkıp yüksek sesle "O çantayı almalıyız!" dedi.

Annesi bazı bakışların onlara yöneldiğini fark ederek, "Lütfen otur," diye uyardı. Kaçışlarının bu aşamasında insanların dikkatini üzerlerine çekmemeleri lazımdı. José annesinin paniklediğini gördü ve oturdu. Açık avcunu yumrukladı, aslında yumruklamak istediği masaydı; bağırmak, masanın üstündeki tuzluğu odanın öbür ucuna fırlatmak istiyordu.

Annesi, "Sakin ol, her şey yolunda," dedi.

"Hayır değil, bunu nasıl söylersin?"

"Yapabileceğin hiçbir şey yoktu."

"Kahrolası çantayı trende unuttum!"

"Ne yapalım öyle oldu, acelemiz vardı. Askerler geliyordu."

"Umurumda değil."

"Lütfen hayatım..."

José, "O çantayı bulmalıyız" diyerek annesinin lafını kesti. Kendi kendine duyduğu öfkenin sebep olduğu gözyaşları göz pınarlarına doldu.

"Elbette bulmalıyız oğlum. Madrid'deki hamallara sorarız. O kibar bey ne yapılacağını bilir."

"Nereden biliyorsun?"

"Bilmiyorum. Ama çantanın içinde bir adres vardı. Biz bulamazsak bile o bey çantayı New York'a gönderecektir, buna eminim." Bu güvenli ses tonu kendisini de şaşırtıyordu ama konuştukça söylediklerine kendisi de inanıyordu. Akşam olduğunda Portekiz'deki Fuentes de Onoro'ya ulaşabilirlerse şanslı sayılırlardı. José annesine öfkeli ve kırgın gözlerle baktı. Onun kendine olan güveni çocuk için hiçbir şey ifade etmiyordu. Büyük ellerini mermer masanın üstüne koydu. Ellerini incelemeye başladı: uzun parmakları, kirli tırnakları, derinin altındaki ince damar örgüsü. Elleri José'den kopmuş gibiydi, sanki kendi başlarına bir yaşam sürüyorlardı ve onları kontrol edemiyordu. Frau Gurland uzanarak o ellere dokundu. "Dr. Benjamin bizim Portekiz'e ulaşmamızı isterdi" dedi. José hayır anlamında kafasını salladı, artık gözyaşlarını utanmadan

salmıştı. Annesinin ne dediğinin ya da başkalarının ne düşündüğünün bir önemi yoktu. O eserin kendisi için anlamı büyüktü: Benjamin'in hayatı boyunca düşünmüş olduğu her şey, bir insan olarak yaşadığı tecrübelerin vücut bulmuş hali. Benjamin'in Frau Fittko'dan onu orada uçurumda sallanırken bırakmasını ve eserini alıp gitmesini söylediği günü hatırladı. O zaman Benjamin çok ciddiydi "Bu eser benden daha önemli," demişti. "Yaşamımdan bile daha önemli."

Ve José onu kaybetmişti.

"Kendini suçlama José, onun anlayış göstereceğini biliyorsun."

José Benjamin'in birdenbire nasıl ona doğru uzanıp kendine çektiğini hatırladı. Şimdi José onun varlığını duyumsar gibiydi, ceketinin sert yününün yanağındaki teması, nasırlaşmış parmakların boynunu okşayışı. Benjamin'in o koyu, gırtlaktan gelen sesinin o eşsiz tonu ve titreşimlerini duyuyordu: "Dünya karanlık bir yer. Daima kendini tahrip ediyor. Ama biz, sen ve ben José, bizim küçük bir şansımız, bir fırsatımız var. Eğer çok çabalarsak iyiliği hayal edebiliriz. Hasarı parça parça tamir etmenin yollarını düşünebiliriz."

Hikâyeye göre, uzak bir Hasidik köyünde bir grup Yahudi Şabbat gecesi odun ateşinin karşısında, eski püskü bir handa oturmuşlar. Bunlar oranın yerlisiymiş, aralarındaki biri de hepsinin yabancısıymış. Adam paçavralar içinde bir fakirmiş ve odanın gerisinde gözden ırak bir köşede kendi halinde oturuyormuş.

Birçok konuda sohbetler edildikten sonra herkesin bir dilek hakkı olsa ne dileyeceğini söylemesine karar verilmiş. Adamlardan birisi para, diğeri sadık bir damat, bir başkası yepyeni bir marangoz masası ve gıcır gıcır aletler istemiş. Herkes dileğini söyledikten sonra sıra hırpani kılıklı adama gelmiş.

Onu konuşması için sıkıştırmışlar, o da istemeye istemeye şunu dilemiş: "Ben büyük, önemli bir ülkenin kralı olmayı isterdim. O zaman bir gece ben uyurken düşman ülkemi istila eder, sabaha doğru o düşmanın atlı süvarileri şatoma girer ve muhafızlarım ona hiç karşı koymazdı. Giyinecek vaktim bile olmaz ve üstümdeki gece entarisiyle kaçmaya başlardım. Gece gündüz dağ tepe aşarak, ormanları geçerek en sonunda bu sefil hana gelir ve şu anda olduğu gibi kendimi bu köşede sığınmış bulurdum. Bu benim dileğimdir." Diğerlerinin kafaları karışmış ve birbirlerine bakmışlar. İçlerinden birisi "Peki bunun sana ne faydası olurdu?" diye sormuş. Biraz duraksadıktan sonra dilenci "En azından bir gece entarim olurdu," demiş.

Walter Benjamin

XVIII
Gershom Scholem

Rasyonel bir insan olduğum için bir şeyi neden yaptığımı anlamak isterim. Sadece harekete geçmek yeterli değil, bunu hayvanlar da yapar. İnsanlarla hayvanları ayıran başlıca özellik insanların kendilerini bilmesidir. Bu bilinç ne kadar zayıf olursa olsun her insanda mevcuttur. Peki, beni Port-Bou'ya, Benjamin'in ölümünden on yıl sonra buraya getiren tam olarak neydi? Sebeplerin en can sıkıcısı olan suçluluk hissi miydi yalnızca?

Bu yoruma teslim olamam. Benjamin'in Filistin'e gelmesine yardımcı olabilmek için elimden geleni yaptım; hiç de kolay bir uğraş değildi bu. Onu savunmak üzere ne diyebilirdim ki insanlara? Walter'in gerçekten faydalı bir şeyler yapabileceğine onları nasıl ikna edebilirdim? Hiç öğretmenlik tecrübesi yoktu, büyük bir ihti-

malle sınıfın karşısında mum gibi eriyiverirdi. Düzenli makaleler yazması konusunda da ona güvenemezdim: Kitap eleştirileri kolay anlaşılır cinsten değildi ve kendisi bu tür baskıların gerçeğini yapacak tarzda yazmaya alışkın değildi.

O zaman nasıl yaşayacaktı? Ona kim para verecekti? O günlerde hiç kimseye yetecek kadar para yoktu. Ben bile buraya ilk geldiğimde elimdeki avucumdakiyle zor geçiniyordum, bütün Yahudilerin zihinlerinde yaşayan Ereta İsrail'in yolundan giderek ayakta kalmıştım. Toz ve güneş ışığıyla idare ederek hayatta kalmıştık, kuru ve yarık toprak bizim kendi izimizi kazımamızı bekleyen boş bir tabletti. Çamuru parmaklarımın arasına aldığımı hatırlıyorum. Beni dizlerimin üzerinde gören herkes parmaklarımın arasındakini toprak değil altın zannedebilirdi, öylesine hevesliydim. Tanrı her yerdeydi, Negev'de olgunlaşan inatçı meyvede, Galilee Gölü'nün sularındaki pırıltılarda, Kudüs'ün parlak amber rengi eski surlarında. Bir keresinde ağlama duvarının önünde hiç konuşmadan durup dua etmeyi bekledim ama tek bir kelime bile edemedim. Her duaya her an cevap veren bir Tanrı vardı.

Zavallı Benjamin! Filistin'de kalmak için ne türlü bir gerekçe gösterecekti? Yirmili yılların sonuna doğru her gün içim içimi yedi durdu, çünkü yakın zamanda bir şeyler yapamazsam onun mahvolacağını görüyordum. Bazı insanlar kendilerine bakmaktan acizdir; kendi kalplerine hiç acımazlar. Neyse ki Frankfurt'taki Sosyal Araştırmalar Enstitüsü imdadına yetişti de ona "araştırma" karşılığı küçük bir aylık bağladılar. Ama orada bile kısa sürede problemler başgösterdi. Benjamin ona verilen görevleri beğenmedi, çünkü bunları kendi araştırmasının ana temasıyla ilgisiz buluyordu. "Neden Adorno ile Horkheimer'in ilgisini çeken şeyler üzerine yazayım ki? Onlar kim ki kendi uygun gördükleri araştırmalarda ısrar etme hakkını kendilerinde görüyorlar?" diye sinirle sorardı. İyi para verdikleri çalışmaları bile eleştirip duruyorlardı. Geliri otuzlu yılların ortalarına doğru azalmaya başladığında bu durumda herkesin yapacağı gibi panikledi. Enstitü gitgide daha fazla zamanını alıp karşılığında da daha az para veriyordu. Bana Paris'ten yazdığı bir mektupta, "Öğrenci muamelesi yapıyorlar. Bu ayıp bir davranış.

Non serviam" diye sitemde bulunmuştu.

Ne kadar cüzi de olsa verdikleri bu maaş ona çok gerekliydi. Benjamin kadar birikimli ve özgün düşünceleri olan bir adamın bu şartlarda yarı aç halde ve kendisinin hiç ilgisini çekmeyen konularda yazmak zorunda kalarak yaşadığını görmek içler acısı bir durumdu. Diğer yandan Adorno ve Horkheimer ona bu işleri vermese ne yazacağını kestirmeye de imkân yoktu. Bir keresinde ona şöyle sorduğumu hatırlıyorum: "Gelecek on yılda ne üretmeyi umuyorsun Walter?" Bana o meşum bakışıyla bakarak "Geçtiğimiz on yılda ürettiğimden daha az sanırım" diye yanıt vermişti. Başka bir sefer, kendisini ve yazılarını beğenenler için daha fazla yazması için ona yalvarırken o bana "Her sanat dalı sessizliğe erişmeye çalışır" diye yanıt vermişti.

Otuzlu yılların sonlarına doğru maddi ve manevi sorunlarını bütün gerçekliğiyle kavradığımda yayıncım (benim çalışmalarımla şaşırtıcı biçimde oldukça ilgilenen) Salman Schocken'i Benjamin'e Kafka konusunda bir kitap yazdırmaya razı etmeye çalıştım. Ama yayıncım ona göndermiş olduğum bazı yazıları okumuştu ve "Arkadaşın Walter Benjamin gülünç bir yazar, onu okurken dağılmamak için zorlanıyorum. Hatta çoğu zaman neyi anlatmaya çalıştığını anlayamadığımı bile söyleyebilirim" diye kestirip attı. (Benjamin'in bu eleştiriden nasibini almaması için, Schocken'in yayınları içinde Kafka üzerine fazla kitap olduğunu söyleyerek olayı savuşturdum.)

Benjamin yapısı itibarıyla karamsardı ve bu da onun çalışmasını elbette ki zorlaştırıyordu. Kasvet, onun çehresinin bir parçasıydı: Düşük gözkapaklarının altındaki gözleri yıldan yıla koyulaşıyor, gittikçe çukura kaçıyor, siyah bıyığıyla saçları bu etkiyi artırıyordu. Konuşurken sık sık sağ eliyle ağzını kapatması konuşmasını daha da anlaşılmaz hale getirmekten başka işe yaramıyordu. Özellikle daha sonraki yıllarda, kıyafeti konusunda züppeliğe varacak kadar titizlik gösterdiği ve daha birçok konuda evhamlı davrandığı halde, bu konuda kendine çeki düzen vermek için hiçbir çaba göstermedi. Günlük temizlik konusundaki dikkatsizliğini ciddi beyaz gömleklerle, seçkin kravatlar ve çizgili yeleklerle örtmeye çalışsa da onun

bu haline bir türlü alışamadım. Eski tarz giyinmeyi tercih ediyordu: Bu, okumanın ve kültürün önemli olduğu eski zamanlara karşı duyduğu yakınlığı ifade etmenin bir yoluydu. Ancak kıyafetlerin kiri ve üstündeki lekeler genel görüntüyü komik hale getiriyordu. Bu çelişkiyle Benjamin "Evet, dünyada iyi şeyler var ama görün ne kadar sefil hale gelmişler. Bakın! Ben bile sefil görünüyorum!" demek ister gibiydi.

Paris'teyken, o son derece küçük düşürücü şartlar altında bile, etrafını geçmiş yaşamlardan kesitlerle çevrelemişti: İyi eğitim ve öğrenim görmüş burjuva sınıfından bir beyefendinin hayatını yaşıyordu. Parçalanmaya yüz tutmuş deri ciltli eski kitapları çeşitli seramik ve porselen süs eşyasıyla aynı rafa koyar, duvarlara ufak karakalem çalışmaları ve sevdiği resimler asardı. Max Unold'un iyi para eden bir tablosunu satmasını önermiştim bir keresinde. Öfkeyle, "Kendimi öldürmeyi yeğlerim!" dedi.

Benjamin açık konuşurdu ve intihardan oldukça sık söz ederdi, bu yüzden olanları duyduğumda pek şaşırmadım. Er ya da geç kendi canına kıyacağından kuşkulanıyordum zaten. Nice'te geçirdiği 1932'nin yaz aylarında vasiyetini yazacak kadar ileri gitmişti. Maddi değeri olan her şeyi Stefan'a, eserlerini de bana bırakıyordu. Bu üzüntü veren belgenin içinden, bana ulaştığında çoktan ölmüş olacağını yazan bir not çıktı. Bir önceki gönderdiği nota hiç değinmeyen bir sonraki mektubunu almak oldukça utanç verici olmuştu. Bu konuyu bir daha açmamaya özen gösterdim. İntihar da mastürbasyon gibi mahrem bir konudur bence.

Yazdığı mektuplardan da anlaşılıyordu Benjamin'in sefaleti. O sıralar gönderdiği bir mektupta, yazılarıyla ulaştığı "küçük zaferler"in, yaşadığı "büyük yenilgiler" göz önüne alındığında, az paranın bile teselli edici olduğundan söz ediyordu. Bu yenilgiler onun sandığı kadar büyük değildi aslında. Gücünün yettiği her şeyi elde edememiş olabilirdi; belki de sadece Goethe ve Shakespeare içlerindeki dehayı tam olarak dışarıya akıtabilmişlerdi. O kademedeki deha yücedir ve nadir bulunur. Benjamin bu türden bir dâhi değildi, belki dâhi bile değildi, gene de zihin yapısının kalitesi inkâr edilemezdi. Zannedersem bu kaliteyi en iyi ortaya koyan yazıları, her

birini özenle sakladığım mektuplarıydı. Yazısı öyle küçük ve eciş bücüştü ki (şaşmaz bir şekilde şarap veya kahve lekeleriyle doluydu) bu sayfaları çoğu zaman ancak bir büyüteçle çözmeye çalışırdım, tıpkı antik bir yazı buluntusundaki işaretlerden anlam çıkarmaya çalışır gibi.

Benjamin gibi ince ve kendine özgü kişiliği olan birinin en ticari kafalı yazarları pençesine alan hırs ve kaygılarla kıvranması tuhaf geliyor doğrusu. Don Kişotvari romantik bir insandı Benjamin, sırf kalemiyle geçimini sağlayacak kadar geniş bir okur kitlesine sahip olmayı umabiliyordu; yirminci yüzyılın başlarında, şairlerin, filozofların bile bunu gerçekleştirmesi söz konusu değilken. Okur kitlesi giderek daraldı, neredeyse yok oldu. Örneğin ben kendi eserlerimi okuyacak birkaç sorumluluk sahibi okurdan fazlasını beklemiyorum, "az olsun öz olsun" deyişini benimsedim. Benjamin bu durumu soyut olarak anlamış olsa da yirmi yıl boyunca olağanüstü çabalar karşısında elde ettiği küçücük bir gelir için didinip durmuştu. Hüzünlü bir anında "Benim olaylara bakışta yaklaştığım nokta okur kitlesinin ulaşamayacağı kadar ileri" diye yazmıştı. Gerçekten de öyleydi!

Yıllarca bu adamla diyalog kurabilen bir kişi olarak, ben bile onun en zor ve en orijinal çalışmalarını kısmen kavrayabiliyordum: Örneğin, Alman tragedyası konulu çalışması veya "Tarih Felsefesi Üzerine Tezler" başlıklı son makalesi. Bu makale içe dönüklüğü ve imaları ne kadar garip olsa da mükemmel bir aforistik düzyazı örneğidir. Benjamin'in son derece kişisel bir argüman inşa tarzı vardı; kullandığı her sözcüğü anlam yüklü bulmama rağmen bir kaçamak, bir yanıltma duygusu yaratmıştır bende hep. Beni düşünsel olarak kaç kere bir o yana bir bu yana savurduğunu hatırlamak istemiyorum. Anlamlandırma sürecinin yollarından geçerken kaç kez sık çalıların içine düştüm, bu çalılıktan her yanım çizikler, yara-bereler içinde çıktım! Yine de Proust'u, Kafka'yı, Leskov'u, Baudelaire'i, Krause ve birçok başka entelektüeli, sanki eserlerini daha önce hiç okumamışçasına onun mektupları ve makaleleri sayesinde tanıdım. Yalnızca o canavar Brecht konusunda beni şaşırtmıştır ve hâlâ şaşırtmaya devam etmekte: Açıkça bir şarlatan olan bu adamın

çekici yanlarını asla göremeyeceğim.

Konu Brecht olduğunda Benjamin'in ikiyüzlülük etmesini, ona bir türlü, bana başka türlü konuşmasını şaşırtıcı, can sıkıcı bulurum. Brecht 1938'de yazdığı bir mektupta Benjamin'e "mistisizmi" ve "Museviliği" konusunda sitem etmişti. "Bu karanlık ürünleri, bu Tek'i bulmak için duyulan neredeyse oryantal arzuyu unutmalısın. Tek olan diye bir şey yok, sadece insanlar ve onların sorunları vardır. Yazmanın amacı insanların canını, problemlerini çözdürecek ya da çözmeyi istetecek kadar çok sıkmaktır" diyordu. Ne saçmalık!

Beni Benjamin'e çekense onun düşünce tarzındaki mistik ve Musevi öğeler olmuştur oysa. Brecht'te değer verilecek ne bulduğu ayrı bir tartışma konusu. Oyun yazarının ilk senaryolarından birini ilgisizce okumuştum, ama Benjamin'in teşvikiyle 1932'de *Üç Kuruşluk Opera*'nın bir temsiline gittim. Oyun iki yıldır kapalı gişe oynuyordu, belli bir gücü olan bir eser olacağını sanıyordum; insanlar paralarını boşa harcamıyorlardı herhalde. Gördüğümse orta sınıf bir seyircinin, kinle suratlarına tüküren bir yazarın oyununa gelip onu alkışladığı oldu, hayretler içerisinde kaldım. Kendinden nefret eden ve çoğunluğunu Yahudilerin oluşturduğu seyirci kitlesi, beni oyundan daha çok afallatmıştı. Hitler'in bütün Almanya'ya hâkim olmasından üç ay öncesiydi; sonuçları düşünüldüğünde, o seyircinin tepkisini daha da şaşırtıcı ve korkutucu kılıyordu bu oyun. (Hatta daha sonra olanlara önayak oldu bile diyebilirim.)

Benjamin Brecht'in dışında o devrin ünlü yazarlarıyla, örneğin Lion Feuchtwanger ve Emil Ludwig gibi isimlerle kesinlikle ilgilenmiyordu. Heinrich Mann bir istisnaydı. Yazdığı kurnaz, alaycı romanlar Benjamin'in hoşuna gidiyordu, bu yüzden benim de okumamı istedi (bu romanların aşırı alaycılığıyla ilgilenmiyordum ama üslubunda neyin değerli olduğunu anlıyordum). Heinrich'in kardeşi Thomas ise Benjamin'e hiçbir şey ifade etmiyordu, ta ki *Büyülü Dağ*'ı çıkıncaya kadar. Ansızın sayısız övgü sözleriyle dolu bir mektup geldi: "Bu romanda açık biçimde karakteristik olan yan, beni alıp götürmesi ve her zaman derinden etkilemesi; benim değerlendirebileceğim, anlayacağım, bu yüzden de büyük hayranlık duymam gereken şeyler anlatıyor bana. Bu tür analizler çekici de-

ğil biliyorum, ama yazar bu romanı yazarken içsel bir değişim geçirmiş olmalı, hatta bunun böyle olduğundan eminim."

Ne yitirdiğimi bilmek bana acı veriyor. Ama zaten yitikti o. Bir türlü kabullenemediğim şey, aramızdaki entelektüel paylaşımın, yıllar önce Berlin'de başladığı biçimde devam etmiyor olmasıydı belki de. Sorunlar 1928'in yazında Benjamin yeniden kuşatma altına alındığında, Asja Lacis tarafından büyülendiğinde çıkmıştı. Asja benden nefret ediyor ve Walter'i benden koparmak için elinden geleni yapıyordu. Ona işkence edip, başının etini yiyordu, en sonunda Walter'i en yoğun ilgilendiği konulardan kopardı ve ona kupkuru bir diyalektik düşünceyle vakit kaybettirdi. Hegel yeterince kötü, ama bir de sözde Hegelcilik! 1918'de tanıdığım Benjamin'in, 1928'de tanıdığım Benjamin'den memnun kalması mümkün değildi.

Berlin'de yaşamanın imkânsız olduğu bence açıktı sanırım, Benjamin de bunu görüyordu. Dora'yla evliliği bozulmuştu ve Asja onunla kalmayacaktı, onunla yaşayacak olsa bile onu aldatacak, ikide bir çekip gidecekti. Gözünü açıp durumu gören herkes Almanya'nın Yahudilere hiç uygun bir yer olmadığını anlayabilirdi. Yahudiler iblis gibi görülüp "öteki ırk" olarak dışlanmışlardı. Hitler ve yandaşları bir ideolojiyi ilerletebilmek için düşman yaratmak gerektiğini gayet iyi biliyorlardı, bizler bir kere daha bu iş için seçilmiş insanlar oluyorduk.

Benjamin'e Kudüs'e gelmesi için tekrar ısrar ettim, o da kabul etti: "Yapmam gerekenin ne olduğunu en sonunda anladım" diyordu. Ama önce İbranice öğrenmesi gerekiyordu. Onun Berlin'de kalan son siyonistlerden biri olan Max Mayer adında bir arkadaşımla temas kurmasını sağladım. Max Berlin'de İbraniceyi öğretebilecek kadar iyi bilen tek kişiydi. Benjamin çalışmalarına iki ay kadar dört elle sarıldı ama bu projenin suya düşeceği, bana yazdığı mektuplardan anlaşılıyordu. O sırada Benjamin'in ilgisi başka bir alana yoğunlaşmıştı.

Daha sonraları duyduğum kadarıyla o dönemde Kremlin'in çıkardığı saçma sapan bir ansiklopedi için Goethe üzerine uzun bir makale yazmakla vaktini boşa harcıyormuş. Artık duyguları kadar

Benjamin'in aklını da etkileyebilen Asja Lacis'in yeni bir zaferiydi bu. Ona iğneleyici bir mektup yazdım ve Filistin'e göç etme planları konusundaki başarısızlığından ötürü çıkıştım. Benjamin kendisine özgü bir pişmanlıkla cevap yazdı: "Maalesef sitemlerine verilecek hiçbir karşılığım yok; yerden göğe kadar haklısın, bu olayda patolojik bir kararsızlık geçirdim ve bazen kararsızlık yaşadığımı kendim de biliyorum." Bazen mi?

Savaştan birkaç yıl önceki son görüşmemiz bütün hüznüyle aklımda. Onu görmeyeli on yıl kadar geçmişti; fiziksel görünüşündeki bozulma katlanılır gibi değildi. Kilo almıştı, göbeği ayaktayken yukarı doğru dikiliyordu. Başını öne doğru eğdiğinde çifte gerdanı çıkıyordu. Ellerinin eklem yerlerinde şişkinlik göze çarpıyordu; kalp rahatsızlığının bir göstergesi. Cildi bir gazete kâğıdının sarımsı rengini almıştı, kuzguni siyah saçlarının arasında beyaz teller görünüyordu. Bıyığı eskisinden de gür, ama bir o kadar da bakımsızdı. Zaten iyi görmeyen gözleri daha da kötüleşmişti, şehrin sokaklarında yürürken yaşlı adamlar gibi koluma giriyordu. Hızlı yürüyecek veya merdiven çıkacak olsa hırıltıyla solumaya başlıyordu. Bana "Beni öldürüyorsun Gerard! Sen genç bir adamsın, acı biraz!" diye sitem ederdi.

Marksist dil teorileri üzerine yıllardır tartışıyorduk, artık ben de ona daha amaçlı bir şekilde karşı çıkıyordum. "Sen dilin büyüleyici yanını yok etmek istiyorsun. Lengüistik bir bilim değildir" dedim.

"Yanılıyorsun Gerard. Her zamanki gibi beni dinlememişsin."

Bu sözler sevgili dostum Benjamin tarafından hayatımda kaç kere söylenmişti bana? Bin kere mi? O sözleri duymaya bayılırdım. "Yanılıyorsun Gerard. Beni dinlememişsin." Bu cümleler her seferinde bıyık altından gülerek, sevgiyle söylenirdi. Ama yıllarca o Marksist saçmalıkları okuması bu sözcüklerin hoş tınısını almıştı, ironisi eksikti. "Yanılıyorsun Gerard" derken benim gerçekten de hatalı olduğumu ifade ediyordu. Ben hatalıydım!

Yine de dil konusunda ne zaman tartışsak Tanrı'nın kelamıyla insanoğlunun kelimeleri arasında bir ayırım yapmaya devam ediyordu Benjamin. Bu, onun savına göre bütün dilsel kuramın teme-

liydi. Savunduğunu Marksist sınırlar ya da sözüm ona Marksist düşüncenin sınırları içerisinde tutmaya ne kadar çalıştıysa da kelime ile isim arasındaki fark hep canlı kaldı onda. Onu dinlemek, içinde bulunduğu samimiyetsiz konum yüzünden kıvranıp bir o yöne bir bu yöne kaydığını görmek acı veriyordu. Her zamankinden pürüzlü geçen bir tartışmanın sonunda onun elini kendi ellerimin içine aldım ve "Gel Walter, Kudüs'e gidelim" dedim.

Kalın merceklerin altında hapsolan gözleri sulandı. "Seninle gelemem Gerard. Ama eğer bu mümkün olsaydı gelirdim. Bana inan".

Bir ağacın altındaki bankta oturup konuşmuş, geleni geçeni seyretmiştik. Arkamızda bir kitapçı vardı, Benjamin'i dükkânın geniş camekânına götürdüm, camekâna Celine'nin yeni kitabı *Bagatelles pour un massacre* yığmışlardı. Bu kitap altı yüz sayfalık antisemitik laf kalabalığından ibaretti. Kitap Fransız entelektüellerin hayal gücüne hâkim olmuştu, bayağılığına ve ırkçılığına rağmen de oldukça saygı toplamıştı.

"Ne diyor arkadaşların?" diye sordum. "Celine'in kötü niyetle yazmadığını mı söylüyorlar?"

"'Ama bu bir şaka' diyorlar."

"Sen de bunun bir şaka olduğunu mu düşünüyorsun Walter?"

Benjamin kafasını hayır anlamında salladı. Şaka olmadığı açıkça görülüyordu. Asla şaka olmayacaktı. Milyonlarca insanın kamplarda yakılıp kül olmasına sebep olan *trahison des clercs* daha yeni başlamıştı.

O akşamı Benjamin'in huysuz akrabası Hannah Arendt ve daha da sıkıcı olan Heinrich Blücher ile birlikte (sonradan Hannah Blücher ile evlendi) Paris'in batı yakasında az bilinen bir kafede geçirdik. Arendt Stalin'in göstermelik mahkemelerine kafayı takmıştı ve duyduğu öfkeyi "Stalin bir canavar!" diye bağırarak dile getirince tüm dikkatleri üzerimize toplamış oldu. Benjamin ona "Olayı her zamanki gibi abartıyorsun Hannah" diye yanıt verdi.

Blücher bunun üzerine "Herhalde Rusya'da olanları savunmaya kalkmayacaksın değil mi Walter?" diye sordu.

"Sovyetler Birliği cesurca bir deneydi. Belki de başarısızlıkla

sonuçlanmış bir deney denebilir... Bunu kabul edebilirim."

Ben gülmeye başladım. "Benim ayaklarımı yerden kesiyorsun Walter. Bunu nasıl başarısız bir deney olarak niteleyebiliyorsun?" Stalinist rejimi bir barbarlık örneği olarak görüyordum ben.

"Biliyorsunuz ki bu üzücü bir durum. Hayatı daha iyi hale getirmek için başlanan bu ulvi girişim... dejenere oldu." Ağır bir sessizlikten sonra devam etti: "Kapitalizm işe yaramayacak. Kısa vadeli kazanç üzerinde çok fazla duruluyor. Bu kötü bir ekonomi ve halk için de zararlı." Parmaklarını kıtırdattı, sonra şunu ekledi: "Dünya parıltılı bir çöp yığını haline gelecek ve sonra havaya uçacak."

Arendt Benjamin'e karşı belli bir saygı göstermeyi başarıyordu, ama bu tutumunu hakir gördüğü kesindi. Aslında Benjamin'e tapıyordu, bunu gözlerinden anlamak mümkündü.

Rahatsız edici inatçılığına ve eriyip gitmiş bir ideolojiye dört elle sarılmasına rağmen ben de ona tapıyordum. Birçok entelektüel gibi o da dünyayı akılcı bir baskı uygulayarak bütünleştirmeyi hayal ediyordu. Ama insan aklı dünyayı bütünleştiremez. Merhamet, tevazu ve kendi mertliğine duyduğu derin şüphe ona ket vurmadığından sadece yok edebilir. İnsan aklı, tevazunun, merhametin ve güç karşısında derin bir kuşkunun denetiminde olmadığı sürece ancak yok edicidir.

"Takdire şayan bir insandı," diyen Madame Ruiz, kendi deyimiyle Benjamin'in "gerçek mezarını" göstermeyi kabul etti.

Mezarlık bekçisi Pablo bir gece önce beni çakıllı bir yoldan geçirerek isimsiz bir mezara götürmüştü. Bana Benjamin'i o noktaya bizzat gömdüğünü, Çavuş Consuelo'nun gömülme işleminde onun başında beklediğini belirtmişti. Neden bilmiyorum, ama ona inanmadım. Gözlerini benimkilerden kaçırıyordu; bu bir yalancının tipik bir özelliğidir.

Madame Ruiz "Pablo'ya güven olmaz, o da diğerleri gibidir," dedi. Beni başka bir bölüme götürdü, bu mezar taşında da hiçbir isim yoktu. "Dr. Benjamin'in mezarının bu olduğuna eminim. Cenazeye katılmıştım. Çok dokunaklıydı. Gökyüzünde tek bir bulut yoktu ve bir martı tam buraya, mezar taşının yanına konmuştu."

O da yalan söylüyordu. Kimse bir martıyı hatırlamazdı. Her yerde ve her mezar taşında martı vardı. Ama ben bunun önemli olmadığına karar verdim. O burada bir yerlerde yatıyordu ve bu mezarlık gördüğüm en güzel yerlerden biriydi. Tepeden aşağıya doğru hoş kokular yayılıyordu: çiçek kokuları ve yosunla nane kokusunun karışımı. Mezarlığın korusu Akdeniz'e doğru uzanıyordu, çimenlik kısmı buz mavisi gökyüzünde asılı kalmış uçan bir halı gibiydi. Tabutlar yerçekimine meydan okuyan taş duvarlara yerleştirilmişti.

Güvenilir biri olmasa da Madame Ruiz'in akıllı ve kültürlü bir kadın olduğu anlaşılıyordu. Anlattığına göre bu trajediyi önlemek için elinden geleni yapmış, ama Benjamin kişisel nedenlerinden ötürü on yıl önce, bugün, Frau Gurland ve oğluyla İspanya'yı geçerek Portekiz'e kaçmak yerine, kendi yaşamına son vermenin daha doğru olacağına karar vermişti.

"Onu iyi tanır mıydınız profesör?"

"Onunla savaştan... Büyük Savaş'tan önce Berlin'de tanıştık." Kadının ne kadar derin olduğunu değilse bile ne kadar uzun zamandan beri arkadaş olduğumuzu bilmesini istiyordum. Kimse böyle bir arkadaşlığın derinliğini tahmin edemez, çünkü tasvir edilebilir bir şey değildi bu.

"Ah, Büyük Savaş. Babam o savaşa katılmıştı." Nice'te küçük rütbeli bir subay olan babasını andığı uzun ve sıkıcı bir konuşmadan sonra bana Benjamin hakkında sorular sordu. "Bir nevi yazar mıydı? Ünlü müydü?"

Ona Benjamin'in eserlerinin fazla tanınmadığını ama benim kendisine hayranlık duyduğumu izah ettim. "Bir gün önemli bir ses olacak. Onun felsefi görüşü..." bu şekilde konuşmaya devam edemedim ve sustum.

"Onun kitaplarından birini okusam mı?"

"Yazdığı tek bir kitap var, Alman tragedyası üzerine" diye açıkladım. "Bu kitap okunması güç bir eser. Sonra makale ve fragmanlar koleksiyonu var. Umut vaat eden yazılar, ama basılmış değiller henüz."

İçimden Benjamin'in hayatını ve eserlerini eleştirmek geçti ama

gereksizdi. Burada mezarının başında dururken, giden gitti diye düşündüm. Madame Ruiz bana yaltaklanmaktan öte bir şey yapmıyordu. Onun gözünde bir müşteriden başka bir şey değildim. Port-Bou'da ne kadar yas tutup uzun kalırsam, ona o kadar para kazandıracaktım.

Bunca yol gelmiş olduğum halde mezarının başında uzun süre kalmak istemedim. Beni saran suçluluk duyguları rahatsızlık vericiydi, temelsizdi de. Ölmüş olması benim suçum değildi. Benjamin'i öldürenler Hitler ve Karl Marx'tı. Onu asla gerçekten sevmeyen Asja Lacis ve evet, onu doğru dürüst sevmesini öğrenemeyen karısı Dora'ydı onu öldürenler. Asla tatmin edemediği Tarih'in meleği tarafından öldürülmüştü; ve çoğu zaman açıkça tahrik edercesine kenarda köşede bekleyen, ama en sonunda sahneye çıkıp daha önce olmuş her şeyin, atılan en ufak adımdan göz kırpışa, gönülden gelen bir cümleden gelişigüzel harekete kadar, her şeyin yazarlığını üstlenen Zaman tarafından öldürülmüştü.

Aklıma durmadan yazdığı bir makale geliyor, kontrol edilemeyen ama tahrik edici o "Tarih Felsefesi Üzerine Tezler" makalesi: "Mesih'in dünyası her yönüyle dürüst mevcudiyetin dünyasıdır. Evrensel tarihin var olması yalnızca orada mümkündür." Hitler'in orduları Fransız sınırları içinde kara adımlarla ilerlerken yazılmış olan bu sözler hafızamda tuhaf, beyaz bir ışığın aydınlığı içinde duruyor. "Bu yazılı tarih olmaz, bayram havasıyla yaşanan bir tarih olur. Bu bayram bütün ciddiyetten arınmıştır. Hiçbir bayram ilahisi bilmeyen, dili arınmış düzyazıdır. Bu dil, yazının engellerini aşmıştır ve tüm insanlık tarafından anlaşılmaktadır."

Benjamin de benim gibi Babel mitine kapılmıştı. Kendimizi insan sayan bizlerin arasında kalın anlaşmazlık duvarları örülü ve birbirimize kaba işaretler ve soyut hareketlerden, anlaşılmayı imkânsız kılacak kadar özel ve kendine özgü dillerden başka şeylerle hitap edemiyoruz. Bu noktaya Zebur'da birçok kere gayet güzel şekilde değinilmiştir.

Benjamin "Bir gün, dillerin kargaşası sona erecek. O zaman hikâye anlatısı da sona erecek, tek ve bütün yazının içinde eriyip yok olmuş olacak" diye yazmıştı.

"İyi misiniz profesör?" Madame Ruiz bu soruyu neredeyse bağırarak sordu. "Dalıp gittiniz."

Kafamı iyiyim anlamında salladım. Hayır, iyi değildim. Walter Benjamin ölmüştü ve sözleri 1940'ta Avrupa'yı kasıp kavuran kara rüzgârlarda tohum gibi saçılmıştı. Hayır, iyi değildim ve asla bir daha iyi olamayacaktım. Onun görünmeyen sözleri, beslenebilecekleri, kök salıp titreyerek hayat bulacakları bir toprak bulmadıkça da olamazdım.

O sözlerde gerçek vardı ve gerçek, öldürülemeyen tek şeydir. Çoğu zaman şeklini değiştirerek kimsenin bakmayı akıl edemeyeceği yerlerde saklamak zorunda olsak bile.

Yazarın notu

Bu bir kurgu romanıdır. Bu yüzden de bildiğimiz biyografiler ve akademik metinlerdeki türden gerçekler içermemektedir. Buna rağmen Walter Benjamin'in hayatının ana hatlarına sadık kalmaya çalıştım, yani isimler, yerler ve tarihler doğru verilmiştir ve romanda anlatılan olaylar aşağı yukarı anlattığım şekilde gelişmişlerdir.

Benjamin'i okumaya 1969'da, bir arkadaşım bana *Parıltılar*'ın bir kopyasını verince başladım. Kitap o sıralar ABD'de daha yeni yayınlanmıştı. Bu hayal edilemeyecek kadar gizemli, yoğun ve esin veren makalelerdeki ses yıllarca zihnimde kaldı ve yetmişli yıllarda makaleler akademik çevrelerde yeni yeni ün kazanmaya başlarken ben de hevesle Benjamin'in eserlerinin çoğunu okudum. 1980'li yılların ortalarına doğru, İtalya'da, Lisa Fittko'nun savaş yıllarında Fransa'da yaşadıklarını kaydettiği güncesini okudum ve Gurland'larla Benjamin'e Pireneler'i geçirttiğini, onlarla yaşadıklarını öğrendim. Hemen hemen aynı günlerde Gershom Scholem'in etkileyici güncesini de buldum: *Walter Benjamin: Bir Dostluğun Tarihçesi* Bu noktadan sonra romanı yazmak kaçınılmaz olmuştu.

1989'da Kudüs'te Scholem'in çok sayıda arkadaşı ve eski öğrencisiyle görüştüm ve bu roman için not tutmaya başladım. Ayrıca Lisa Fittko ile tanıştım. Bu kitabı yazarken bana daima dostça yardım etti ve destek oldu. Bana bu kadar anlayışlı davranmasaydı bu projeyi gerçekleştirmeye kalkışmazdım. Yine de benim bu sonsöz bölümümde, romanda görünen cesur Lisa Fittko'nun, (gerçek bir kişiye dayandırıldığı halde) benim bir hayal ürünüm olduğunu söylememi istedi.

Bu kitabı yazarken birkaç ek kaynak benim için önemliydi. Özellikle Asja Lacis'in hatıraları ve Benjamin'in yazmış olduğu mektuplar (Gershom Scholem ve Theodore Adorno tarafından düzeltilmiş ve yayınlanmış olan 1978 tarihli *The Correspondence of Walter Benjamin*'de olduğu gibi) ve Moskova Güncesi. (Edith Smith tarafından düzeltilmiş, 1986). Ayrıca Susan Sontag, Hannah Arendt, Gary Smith, Richard Wolin, Leo Lowenthal, Robert Alter, John Mc Cole, Susan Buck-Morrs, Jeffrey Mehlman ve Bernd Witte'nin Benjamin üzerine yaptıkları eleştirel çalışmaları için kendilerine minnettarım.

Walter Benjamin'den alıntılanmış olan tüm pasajları ben çevirdim; amacım onun sesine kitaptaki İngilizceyle bir bütünlük katmaktı.

Son olarak da, karım Devon Jersild'e sonsuz teşviki ve entelektüel yoldaşlığı için teşekkür etmek istiyorum. Amos Oz'a ve Sir Isaiah Berlin'e de benim Walter Benjamin ve dünyası üzerine görüşümü biçimlendirmeme yardımcı olan dost sohbetleri için teşekkür ediyorum. Paris'teki Bibliotheque Nationale'e de bu kütüphanede geçirdiğim zamanı üretken ve tatminkâr kıldıkları için minnettarım.

Yaşamıyla ve ölümüyle, yazdıklarıyla ve politik tutumuyla tartışmaların ve spekülasyonların odağındaki düşünür Walter Benjamin, *Dar Geçitteki Aydın*'da bir roman kahramanı olarak karşımıza çıkıyor.

Müthiş öngörüleri ve ince gözlemleriyle kültür ve edebiyat kuramlarına yeni boyutlar getirmiş olan ve Marksizm'i yorumlayış biçimiyle apayrı bir yerde duran Benjamin kendini kolay ele vermeyen bir düşünür. Jay Parini gizemli bir sis perdesinin arkasındaki bu düşünürü bir roman kurgusu içinde karşımıza getiriyor.

Hem düşünür hem bir Avrupa gezgini olarak, yalnızlığı, kimliğinin bir parçası haline gelmiş olan Benjamin, Avrupa'nın karanlık ve yitik günlerinde ayakta kalmaya çalışırken, son zoraki gezginliğini Fransa-İspanya sınırında intiharla noktalayarak arkasında belki de hiçbir zaman cevaplanamayacak sorular bırakmıştır.

Benjamin'in gezginliği üzerinde yoğunlaşan *Dar Geçitteki Aydın* onu umulmadık derecede ete kemiğe büründürerek adeta canlandırıyor. Jay Parini, onu gündelik hayatındaki yapıp ettikleriyle izlemekle kalmayıp, iç dünyasına da dalıyor. Benjamin'in intiharını kötü bir talih, büyük bir aydına yapılan haksızlık veya umutsuz bir yalnızlığın getirdiği korkunç bir son olarak anlayanlara bir cevap. Çizilen portrenin berraklığı, çarpıcılığı, aykırılığı, kimi zaman rahatsız edici bir kışkırtmaya kimi zaman da Benjamin'i gerçekten anlamak isteyenlerin kaçamayacağı bir hesaplaşmaya dönüşüyor. Jay Parini'nin rahat ve yekpare anlatımı, Benjamin'in yakın çevresinin inandırıcı tanıklığı romanın değerini artıran diğer öğeler...

Dar Geçitteki Aydın'da Avrupa'nın karabasanı içinde Nazilerden kaçmaya çalışan yüzyılın en parlak düşünürlerinden birinin hikâyesi anlatılıyor. Parini kâh Chaplin, kâh Kafka izleri taşıyan heyecanlı bir "macera romanı", ama aynı zamanda karanlık çağımızın hikâyesini yazmış.

Gore Vidal

Dar Geçitteki Aydın savaş, entelektüel tarih ve 1940 yılında uygarlığın yaşadığı büyük bölünme üzerine olağanüstü bir roman.

Erica Jong

Dar Geçitteki Aydın sadece Walter Benjamin'in hayatı ve ölümünün başarılı bir anlatımı değil; hepsi canlı ve ayrı seslerin muhteşem bir konseri: aşk, yalnızlık ve özlemle birlikte haset, inatçılık ve boşvermişlik; büyük bir karanlık çağında ışığı korumak için umutsuz çabanın

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SKB 810693 USH

AYRINTI • EDEBİYAT
ISBN 975-539-266-1
9 789755 392660